magazin istoric

SERIE NOUĂ — SEPTEMBRIE 1993

ACUARELE DE PRINCIPESA MARIA

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 9 (318)
septembrie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ştefan

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Comunitatea de neam: A.D. Xenopol 2
1940. Asasinarea profesorului Virgil Madgearu: Corneliu Coposu 3
General(r) Petre Vasilescu — „Este ceasul al 12-lea" 10
28 august 1944: Traian Borcescu în faţa mareşalului Ion Antonescu: 14
Ioan Hudiţă — Pagini de jurnal: Dan Berindei 17
Constantin-Titel Petrescu: Adrian Dimitriu 21
Anii '80. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington:
Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 26
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Ion Pillat — inedit 36
Armand Călinescu — o scrisoare necunoscută 38
Navele de refugiaţi evrei în Marea Neagră: Jürgen Rohwer 39
Manuscrise robite de cazaci: Emil Turdeanu 42
Vechi instituţii româneşti în Banat: Cristina Feneşan 46
Ioan Tăutu Logofătul: Ştefan S. Gorovei 49
Margareta de Navarra: Jean-Luc Dejean 56
Franţa secolului XVI: Bogdan Murgescu 59
Carol I se căsătoreşte: Th. C. Văcărescu 62
Dispariţia navigatorului Henry Hudson?: R. Delorme 67
Ciuma neagră pustieşte Europa: Jean Goglin 70
Hirohito, vinovat sau nu?: Jean-Marie Bouissou 75
Asigurările în istorie: Claude Pasteur 81
În Bucureşti acum 50 ani 90
• 3 cărţi de istorie premiate de F.C.M.I. din donaţiile familiei C.C. Giurescu şi a prinţului Dimitrie Sturdza... 31 • Cărţi sosite la redacţie... 79 • Ora şcolii... 86 • Istoria şi şcoala... 88 • Rebus istoric... 93 • Dialog cu cititorii... 94

A. D. XENOPOL :

Comunitatea de neam

Mai mult decât popoarele mari, trebuie să caute cele mici a-şi asigura existenţa; căci cele mari sunt apărate, prin însăşi mărimea lor, de cotropirea streină. Pe când ele sunt puternice extensiv, noi trebuie să căutăm a înlocui întinderea prin valoarea lăuntrică; extensiunea vieţei prin intensitatea ei.

De aceea, pe când celelalte popoare pot să aibă în vedere omenirea abstractă în cugetările lor, noi trebuie ca în toate lucrările noastre să reflectăm, fără încetare, la poporul nostru, şi fiecare gândire, şi fiecare cugetare a noastră să tindă la a lui întărire.

Cultura popoarelor mari poate fi şi cosmopolită; a noastră ca popor mic — cel puţin aşa cum suntem astăzi, restrânşi de marginile îngustei Românii — trebuie să fie înainte de toate naţională. Toate silinţele noastre trebuie să tindă la înălţarea poporului nostru; căci numai întărirea şi înflorirea lui îi asigură traiul şi îi dă putinţa de a îmbogăţi, încă cu o coardă, armoniosul instrument al civilizaţiunei universale.

Mărturisesc că îmi pare foarte straniu când aud susţinându-se că patriotismul este treaba literaţilor şi a istoricilor, iar că oamenii de ştiinţă ce se îndeletnicesc cu adevărurile universale ale disciplinelor lor nu au timpul a se gândi la poporul din care fac parte. Au aerul să creadă, acei ce susţin asemenea aiurări, că un matematec este numai un a + b închis într-un parantez; un chimist, un CO_2 sau un H_2O; că un fizician se contopeşte cu razele X şi un geolog este împietrit într-un trilobit!

Apoi aceşti învăţaţi sunt şi oameni, cu familii, cu femei şi copii; sunt cetăţeni ai unei ţări;

locuitori ai unei comune sau unui oraş. Ei sunt oameni de carne şi de oase şi nu numai abstracţiuni ştiinţifice.

Ca oameni, ei trebuie să iubească, să urască, să aibă simpatii şi antipatii; trebuie să ia parte la conducerea ţării, ca membri în consiliul comunal, în camere sau în senat sau cel puţin ca cetăţeni la alegerea acestor mandatari. Ţara lor poate încăpea într-o greutate politică, economică, sanitară, financiară şi atunci ei trebuie, vrând-nevrând, să-şi ridice frunţile de pe eprubete, să-şi dezlipească ochii de pe formulele algebrice, să se gândească la corpul lor, la inima lor, la acei ce-i înconjură şi pe care îi iubesc.

Dar în afară de rădăcini sentimentale, patriotismul mai are în noi şi una raţională, care porneşte din buna înţelegere a interselor noastre.

Ne iubim ţara fiindcă ea ne dă siguranţa traiului în forma cea mai firească şi mai potrivită în felul nostru de a fi. Numai sub conducerea proprie a destinelor noastre, putem să trăim aşa cum convine mai bine nevoilor şi caracterului nostru. Sub stăpânire străină, vom fi totdeauna jigniţi în nevoile şi interesele cele mai vii. Ni se va impune limba, obiceiurile, religia streină; vom fi nedreptăţiţi faţă de elementul stăpânitor, firea noastră particulară nu va putea să iasă la lumină. Vom fi înăbuşiţi, apăsaţi şi necăjiţi; viaţa ne va fi o tortură. Priviţi cele ce se petrec acuma dincolo de munţi, cu fraţii noştri din Transilvania şi veţi avea o idee despre interesul cel mare ce-l are un popor la susţinerea existenţei sale neatârnate.

Cu aţintirea privirilor noastre asupra straturilor de temelie ale poporului din ţara noastră nu ne-am îndeplinit încă menirea. Trebuie să aruncăm ochii şi peste hotarele ce ne înconjură, către fraţii noştri, încătuşaţi sub stăpâniri streine şi a le veni în ajutor pe cât se poate pe toate căile. Însemnătatea noastră ca stat şi popor nu se întemeiază numai pe românii liberi, ci în mare parte pe comunitatea noastră de neam cu poporaţia română din ţările vecine nouă.

Nu trebuie cu nici un preţ, să stăm nepăsători la sugrumarea uneia din aceste părţi răzleţe ale poporului român, ci trebuie să ne silim în toate chipurile a le păstra viaţa; căci nu se poate şti ce ne ascunde viitorul. Apoi, fiece îngustare a corpului naţiunei româneşti este o îngustare a sufletului ei, este o micşurare a bazei de pe care sunt să se recruteze talentele sau geniile ce trebuie să ilustreze neamul.

(Cuvântarea inaugurală a rectorului, ţinută la 18 octombrie 1898 în aula Universităţii din Iaşi; fragmente)

Pagini de jurnal

CORNELIU COPOSU

Însemnări despre oameni şi evenimente — 1937-1947

1940. ASASINAREA PROFESORULUI VIRGIL MADGEARU

Revista Magazin istoric **a publicat in decursul timpului documente, relatări şi articole despre atentatele şi asasinatele politice din România şi din alte ţări. S-au publicat de asemenea, documente despre crimele comise de legionari în toamna anului 1940, inclusiv uciderea profesorului Virgil Madgearu (vezi Eugen Preda,** Magazin istoric, **nr. 11/1990). A fost atunci o primă acţiune de lichidare a clasei politice şi a intelectualilor care se puteau opune instaurării unui regim dictatorial.**

În perioada interbelică, avuseseră loc alte câteva asasinate politice (premierul I. Gh. Duca, prefectul de Iaşi Vasile Manciu, fostul camarad al şefului legiunii Mihai Stelescu) după care se produsese în noiembrie 1938 lichidarea fizică a conducerii Gărzii de Fier in frunte cu Corneliu Codreanu, asasinare hotărâtă de regele Carol II în convorbirea cu Armand Călinescu după întrevederea cu Hitler.

După 1945, şi mai ales după 1947, avea să ii urmeze o altă etapă, cea comunistă, mult mai amplă, mai bine condusă şi mai productivă. Era, de altfel, mai bine coordonată dinafară (şi prin consilierii sovietici) şi dinăuntru decât prima.

Oferim azi cititorului revistei Magazin istoric **un document nou. Nu complet inedit, căci academicianul Costin Murgescu a folosit paginile de jurnal referitoare la asasinarea lui Virgil Madgearu in lucrarea sa** Mersul ideilor economice la români. **De altfel, după cum se confesa autorul jurnalului, Corneliu Coposu, lui Mihai Rădulescu — autorul cărţii** Tragedia lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Convorbiri cu omul politic Corneliu Coposu **apărută în 1992 — urmarea citării respectivului jurnal de către Costin Murgescu — o datorie obligatorie pentru un om de ştiinţă — i-a atras repetate percheziţii ale Securităţii, care dorea să găsească respectivul material. Din fericire, jurnalul a putut fi salvat.**

24 octombrie 1940. În str. Conta, la Madgearu, la o cafea. Se discută situaţia gravă în care se află ţara. Maniu îi expune profesorului ideia constituirii, în străinătate, a unui comitet românesc democratic de rezistenţă anti-germană subliniind că sigur constituirea lui a intrat şi în vederile englezilor, care l-ar sprijini. Relatează discuţia purtată cu Chastelain[1] şi Barland, reprezentanţii serviciului britanic „Special Operations Executive"[2]. Părerea lui Maniu este că cel mai indicat pentru conducerea respectivului comitet ar fi Madgearu, datorită calităţii lui de secretar general al celei mai puternice forţe politice româneşti: partidul naţional-ţărănesc, dar şi datorită prestigiului internaţional de care se bucură profesorul, recunoscut în Occident ca economist de marcă şi redutabil doctrinar al tezelor care contracarează planul economic expansionist al Germaniei hitleriste. Maniu mai subliniază şi pericolul acut care planează asupra lui Madgearu, din cauza adversităţii concrete a hitleriştilor împotriva lui, întemeiate nu numai pe motive ideologice, ci şi pe atitudinea parlamentară şi publicistică tranşantă, manifestată frecvent fără reticenţe de Madgearu contra lui Hitler şi a tendinţelor lui. În consecinţă, plecarea profesorului în străinătate, pe lângă obiectivul politic de căpetenie urmărit, ar însemna şi punerea lui la adăpost de ostilitatea nemţilor. Madgearu se declară în principiu de acord cu ideea, urmând să reflecteze asupra celei mai adecvate formule de plecare.

1940. Noiembrie 27. Str. Vodă Caragea, 27. Telefon de la D-na Madgearu, care, disperată, îmi spune că legionarii l-au ridicat pe Virgil, înainte cu cinci minute. Este ora 14.10. Informez imediat

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1992.

[2] Mai cunoscut sub sigla S.O.E., organismul fusese creat pentru coordonarea şi executarea unor operaţiuni cu caracter special în teritoriile ocupate sau aflate sub controlul germanilor, în timpul celui de al doilea război mondial.

pe Maniu, care alarmat și îngrijorat se îmbracă, instantaneu, și însoțit de mine, pleacă grăbit spre locuința lui Madgearu din str. Vasile Conta nr. 5. Găsim, în casa profesorului, într-o explicabilă consternare îngrozită, pe D-na Madgearu și pe D-șoara Tuduri[1]. D-na Madgearu ne relatează că în jurul orei 14, au sunat la ușă trei tineri, îmbrăcați în cămăși verzi, cu diagonale și pistoale, care au spus că fac parte din poliția legionară și l-au invitat pe profesor să-i însoțească la Prefectura Poliției Capitalei, pentru a da o declarație. D-na Madgearu, prezentă și ea, a intervenit, întrebând de rostul invitației și cerând intrușilor să se legitimeze. Unul dintre legionari a arătat un carnet de student, altul o carte de identitate, emisă de Poliția legionară, pe care D-na Madgearu a văzut-o în mâna soțului ei și a reținut numele de Datcu sau ceva asemănător. Madgearu i-a întrebat dacă au adus vreo citație sau vreun mandat de înfățișare, pentru dânsul; unul din echipă a răspuns senin că nu e nevoie de aceste forme pentru o simplă declarație de rutină, că ei sunt veniți cu mașina și că tot cu mașina îl vor readuce acasă pe profesor într-o jumătate de oră. La protestele îngrijorate ale D-nei Madgearu, soțul ei a liniștit-o, cerându-i să nu se alarmeze, s-a îmbrăcat și a plecat, însoțit de cei trei legionari. În fața intrării, aștepta un automobil cu număr de București, în care se afla șoferul, îmbrăcat și el în cămașă verde. În timp ce Madgearu se urca în mașină, a apărut, în colțul străzii, D-șoara Tuduri, care a văzut scena și a reținut numărul automobilului: B. 6211. Biroul lui Madgearu, în care am intrat, este așa cum îl părăsise profesorul, cu puțin timp înainte. Pe masa lui de lucru, lângă stilou, sunt câteva file scrise, cu grafia mult înclinată și cu direcția descendentă, care, așa cum constat imediat, aruncându-mi ochii peste ele, fac parte dintr-un studiu, în curs de elaborare, cu subiect economic și cu caracter polemic, în care se combate, cu argumente științifice, teza hitleristă de organizare economică a sud-estului european. Îngrijorarea, de abia mascată a lui Maniu, ni se transmite pe nesimțite. După înregistrarea amănuntelor precizate de D-na Madgearu și D-șoara Tuduri, Maniu pune mâna pe telefon și cheamă Prefectura Poliției Capitalei, declinându-și identitatea și dorința de a vorbi cu Prefectul Poliției, Colonel Zăvoianu sau cu ajutorul lui. La telefonul Prefectului răspunde un așa zis „ajutor de comandant de poliție legionar", care refuză să-și spună numele. Întrebat de Maniu despre invitația făcută fostului ministru Virgil Madgearu, de către Prefectură, respectivul răspunde că Prefectura nu a lansat nici o invitație de acest fel și că nu știe nimic de echipa de poliție legionară sosită la Madgearu. Maniu cheamă de la același telefon Ministerul de Interne și cere să vorbească cu secretarul general, Colonel Rioșianu. Acesta, la rândul lui, răspunde că nu știe nimic despre caz, bănuiește că e vorba de un abuz sau exces de zel necontrolat și roagă pe Maniu să trimită la dânsul pe cineva, care să-i relateze împrejurările și amănuntele incidentului. Promite ferm că va da imediat dispozițiile de rigoare și va lua măsuri. Maniu mă trimite la Ministerul de Interne, după ce îl previne pe Rioșianu că în zece minute se va prezenta cu toate informațiile, secretarul său.

Sunt primit imediat de Rioșianu, care dăduse dispoziții la poartă. Îngrijorarea manifestată de Rioșianu nu e de bun augur. Reproduc, întocmai, informațiile culese de la D-na Madgearu și D-șoara Tuduri, comunic semnalmentele și numărul automobilului cu care a fost luat Madgearu, transmit rugămintea insistentă a lui Maniu de a se lua măsuri. Rioșianu ne pune în legătură cu biroul evidenței autovehiculelor și în câteva minute află că automobilul vizat aparține Institutului Național al Cooperației. La ordinul lui, pe care-l transmite pe loc, prin șeful de cabinet, birourile sesizate din Ministerul de Interne, Siguranța Statului și Prefectura Poliției Capitalei, raportează, în prezența mea, că nici o dispoziție sau invitație referitoare la Madgearu nu a fost lansată de către autorități. De la Inspectoratul Jandarmeriei, întrebat în continuare, sosește același răspuns. Rioșianu ordonă telefonic, printr-o dispoziție circulară, adresată Poliției, Siguranței, Serviciului Secret și Jandarmeriei să fie urmărită și reținută mașina cu nr. B.6211, iar ocupanții ei arestați și înaintați sub pază la Minister, și să se raporteze direct la cabinetul lui orice informație în legătură cu aceasta. Cheamă apoi un căpitan din subordine și-i dă, cu ton scăzut, o dispoziție, pe care nu o înțeleg, invitându-mă apoi să mai zăbovesc în cabinetul lui câteva momente. Ofițerul respectiv revine peste puțin timp cu două revolvere noi de buzunar, de tip „Browning", și cu două permise speciale de port-armă, semnate și ștampilate în alb. Îmi predă revolverele și autorizațiile, cu indicația să completez numele titularilor specificând că unul este pentru Domnul Maniu sau un apropiat din preajma lui, iar celălalt pentru mine. Căpitanul îmi înmânează o cutie cu cartușe. Rioșianu mă roagă să comunic domnului Maniu că va face personal toate diligențele pentru găsirea și recuperarea lui Madgearu și ne va ține la curent cu toate informațiile recepționate. Adaugă, cu vădită indignare că „derbedeii au început să-și facă de cap", că trebuie să fim foarte atenți, să nu-l lăsăm nici o clipă pe Maniu singur nici noaptea, deoarece ne putem aștepta la orice. În continuare îmi spune că în cazul când ar apare, la Maniu sau la alți fruntași național-țărăniști, legionari agresivi, sub orice titlu sau cu orice pretext „tra-

[1] Secretara profesorului Virgil Madgearu.

geți în ei, ca în câini, pe răspunderea mea!" Îmi dă un număr de telefon direct, la care răspunde dânsul, în permanență, sfătuindu-mă să dăm alarma imediat ce vom sesiza vreo mișcare anormală sau vreo amenințare de orice fel. Sugerează să fie pus în gardă Ion Mihalache, Doctorul Lupu și ceilalți fruntași politici din prima linie, asupra pericolului pe care-l prezintă pentru viața și securitatea lor personală „debandada legionară".

Mă întorc în strada Vodă Caragea, la locuința lui Maniu, plină ca de obicei de prieteni politici și comunic spusele Colonelului Rioșianu. Aflu că, între timp, Maniu a încercat, fără rezultat, prin repetate apeluri telefonice, să vorbească cu Ghica la Siguranță și cu Maimuca la Prefectură, pentru a lămuri ridicarea lui Madgearu. Se face ora 16. Maniu telefonează la Președinția Consiliului și cere să vorbească cu Horia Sima sau unul din adjuncții săi. După o lungă așteptare, reușește să-l prindă la telefon pe „Comandantul Mișcării Legionare", căruia îi cere, pe ton ferm, să primească imediat pe secretarul lui, care îi va aduce la cunoștință un caz de o gravitate excepțională și îi va solicita o intervenție de extremă urgență. Sima încuviințează, fără să mai ceară explicații asupra obiectivului audienței.

Ajung, cu mașina, în câteva minute, la Palatul Cantacuzino. Suportând o dublă percheziție corporală riguroasă, pătrund în cabinet. Din fericire, lăsasem cele două revolvere, date de Rioșianu, în sertarul biroului meu de la locuința lui Maniu. Sunt condus, printr-un cordon de legionari înarmați, în biroul lui Sima (fostul cabinet al lui Tilea, de pe vremea guvernării național-țărăniste). Sima mă primește în picioare, flancat de trei legionari, în „ținută oficială" (el însuși e îmbrăcat în haine civile).

Relatez pe scurt, stând în picioare, că profesorul Virgil Madgearu, fost ministru, secretar general al partidului național-țărănesc, a fost ridicat, înainte cu trei ore, de către legionari care pretindeau că reprezintă poliția legionară și transportat cu automobilul nr. B.6211 din dotația Institutului Național al Cooperației, în loc necunoscut. Nici Ministerul de Interne, nici Prefectura Poliției Capitalei, cu care am luat legătură, nu au cunoștință de acest caz. Președintele Iuliu Maniu, profund îngrijorat de soarta prietenului său și consternat de manierele abuzive și anarhice care s-au pus în practică, protestează și cere să se ia măsuri pentru respectarea legalității și curmarea abuzurilor iar în concret solicită eliberarea imediată a lui Madgearu.

În timpul acestei relatări, îl surprind pe Sima, în mod repetat, potrivindu-și părul în „alură revoluționară" în oglinda fixată în peretele din față. Constat, fără să vreau, că Sima nu aude bine, deoa-

rece deși își apropie urechea stângă de mine, îmi cere în două rânduri să repet cele spuse, cu voce destul de înaltă.

Sima, permanent încruntat, se arată surprins de cele ce-i comunic. Schimbă priviri care mi se par interogative, cu legionarii din birou. La sfârșit îmi spune că nu știe să se fi dispus vreo măsură referitoare la Madgearu, că se va informa despre ce este vorba și va aviza. Mi se pare că maschează o oarecare enervare, scutură din cap și-mi dă să înțeleg că audiența s-a terminat. Rămân cu impresia, poate falsă, că Sima este într-adevăr surprins de relatarea făcută, poate pentru că era devansată vreo intenție, poate că „echipele" n-apucaseră să raporteze isprăvile lor? În cazul când impresia mea nu acoperă realitatea, de bună seamă că Sima joacă teatru cu talent apreciabil.

Mă reîntorc la locuința lui Maniu și povestesc despre întrevedere. La ora 17 recepționăm o primă informație, de la interne. Automobilul incriminat a fost reperat în jurului orei 15, pe șoseaua București-Ploiești în drum spre Potigrafu. Chestorul (de carieră) din Ploiești, avertizat de Rioșianu, a raportat că automobilul respectiv nu a intrat în Ploiești.

În jurul orei 18 aflăm, de la Ministerul de Interne, despre asasinarea lui Madgearu, lângă lacul Snagov, pe liziera pădurii, la punctul „coada lungă", din raza Ocolului Silvic Țigănești. Șeful postului fix de jandarmi de la kilometrul 33 a fost alarmat de paznicul pădurii Snagov, pe nume Chirilă, că între ora 15 și 16, acesta a auzit împușcături în pădure, din direcția punctului arătat. Suspectând prezența unor braconieri care vânează păsări cântătoare, numitul a lansat strigăte de avertisment, alergând spre locul cu pricina; a reușit să observe o mașină de culoare albă, care se îndepărta grăbită de marginea lacului, spre drumul de pădure; apropiindu-se de lac, a găsit un cadavru încă sângerând și s-a repezit în fugă la postul fix de jandarmi, pentru raportare. Patrula de jandarmi de la postul fix, însoțind paznicul la locul crimei, după constatarea decesului victimei, a identificat cadavrul, după actele găsite asupra lui. Șeful postului, avertizat în prealabil prin ordinul circular al Ministerului, a raportat imediat descoperirea.

Maniu îi încredințează lui Ion Livianu sarcina dureroasă de a o încunoștiința, cu menajamentele de rigoare, pe Doamna Madgearu de tragedie și roagă pe D-na Schiltkrautz, care era prezentă să-l însoțească și să rămână lângă Doamna Madgearu. În același timp telefonează Doamnei Lelia Mihăilescu să plece imediat la D-na Madgearu, după ce o informează de cele petrecute. Pe mine și pe Ionică Popescu, și el prezent, ne trimite cu mașina la Ministerul de Interne și la Parchet, pentru a îndeplini formalitățile necesare pentru ridicarea cadavrului.

Ne prezentăm la Rioșianu, care ne eliberează un ordin adresat autorităților din subordine, ca să ne înlesnească misiunea, în vreme ce dânsul dă dispoziții telefonice Chesturii și Legiunii de Jandarmi din Ploiești. Aflăm că este nevoie și de prezența unui reprezentant al Parchetului, pentru desăvârșirea operațiunii. Ne deplasăm la Parchetul Capitalei, unde aflăm numele și adresa procurorului de serviciu D. Sichitiu. Acasă, la procuror, după repetate ciocănituri în ușă și în fereastră, ne pomenim cu procurorul, care îndreaptă un revolver cu piedica ridicată spre noi. După explicațiile de rigoare, procurorul își cere scuze, pentru întâmpinarea ostilă, justificându-se cu motivația că în anarhia în care trăim, dânsul își ia toate măsurile de prudență, mai cu seamă datorită împrejurării că nu se bucură de simpatia legionarilor.

Procurorul Sichitiu dispune începerea cercetărilor și deleagă cu îndeplinirea investigațiilor de rigoare pe judecătorul de instrucție Cornătescu. Acesta urmează să se deplaseze de îndată la locul crimei.

Plecăm spre Snagov. De data aceasta sunt înarmat cu unul din revolverele primite de la Rioșianu, iar Popescu cu al doilea. Ajungem la punctul vizat, odată cu înserarea. La fața locului găsim pe plutonierul Stoicescu, cu doi jandarmi și doi civili, care sunt comisari din poliția orașului Ploiești. La marginea lacului, cel care a fost profesorul Virgil Madgearu, economistul de prestigiu european, dascălul multor generații de studenți, strălucitul debater parlamentar, iscusitul ministru de finanțe și emeritul ideolog democrat al României post-belice, zace întins pe spate, mânjit de sânge, cu fruntea spartă de gloanțe, purtând pe corp urme de violență și tortură. Magistratul Cămătescu, de la București, primește raportul plutonierului și relatările celor prezenți. Plutonierul Stoicescu arată că după deducțiile sale, autorii crimei, după comiterea asasinatului au intenționat să arunce cadavrul în lac. Aceasta rezultă din împrejurarea că victima a fost târâtă vreo sută metri, spre lac, de la locul unde se văd urme de sânge și cămăși de cartușe, așa cum atestă urmele lăsate pe sol. Speriați, probabil, de strigătele și apropierea paznicului de pădure, au părăsit în grabă locul, cu automobilul, care a lăsat urme vizibile de roți. Jandarmii încarcă corpul neînsuflețit în camioneta care sosește de la Ploiești, cu maiorul de jandarmi Bratu, care primise ordin de la Rioșianu să transporte cadavrul la morga Capitalei. Caravana se întoarce la București, unde rămășițele pământești ale lui Madgearu sunt depuse la Institutul Medico-Legal, pentru autopsie.

În drum spre morgă, analizând în tăcere tragedia al cărei martor eram, fac instantaneu legătura între filele răvășite, rămase pe masa lui Madgearu și moartea violentă a acestui adversar ireductibil al tezelor economice hitle-

riste, născute din faimoasa teză expansionistă „Drang nach Osten", reactualizată. Mă gândesc la cele nu de mult auzite de la Kintescu despre activitatea tenebroasă a Reichssicherheitshaupt-amt-ului german. Îmi vine apoi în minte că în urmă, cu peste patru ani, la așa-zisul „congres studențesc" din aprilie 1936, ținut cu binecuvântarea și complicitatea lui Gh. Tătărescu (care căuta prin diversiuni să abată atenția opiniei publice de la „campania de răsturnare" întreprinsă de opoziție), „congres" care în realitate a fost o mascaradă legionară camuflată, — s-a întocmit o „listă neagră" a „dușmanilor de moarte ai Legiunii". Pe acea listă, căreia lumea românească nu-i acordase seriozitate, clanul care se închina Arhanghelilor, cu îndătinata lui solemnitate misticoidă, însemnase, în primele rânduri, pe Madgearu, alături de Armand Călinescu, Iorga și alți demnitari. Apoi, trei luni mai târziu, neînfricatul și intrasigentul Madgearu denunțase, în plin Parlament, infamia și înfierase atmosfera prielnică asasinatului, care se alimentează în țară, împotriva fruntașilor antihitleriști. În vara anului precedent (1939), Virgil Madgearu elaborase, la rugămintea lui Titulescu și cu agrementul lui Maniu, o lucrare privind raporturile economice ale României cu Germania, pentru a fi difuzată în Anglia și în Franța. Concluziile lucrării — întemeiate pe date statistice grăitoare și realități incontestabile — și comentariile făcute, cu înalta competență profesională, de către Madgearu, erau alarmante și învederau tendința de subordonarea totală a aparatului economic românesc intereselor germane. Erau subliniate și efectele nefaste ale penetrațiunii economice germane în resorturile de căpetenie ale economiei noastre. Lucrarea provocase, după ecourile înregistrate atunci, o adevărată furie în cercurile conducătoare hitleriste care, în fața argumentelor strivitoare și inapelabile ale profesorului român, nu aveau nici o posibilitate de replică onestă acceptabilă.

Cu vreo patru ani în urmă (1936), fiind la o masă de seară la restaurantul „Cina", într-o societate amestecată de intelectuali, politicieni și profesori universitari, printre care se afla și Virgil Madgearu, mă aflam în proxima vecinătate a profesorului Victor Slăvescu, fost ministru liberal. La sfârșitul unui expozeu economic, scurt dar concis privitor la interesele României, văzute prin prisma relațiilor de coordonare a economiilor complimentare, făcut cu mare vervă de Madgearu, Slăvescu a făcut următoarea observație: „Madgearu este cel mai înarmat economist român, care este în măsură și care vrea cu toată convingerea să contracareze ideile economice impilatoare ale Reich-ului. Cred că amicii lui Hitler l-ar înghiți de viu".

Îmi mai vine în minte că pe la sfârșitul anului 1930 într-una din ultimele ședințe ale Camerei Deputaților, dinaintea sărbătorilor, Virgil Madgearu a luat cuvântul, de pe banca ministerială, întrerupând un discurs impertinent al bătrânului extremist de dreapta A.C. Cuza care făcea apologia lui Hitler, cu o intervenție dură și categorică: „Nu mai vreau să mai aud rostindu-se în acest parlament numele odios al lui Hitler. Dumneata, Domnule Profesor (Cuza) nu-ți dai seama că dacă teoria lui Hitler ar triumfa, mii și mii de oameni ar pieri, într-un nou război". Fără să dezarmeze, neobositul antisemit A.C. Cuza a replicat atunci, fluturând o amenințare: „Să știi, Domnule Madgearu că spusele dumitale vor fi înregistrate la Berlin".

Depănând aceste amintiri, răscolite de revoltătorul asasinat, mă întreb dacă îndepărtatele lui cauze pot fi dibuite și dacă pistoalele criminale care au curmat zilele lui Madgearu nu cumva sunt scoase din arsenalul Gestapo-ului și putem să ne resemnăm cu supoziția că această omucidere premeditată este doar fapta criminală a unor zevzeci, îndobitociți, de fanatism și setoși de sânge? Ori, consecința absurdă a unei adversități sau unei răzbunări, determinată de ura personală.

Sunt sincer și adânc îndurerat de pierderea lui Madgearu, pe care o va resimți țara întreagă, partidul național-țărănesc, economia națională, familia lui, prietenii lui numeroși. Va curge multă apă pe Dâmbovița până când țara noastră va înregistra apariția unui nou Madgearu în areopagul economiei noastre naționale. Eu am avut cinstea și norocul de a mă bucura de simpatia și considerația acestui om excepțional pe care l-am iubit și prețuit în mod cu totul deosebit. Aprecierea de care se bucura chiar și în cercurile adversarilor politici este semnificativă. Madgearu s-a impus prin capacitatea lui de muncă, prin puterea lui de asimilare și sintetizare, prin energia lui organizatorică cu râvnă mare, de a fi bine și complet informat tenace și stăruitor. El s-a impus de tânăr în Parlament unde a demonstrat calități deosebite de debater, în viața publică, pe care a ilustrat-o cu idei reformatoare, spirit progresist și elaborate doctrinare. Maniu, vorbind despre echilibrul lui intelectual și ordinea care domnește în ideile lui, spunea că: „Madgearu este echilibrat, ca un bilanț".

1940. Noiembrie 28. Dimineața în casa îndoliată a lui Madgearu. Doamna Ecaterina este răpusă de crunta lovitură, câteva prietene care o asistă încearcă să-i remonteze moralul prăbușit. Mă străduiesc să aflu amănunte revelatoare, în legătură cu năvala din ajun a legionarilor, de la Lenuța, fata din casă a Doamnei Madgearu, o tânără țărăncuță din Ardeal. Fără rezultat. Aflu doar că în afară de cei trei criminali, care au intrat în casă, „mai erau doi domni, afară". Fata este înfricoșată. Sosește fratele lui Madgearu, care mă roagă să-l însoțesc la morgă, unde

duce jacheta și îmbrăcămintea în care va dormi somnul de veci eminentul bărbat de stat, prima victimă de marcă a teroarei legionare. În oraș circulă zvonuri alarmante, despre asasinarea marelui savant Iorga. Zvonul se confirmă. Maniu adresează Doamnei Iorga o impresionantă telegramă de condoleanțe. Apoi îmi dictează o scrisoare de protest împotriva crimelor abominabile care se comit, adresată generalului Antonescu. În scrisoare cere să fie oficial înfierate și blamate asasinatele, să fie urmăriți, arestați și pedepsiți criminalii și să se ia neîntârziat măsuri pentru restabilirea unui climat de ordine și legalitate. Maniu cere ca generalul Antonescu, personal, să participe la înmormântarea victimelor, iar guvernul să publice un comunicat oficial de condamnare a omorurilor și de desolidarizare de teroarea și excesele care alarmează opinia publică românească.

Trimis de Maniu, mă prezint cu scrisoarea la Cabinetul Generalului. Am sarcina de a solicita verbal măsuri de ordine, în vederea unei decente desfășurări a funeraliilor lui Madgearu. Generalul Zaharia, căruia îi înmânez mesajul și îi transmit cererea lui Maniu, mă asigură că Antonescu este furios și indignat; că a blamat în cuvinte aspre și pline de revoltă crimele; că, probabil, se vor face funeralii naționale celor asasinați și că la înmormântare va participa și „Conducătorul Statului".

29 noiembrie 1940. Am așteptat dimineața îmbrăcat, cu ochii deschiși, instalat cu revolverul la îndemână lângă telefon, în biroul de la locuința lui Maniu. De bună dimineață încep să apară obișnuiții vizitatori, toți cu figuri îngrijorate și cu vești îngrijorătoare. Au fost asasinați în mod bestial, în închisoarea Jilava, unde erau deținuți în așteptarea judecății, 64 de arestați, din cei acuzați că ar fi persecutat și maltratat pe legionari, în frunte cu fostul prim-ministru general Gh. Argeșanu, foștii miniștri Victor Iamandi, general Gabriel Marinescu, șeful Serviciului Secret Moruzov (despre care se vorbea că este în termeni buni cu Horia Sima), generalul Bengliu și un număr mare de ofițeri din justiția militară și jandarmerie, comisari și agenți din brigada antilegionară a Siguranței, ofițeri de poliție; că s-au mai comis omoruri și la Prefectura Poliției Capitalei și la sediile circumscripțiilor de poliție. Organizatorul acestor asasinate se pare că este nebunul de colonel Zăvoianu, ajuns prefect al Poliției Capitalei, al cărui fanatism iresponsabil nu este întrecut decât de pornirile lui criminale, de natură demențială. Se pare că indignarea lumii conștiente a ajuns la paroxism. Mi se relatează că pe străzi, în magazine, în restaurante, la instituții, unicul subiect de conversație este violența dezlănțuită și ticăloșia asasinilor, iar groaza lumii, întipărită pe toate fețele este determinată de perspectiva escaladării carnagiului declanșat și de nesiguranța zilei de mâine. România a fost antrenată pe panta vărsărilor de sânge. Din informații discrete, primite de președinte, până în ajunul asasinării lui Madgearu regimul de la cârmă provocase zece asasinate, aproape toate fruct al răzbunărilor personale ale unor persoane dezaxate sau detractați. În jurul acestora nu se făcuse publicitate, dar se aflase că Antonescu este revoltat și încearcă să stăvilească începutul de anarhie și de declanșare a răzbunărilor prin admonestări severe, de care colaboratorii lui „verzi" nu vor să țină seama.

Din ordinul Generalului Antonescu, ziarele de azi au publicat un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri, care dezavuează crimele în următorii termeni: „Guvernul și Mișcarea Legionară reprobă aceste acte". Horia Sima publică în ziare o notă, prin care invită pe legionari „să fie disciplinați".

Înmormântarea lui Madgearu începe la orele 12. Plec însoțind de Maniu, cu mașina, spre cimitir, după ce ne-am oprit în strada Vasile Conta, pentru a o lua pe văduva profesorului. Sunt înarmat. Ajungem la capelă, unde este depus, pe catafalcul din centru, Madgearu. Îmbălsămarea nu reușise să mascheze barbaria criminalilor. O pată neagră acoperă jumătatea stângă a feței, iar fruntea mortului poartă urma glonțului ucigaș. Cunosc expertiza medico-legală, din care rezultă că s-au tras în victimă șapte gloanțe de revolver și că există numeroase echimoze și urme de lovituri, care au precedat omorul. Capela este plină de lume. Mulți fruntași național-țărăniști și studenți ai Academiei Comerciale, un număr mare de ofițeri de stat major și cursanți de la Școala de Război sunt de față, pentru a-i aduce un ultim omagiu profesorului lor, Nicolae Iorga, ale cărui funeralii sunt stabilite pentru ora 13. Toți asistenții la ceremonia funebră, prin atitudinea lor, exprimă un protest dârz, împotriva anarhiei și a violenței.

Cimitirul Bellu și Capela sunt înțesate de legionari îmbrăcați în cămăși verzi, cu diagonale și pistoale, care au avut grijă să ocupe firida corului. În timpul ceremoniei religioase, participanții mai timorați aruncă din când în când priviri speriate spre grupurile rânjitoare de legionari, așteptând, parcă, declanșarea împușcăturilor. După terminarea prohodului, Maniu, vădit îndurerat, rostește o alocuțiune plină de revoltă, în care înfierează crima; apoi elogiază personalitatea decedatului, aducându-i omagiul partidului național-țărănesc și al prietenilor îndoliați.

După terminarea slujbei religioase, asistența, în frunte cu Maniu se apropie de sicriul profesorului Nicolae Iorga, așezat în firida din stânga capelei și închinându-se, păstrează un minut de reculegere pentru savantul ucis și prezintă condoleanțe

familiei. Chipul lui Iorga este devastat de lovituri și tortură. Parte din barbă îi este smulsă lăsând descoperită pielea însângerată.

După înmormântare conducem pe Doamna Madgearu la casa ei, unde rămânem până la căderea nopții, dimpreună cu un număr mare de prieteni mai apropiați.

30 noiembrie 1940. Alsacia și Lorena au fost încorporate în Reich-ul german. Cele trei provincii franceze, Moselle, Haut-Rhin și Bas-Rhin, care au mai cunoscut în trecut, înainte de 1918, 47 de ani de stăpânire teutonică, fără să-și altereze specificul național, au devenit din nou „Reichland". Soarta bietului nostru Ardeal. Pentru cât timp?

30 noiembrie 1940. În baza deplinelor puteri, Iuliu Maniu numește, în locul lui Madgearu, secretar general al Partidului pe Ghiță Popp. Numirea lui urmează să fie ratificată de Delegația Permanentă. Maniu a consultat doar pe Mihalache și pe Mihai Popovici.

1 decembrie 1940. Requiem la capela Liceului Mihai Viteazul, oficiat de Părintele Titu Mălai, pentru artizanii unirii de la Alba Iulia, realizată înainte cu 22 de ani. Au fost pomeniți fruntașii luptători pentru unire și eroii care s-au sacrificat pentru Ardeal. După slujba religioasă am plecat la casa lui Mihai Popovici din str. Sofia. Atmosferă sumbră. Cei prezenți sunt marcați de îngrijorare și dau frâu liber indignării împotriva acțiunilor criminale recente. Se comentează pe marginea diferitelor versiuni, privind cauzele care ar fi putut determina asasinatul. Maniu respinge diferitele explicații încropite de unii din cei prezenți. Spune celor prezenți: „Iubitul meu prieten apropiat și colaborator nu a fost suprimat nici de studenții săi, ca răzbunare pentru severitatea lui didactică, nici de inamici personali, ci este mai mult ca sigur victima unei urzeli criminale care conduce la organele represive hitleriste. El este de multă vreme în obiectivul acestor organe. Încă de acum zece ani, când Madgearu, care era ministru în guvernul nostru condus de Mironescu, la dezbaterea ocazionată de mesajul regal în noiembrie 1930, a pus la punct de pe banca ministerială, pe A.C. Cuza — care în discursul său se apucase să-l omagieze pe Hitler — spunând că n-ar mai vrea să audă rostindu-se acest nume în Parlamentul României, deoarece ascensiunea lui (Hitler) este catastrofală pentru viitorul nostru. A.C. Cuza i-a replicat că blamarea lui Hitler va fi înregistrată de partidul lui Hitler și nu va rămânea fără urmări. Mai apoi, în octombrie 1936, tot Madgearu a ținut în Parlament un discurs violent, aprobat de tot partidul nostru, prin care a condamnat politica lui Hitler și catastrofa pe care acesta o pregătește pentru statele succesorale și pentru întreaga Europă, discurs care a fost aspru criticat de presa hitleristă. De asemenea articolele deosebit de aspre publicate de Madgearu în *Facla*, în *Independența Economică*, în *Prezentul* și în *Dreptatea*, prin care secretarul nostru general își afirma cu aplomb ideile sale ostile politicii economice a Reich-ului german. Economiștii lui Hitler au sesizat de multă vreme competența lui Madgearu și au văzut în el un dușman implacabil al expansiunii economice pe care o pregăteau. În anul 1939 Madgearu a criticat cu fermitate alunecarea României spre sfera de interese germane. În anul trecut, la sala Dalles a ținut o conferință care i-a scos din răbdări pe doctrinarii economici hitleriști. Madgearu a fost cel mai neclintit militant pentru independența noastră economică și cel mai descoperit adversar al planurilor lui Hitler de încadrare a țării noastre în spațiul economic al Germaniei. Nu uitați că Madgearu a fost nu numai cel mai competent economist al partidului nostru dar și purtătorul de cuvânt al statelor agrare din centrul și sud-estul Europei care și-a afirmat concepțiile (supărătoare pentru hitleriști), la conferințele de la Stressa și Varșovia. El este un adversar ireductibil al fascismului și s-a opus tendințelor de înglobare a țării noastre în orbita economică a Reich-ului, deci a fost o piedică majoră în promovarea spațiului vital economic al acestuia. A fost ostil nu numai doctrinei și politicei hitleriste, dar mai cu seamă aservirii economice a României, faimosului grossraumwirtschaft nemțesc. La congresul legionar de la Tg. Mureș, din 1936, pe lista celor condamnați de legionari ca dușmani de moarte ai mișcării lor a figurat și Madgearu și inițiativa nu pare să le fi aparținut congresiștilor români. Ministrul german Neubacher, sosit anul acesta ca procurist al tendințelor nemțești de expansiune și acaparare de bunuri românești, avea pentru Madgearu o aversiune pe care nici nu încerca să o mascheze, considerându-l ca cel mai periculos oponent împotriva politicii externe a lui Hitler și împotriva încălcării prevederilor conferinței de pace și a tratatelor de pace și așezămintelor postbelice de la Versailles și Trianon. Trebuie să mai adaug că nu de mult am primit o informație veridică, printr-un prieten serios, cu bune relații în cercurile politice occidentale, că viața prietenului meu Madgearu

(Continuare în p. 25)

GENERAL (r) PETRE VASILESCU:

„Este ceasul al 12-lea“

În ultimii trei ani s-a scris foarte mult despre mareşalul Ion Antonescu, au apărut multe volume ale istoricilor şi extrem de multe articole în ziare şi reviste. Era mai mult decât firesc să fie aşa, ţinând cont de modul cum fusese prezentată perioada cât el a fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, din 6 septembrie 1940 până la 23 august 1944. S-au publicat şi numeroase documente[1] — parte din rezoluţiile puse pe diferite acte oficiale, sau despre tatonările de armistiţiu pe care reprezentanţii guvernului Antonescu le-au făcut la Stockholm cu ambasadoarea U.R.S.S., doamna Kollontai, despre momentul arestării şi perioada care a urmat. Zguduitoare au fost imaginile de la execuţia mareşalului şi a trei dintre colaboratorii săi apropiaţi, publicate pentru prima oară, după 47 ani, în nr. 1/1993 al revistei Magazin istoric **şi reluate, după două luni, împreună cu altele, în publicaţiile** Libertatea **şi** Vremea.

S-ar părea însă că ne găsim sub un blestem: acela de a nu nimeri prea uşor drumul drept, calea de evaluare corectă, obiectivă, a acestei pesonalităţi cu tragic destin, care a fost adusă la conducerea ţării într-o situaţie dramatică, în momentul când era pusă sub semnul întrebării chiar existenţa statului român. Este cu atât mai greu de înţeles acum aşa ceva, cu cât, după cei 42 ani de totalitarism nu mai avem un turn de dirijare şi control al istoriografiei române. Şi totuşi, în privinţa lui Antonescu s-au făcut simţite două tendinţe extreme, la fel de periculoase. Una care caută să îl înnegrească cât mai mult pe Ion Antonescu, antisemit înverşunat, singurul vinovat al dezastrului României, din timpul şi de după al doilea război mondial, un individ care, dacă nu poate fi şters din istoria României, nici nu merită atenţia care i se acordă. Cealaltă tendinţă vede în el un semizeu, un erou fără prihană şi greşeală şi, dacă totuşi ar fi greşit vreodată, nu este bine să o spunem, pentru că dăm apă la moară denigratorilor săi.

Uitaţi-vă bine la imaginea lui dinaintea salvei ucigătoare şi veţi înţelege că Ion Antonescu nu are nevoie nici de unii, dar nici de ceilalţi. Pentru că el a fost un om şi deci supus greşelii. Dar a avut un curaj şi o demnitate peste norma obişnuită, care l-au făcut să îşi asume conducerea ţării într-un moment de gravă criză, după grele pierderi teritoriale pentru România şi când toate forţele politice se dăduseră în lături. Omul Antonescu, militar de formaţie, era şi impulsiv. Le atrăsese atenţia colaboratorilor să nu-i execute ordinele date în momente de mare supărare. Bine era dacă aceştia i-ar fi ascultat rugămintea. Aşa că el a făcut şi multe greşeli în timpul guvernării sale, care, este bine să nu o uităm, s-a desfăşurat în condiţii de război, când întreaga viaţă a oricărei ţări, devine alta, se supune altor reglementări şi altor determinări chiar şi psihologice. Dar care este şeful de stat sau de guvern care să nu fi făcut greşeli. Totul trebuie analizat cu luciditate şi capacitate de discernământ, în contextul istoric în care au avut loc evenimentele, s-au luat deciziile, s-au tras consecinţele. Politica trebuie văzută prin faptele şi raportul de forţe care au determinat-o sau au constrâns-o, ca şi prin interesele naţionale şi politice implicate.

Cu convingerea fermă că meseria istoricului trebuie, în sfârşit, să se apropie de cea a chirurgului şi să se îndepărteze de cea a decoratorului, vrem să punem în circulaţie, prin intermediul paginilor revistei Magazin istoric, **câteva documente inedite ce vor contura, credem, mai bine personalitatea omului Ion Antonescu. Şi poate ne vor ajuta, indirect, să înţelegem mai corect ce s-a întâmplat la 23 august 1944. Este vorba de un schimb de mesaje, derulate între 1940-1944, între mareşal şi generalul în rezervă Petre Vasilescu.**

Petre Vasilescu s-a născut la 13 martie 1888, în Bucureşti, într-o familie înstărită. În anul 1910 a absolvit şcoala de ofiţeri de artilerie. A participat la războiul balcanic şi la cel de reîntregire. În anii 1926-1927 a fost preşedintele unei comisii de recepţie pentru tehnica militară (aparate de goniometrie) achiziţionate de statul român din Franţa. A fost decorat cu „Steaua României“ şi „Coroana României“, ambele în gradul de comandor şi o medalie comemorativă străină, „Meritor de Guèra“ cu şase barete.

A scris articole pe teme de istorie, publicate în Universul, Curentul, Era nouă, Acţiunea. **Împreună cu locotenent-colonelul Ioaniţiu a semnat lucrarea** Virtuţile neamului în lumina războiului nostru naţional, **tipărită în 3 000 exemplare, la Editura Şcolii Militare**

---

[1] Posesorii colecţiei *Magazin istoric* pot consulta numerele 8/1990; 6,8-10/1991; 1-4,8,9/1992; 1,7/1993, precum şi *Caietele Magazin istoric*, nr. 1/1993.

de Artilerie din Timişoara. În 1934 a scris o broşură — Pentru ţară şi tron —, **iar opt ani mai târziu a publicat lucrarea** În ritmul veacului şi slujba neamului. **După 23 august 1944, i-a predat lui Nicolae Penescu un manuscris intitulat** Păreri personale privind reorganizarea P.N.Ţ., **cu rugămintea să fie consultat şi de Iuliu Maniu. În 1946 s-a angajat într-o polemică cu ziariştii de la** Scânteia — **prin intermediul ziarului** Dreptatea — **privindu-l pe Stelian Popescu, considerat de primii „criminal de război", şi pe Iuliu Maniu, taxat deja drept colaboraţionist al regimului antonescian. Unul dintre articolele lui se intitula** Cum colabora „fascistul" şi „reacţionarul" Maniu cu ex-mareşalul Antonescu.

După 1947, Petre Vasilescu a intrat în vizorul aparatului represiv. Mai întâi, cele două broşuri (din 1932 şi 1934) au fost trecute de cenzură în catalogul cărţilor interzise de la Biblioteca Academiei (pagina 430, poziţiile 48 şi 49). A urmat naţionalizarea casei în care locuia şi apoi includerea numelui lui pe lista persoanelor suspecte, care slujiseră vechiul regim. La 28 noiembrie 1957 a fost arestat, iar prin sentinţa nr. 236, din 25 februarie 1958, Tribunalul Militar Bucureşti l-a condamnat la 8 ani închisoare şi confiscarea totală a averii pentru „răspândirea de publicaţii interzise". În ce consta, de fapt, infracţiunea? Dăruise unui prieten, cu ocazia onomasticii, câteva exemplare din lucrările pe care le publicase cu ani în urmă. Sentinţa a rămas definitivă, prin respingerea recursului, ca urmare a Deciziei nr. 681, din 28 martie 1958 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militară. Petre Vasilescu nu a rezistat regimului de detenţie din penitenciarele de la Galaţi şi Jilava şi la 4 noiembrie 1959 a decedat.

Intervenţiile lui pe lângă Ion Antonescu se înscriu în seria scrisorilor pe care i le-au trimis liderii principalelor partide politice, Iuliu Maniu şi Constantin I.C. Brătianu, şi a memoriilor adresate de generali şi de universitari (Magazin istoric, **nr. 1,2/1967). La sfârşitul lunii septembrie 1940, proaspăt rezervist, generalul Vasilescu a obţinut o audienţă de 55 minute la preşedintele Consiliului de Miniştri. El l-a informat pe Ion Antonescu despre situaţia generalilor trecuţi în rezervă pe motiv că fuseseră colaboratori ai regelui Carol II** (Magazin istoric, **nr. 8/1974). Antonescu a luat o serie de măsuri, în urma intervenţiei, în sensul celor dorite de generali. Dar chiar a doua zi, mareşalul a dat un comunicat în presă prin care cerea prietenilor şi foştilor colegi „să nu mai vină în audienţă pentru a cere tot felul de intervenţii", pentru că ar putea „aluneca pe panta sentimentală" şi în acest caz risca să „scape conducerea din mână". Le cerea însă tuturor celor care aveau să-i dea vreo informaţie sau sugestie să îi scrie.**

La 8 octombire 1940, Petre Vasilescu i-a trimis lui Antonescu o scrisoare în care îşi expunea opiniile lui despre măsurile pe care le considera potrivite pentru depăşirea crizei în care se găsea ţara. Una dintre ele era ridicarea satelor şi a păturii ţărăneşti la nivelul la care ar trebui să se găsească", prin „înfiinţarea cât mai grabnică a unui minister al ţăranilor şi al propăşirii rurale". Despre mişcarea legionară afirma — la 8 octombrie 1940! — că este „mai mult un instrument în mâna germanilor". Şi încheia: „Am ferma convingere că actualul război, de distrugere a civilizaţiei şi de înnebunire a oamenilor, se va decide în aer, nu pe uscat. După părerea mea, dacă până în prezent germanii n-au

Petre Vasilescu, alături de alţi colegi, pe când era doar colonel

putut doborî Anglia, de acum înainte ei nu o vor mai putea face. Dimpotrivă, Anglia şi reacţiunea lumii întregi — care de abia acum înainte a început a se produce — vor dobori Germania. Germania va fi rasă de pe pământ de aviaţia britanică, iar poporul german va fi silit să ceară pace şi să accepte condiţiile Angliei. Care va fi atunci soarta ţărilor care s-au dat, cu trup şi suflet, în braţele Germaniei? Ce va deveni atunci mişcarea legionară? Care va fi soarta neamului românesc? Iată atâtea probleme care ar trebui adâncite din vreme şi soluţionate aşa după cum cer interesele permanente ale ţării şi neamului, nu numai acelea de moment ale unor entuziaşti — chiar curaţi la suflet —, care privesc numai prezentul, fără a se gândi la viitor". Petre Vasilescu mai cerea şi „a se autoriza activitatea şi altor partide" ce aveau alte „concepţii de politică internă şi externă", care să poată fi folosite „când momentul o va cere, pentru ca ţara să se poată descurca şi în alte împrejurări ce s-ar putea produce în viitor". Un general în rezervă vedea mai clar viitorul decât conducătorul ţării, dar să nu uităm că acesta a fost dintotdeauna privilegiul celor care stau pe margine.

Nu ştim ca Antonescu să-i fi răspuns la scrisoare. Ceea ce nu l-a descurajat pe Petre Vasilescu, care i-a trimis, la 22 octombrie 1942, o nouă misivă, pe care o reproducem în întregime. De data aceasta, reacţia a fost promptă şi dură. Chiar în aceeaşi zi, la ora 19, şi-au făcut apariţia la domiciliul generalului şapte agenţi ai Siguranţei. Patru au rămas în curte, de pază, iar ceilalţi trei au pătruns în apartament şi au făcut o percheziţie amănunţită. Au ridicat câteva scrisori găsite pe masa de lucru şi o serie de cărţi şi alte obiecte „suspecte". A doua zi, 23 octombrie, un ofiţer de ordonanţă i-a predat lui Petre Vasilescu o scrisoare de răspuns din partea mareşalului Ion Antonescu. Reproducem din ea pasajele cele mai semnificative. Peste câteva zile, la 29 octombrie 1942, la domiciliul generalului în rezervă s-a prezentat un căpitan magistrat. Deşi Vasilescu era bolnav la pat, a fost arestat şi condus la Poliţia judiciară militară. Ancheta a durat de la ora 11 până la 19.30. Generalul magistrat Bălşianu şi colonelul Velciu, şeful Secţiei VIII juridice din S.S.I., i-au pus 35 întrebări. La sfârşitul interogatoriului, cei doi magistraţi au constatat că nu rezultă „nici cea mai mică vină". Cu toate acestea, generalul Vasilescu a fost condus în arestul din Calea Plevnei şi încarcerat în celula nr. 7. A doua zi, la 18.30, a fost pus în libertate, cu scuzele de rigoare, iar generalul magistrat Bălşianu i-a dat de înţeles că a trebuit să execute un „ordin infam".

La 3 noiembrie 1942, din ordinul mareşalului Ion Antonescu, Petre Vasilescu a fost scos din toate funcţiile civile pe motiv că a „complotat împotriva statului" şi că „întreţinea relaţii suspecte cu cadre militare de pe front". El îndeplinea funcţia de preşedinte al Oficiului fabricilor de uleiuri vegetale, iar din 1942, cu sprijinul lui Stelian Popescu, fusese introdus în Consiliul de administraţie al Librăriei Universul. La 11 noiembrie 1942, la ora 7, o nouă echipă de agenţi ai Siguranţei şi-a făcut apariţia în casa generalului rezervist, pentru o nouă percheziţie. Misiunea lor era să găsească scrisoarea trimisă la 23 octombrie de către mareşal. Probabil acesta îşi dăduse seama că, sub impulsul nervozităţii, redactase un document şi nedrept şi compromiţător. Dar agenţii nu au putut găsi scrisoarea, bine ascunsă.

La 6 aprilie 1944, la două zile după bombardamentul anglo-american asupra Bucureştiului, Petre Vasilescu îi adresa o nouă scrisoare conducătorului statului, pe care o reproducem, de asemenea, în întregime.

Cristian TRONCOTĂ

22.10.1942.

Mult stimate domnule Mareşal! În calitate de Român şi de patriot conştient al acestei ţări, precum şi ca prieten, sincer, devotat şi absolut dezinteresat, al Dvs., vă rog, profund şi respectuos, să binevoiţi a da ascultare celor de mai jos, a aprecia valoarea lor şi a le da urmarea pe care veţi crede-o de cuviinţă.

1. Este în mod unanim recunoscut, de toată lumea de bună credinţă din ţara noastră, că Dvs., prin atitudini şi hotărâri absolut personale, aţi adus acele servicii ţării şi neamului, pe care le-aţi salvat de la dezastru, în două rânduri: — prima dată, atunci când, printr-o foarte bună judecare a situaţiei Dvs. aţi dirijat ţara şi neamul pe singurul drum care le îngăduia să străbată — cu cât mai puţine neplăceri şi riscuri — o epocă penibilă din istoria omenirii; a doua oară, atunci când, printr-o atitudine şi energie fără precedent, Dvs. aţi dominat rebeliunea, înlăturând, prin aceasta, consecinţele ei, care puteau fi dezastruoase.

2. Este, de asemenea, în mod aproape unanim acceptat că, Dvs. prin hotărârea fermă de a participa la război, alături de Germania, *pentru dezrobirea pământului românesc al Basarabiei şi Bucovinei* [subl. aut.], aţi redat ţării, neamului şi oştirii nu numai o mare parte din pământurile ce li se furase, dar şi onoarea şi prestigiul, fără de care o ţară, un neam şi, mai ales, oştirea nu pot trăi.

3. În schimb însă — vă rog să-mi îngăduiţi să vă spun franc —, părerea mea este că de la un anumit moment înainte, marile Dvs. calităţi, ca om şi, mai ales, ca ostaş — care aţi aşezat, totdeauna, mai presus de orice, onoarea şi respectul cuvântului dat, contând, fără nici o reticenţă pe reciprocitate din partea acelora cărora aceste exteriorizări le erau adresate — au precumpănit, influenţând pe omul politic. Cred acest

lucru deoarece socotesc, din punct de vedere politic, de la un anumit moment înainte — moment care ar corespunde cu ajungerea trupelor noastre cel mult pe Bug — aceste trupe nu trebuiau lăsate să pătrundă și mai adânc în inima Rusiei. Un corp expediționar, de una [sau] două divizii, așa cum au procedat și alte state, ar fi putut continua — în mod simbolic — lupta împotriva armatelor rosii, pentru afirmarea unei credințe ferme, că bolșevismul, ca [doctrină — *C.T.*] politică, constituie o utopie pe care nici noi, Românii — ca și aproape toate popoarele din lume — n-o putem admite, sau adopta.

4. Socotesc Domnule Mareșal că, atât în conjuctura actuală, dar mai ales, în cea care va putea fi în viitor *(și eu am ferma credință că foarte curând, conjunctura va fi alta)*, prezența armatei noastre va fi necesară în interior, spre a putea fi trimisă acolo unde interesele vitale ale țării și neamului o vor putea reclama.

5. Socotesc, Domnule Mareșal, că prezența armatei noastre pe câmpiile, în munții, ori în stepele îndepărtate ale Rusiei, *este contrară acestor interese.* Reducerea capacității combative a armatei noastre, prin marile pierderi — și în oameni și în materiale — pe care le-a suferit și le suferă, în fiecare zi, printr-o luptă neegală și care nu corespunde nici intereselor noastre primordiale, *poate fi fatală salvării acestor interese.* Influențarea moralului resturilor ce vor mai rămâne din această armată — care, în prezent, se irosește pe câmpurile de luptă din Rusia — atât prin marile pierderi pe care le suferă, cât și prin lupta neegală pe care o duce, pe de o parte, apoi, influențarea moralului întregii națiuni — asupra căruia moralul oștirii se va repercuta cu siguranță, fie direct fie indirect — *va agrava și mai mult situația.*

Este deci — cred — necesar ca conducerea de Stat să facă toate diligențele pentru aducerea în țară, dacă nu a totalității, în orice caz a majorității armatei, atât pentru a se odihni, după grelele lupte ce a dus, până acum, cât și mai ales spre a se reorganiza și completa, *pentru a fi gata de noi întrebuințări, mai apropiate de interesele vitale ale țării și neamului.*

6. Am ferma convingere, Domnule Mareșal, aș putea zice certitudinea, că, în actualul conflict, care a cuprins omenirea aproape întreagă, *victoria finală nu va putea reveni în nici un caz Puterilor Axei.* Este deci — cert —necesar ca conducerea de Stat să pregătească din vreme țării noi condițiuni care să fie mai corespunzătoare situației care va fi la sfârșitul războiului. Dacă hotărârea pe care ați luat-o inițial a fost cu adevărat corespunzătoare intereselor țării și neamului, a persista și astăzi — când condițiile inițiale s-au schimbat — în aceleași hotărâri, socotesc că nu este bine. O hotărâre eroică — de esența celei de acum doi ani — se impune. Rămâne ca Dvs. și cu sfetnicii în a căror judecată aveți încredere, să apreciați și să hotărâți.

7. Din informațiile pe care, destul de des, le primesc de pe front, de la camarazii de elită, care nu m-au uitat, eu am ajuns — în mod net — la două convingeri, pe care, de asemenea, țin să vi le împărtășesc:

a) Pierderile mari — pe de o parte — suferite de armată, într-o luptă neegală și al cărei *scop real* nu poate fi bine și de oricine sesizat, apoi privațiunile de tot felul și dorul de casă — mai ales — pe de altă parte, *au influențat moralul oștirii* (ofițeri și trupă);

b) Curând — să dea Dumnezeu să fiu eu profet mincinos — *armata va refuza să mai meargă înainte.* Este deci necesar — după umila mea părere —să se prevină consecințele unei astfel de situațiuni și să se înlăture, cât mai este încă timp. Anotimpul rău care bate la ușă ar putea aduce, o dată cu el, irremediabilul.

Vă rog Domnule Mareșal, să mă iertați că vă înfățișez un tablou atât de întunecat, dar, din nefericire, el reprezintă convingerea mea. Să dea Dumnezeu ca el să nu corespundă realității. Aș fi eu cel dintâi, cel mai fericit. Vă mai rog Domnule Mareșal să nu dați rândurilor de mai sus, decât singura interpretare ce li se poate da: că prietenul Dvs., sincer și devotat, și-a luat curajul de a le scrie numai din dorința sinceră și patriotică de a fi folositor țării, neamului și Dvs.

Primiți vă rog, Domnule Mareșal, încuviințarea celei mai înalte stime ce vă păstrez.

General (r) P. Vasilescu

23 octombrie 1942

Domnule general,

Nu am ce face cu laudele și vă rog să încetați cu sfaturile Dvs.

Continuați a vă ocupa numai de afacerile Dvs. pentru care pare că aveți mai multă aptitudine și încetați de a vă ocupa de strategie și politică.

Bunul simț impune unui om în vârstă să nu tragă concluzii, să nu ia atitudini și mai ales să nu dea sfaturi când este lipsit de elementele esențiale ale unei probleme.

Afirmați că armata a suferit „pierderi foarte mari"; are „dor de casă", este angajată într-o „luptă inegală" și că toate acestea au „influențat foarte mult moralul oștirii noastre".

Câte vorbe atâtea greșeli.

Ofițerii de „elită" care „nu v-au uitat", au făcut rău că nu v-au uitat, v-ar uita cu siguranță dacă ar ști ce vă permiteți să scrieți despre ei și nu cred că sunt de „elită" dacă într-adevăr v-au scris ce afirmați că v-au scris.

Eu cred însă că în realitate sunteți victima influențabilității și instabilității Dvs. [...].

Afirmația că am toată armata înfundată în Rusia.

Ce știți Dvs. în această privință? Nu socotiți că un general trebuie să fie mai serios?

Cereți să „retrag armata" și să las acolo numai „simbolic"

câteva unități. Aceasta poate s-o facă numai un om lipsit total de simțul politic și de acela al onoarei [...].

Trebuie ca cineva să deraieze total de pe linia bunului simț strategic și moral ca să îndrăznească să îmi propună o astfel de aberațiune politică, militară și morală.

O națiie mai mult ca un om trebuie să fie călăuzită de principiile elementare de onoare fiindcă omul se compromite numai pe el pe când națiia își compromite istoria.

Asta poți s-o faci D-ta și cu acei care ca și D-ta se complac în afaceri grase, critică și dau sfaturi.

V-ați întrebat cu cei câțiva „camarazi" cu care vă calificați reciproc de elită cum s-ar putea pe plan operativ executa această genială idee politică și ce catastrofă ar produce imediat și pentru armată și pentru disciplina și moralul ei și pentru materialul ei și pentru situația politică actuală a țării?

Suntem la peste 1 500 km de țară, drumurile sunt cum sunt, iarna bate la ușă, depozitele sunt ale germanilor, căile ferate în mâna lor, aviația are forța de distrugere pe care un general „de elită" ar trebui s-o cunoască.

Retragerea forțelor din situația lor actuală ar însemna *părăsirea frontului.*

Exact ceea ce au făcut rușii în Moldova.

Vă întrebați ce s-ar întâmpla dacă germanii ar face cu noi astăzi, în caz de părăsirea frontului, ceea ce am făcut noi cu rușii în 1917 și 1918?

Ce s-ar mai alege de armata noastră, de disciplina noastră, de soldații și caii noștri, de tunurile noastre dacă am încerca în condițiile arătate mai sus să ne îndreptăm către țară pentru a face față altei situații mai „vitale"?

Nu este numai ușurință și totală nepricepere militară, este și prostie.

Dar mai este și criminal, Domnule General. Fiindcă nu s-ar prăbuși numai armata, s-ar prăbuși însăși țara fiindcă germanii ar ocupa-o imediat.

Iată-mă deci, dacă m-ași lua după capul Dvs. atât de clar văzător, în situația Serbiei și a Greciei.

Mă sfătuiți să iau „o nouă hotărâre eroică" [...].

Disprețuiesc acest sfat de la oricine ar veni el.

Uitați că Națiia întreagă a aprobat tot ce am făcut și aprobă tot ceea ce fac.

Treceți pe la Președinție și consultați arhiva telegramelor și moțiunilor trimise la fiecare ocazie de toate organizațiile constituite, de la universitari până la institutori, de la cercurile industriale și cele comerciale și agricole, de la cler la țăran.

Cine sunteți Dvs.?

28 august 1944: Traian Borcescu în fața mareșalului Ion Antonescu

„NUMAI UNIȚI VEȚI ÎNVINGE ȘI VEȚI FI RESPECTAȚI"

Domnul colonel (r) Traian Borcescu — a cărui activitate în cadrul Serviciului Special de Informații am prezentat-o în Magazin istoric, **nr. 6-8/1993 — ne-a trimis la redacție o mărturie, în exclusivitate pentru revista noastră. Este, din câte știm, singura mențiune a vizitei pe care a întreprins-o, la 28 august, în casa unde se aflau arestați mareșalul Ion Antonescu și câțiva dintre colaboratorii săi: Mihai Antonescu, generalii Pantazi și Picki Vasiliu, colonelul Elefterescu. O publicăm deci cu convingerea că orice mărturie — mai ales atunci când vine de la un martor ocular — își are rolul său în reconstituirea unui moment istoric, a unei personalități.**

În ziua de 28 august 1944 sunt chemat la primul ministru, generalul C. Sănătescu, care îmi comunică:

— Domnule colonel, din ordinul M.S. Regelui — pe care noi suntem obligați a-l executa imediat — dumneata, prin legăturile ce le ai cu Emil Bodnăraș, să îl rogi să te ducă în casa conspirativă a P.C.R. unde se află Ion Antonescu împreună cu ceilalți arestați pentru a vedea cum sunt tratați, ce mâncare li se dă, starea lor morală și fizică. Rezultatul trebuie comunicat, dacă se poate, în 24 ore.

A fost prezent la această convorbire și Gr. Niculescu-Buzești, iar ulterior a aflat și C. Vișoianu.

Prin avocatul Gh. Maurer — pe care îl cunoșteam personal, fiindcă făcusem prima clasă de liceu la pensionul tatălui său — am putut lua contact cu Emil Bodnăraș, care a acceptat această vizită. Chiar în cursul aceleiași zile ne-am întâlnit, la ora 16.00, în Piața Rosetti și mi-a spus să îl urmez cu mașina mea. După 20-30 minute de mers, mașinile s-au oprit în fața unei vile cu etaj din cartierul Vatra Luminoasă. După ce am coborât fiecare din mașină, Emil Bodnăraș m-a invitat să intru singur în vilă, spunând că el mă va aștepta în stradă, la mașina sa.

Cu oarecare emoție am urcat scara vilei păzită de doi tineri din garda patriotică. La semnalul lui Emil Bodnăraș, din stradă, aceștia mi-au deschis ușa. Dintr-un vestibul am intrat în holul de la parterul vilei. Aici, în jurul unei mese, se aflau Mihai Antonescu, generalii Picki Vasiliu și Pantazi, colonelul Elefterescu. Surprinși de această vizită, toți m-au întrebat:

— Și pe tine te-au arestat? Ce știi de familiile noastre?

Ce reprezentați Dvs. și mai ales pe cine?

Ce trecut deosebit aveți ca să vă erijați în sfătuitor al conducerii statului?

Lăsați vorbele sonore și mai ales eroismul pe care știm cum l-ați dovedit. Păstrați proporțiile între realizările Dvs. și ale mele în 40 de ani de carieră și măsurați-vă acțiunile și frânați-vă pretențiile.

Afirmați că „prezența forțelor noastre în interior" este indispensabilă pentru alte „interese mai vitale".

Vă întreb ce ați mai putea face cu aceste „forțe" în interior dacă armata germană este învinsă și se retrage din Rusia urmărită de puhoiul și de anarhia asiatică?

Ați reflectat vreodată la această eventualitate?

V-ați căutat locul unde să fugiți?

Dar dacă Germania este învingătoare? Dvs. care trebuie să aveți contact cu Dumnezeu din moment ce posedați cheia viitorului și afirmați atât de categoric (ceea ce nu poate să facă nici un om cu mintea întreagă) că Germania va fi învinsă, v-ați pus întrebarea ce s-ar întâmpla în această eventualitate?

Cum ați mai putea realiza interesele „vitale" la care faceți aluzie?

Nu credeți că Germania s-ar răzbuna cumplit pentru felonia noastră? și am pierde pe ambele tablouri?

Iată Domnule General unde ați duce Dvs. țara dacă ea ar fi avut tragica soartă să fie condusă de un astfel de cap.

Dar de ce 3 000 000 de români, care căzuți în cea mai neagră silnicie datorită ticăloșilor pe lângă care vă găsiți, reprezintă un interes mai puțin „vital" ca cei 1 200 000 de ardeleni care sunt în sclavia ungurească?

Nu credeți că cu Germania învinsă pierdem și Basarabia și Bucovina și Ardealul? pierdem totul și „Solagra" și pe Dvs.?

Nu credeți că cu Germania învingătoare riscăm să pierdem tot Ardealul și toată independența economică și poate toată Dobrogea (pentru că ne va pedepsi) în cazul aplicării genialei și curajoasei Dvs. soluții?

Fiți serios Domnule General și cugetați mai matur!

Nu ați putut însă să fiți niciodată.

Pentru a vă dovedi, vă reamintesc că ați venit la mine în 1939 — în preajma prăbușirii —, m-ați povățuit în numele armatei care mi-o cerea prin Dvs. „să mă reconciliez cu Regele Carol" și v-ați oferit bunele oficii prin scumpul Dvs. prieten vinovat de multe, G-ralul P. Teodorescu.

Ce s-ar fi întâmplat Domnule General dacă mă luam

— Nu domnilor, sunt trimis din ordinul M.S. Regelui, al generalului C. Sănătescu și al domnului Gr. Niculescu-Buzești pentru a vedea cum sunteți cazați, tratați și dacă aveți vreo nemulțumire.

Toți mi-au pus aceleași întrebări: ce știu de familii, dacă le mai pot vedea, cum este comentată arestarea lor, și ce se va întâmpla cu ei. Mihai Antonescu era cel mai agitat. Am căutat să îi liniștesc, spunându-le că probabil își vor putea vedea familiile. Le-am spus că nimeni nu comentează arestarea lor, opinia publică fiind preocupată de luptele din Capitală contra hitleriștilor și de viitorul țării.

— Cine a venit de este atâta larmă la voi? — s-a auzit vocea mareșalului Antonescu.

— A venit colonelul Borcescu, trimis special pentru noi — i-a răspuns generalul Vasiliu.

— Să vină la mine.

L-am găsit singur, stând la o masă. După un salut milităresc, Ion Antonescu m-a întrebat:

— Cum merge frontul de Vest? S-au putut lichida rezistențele germane de pe teritoriul nostru, doar am lăsat 21 de divizii complet echipate, în rezerva strategică.

Din întâmplare, aveam la mine buletinele informative și contrainformative ale S.S.I. și două ziare din acea zi, așa că i-am putut prezenta într-o oarecare măsură situația din țară și de pe front. Răspunzând întrebării pentru care venisem, mareșalul mi-a spus:

— Sunt mulțumit de mâncare. D-ta știi ca mă mulțumesc cu puțin, fiind la regim medical. Ceilalți colaboratori ai mei doresc o mâncare mai bună. Sănătatea mea este bună. Ne lipsește un aparat de radio. Și ziare.

Mareșalul s-a arătat mulțumit de mersul operațiilor militare. Fără a cere relații despre familia sa, mi-a spus:

— D-ta ești cunoscut în toată armata. Te rog să comunici generalilor, ofițerilor și trupei să fie toți strânși uniți în jurul regelui și al guvernului său. Să lupte pentru reîntregirea Transilvaniei și a țării noastre. Să nu se producă nici o defecțiune și, așa cum au mers în Est, să meargă și în Vest. Numai uniți veți învinge și veți fi respectați.

L-am întrebat încă o dată dacă are vreo dorință.

— Tratamentul este relativ bun, masa acceptabilă. Ceea ce mă interesează este să știu cum merge frontul, dacă este liniște în țară. Ți-am spus ce-mi trebuie: un aparat de radio și ziare. Da. Mai doresc ceva: succes armatei și patriei noastre.

Între timp, ceilalți ni se alăturaseră și ascultau tăcuți cuvintele rostite de mareșal.

Reîntors la mașină, i-am comunicat lui Emil Bodnăraș dorințele celor arestați. El m-a invitat să-i vizitez a doua zi, ca să constat că le-au fost satisfăcute dorințele.

Generalul Sănătescu și Niculescu-Buzești au ascultat raportul meu despre vizita făcută celor arestați și mi-au spus că vor raporta M.S. Regelui, dar nu pot publica nimic fiindcă s-ar crea dificultăți cu comuniștii. ■

după capul Dvs. și nu după al meu, după sufletul Dvs. și nu după al meu, după ușurința Dvs. și nu după seriozitatea mea? S-ar fi întâmplat catastrofa totală a Neamului și a Dvs. cum s-ar întâmpla sută la sută dacă m-aș lua acum după sfaturile Dvs. [...].

Vă dați seama câți generali Vasilescu sunt în țara românească și ce s-ar întâmpla cu timpul, cu liniștea și cu nervii mei dacă toți s-ar socoti în drept să-mi dea sfaturi și să-mi atragă atenția la fiecare pas care-l fac?

Știți Dvs. câți sunt aceia care îmi dau sfaturi contrarii de ale Dvs.?

Știți câți au fost în contra intrării lui I.I. Brătianu în marele război pentru că a intrat în contra nemților și nu cu nemții?

V-ați întrebat ce s-ar fi întâmplat cu Neamul Românesc dacă s-ar fi luat după Vasileștii de atunci?

Știți câți sunt care au aplaudat și au lăudat pe Carol II, pe Urdăreanu și pe Lupeasca și câți au fost aceia care mi s-au asociat în lupta grea dusă „de unul singur" în contra acestor ticăloși?

Domnule General vă dau un sfat, vedeți-vă de treabă și numai de treaba pe care o aveți acuma.

Nu aveți vocație pentru altceva, nu puteți vorbi în numele Neamului Românesc fiindcă aveți și alte interese de apărat.

Ion Antonescu

6 aprilie 1944

Domnule Mareșal,

În fața mormântului încă deschis al unei nepoate a mele, ucisă de bombardament (soția unui locotenent de rezervă aflător pe front și fiica sorii mele și a unui maior care se găsește în Crimeea), și la căpătâiul paturilor în care zac, în cumplite suferințe, fiica mea și ginerele meu, ambii cu amândouă picioarele zdrobite (ginerele meu având și un picior amputat) și cu frumoasele lor chipuri mutilate, am dreptul, cred, mai mult decât acum un an și jumătate, să vă spun, foarte respectuos — dar și foarte răspicat — cele ce urmează:

— La 23 octombrie 1942 v-am arătat, în scris, unele adevăruri și realități, pe care Dvs. nu le cunoșteați și n-ați voit să le credeți. V-am dat și câteva sfaturi, pe care Dvs. ați refuzat a le lua în seamă. Mi-ați cerut calitatea în care luam o astfel de atitudine și drept recunoștință pentru prietenia pe care v-am dovedit-o întotdeauna, m-ați lovit, cât ați putut de tare — și moral și material. Eu am suferit mult, dar v-am iertat și am căutat să uit. Providența însă, n-a voit să ierte, iar istoria nu uită. Țara și neamul au plătit scump și, în prezent, plătesc și mai scump.

— Astăzi, în calitate de unul dintre foarte numeroșii părinți nenorociți, vă sfătuiesc din nou: încetați imediat războiul, căci nu vă puteți lupta cu titanii. Făcând astfel, nu vă călcați nici un angajament, căci cei de față de care socotiți că nu v-ați respectat cuvântul, și l-au călcat de mult pe al lor. Nu are nici un sens să se distrugă acum, prin continuarea unui război fără scop, și alte avuții ale țării, precum și bunurile particulare, ori viețile bătrânilor, femeilor și copiilor, după ce au fost distruse atâtea sute de mii de vieți tinere oștești și s-a pierdut atâta material de război. Ne-am apărat cât am putut. Astăzi n-o mai putem face! Ceea ce se va alege de țara noastră după războiu, se va decide la Conferința de pace, nu acum. Căci atitudinea unei țărișoare ca a noastră nu poate hotărî, când în joc sunt titani ca cei care se luptă astăzi. Iar, la Conferința de pace, se va hotărî de către cei care au mai mari șanse de a câștiga războiul, în orice caz mai în favoarea noastră, *ascultându-i*, decât opunându-ne, fără nici un scop practic, voinței lor. Făcând altfel ne sinucidem! Tradițiile nobile de altădată — când cuvântul era cuvânt și când onoarea era onoare — au dispărut, Domnule Mareșal. Astăzi nu mai domnește decât *interesul* și numai interesul! Iar ghidul acestuia nu mai vrea să știe de nici un fel de tradiție nobilă din trecut! Morții și răniții noștri de pe urma recentelor bombardamente v-o strigă de dincolo de mormânt, ori de pe paturile lor de suferințe. Ascultați-le glasurile! Ascultați de asemenea, cererea șefilor de partide, care prin masele pe care le au în spate reprezintă țara și neamul. Nu vă asumați *singur* o răspundere așa de cumplită! Ascultați sfatul unui părinte nenorocit, dacă nu ați voit a lua în seamă, *la timp potrivit* pe acela al unui prieten, sau — cel puțin — al unui om loial, de curaj și de caracter ferm!

Băgați-mă în lagăr sau împușcați-mă, dacă voiți. Veți completa, astfel, și mai mult nefericirea familiei mele! *Dar ascultați-mă.* Este ceasul al 12-lea!

General (r) P. Vasilescu

Reamintim cititorilor datele sigure **la care pot găsi revista noastră pe piață.**

● **În capitală,** Magazin istoric **apare în prima decadă a lunii, între** 7 și 10 din luna respectivă.

● **În provincie, difuzarea revistei se face în a doua decadă a lunii, între** 15 și 20 din luna respectivă.

● **Deci, nu uitați! Pentru a vă asigura procurarea revistei — în cazul în care nu aveți abonament — solicitați-o în primele zile de difuzare:** între 7 și 10 ale lunii în București și între 15 și 20 în localitățile din provincie.

Un fruntaş naţional-ţărănist depune mărturie în faţa istoriei

• Între lagărele lui Antonescu şi o altă perspectivă înspăimântătoare: închisorile ruseşti • Liberalii sunt şi ei indignaţi că nu se pune capăt războiului • Ameninţarea paralizantă: vin ruşii! • Nu sunt oameni la înălţimea vremurilor • Mareşalul Antonescu „nu mai este în apele lui" • „Dl. Maniu să-şi ia răspunderea; îi cedez locul în orice moment" • „O armată ascunsă, pe care nu i-o cunosc nici generalii din guvern"

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Cu acest al patrulea fragment încheiem prima selecţie din Jurnalul **fostului secretar general adjunct al Partidului Naţional-Ţărănesc. El se referă la perioada 3-9 februarie 1944, timp în care, în afara preocupărilor sale de natură politică, istoricul I. Hudiţă este absorbit de problemele legate de semnarea de către Ion Antonescu a decretului pentru titularizarea istoricului ca profesor de istorie diplomatică. Dar să urmărim propriile-i consemnări.**

1944

Joi, 3 februarie. După ora de curs trec pe [la] biroul lui Săveanu, unde găsesc pe Herescu şi pe Marmeliuc... Toţi sunt îngrijoraţi de situaţia de pe frontul rus. Săveanu şi Marmeliuc şi-au evacuat deja lucrurile mai de preţ din gospodăriile lor din Cernăuţi, fiind convinşi că ruşii vor trece curând Nistrul. Şi ei ştiu că Antonescu este hotărât să evacueze administraţia din Bucovina şi Basarabia. Marmeliuc are informaţii că deja chestiunea se studiază la Ministerul de interne. Herescu se arată încă optimist. El crede în posibilitatea „unei păci de compromis", căci altfel „Europa cade toată sub bolşevism". Îi explic că se înşală şi de data aceasta, dar nu reuşesc să-l conving. Cât despre Săveanu şi Marmeliuc panica ce i-a cuprins îi împiedică să mai poată judeca serios. Ei nu mai văd nici o scăpare: „Ruşii vin peste noi, zice Marmeliuc, şi praful se va alege de ţara noastră; eu m-am înţeles cu Nistor să-i cerem lui Antonescu să ne uşureze plecarea din ţară, căci altfel ne-ar putrezi oasele în închisorile ruseşti". Herescu are vechea lui soluţie de plecare în Italia sau Spania de îndată ce ruşii ar sparge frontul. Cu oameni în panică e foarte greu de discutat şi mai ales de convins că n-au dreptate.

Seara la 5 mă duc la Maniu, unde găsesc pe Lupu şi pe Mihai Popovici. Maniu ne povesteşte discuţiile avute ieri seară, acasă la Dinu Brătianu cu el, cu dr-ul Anghelescu şi V. Sassu. Toţi se arătău indignaţi pe Antonescu pentru că nu înţelege să pună capăt războiului. Dinu Brătianu şi prietenii săi consideră drept „o mare prostie" problema retragerii administraţiei noastre din Bucovina şi Basarabia. Dinu Brătianu i-a spus lui Maniu că ştie de la Gheorghe Brătianu că Antonescu a luat deja măsuri pentru depunerea în Elveţia a unui fond de 10 milioane franci elveţieni în vederea unui număr de fruntaşi basarabeni şi bucovineni cari s-ar refugia acolo în caz că ruşii ar ocupa Basarabia şi Bucovina. Lista acestor fruntaşi rămâne să fie întocmită la Preşedinţia Consiliului. În afară de Gheorghe Brătianu şi câţiva prieteni personali ca Ata Constantinescu, arhitectul Cantacuzino şi Bordeni, nici un fruntaş liberal nu mai crede în victoria nemţilor, toţi consideră imposibilă o pace de compromis. Speranţa lor este la Maniu. Toţi l-au rugat să-şi calce pe suflet şi să-l

vadă pe Antonescu pentru a-l convinge să înceteze războiul înainte ca rușii să se apropie de Nistru. Maniu le-a răspuns că n-are ce discuta cu Antonescu „care este legat de mâini și de picioare de nemți și care se va prăbuși odată cu ei; Antonescu trebuie înlăturat cu forța, prin orice mijloace, dacă vrem să salvăm țara", le-a spus Maniu. Acest lucru el îl spune demult și-n conversațiile cu noi, însă din nenorocire nu dispune de nici un mijloc pentru înfăptuirea gândului său. Regele e un copil și așteaptă o soluție de la noi, iar un militar cu prestigiu, de care să ne folosim, nu există. „Până nu vom fi bătuți măr, zice Lupu, și rușii nu se vor apropia de București, nu vom găsi nici un... general, care să-și ia răspunderea să înfrunte pe... Antonescu; nu avem oameni la înălțimea vremurilor și de aceea ne merităm soarta". „Suntem un popor lipsit de tradiții revoluționare, așa că nu trebuie să ne mirăm de apatia generală care domnește peste tot", am adăugat eu. Maniu crede că tot de la rege poate veni scăparea, mai ales că acum s-a restabilit ca sănătate și va relua audiențele peste câteva zile. Lupu se oferă să mai încerce odată să-l vadă pe Antonescu și „să-i deschidă ochii asupra dezastrului care ne așteaptă"...

Vineri, 4 februarie. Pe la 9 dimineața îmi telefonează Rădulescu de la Președinția Consiliului că mareșalul a aprobat în principiu cererea mea de audiență, dar că rămâne de fixat data ei, în cursul săptămânei viitoare, întrucât în prezent e peste cap de ocupat. Iată un semn bun cu care încep ziua de azi.

Azi la 10 dimineața, Lupu a văzut pe Antonescu care, fiind foarte grăbit, nu i-a ținut decât o jumătate de oră. Lupu i-a prezentat memoriul nostru în chestiunea evacuării populației și administrației din Basarabia, Bucovina și Moldova, insistând să nu facă așa mare greșeală. Antonescu nici n-a voit să audă, spunând că „știe el ce face", întrucât „are asigurări din partea lui Hitler că foarte curând trupele germane vor relua ofensiva și-i vor respinge pe ruși dincolo de Nipru". Când Lupu a încercat să intre în fondul problemei și să-i explice că nemții merg spre înfrângere, Antonescu s-a scuzat că are o ședință cu șefii militari și a pus capăt audienței. Lupu e foarte nemulțumit de modul cum a fost primit. „Încep și eu să mă conving că omul acesta nu este în toate mințile, zice el, și e bine să ne gândim cum am putea scăpa de el"...

Duminică, 6 februarie. Maniu a plecat la Sibiu, ieri înainte de prânz. Avem la dejun pe soții Negrei și Băncilă... Negrei e de părere că rușii, după ce vor elibera regiunea industrială din cotul Niprului, vor căuta să spargă frontul german în regiunea Vinița-Pripet, întrucât în felul acesta ei aruncă în România toată aripa dreaptă a armatei germane și române și pot în același timp să-și deschidă un drum prin Galiția, spre inima Europei centrale. „Eu dacă aș fi în locul lui Stalin așa aș proceda", zice Negrei. În caz că ei ar sparge frontul în regiunea Vinița-Uman, în câteva zile, ei intră în Cernăuți și Hotin. Aceasta-i părerea lui Negrei. El a avut totdeauna dreptate în aprecierea evenimentelor militare. Să aibe dreptate și acum? El e perfect de acord cu mine că anglo-americanii nu vor trata niciodată cu nemții decât pe baza capitulării fără condiții...

Luni, 7 februarie. La Biblioteca Academiei toată dimineața, până la ora două. La ieșire întâlnesc pe Gusti și pe Rădulescu Motru cari, m-au întrebat ce mai este nou cu decretul meu. Toată Universitatea cunoaște cazul meu și este de partea mea, condamnând pe Antonescu pentru încălcarea autonomiei universitare. Nu sunt bucuros de aceste simpatii care, dacă ajung la urechile lui Antonescu, îmi pot complica și mai mult situația, până a fi trimis și-n lagăr ceea ce nu-mi convine. Le-am răspuns „că la mijloc a fost o neînțelegere, dar că Antonescu îmi va semna decretul în curând". Gusti m-a întrebat cum vede conducerea partidului „problema păcii de compromis despre care se vorbește atâta"? „O nouă temă a propagandei germane i-am răspuns eu, destinată să prostească pe naivi". Gusti a zâmbit, satisfăcut de răspunsul meu. Ne-am despărțit în fața Academiei.

La ora 6 îmi telefonează colonelul Zaharia că audiența mea la mareșal este fixată pentru miercuri ora 6.30 după masa...

Marți 8 februarie. Vorbesc la telefon cu Capverde la 9 dimineața și-l rog să anunțe pe Petrovici să fie gata decretul meu pentru mâine seară, la 6.30 când am audiența la Antonescu. Pe la 10 îmi telefonează el că decretul este gata de ieri și că Petrovici îmi urează mult succes la audiență. Mă așteaptă joi la ora 11, la minister. La 6 după masa trec pe la Lupu să ne punem de acord asupra celor ce am de vorbit mâine cu Antonescu, referitor la situația externă și la atitudinea partidului nostru față de el. Lupu e de părere „să fiu foarte tare și să-i atrag atenția asupra grelei răspunderi care apasă asupra lui dacă vrea să continuie războiul". Știu eu cum ar trebui să vorbesc cu el, dacă nu m-ar împiedica chestiunea decretului și teama de-a nu fi trimis în lagăr. Am sacrificat prea mult în politică, până azi, ca să nu mă gândesc puțin și la mine și la familia mea. După ce voi rezolva cu el problema decretului, voi discuta și politică în măsura în care-l voi găsi dispus. Lupu recunoaște că am dreptate. Mă roagă să-i spun lui Antonescu că și el ar vrea să-l vadă una din zilele acestea, dacă are timp...

Miercuri, 9 februarie. După ora de curs mă întorc acasă să mă odihnesc și să-mi pun pe hârtie punctele pe care le voi dezvolta la audiența de la ora 6.30. Am trecut mai întâi pe la Rădulescu, la care am

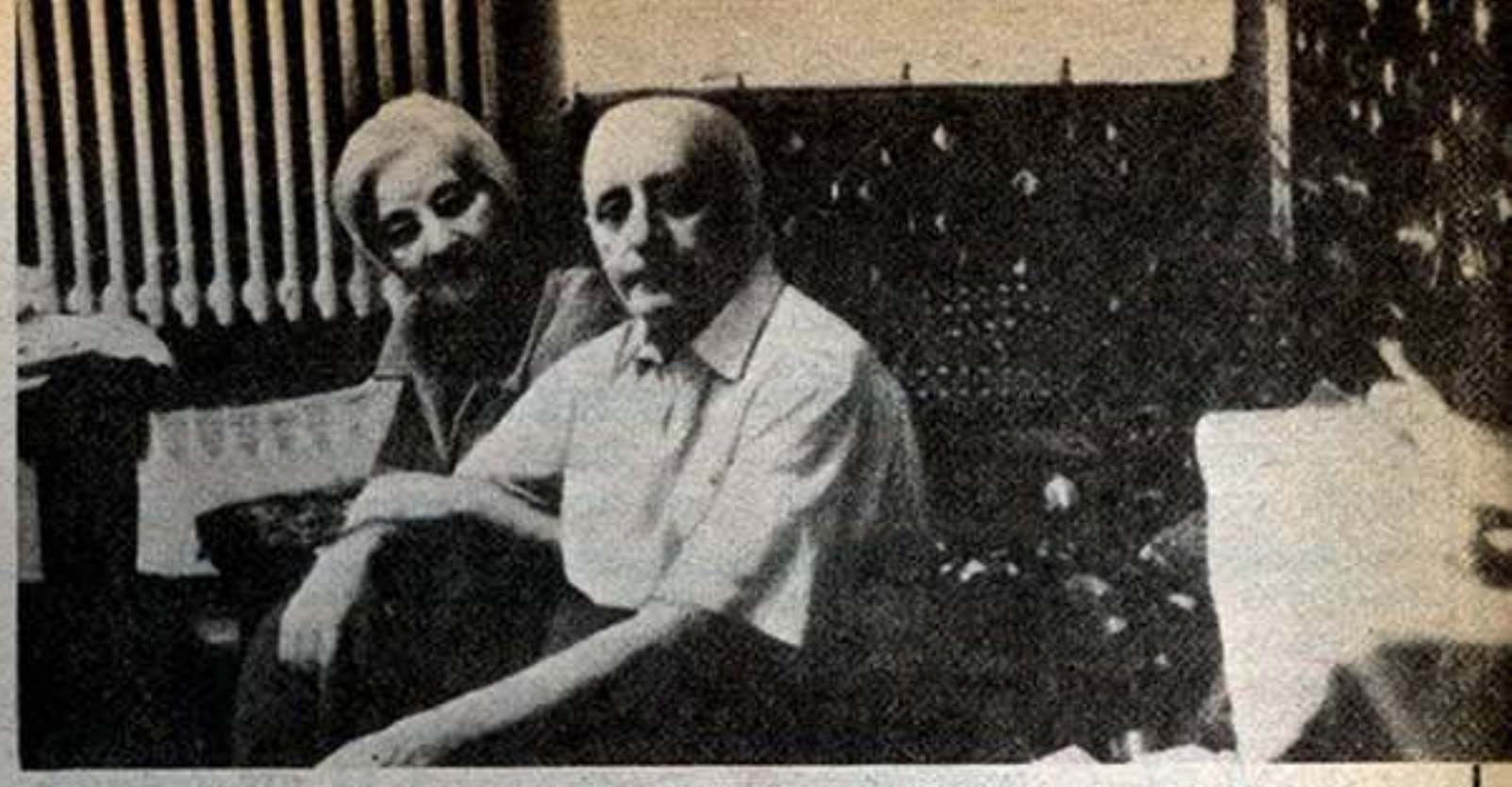

Soții Iludiță, la puțin timp după eliberarea din închisoare

stat un sfert de oră. Aflu de la el că decretul meu se află acum pe biroul lui Antonescu, care l-a semnat la prânz. Mă felicită pentru succes și mă roagă să-l laud și să evit discuțiile care l-ar putea irita, căci „de câteva zile, el nu mai este în apele lui". Cum la sfârșitul săptămânii Antonescu și Ică pleacă la Predeal, mă înțeleg cu Rădulescu să ne vedem sâmbătă dimineața la ora 9 aici la biroul lui.

La 6.30 m-am prezentat la cabinetul colonelului Zaharia, unde am așteptat 10 minute. Am intrat la Antonescu la 6.40 și-am ieșit la 9.15, după aproape trei ore de discuții. M-a primit rece dar corect. Mi-a întins mâna și m-a invitat să stau jos. În spatele lui, aceeași hartă mare a frontului de răsărit, de la frontiera finlandeză până jos în Caucaz, însemnată cu mici stegulețe care marchează linia luptelor. „Mi s-a atras atenția, a început el, că în dosarul conversațiilor telefonice s-au strecurat mai multe lucruri inexacte, pe baza cărora s-au tras concluzii false care m-au determinat să refuz semnarea decretului; mi-a părut rău pentru că te cunosc de mult și te apreciez ca profesor și om politic; din nenorocire însă, politica d-tale de azi nu corespunde cu interesele țării așa cum le văd eu; nu vreau însă să abuzez de puterile care le am și să nedreptățesc pe cineva; toată viața mea am urât nedreptatea și am fost tot timpul un răzvrătit față de șefii ierarhici cari-și permiteau abuzuri; de câte ori în viață am făcut vreo greșală, eu am avut curajul s-o recunosc; tot așa procedez și azi în cazul d-tale; constatând că măsura a fost greșită, am îndreptat-o și ți-am semnat decretul; nu e mai puțin adevărat însă că dintr-un anumit punct de vedere, măsura mea era îndreptățită, întrucât activitatea d-tale politică nu se încadrează în comandamentul național al timpului de față care cere unirea tuturor în jurul lui și nu o politică de învrăjbire între frați; am închis ochii și-asupra acestui punct întrucât nu contest că și politica d-tale și a prietenilor d-tale se inspiră din aceleași preocupări naționale ca și-a mea; de aceea am revenit și mă bucur că am putut repara o nedreptate".

Înțelegând că a terminat ceea ce avea de spus, i-am răspuns eu începând prin a-i mulțumi pentru simțământul său de dreptate și arătându-i apoi, în câteva cuvinte, titlurile mele, aprecierile istoricilor străini despre lucrările mele și șirul de nedreptăți care mi s-au făcut în lupta mea cu francmasonii de la Iași, cu politicienii... de la Iași, liberali și țărăniști și cu Iorga cel pătimaș și nedrept. „A fost o dureroasă lovitură pentru mine când am aflat că și d-stră mă nedreptățiți, cu atât mai mult cu cât vă știam un om drept, onest și patriot; de aceea mă bucur azi când văd că nu m-am înșelat în aprecierile mele și d-stră ați înlăturat lovitura pe care n-o meritam". „Nu cu inimă ușoară, a spus el, am scris rezoluția prin care motivam respingerea decretului, pentru că citisem cu multă atenție Raportul de recomandare al Comisiunei și recenziile elogioase ale lucrărilor d-tale, însă anumite concluzii care se trăgeau din conversațiile d-tale telefonice m-au determinat să trec peste toate și să nu semnez decretul; să considerăm închisă această chestiune și să trecem la câteva chestiuni prezente pe care țin să le cunoști și să le comunici prietenilor d-tale, în special d-lui Maniu".

„V-aș ruga, însă, i-am spus eu, să vă mai dau o lămurire în legătură cu cele afirmate în rezoluția d-stră din 20 ianuarie. În aprilie 1941, în cursul discuției care am avut-o împreună, în vila d-stră de la Predeal, d-stră ne-ați spus, mie și lui Lupu, un lucru foarte interesant la care am reflectat mult, întrucât el presupune foarte bună înțelegere a istoriei universale cu privire la soarta războaielor; contrazicând părerea d-stră de-atunci că Germania nu poate „a nu" câștiga războiul în contra Angliei și aliaților ei, d-stră ne-ați răspuns textual: atât cât un militar ca mine poate fi informat în ce privește posibilitățile militare ale beligeranților, eu sunt convins 99% că germanii vor câștiga războiul și de aceea noi trebuie să mergem alături de ei; recunosc însă pentru 1% că există în războaiele mari și unii imponderabili cari influențează mult mersul și sfârșitul lor, de aceea, ați continuat d-stră, eu vă înțeleg pe d-stră anglofilii și de aceea nu mă ating de d-stră cu condiția să nu-mi faceți dificultăți în politica mea de colaborare cu puterile Axei; de-atunci și până astăzi, vă rog să recunoașteți că noi nu ne-am abătut de la această linie, în sensul că activitatea noastră ca partid s-a redus la o simplă acțiune de cadre, renunțând la orice agitații publice, întruniri sau manifestări, mulțumindu-ne să vă trimitem din timp în timp memorii în care vă arătam sincer cum vedeam și judecam noi evenimentele zilei; cu ce am încălcat eu această linie, pentru ca d-stră să mă puneți alături de legionarii rebeli și să mă

acuzați că fac o politică de învrăjbire între frați; repet că din aprilie 1941 și până azi, eu nu m-am abătut de la linia fixată atunci; îmi păstrez și azi aceeași convingere că nemții vor pierde războiul și că noi facem o mare greșeală mergând alături de ei, dar eu nu sunt conspirator, ca și prietenii mei și doresc din suflet, ca și ei, o înțelegere cu d-stră pentru a pune capăt unui război care se poate termina cu o catastrofă pentru țara noastră".

„Tocmai această problemă vreau eu s-o discutăm împreună, a început Antonescu; partidul d-stră, în cap cu dl. Maniu, îmi cereți mereu să încetez războiul și să mă despart de nemți; vino la hartă să vezi și d-ta că așa ceva nu este posibil decât dacă vrem să fim striviți de ei; trupele germane din sudul Rusiei se vor retrage prin țara noastră cu lupte, metru cu metru pătrat; cele din Bulgaria vor face la fel; cum putem să ne despărțim noi de nemți cu atâtea trupe în jurul țării noastre; ce mai rămâne din biata noastră țară?" L-am întrerupt spunându-i: „dar în caz că războiul continuă pe teritoriul nostru, ce mai rămâne din țara noastră și așa atât de sărăcită după atâția ani de război? Și apoi pentru ce să mai continuăm o rezistență din moment ce nemții tot pierd războiul?; în formula noastră, chiar dacă riscăm momentan să fim striviți, cum ziceți d-stră, salvăm cel puțin viitorul, întrucât victoria Aliaților ne va găsi în situația de victime, ocupate de nemți".

„La ora aceasta, eu nu sunt deloc convins de înfrângerea nemților, căci astfel știu ce-aș avea de făcut, mi-a răspuns Antonescu; din contră, cu cât victoria Sovietelor va deveni mai evidentă, cu atât o pace de compromis, germano-engleză, va deveni mai probabilă; în capul meu nu poate intra niciodată ideea că burghezia engleză ar putea lăsa Europa pe mâna bolșevicilor". I-am arătat că se înșală profund și că anglo-americanii urăsc în așa măsură pe nemți încât sunt dispuși să distrugă unitatea Reichului german și să lase o bună parte din el sub ocupația Sovietelor, 20-30 de ani.

„Dacă dl. Maniu e sigur de-acest lucru, mi-a replicat el, să-și ia răspunderea; îi cedez locul în orice moment, cu cea mai mare plăcere; sunt sigur însă că el nu acceptă, preferând să mă atace în ascuns și să mă prezinte peste tot drept un vândut nemților și un nebun sifilitic incurabil". Am căutat din nou să-l liniștesc și să-l asigur că niciodată n-am auzit pe Maniu folosind astfel de termeni la adresa lui și că totul este opera unor intriganți cari urmăresc să împiedice bunele relații dintre ei. Din contră, i-am arătat că Maniu e gata în orice moment să intre, împreună cu Dinu Brătianu, într-un guvern național prezidat de Antonescu, cu condiția încetării războiului. „Așa ceva nu se poate face, cel puțin pentru un moment, a replicat el; de altfel, între noi mai există și alte deosebiri de vederi; d-stră credeți că odată războiul terminat, lumea se va reîntoarce la partide; este o mare greșeală; viitorul este numai al regimurilor de autoritate care sunt incompatibile cu existența partidelor; de acest lucru sunt absolut convins".

„Raționamentul d-stră este perfect logic, i-am răspuns eu, dacă Hitler ar câștiga războiul, însă dacă îl câștigă anglo-americanii, mai credeți d-stră că lumea va renunța la partide și la democrație, de dragul dictaturei?" „Eu rămân ferm pe poziția mea întrucât nu văd cum ar putea fi învinsă armata germană", a răspuns el. Văzând că e liniștit și dispus să continuie discuția, l-am întrebat, ce este adevărat din zvonul care circulă în legătură cu retragerea administrației din Basarabia și Bucovina de Nord. Mi-a răspuns că nu s-a luat „încă nici o măsură definitivă, chestiunea fiind numai în studiu. I-am arătat că ar fi „o imensă greșeală". „Nu vreau ca reprezentanții administrației noastre și nici averile celor înstăriți să cadă în mâinile rușilor, a spus el, cu atât mai mult cu cât replierea trupelor germano-române nu poate dura mai mult decât o lună, două, cât timp trebuie să se lămurească domnii englezi asupra primejdiei bolșevice". I-am amintit apoi de unguri, informându-l că după cât am aflat noi, ei sunt pe cale să se despartă de nemți și că tratează în secret cu anglo-americanii capitularea lor, cu condiția de-a li se da și restul Transilvaniei. „Vai de capul lor ce i-ar aștepta, a spus el, dacă ar încerca așa ceva; eu am astăzi, cu toate pierderile din Rusia, o armată mai puternică decât am găsit-o când am luat eu puterea; o țin însă ascunsă și față de generalii mei din guvern ca să n-o afle nemții; la cea mai mică mișcare a ungurilor, în fruntea ei, voi ocupa Ungaria și voi fixa definitiv frontiera noastră pe Tisa, așa cum ne-a fost recunoscută de Aliați în august 1916". Discuția poate ar mai fi durat dacă Zaharia nu l-ar fi anunțat că la 9.30 avea altă audiență. Întinzându-mi mâna, mi-a spus să asigur pe Maniu și pe ceilalți prieteni ai noștri, că „el e tot așa de bun român ca și noi și că știe el ce face". L-am întrebat când ar putea să-l vadă Lupu, mi-a răspuns să-i telefonez lui Zaharia după 15 februarie căci până atunci va lipsi din Capitală. Coborând scările spre ieșire, îmi repetam ca să nu uit, termenii exacți în care mi-a vorbit de „armata lui ascunsă pe care nu i-o cunosc nici generalii lui din guvern". Unde o fi ținând-o ca să n-o știe nemții? Ce bază se poate pune pe cuvintele unui om care vorbește cu atâta ușurință?

Am ajuns acasă pe la 10.30. După ce am comunicat alor mei vestea mare cu semnarea decretului, n-am mai ascultat radio și-am trecut în Jurnal până la ora două și ceva din noapte, conversația istorică din seara aceasta cu Antonescu, cât mai exact posibil... ■

Selecția textului:
Dan BERINDEI

MENTORUL MEU POLITIC:

CONSTANTIN-TITEL PETRESCU

Cu emoţie pun mâna astăzi pe condei, când eu însumi sunt în amurgul vieţii, pentru a evoca figura celui care mi-a fost, încă din tinereţe, un inflexibil model moral şi un călăuzitor politic fără greş. L-am cunoscut în 1927. Eram student la drept pe atunci şi programul Partidului Social-Democrat m-a atras prin generozitatea obiectivelor sale.

Între liderii de atunci, Constantin-Titel Petrescu mi-a produs, dintr-un început, cea mai puternică impresie. În memoria mea el a rămas unul dintre cei mai cinstiţi oameni pe care i-am întâlnit vreodată, un om care pentru ideile sale democrate şi socialiste a mers până la jertfă. Un timp am colaborat şi profesional cu dânsul, în primii mei ani de avocatură fiindu-i secretar. Ne-am văzut aproape zilnic, până ce închisorile ne-au despărţit şi pot afirma că onestitatea şi corectitudinea cu care îşi exercita profesiunea, ca şi dragostea şi totala abnegaţie pe care le punea în activitatea sa politică, ar putea servi drept exemplu tuturor celor ce înţeleg să se dedice adevărului şi binelui public, mai ales astăzi când ura şi arivismul fac şcoală.

ADRIAN DIMITRIU,

Preşedinte de onoare al Partidului Social-Democrat Român

Titel Petrescu s-a angajat politic de foarte tânăr (se născuse la Craiova în 1888), pe când era încă student la drept, asumându-şi, atunci ca şi mai târziu, toate riscurile opţiunii sale. În 1911 îl întâlnim ca apărător în procesele intentate unor militanţi socialişti, după cum îi întâlnim semnătura în presa timpului. A condamnat cu vehemenţă ororile războiului, precum şi „actul de rapt şi robire economică" impus de Puterile Centrale României prin Pacea de la Bucureşti. Protestul redactat şi multiplicat la Bucureşti, în preajma zilei de 1 Mai 1918 a condus la arestarea de către autorităţile de ocupaţie a mai multor fruntaşi socialişti; printre cei reţinuţi sub acuzaţia de „atentat la siguranţa statului" se afla şi Titel Petrescu. Era doar prima arestare, din cele ce au urmat sub diferite regimuri. Abia eliberat, a reapărut la bară, ca apărător al militanţilor încriminaţi de „rebeliune şi ofensă adusă regelui" în urma evenimentelor de la 13 decembrie 1918.

Ceea ce am admirat întotdeauna la el a fost, în afară de curajul civic şi intransigenţa morală, clarviziunea politică. În acest sens, a sosit, cred, timpul pentru a se scrie istoria adevărată a evenimentelor din 1921. Pentru a aprecia corect acel moment, trebuie să ne plasăm în contextul politic şi social creat de ceea ce eu aş numi marea iluzie a revoluţiei bolşevice. Aspiraţia populară spre înnoire şi reforme a conferit o creştere sensibilă de credibilitate Partidului Socialist din România. La alegerile din 1919, Partidul Socialist a trimis în Cameră 7 deputaţi şi a urcat la 20 la alegerile din 1920. La următoarea consultare, din 1922, n-a obţinut însă decât 2! Ce se întâmplase între timp? Avusese loc congresul din mai 1921, care a condus la pulverizarea mişcării socialiste.

Evenimentele din Rusia erau urmărite, ca şi acum de altfel, cu atenţie de întreaga lume. Partidele socialiste de pretutindeni erau cu ochii pe ceea ce părea o experienţă socială inedită, cu atât mai

mult cel din România, țară vecină cu „zona fierbinte". În cadrul Partidului Socialist din România s-au cristalizat trei tendințe. Exista un curent fidel principiilor și mai ales metodelor social-democrației central-europene, majoritar în puternicele organizații din Ardeal, Banat și Bucovina. În fața presiunilor bolșevizante, exponenții acestui curent s-au decis, în ianuarie 1921, să părăsească Partidul Socialist, constituind la Ploiești, în luna iunie a aceluiași an, Federația Partidelor Social-Democrate din România. Un al doilea curent era reprezentat de partizanii afilierii la Internaționala a III-a Comunistă, în plan general, adepții preluării modelului sovietic. Existau, în sfârșit, și cei pe care, în lipsa unui alt termen mai fericit, unii istorici i-au numit „centriști"; cei care sesizau pericolul de moarte al frângerii partidului. Din păcate, această frângere nu a putut fi evitată, parodia de congres din mai 1921 semnificând în esență tocmai această frângere. Desfășurat în vreme ce o parte a conducătorilor partidului se aflau în închisoare sub acuzația de a fi provocat marea grevă din octombrie 1920, iar alții, tocmai cei reprezentând viguroasele organizații transcarpatice, părăsiseră partidul cu câteva luni înainte. În acel moment, în mai 1921, comuniștii puseseră mâna pe direcția partidului, pe oficiosul acestuia — *Socialismul* —, convocând congresul mișcării socialiste, pentru a ratifica afilierea la Comintern. Mai mult, congresul a decis suspendarea „centriștilor" (Ilie Moscovici, C. Popovici, Constantin-Titel Petrescu și alții), care n-au mai așteptat însă excluderea definitivă pentru a părăsi un partid pornit pe calea totalitarismului și a supunerii obediente față de o putere străină.

În întreaga perioadă interbelică, Titel Petrescu a urmărit refacerea unui partid social-democrat puternic, de tip vest-european. Aportul său la desfășurarea Congresului din 1927, care a decis unificarea partidelor regionale într-un singur partid, a fost considerabil. La acel congres a intrat în Biroul de conducere, alături de Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Ilie Moscovici, dr. I. Pistiner și Lotar Rădăceanu. Următoarele congrese — din 1930, 1935, 1936 — i-au confirmat poziția proeminentă în partid: a fost, succesiv, secretar general, vicepreședinte al partidului, președinte al Comitetului Executiv, în sfârșit, președinte al partidului.

Vântul bătea însă puternic spre dreapta, categoriile defavorizate ale societății, clasa mijlocie și, din păcate, o parte a elitei intelectuale, erau tot mai mult captate de ideologiile demagogice ale extremei drepte. Europa se îndrepta spre fascizare și război. În condițiile date, influența partidului a devenit tot mai limitată (9 deputați la alegerile din 1928, 7 la cele din 1931, un singur senator și nici un deputat în 1933, nici un parlamentar în 1937).

Paradoxal — și din păcate, ineficient — s-a cristalizat o doctrină social-democrată care, deși fidelă premiselor marxiste, s-a declarat opusă liniei bolșevice, afirmând cu consecvență prioritatea ideilor democratice. Totodată, acest vechi partid de clasă și-a asumat responsabilități de atitudine națională, ca adversar al oricărei forme de totalitarism. Este ceea ce Titel Petrescu a afirmat la Conferința interparlamentară socialistă, desfășurată la București în 1931, sub președinția sa. Am fost martor al acestui eveniment și pot să certific că, alături de personalități ca Paul Loebe, președintele Reichstagului german, Henry Lafontaine, președintele Senatului belgian și laureat al Premiului Nobel pentru pace, parlamentari și militanți ca francezul Pierre Renaudel, suedezul Allan Vought sau cehul Leo Winter, tânărul nostru lider a apărut ca un partener redutabil prin ascuțimea judecăților și claritatea argumentărilor.

În acele decenii s-a afirmat talentul gazetarului Titel Petrescu, director și editorialist al oficiosului *Lumea nouă*, continuat după 1944 prin *Libertatea*. Alcătuirea unei antologii a publicisticii lui Titel Petrescu ar readuce în lumină un exemplu de atitudine consecvent democratică și de subtilă gândire analitică. Este pasionant să descoperi astăzi cu câtă dăruire și curaj a luptat omul politic și publicistul pentru democrație și independență, chiar și în condiții geopolitice care nu dădeau nici o șansă acestei lupte. Mă refer, bunăoară, la anii dictaturii regale (1938-1940), când o parte din liderii istorici ai social-democrației române au acceptat să intre în sistemul instituțional creat de Carol II. Titel Petrescu a respins orice colaborare și cu atât mai mult cu mișcarea legionară, pe care o califica drept o „trădare a românismului". Patriot și european autentic, totodată, Titel Petrescu vedea salvarea României numai prin întărirea sistemului de alianțe cu Franța și Marea Britanie, prin consolidarea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice.

Evenimentele din cursul războiului și cele care au condus la actul de la 23 august 1944 sunt bine cunoscute și nu are rost să insist asupra lor. Cred însă că această evocare a lui Titel Petrescu mă obligă să pun câteva accente asupra ultimei perioade a vieții sale.

După marea iluzie a revoluției bolșevice a urmat, tot atât de rapid risipită, iluzia colaborării cu partidul comunist, în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, constituit la 1 Mai 1944 și în Frontul Național Democrat, creat la 8 octombrie același an. Curând s-a văzut că, exceptând P.S.D., toate celelalte partide sau grupări din F.N.D. erau pilotate de P.C.R., unele fiind creații ad-hoc ale comuniștilor. Cazul cel mai clar este al așa-zisei disidențe din Partidul Național-Țărănesc; mult mai târziu s-a aflat că șeful ei, Anton Alexandrescu, era simpatizant (unii spuneau chiar membru) al P.C.R. încă din 1935!

În ceea ce privește relațiile

cu social-democrații, P.C.R. urmărea încă de atunci slăbirea și apoi absorbirea P.S.D. într-un partid unificat după modelul sovietic. Primejdia a fost sesizată de Titel Petrescu și, inițial, el a fost susținut de întreaga conducere a partidului care, într-o rezoluție din 25 octombrie 1945, îndemna „organizațiile P.S.D. să continue, cu toate puterile, munca de întărire și afirmare a partidului".

S-au făcut presiuni de tot felul, mergând până la acel dialog, încărcat de grele înțelesuri, dintre Titel Petrescu și A.I. Vișinski, mandatarul lui Stalin pentru instalarea guvernului Groza și care, în decembrie 1945, revenise în țara noastră. La ordinea zilei ajunsese chestiunea participării pe liste comune la apropiatele alegeri, împreună cu comuniștii și celelalte partide și organizații dominate de aceștia. Conferința P.S.D. din 1-3 decembrie 1945 optase pentru liste proprii. La o recepție dată în onoarea lui Vîșinski, acesta din urmă s-a adresat președintelui P.S.D.:

— Tovarășe Petrescu, suntem amândoi juriști. Am fost și eu menșevic până în 1924. De ce nu vreți să veniți cu noi? Vă spun din proprie experiență: nu există altă cale!

Titel Petrescu i-a răspuns că era hotărât să meargă pe drumul său, la care fostul procuror al proceselor de la Moscova a comentat, oarecum melancolic:

— E adevărat, dumneata nu ai nimic la dosar!

Aceasta era metoda lui Stalin: să-i folosească la treburi murdare pe oamenii politici „pătați". Nu alta a fost calea aleasă de P.C.R. pentru a dinamita P.S.D., după principiul leninist „lanțul se rupe acolo unde veriga e mai slabă". În cazul conducerii P.S.D. „verigi slabe" puteau fi Ștefan Voitec și Ion Pas, care colaboraseră în timpul războiului din est, ca trimiși ai Marelui Stat Major, la ziarele *Santinela* și *Der Soldat*, Șerban Voinea, în aceeași perioadă director al agenției de știri RADOR și mai ales Lotar Rădăceanu. Implicat tot pe atunci într-o obscură afacere cu importuri de ceasuri din Germania (ceea ce îi adusese porecla de „Rădăceasu", copios speculată în *Dreptatea* și în alte ziare). Ei, și alții ca ei, erau tentați cu funcții înalte. „Cântecul de sirenă" nu m-a ocolit nici pe mine. Eram, împreună cu alți demnitari, la o masă dată de Petrică Bejan, ministrul comerțului; în guvernul Groza eu eram subsecretar de stat la industria de război (apoi de pace). La un moment dat, aflându-mă într-o încăpere doar cu Gh. Gheorghiu-Dej și Ana Pauker, mi-au propus, destul de abrupt, să trec în partidul comunist, garantându-mi „dacă vreau să reușesc în viață", o poziție strălucită. Față de refuzul meu categoric, m-au prevenit că „se va găsi un ciocan care să-mi zdrobească capul", avertisment suav care nu i-a împiedicat totuși să-mi zâmbească până la sfârșitul întâlnirii. Foarte activ a fost Lotar Rădăceanu. La locuința lui au fost invitați, pe rând, mulți membri ai Comitetului Central pentru a fi convinși, cu promisiuni ademenitoare, să voteze în favoarea frontului comun cu P.C.R. în alegeri.

Fapt este că la plenara din 10 februarie 1946, spre surprinderea celor mai mulți dintre noi, Voitec și Rădăceanu au declarat că decizia Conferinței din 1-3 decembrie fusese o greșeală. Li s-au alăturat și alții. Zadarnice au fost contraargumentele lui Titel Petrescu, ale lui Voinea și ale mele, care demonstrau că între P.S.D. și P.C.R. existau prea multe deosebiri ideologice și tactice. Votul final a înregistrat următorul rezultat: 19 pentru listele comune și 10 pentru liste separate, stabilindu-se totuși ca decizia definitivă să fie adoptată de congresul partidului, convocat pentru 10 martie 1946. Plenara i-a desemnat pe Ștefan Voitec raportor al tezei majorității și Șerban Voinea al celei minoritare.

Dezbaterea din organizațiile locale, premergătoare plenarei, a demonstrat că baza partidului era, într-o covârșitoare majoritate, refractară liniei Rădăceanu-Voitec. Nu puține au fost întrunirile în care susținătorii acestei teze nici nu și-au putut susține ideile, deoarece asistența a părăsit sala înainte ca ei să ia cuvântul.

Ceea ce s-a întâmplat la Congresul din 10 martie reprezintă una din paginile cele mai negre și mai dureroase din istoria partidului Social-Democrat din România. Titel Petrescu nu și-a putut închipui că orientarea fundamentală a partidului ar putea fi răsturnată prin manevre politicianiste. Tragedia acestui om consta în ruptura dintre noblețea crezului său și incapacitatea de a acționa în așa fel încât să-și păstreze șansele de realizare a țelurilor propuse. „Pregătirea" congresului a vizat în primul rând modificarea cifrei de delegați dintr-o serie de județe prin umflarea artificială a numărului de membri ai celor organizați. După data de 10 februarie, cu toate că acest lucru era interzis, Secretariatul — controlat de Voitec și Rădăceanu și de adjuncții lor, Theodor Iordăchescu și Nicolae Deleanu — a distribuit organizațiilor considerate ca fiind favorabile listelor comune mari cantități de carnete de partid. Evident, în raport cu norma de reprezentare, numărul delegaților din județele „sigure" a crescut considerabil. Or, acești delegați „speciali" știau cum să voteze... Dar ca lucrurile să meargă și mai neted, comisia de validare condusă de Șerban Voinea a trecut peste aceste iregularități; în schimb, folosind diferite pretexte, a invalidat 15% din delegați, majoritatea provenind din organizațiile cunoscute ca fiind împotriva listelor comune. Să mai adăugăm și faptul că, datorită presiunilor exercitate de miniștrii Ștefan Voitec (educație națională), Lotar Rădăceanu (muncă), Tudor Ionescu (mine), o bună parte din delegați fuseseră aleși dintre salariații subordonați direct sau indirect.

Pentru a reduce la minimum riscurile, în zilele premergătoare congresului, cei trei miniștri nu au ezitat să-i „prelucreze" personal pe delegații care depindeau profesional de ei.

Regia era încheiată și actorii pregătiți să-și joace rolurile.

Congresul s-a deschis la 10 martie 1946 în sala Liedertafel, din strada Academiei. După Ștefan Voitec, care a susținut teza angajării pe liste comune, a luat cuvântul „oponentul" său Șerban Voinea. De îndată ce acesta și-a început expunerea, noi, cei care îi cunoșteam părerile, am constatat cu surprindere lipsa de convingere cu care vorbea. Ne-am dat seama că și el făcea parte dintre cei momiți și, totodată, ne-am explicat lipsa totală de interes de care dăduse dovadă în comisia de validare. Nu știu ce s-a petrecut în sufletul președintelui când a fost nevoit să constate schimbarea la față a acestui om pe care îl considera ca de altfel noi toți, un exemplu de probitate și de caracter. Pentru mine, în orice caz, a fost o mare lovitură. Nu după multă vreme, răsplata pentru „serviciul credincios" avea să-i vină lui Șerban Voinea sub forma postului de... ambasador la Berna.

În acel congres era în joc mai mult decât o consultare electorală, miza era însăși existența partidului. În momentul stabilirii modului de votare, sub privirile ascuțite ale celor doi dirijori ai acestei dramatice scene — Voitec și Rădăceanu —, majoritatea delegaților, unii dintre ei amintindu-și probabil de angajamentele luate anterior, s-au declarat pentru votul deschis. Ceea ce a urmat este de la sine înțeles. Când s-a trecut la votarea celor două moțiuni prin apel nominal, marea majoritate a delegaților a răspuns, cu destulă jenă și cu glas stins, că este pentru listele comune. Piesa fusese jucată, conform scenariului dinainte stabilit.

Președintele ne-a cerut nouă, celor care credeam în identitatea social-democrată, să-l susținem pentru reorganizarea partidului. A doua zi, 11 martie, la ora 8.30, i-am prezentat lui Petru Groza demisia din funcția de ministru subsecretar de stat. La orele 10 eram la locuința lui Titel Petrescu, unde, în prezența unui număr de membri ai partidului, inclusiv mulți delegați la congresul din ajun, s-au pus bazele Partidului Social-Democrat Independent.

Dar chiar și cu un partid amputat, Titel Petrescu rămânea incomod. Din nou s-a auzit un ademenitor „cântec de sirenă". Ana Pauker i-a propus postul de ambasador la Washington. Incoruptibilul Titel Petrescu a refuzat. Dar Mihail Ralea, următorul solicitat, nu!

În naivitatea noastră, încă mai speram în șansa alegerilor. De unde să știm de târgul de la Moscova?[1] Au început însă șicanele. Membrii P.S.D. care ne rămăseseră fideli erau agresați, sediile au fost confiscate de gruparea Rădăceanu-Voitec care se îndrepta rapid spre fuziunea cu partidul comunist. Autorizația de tipărire a ziarului *Lumea nouă* nu ne-a fost acordată. Pe acest fundal, la 9 mai s-a deschis Congresul P.S.D.I. După nici o jumătate de oră, în timp ce îmi citeam raportul, ca secretar general provizoriu, au năvălit jandarmii cu ordinul emis de Ministerul de interne de interzicere a congresului. După scurt timp, într-o aglomerație de nedescris, ne-am reunit în locuința președintelui. Congresul a avut totuși loc! S-a hotărât excluderea celor care falsificaseră congresul din martie, participarea la alegeri pe liste distincte și s-a adoptat noul statut, alegându-se Comitetul Central. Președinte, desigur, Constantin-Titel Petrescu; eu am fost desemnat secretar general. Cuvântul final al acestui congres, rostit de Titel Petrescu, a fost o clamare patetică a crezului său în valorile social-democrației.

Dar care mai puteau fi șansele lor în România anului 1946?

Modul în care s-au falsificat alegerile din 19 noiembrie este prea bine cunoscut. I. Maniu, C.I.C. Brătianu și Titel Petrescu au adresat un memorandum miniștrilor de externe ai marilor puteri. Tăcere adâncă: cele convenite la Moscova erau respectate cu sfințenie...

Refuzând să capituleze, președintele P.S.D.I. a continuat să-și afirme identitatea politică prin apeluri adresate Confederației Generale a Muncii (7 decembrie 1946), studenților (22 ianuarie 1947), întregii muncitorimi (1 Mai 1947), texte publicate în ultimele supraviețuitoare ale presei de opoziție — *Dreptatea* și *Liberalul*.

De la șicane, puterea comunistă a trecut la persecuții: violente campanii de presă, agresiuni, percheziții, eliminări din viața profesională. Titel Petrescu a fost exclus din barou ca... nedemocrat; eu printre mulți alții, la fel. În seara zilei de 5 mai 1948 am stat îndelung de vorbă cu președintele. Am fost arestați amândoi, în aceeași noapte, și ne-am revăzut abia în ianuarie 1952, în boxa acuzaților, alături de membrii P.S.D.I. cuprinși în proces: profesorii universitari Constantin Motaș, Paul Stănescu și Adrian Stambuleanu, împreună cu Romulus Dan, Gh. Ene Filipescu, Ilie Dumitru, Eugen Dobrescu, simpatizant al partidului și, oarecum bizar, Ion Flueraș, care fusese exclus din P.S.D. încă din vremea colaborării lui cu regimul carlist. Toți eram acuzați, nici mai mult nici mai puțin, decât de înaltă trădare!

Procesul, inclusiv intervențiile apărătorilor din oficiu, a fost, bineînțeles, o parodie. Grandios a fost în schimb cuvântul final al lui Titel Petrescu, care a declarat în

---

[1] Aluzie la așa-numitul acord al procentajului, încheiat cu prilejul discuțiilor dintre Stalin și Churchill, purtate în timpul vizitei la Moscova a premierului britanic (9-18 octombrie 1944) și privitor la împărțirea sferelor de influență în sud-estul Europei — *n.r.*

esență că orice verdict de condamnare va fi dat, va fi o sfidare a ideii de justiție. A fost condamnat la muncă silnică pe viață. Aceeași sentință mi-a fost aplicată și mie. Ceilalți acuzați au primit condamnări între muncă silnică pe viață și 15 ani...

Ne-am revăzut din nou în aprilie 1956, eu eliberat de câteva zile, el — cum aveam să aflu — din decembrie 1955. În ziua eliberării, Avram Bunaciu, reprezentând conducerea P.C.R., m-a anunțat, în numele lui Gh. Gheorghiu-Dej și al lui Chișinevski, că se consideră o greșeală condamnarea noastră, a social-democraților, și că se speră, după ce voi vedea realizările regimului, într-o scrisoare similară celei semnate de Titel Petrescu.

Nu înțelegeam nimic.

A doua zi după eliberare l-am vizitat pe președinte, care era internat în spital. Am aflat toate suferințele și umilințele la care fusese supus la Malmaison, la Sighet, la interne și modul în care i-a fost smuls acceptul pentru publicarea faimoasei scrisori, în realitate redactată de alții și tipărită fără a-i fi fost prezentată. Motivul pentru care consimțise să semneze o scrisoare ce confirma realizările regimului (fusese plimbat cu mașina prin fața Operei Române și pe podul de la Giurgiu) era promisiunea că, în schimbul acelei semnături, toți social-democrații aveau să fie eliberați din închisori.

Mai târziu am aflat că regimul comunist practicase o înșelătorie josnică. În realitate, eliberarea social-democraților din țările estice fusese promisă laburiștilor de către Hrușciov și Bulganin, cu prilejul unei vizite la Londra, ca semn al voinței sovieticilor de a renunța la războiul rece. Aceasta a fost șansa noastră: sovieticii erau interesați să-și lustruiască blazonul. Șmecheria comuniștilor români a constat în eliberarea imediată a lui Titel Petrescu — singur —, mințirea lui în vederea obținerii unui efect propagandistic prin scrisoarea pe care a acceptat s-o semneze, eliberarea noastră, a celorlalți întemnițați, survenind după aceea.

În ultimele luni de viață — mă vedeam cu el aproape zilnic —, președintele își păstrase intact moralul, deși nu-și putea ierta slăbiciunea avută când a fost convins că prin această concesie va determina eliberarea noastră. A fost un act de sacrificiu pe care, în țară, multă lume nu l-a înțeles. Din îndepărtatul său exil madrilean, Pamfil Șeicaru a văzut însă limpede lucrurile și a comentat această „abjurare" în rânduri pline de compasiune: „Cuvintele lui Titel Petrescu le înțelegem așa cum trebuie să fie înțelese. Între cuvinte auzim plânsul înăbușit al învinsului".

Acest om integru și generos a murit la 2 septembrie 1956. Avea 68 de ani. Cu el a dispărut un adevărat luptător, care și-a închinat întreaga lui viață triumfului libertății, democrației și social-democrației. ■

ASASINAREA PROFESORULUI VIRGIL MADGEARU

(Urmare din p. 9)

este serios primejduită. Informația venea de la Reichssicherheitshauptamt, care este un fel de birou de siguranță al Germaniei, pentru politica externă. Am considerat-o serioasă și îngrijorătoare. De aceea am stat de vorbă cu Madgearu și i-am sugerat ideea de a se pune la adăpost. Dânsul mi-a răspuns că nu este înspăimântat, că nu are ce să-și reproșeze, în afară de devotamentul lui pentru țară și partid și că egală primejdie mă paște și pe mine. I-am răspuns că eu sunt mai bătrân și mi-am desăvârșit cariera politică, dar că el este de neînlocuit și că deși prezența lui lângă mine îmi este indispensabilă, sunt hotărât să accept o despărțire temporară de el, în interesul viitor al țării și al partidului pe care-l slujim. După multe ezitări a acceptat să plece temporar din țară. Un prilej binevenit era o călătorie de studii în Bulgaria, de unde ar fi putut ajunge într-o țară necontrolată de fasciști. Plecarea lui, care era în principiu programată pentru începutul lui decembrie, nu s-a mai realizat. Nu este exclus ca legația germană de la noi să fi înregistrat acest plan și să fi organizat anihilarea lui.

Prin mârșava asasinare a lui Madgearu, am pierdut nu numai un prieten devotat, un colaborator apropiat și fidel, care nu și-a dezis niciodată atașamentul față de mine și credința deplină în partidul nostru și în doctrina lui, dar și pe secretarul nostru general, pe eminența noastră economică, pe ideologul de care se legau speranțele noastre și ale țării întregi pentru restaurarea economiei naționale".

Maniu a încheiat expunerea vădit emoționat. În cariera mea l-am văzut pe Maniu cu ochii înlăcrimați la moartea mamei sale, la moartea lui Aurel Socol din Cluj, la moartea lui Madgearu și la aflarea arbitrajului de la Viena. ■

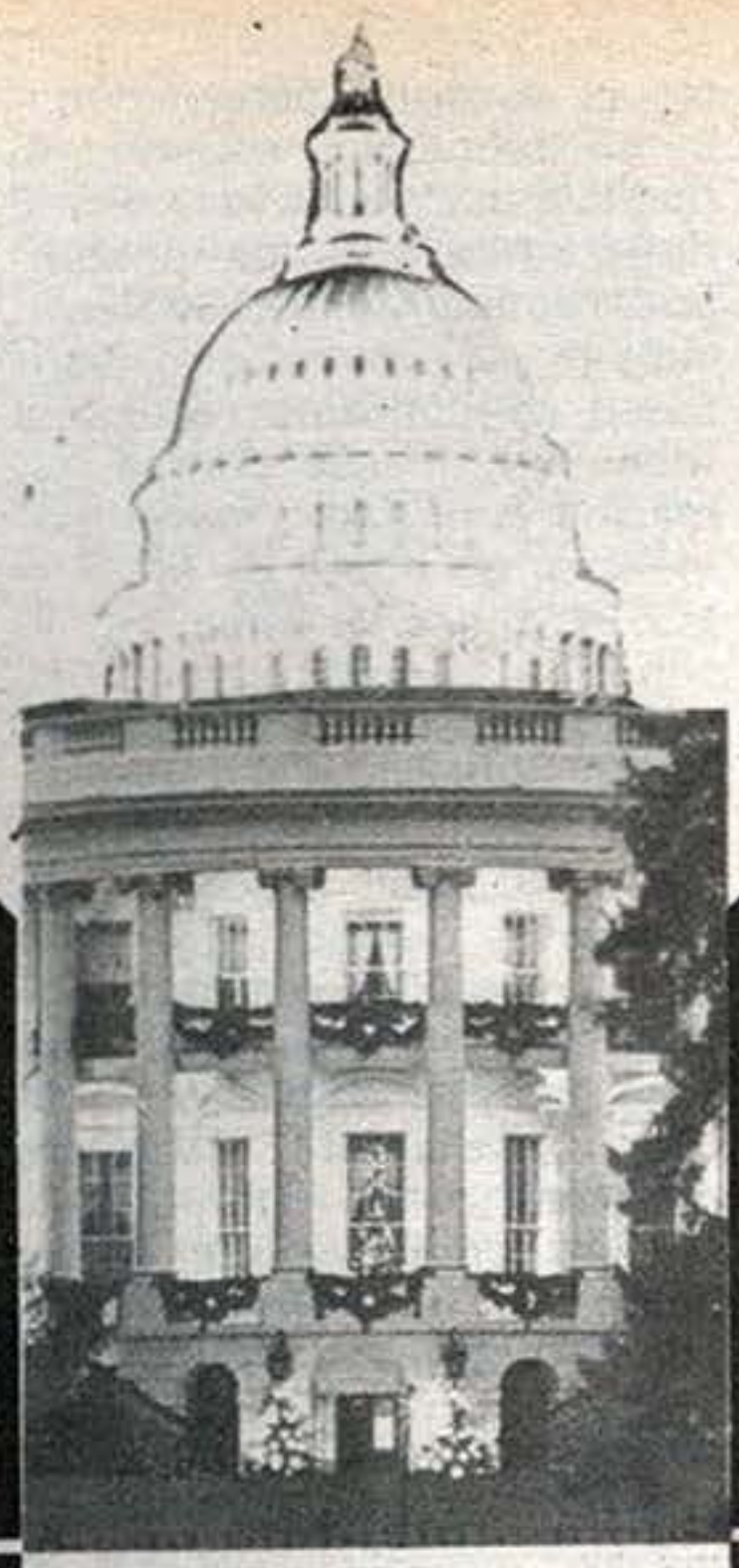

Anii '80

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE,

LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

La 4 noiembrie 1980 Ronald Wilson Reagan a fost ales al 40-lea președinte al Statelor Unite ale Americii. Imediat după ce a pronunțat discursul de inaugurare, la 20 ianuarie 1981, Teheranul a eliberat ostatecii americani. S-a spus atunci că a fost un gest deliberat, făcut după plecarea lui Carter, pentru a-i spori umilința. Cum cititorul român știe, președintele Carter încercase să îi elibereze pe ostateci printr-o acțiune militară, eșuată, în mod oficial, din cauza unei furtuni de nisip care a provocat o coliziune între două elicoptere. Neoficial și ulterior s-a vorbit despre un amestec al sovieticilor. Și tot mai târziu s-au vehiculat știri despre o intervenție a oamenilor lui Reagan la Teheran care au cerut amânarea eliberării ostaticilor după alegerea noului președinte.

Reagan a venit cu un punct de vedere diferit de cel al predecesorului în problema drepturilor omului. Potrivit lui, principala amenințare pentru drepturile omului venea dinspre regimurile comuniste. Drept urmare, se promitea ajutor american regimurilor autoritare de dreapta, pentru a frâna expansiunea regimurilor comuniste. Reagan a numit Uniunea Sovietică „imperiul răului", care, sub masca „războaielor de eliberare", promova terorismul politic. Un asemenea punct de vedere avea să afecteze și relațiile româno-americane. Se adăugau și dificultățile economice prin care trecea regimul de la București. Programul de austeritate economică și dirijarea resurselor alimentare cu prioritate spre export — pe lângă faptul că reduceau interesul oamenilor de afaceri străini pentru România, afectau nivelul de trai în România. Iar roadele pe care le aștepta Ceaușescu întârziau să apară. La sfârșitul anului 1981, datoria externă a României atinsese 11,4 miliarde dolari.

La 13 decembrie 1981, generalul Wojciech Jaruzelski a impus în Polonia legea marțială. La câteva zile, Ceaușescu anunța la București, una dintre cele mai mari măriri de prețuri la produsele alimentare.

Iată deci câteva repere care au marcat relațiile româno-americane în timpul primului mandat al președintelui Ronald Reagan, pe care le prezentăm în acest episod, într-o formă condensată, din cartea Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990).**

Ceaușescu se bucură degeaba

Alegerea lui Ronald Reagan ca președinte al Statelor Unite a bucurat Bucureștiul. Românii credeau că republicanii iubeau România. Atât Nixon cât și Ford le vizitaseră țara, în vreme ce Carter nu o făcuse. Retorica lui Reagan îi plăcea lui Ceaușescu. El credea că poziția dură a președintelui american față de Uniunea Sovietică avea să ducă la îmbunătățirea relațiilor cu Statele Unite, ca o răsplată pentru disidența continuă față de Moscova. Ceaușescu lua în seamă cuvintele lui Reagan și îi ignora acțiunile, inclusiv decizia lui din aprilie 1981 de a ridica embargoul asupra exportului de grâne pentru Uniunea Sovietică.

Relațiile americano-române s-au dezvoltat lent în timpul noii Administrații, în primul rând datorită atentatului căruia era să-i cadă victimă președintele, la 30 martie 1981[1]. La 14 mai secretarul de stat la Comerț, Malcolm Baldrige, a sosit la București în fruntea delegației americane care urma să participe la cea de a VII-a sesiune a Comisiei economice româno-americane. Delegația americană a arătat un interes special în sprijinirea industriei române în construirea noului avion civil, iar partea română dorea să poată produce țigări sub licența cunoscutelor firme americane. După încheierea sesjunii, Ștefan Andrei s-a întâlnit cu secretarul de stat Alexander Haig, la Washington. Andrei dorea să se asigure că noua Administrație avea să continue să sprijine acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate României și că va recomanda reînnoirea Acordului comercial, ce expira în 1981, pe încă trei ani. Haig i-a aranjat ministrului de externe român o întâlnire cu președintele american. La 16 mai, Ștefan Andrei i-a înmânat lui Reagan o invitație pentru a vizita Bucureștiul. Totodată, a căutat să îl determine pe președinte să intervină pentru aprobarea unui împrumut în valoare de 120 milioane dolari U.S.A. de la Eximbank. România avea nevoie de bani pentru a cumpăra generatoare cu turbine cu abur de la General Electric pentru a construi centrale atomo-electrice. Prin lege, președintele trebuia să aprobe orice împrumut de la Eximbank mai mare de 50 milioane dolari, certificând că acel împrumut corespundea „interesului național" al Statelor Unite.

La 2 iunie, președintele Reagan a trimis Congresului recomandarea pentru suspendarea aplicării Secțiunii 402 României pentru încă 12 luni. Ca argumentare, arăta că față de 1979, numărul românilor sosiți în S.U.A. se dublase, iar acordarea clauzei permitea Washingtonului să dialogheze cu Bucureștiul în problema reunificării familiilor. Președintele mai notifica Congresului că dorea reînnoirea Acordului comercial româno-american pentru

---

[1] Atentatorul, John Hinckley, a tras șase focuri, unul dintre gloanțe lovindu-l pe președinte în piept. Declarația pripită făcută de secretarul de stat Alexander Haig, în vreme ce Reagan era operat, că el a „luat conducerea" i-a pus capăt carierei politice, căci Haig se afla undeva mai în spatele listei celor îndreptățiți să-și asume puterea în cazul incapacității președintelui.

alți trei ani, întrucât balanța comercială era favorabilă Statelor Unite.

Mulți membri ai Congresului erau însă preocupați de faptul că noul președinte nu părea să acorde suficientă atenție problemei drepturilor omului. Faptul că îl numise pe Ernest Lefever în locul lui Pat Derian în fruntea Biroului pentru drepturile omului și probleme umanitare accentuase îngrijorarea. Lefever criticase Administrația Carter pentru faptul că îndepărtase o serie de regimuri autoritare prietene prin modul cum aplicase politica de respectare a drepturilor omului. El cerea ca drepturile omului să fie folosite împotriva regimurilor comuniste. Lefever nu avea să primească aprobarea Congresului. Tot președintele numise pe Jeane Kirkpatrick — și fusese una dintre primele numiri — ca ambasador S.U.A. pe lângă Națiunile Unite. Or, ea era unul dintre cei mai înverșunați critici ai politicii drepturilor omului dusă de Administrația Carter.

În acest timp România a primit un împrumut de 1,5 miliarde dolari de la FMI. Economia românească, tot mai slăbită, avea mare nevoie de bani, ceea ce-i sporea datoria externă. În 1975, România datora 2,5 miliarde; în 1980, suma urcase la 8,8 miliarde, ca să ajungă la jumătatea anului la 10 miliarde. Cauza principală a majorării datoriei externe o constituia dependența tot mai mare de importul de petrol. Erau necesare mari resurse energetice pentru realizarea obiectivelor planurilor cincinale: industrializarea rapidă, cu accent pe industria grea. În 1976, importurile de petrol reprezentau 3,3% din consum, în vreme ce în 1981 cota se ridicase la 40%. Căderea șahului, urmată de războiul dintre Iran și Irak amenințau cu închiderea surselor tradiționale de aprovizionare cu petrol pentru România. Cumpărat de pe piața liberă, petrolul era mult mai scump și făcea ca, în final, produsele obținute prin rafinare să fie prea scumpe, eliminând astfel unul dintre capitolele importante ale exportului românesc. Agricultura constituia o altă problemă. Considerată mai puțin importantă decât industria, producția agricolă decăzuse, afectată și de vremea defavorabilă din 1980 și 1981. În plus, mare parte a hranei produse era trimisă la export. Au apărut astfel primele lipsuri alimentare, care aveau să se agraveze.

Puține bănci mai acordă credite

Politica dusă în domeniul comerțului a contribuit și ea la declinul economiei românești. Pe de o parte, Bucureștiul dorea foarte mult relații comerciale cu Vestul. Dar Ceaușescu făcuse din sporirea exporturilor un lait-motiv al discursurilor sale pe teme economice. Multe dintre împrumuturile făcute de români nu luau în calcul, în mod realist, capacitățile de rambursare, mai ales în condițiile în care dobânzile pentru împrumuturile pe termen scurt erau într-o continuă sporire. La 12 decembrie 1980, s-a dat o lege care cerea oricărei întreprinderi ce dorea să importe, să dispună de încasări la exporturi care să acopere costul importurilor. Iar organizațiilor de comerț exterior li se cerea să efectueze plățile prin metoda barter.

România a fost afectată și de schimbarea politicii comerciale a Vestului. Acesta a impus restricții în urma invaziei sovietice în Afganistan. La 26 martie 1981, Polonia, o favorită a Occidentului, a anunțat că nu mai poate efectua plățile pentru datoria externă și a cerut o reeșalonare a ratelor. Creditorii occidentali, luați prin surprindere, și-au pus întrebarea dacă România nu era pe cale să devină o a doua Polonie. Puține bănci s-au mai arătat dispuse să acorde credite fără garanții.

La 22 iunie 1981, subcomitetul pentru comerț al Camerei Reprezentanților a ținut o ședință de audieri. A fost ultima dată — până în 1986 — când un mare număr de oameni de afaceri s-au prezentat pentru a depune mărturie în favoarea României. Cauza majoră a schimbării lor de atitudine o constituia faptul că România își sporea exporturile și avea tendința de a răsturna deficitul balanței comerciale în favoarea ei.

Cei ce se opuneau cererii președintelui au adus iarăși în discuție problema emigrărilor și a persecuției religioase. La audieri și-a făcut apariția un personaj nou, reverendul Pavel Nicolescu, care părăsise România în 1979. Mărturia lui a fost completată de cea a reverendului Găldău, care a prezentat cazul părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa, arestat la 10 martie 1979 și condamnat la 10 ani muncă silnică. Părintele Calciu făcuse apel la Papa Ioan Paul II pentru ajutor și descrisese unor intelectuali din Occident condițiile de oprimare existente în România. Tot el sprijinise, din punct de vedere moral, un grup de muncitori și intelectuali care doreau să creeze un sindicat liber. Dar deși cei ce s-au opus cererii președintelui au oferit cazuri concrete de abuzuri și încălcări ale drepturilor omului, susținătorii reînnoirii clauzei au fost mult mai numeroși. Drept urmare, nici un membru al Camerei Reprezentanților nu a introdus o moțiune contrară. La fel s-au petrecut lucrurile și în Senat, așa că, în septembrie, s-au prelungit, în mod automat, și clauza pentru încă un an și Acordul comercial pentru încă trei ani.

„Anii de aur" ai relațiilor româno-americane — cum i-a numit ambasadorul Corneliu Bogdan — se apropiau de sfârșit. La 28 august 1981, președintele Ronald Reagan l-a trimis ca ambasador în România pe David B. Funderburk, care îl înlocuia pe O. Rudolph Aggrey. Funderburk studiase în România și îi cunoștea limba. Dar anticomunist convins, el avea să contribuie la alterarea relațiilor româno-americane. Într-o

carte scrisă ulterior, a demascat conspirația care exista între funcționarii Departamentului de Stat și „roșii" de la București. În urma numirii lui Funderburk și a discuțiilor purtate în Congres, Ștefan Andrei s-a întâlnit, la 29 septembrie, cu secretarul de stat Alexander Haig și cu mai mulți congresmeni, în zilele următoare. El i-a asigurat de hotărârea lui Ceaușescu de a respecta drepturile omului și le-a spus că cifrele demonstrează că, deși România nu încurajează emigrările, nici nu împiedică pe cei doritori să părăsească țara.

Evenimentele din decembrie 1981, din Polonia, ca și poziția adoptată de statele occidentale la Conferința de la Madrid care urma să treacă în revistă stadiul aplicării Actului final de la Helsinki (februarie 1982), l-au determinat pe Ceaușescu să solicite, de urgență, prezența secretarului de stat american la București. De la Madrid, Haig a zburat direct la București. Ulterior, el avea să declare că vizita era urmarea unei invitații mai vechi. Liderul român se temea că sporirea animozității între super-puteri putea conduce Moscova la decizia de a cere sateliților săi est-europeni o comportare cât mai ortodoxă.

Ceaușescu dorea să transmită acest avertisment Washingtonului și să îl sondeze pe Haig în privința unui ajutor financiar suplimentar de 1 miliard dolari. Haig i-a lăsat puține speranțe în această privință. Înainte de plecarea lui Haig, Ceaușescu i-a arătat că ar fi interesat să îi facă o vizită președintelui Reagan, în vară, pe care să o cupleze cu participarea la cea de a II-a sesiune specială a ONU pentru problemele dezarmării. Haig i-a promis că va preda mesajul la Washington, dar Reagan nu a expediat vreodată o asemenea invitație.

Lista familiilor ce doreau reunificarea

În aprilie 1982, Ceaușescu l-a numit pe Mircea Malița ca ambasador în S.U.A., în locul lui Nicolae Ionescu. Malița fusese mai mulți ani ambasador și reprezentant permanent al României la Geneva. Ceaușescu spera că reputația de savant a lui Malița și cunoștințele lui despre S.U.A. puteau contribui la reînnoirea clauzei.

La 2 iunie 1982, președintele Reagan a cerut Congresului extinderea suspendării Secțiunii 402 pentru încă un an, exprimându-și totodată „preocuparea pentru cifrele emigrării din România în acest an". De fapt, nu era vorba despre numărul celor care emigraseră în S.U.A., ci despre un declin în emigrarea către Israel. Acordul din 1979, dintre București și liderii comunității evreiești din S.U.A., nu era respectat. Reagan informa Congresul că deși dorea reînnoirea clauzei pentru încă un an, în cazul în care Bucureștiul nu-și reconsidera atitudinea, în 1983 lucrurile aveau să decurgă mult mai greu. În aceeași zi, un grup de 31 senatori i-au trimis lui Reagan o scrisoare în care își exprimau opinia că o reînnoire a clauzei pentru România nu avea să ducă la o îmbunătățire a practicilor ei în domeniul drepturilor omului.

Noul ambasador, Mircea Malița, a pornit o intensă campanie de atragere a congresmenilor pentru cauza României, înainte chiar de a-și fi prezentat scrisorile de acreditare la 25 iunie. Malița a căutat să identifice acele cazuri concrete de emigrare în care erau interesați unii congresmeni și a cerut la București să se urgenteze rezolvarea lor. Congresmenul Dante Fascell va depune mai târziu mărturie pentru succesul eforturilor lui Malița. Ca președinte al Comisiei S.U.A. pentru securitate și cooperare în Europa, Fascell avea o listă cu numele familiilor ce doreau reunificarea, pe care o supunea, periodic, Bucureștiului. Din octombrie 1981 până în aprilie 1982, România a rezolvat doar 15 cazuri. În timpul primelor două luni ale șederii lui Malița la Washington, s-au rezolvat 61 cazuri. A sporit, de asemenea numărul evreilor care au putut emigra.

De la audieri au lipsit oamenii de afaceri. Eforturile lui Ceaușescu de a reduce importurile și a mări exporturile afectaseră și balanța schimburilor comerciale dintre București și Washington. În 1980, S.U.A. aveau un surplus de 400 milioane dolari. În 1981, ajunseseră la un deficit de 108 milioane. Din moment ce România era mai dispusă să vândă decât să cumpere, oamenii de afaceri americani nu mai doreau să piardă timpul pentru a depune mărturie în favoarea ei. În schimb, cei ce criticau politica promovată de România în domeniul drepturilor omului s-au prezentat în număr mare, oferind exemple concrete de abuzuri. La jumătatea lunii iulie, atât în Senat cât și în Camera Reprezentanților s-a introdus câte o rezoluție contra aprobării cererii președintelui.

În acest timp, Malița și Bucureștiul au colaborat strâns pentru sporirea numărului celor care primeau aprobarea să emigreze. Cu o zi înainte să înceapă audierile din Senat, *New York Times* a publicat un articol scris de Moses Rosen, șef rabinul din România, în care se arată că guvernul român permisese, după cel de al doilea război mondial, emigrarea a 93% din populația evreiască. În luna mai, Edgar Bronfman, președintele Congresului mondial evreiesc *(Magazin istoric*, nr. 9/1992), vizitase sinagoga centrală din București și spusese credincioșilor că „nu este puțin lucru ca într-o țară socialistă, viața iudaică să fie atât de înfloritoare, sub toate aspectele". Rosen a afirmat că mărturiile prezentate în timpul audierilor erau inexacte.

Activitatea lui Maliţa şi sprijinul acordat cererii prezidenţiale de către senatorul Henry Jackson au temperat pe foarte mulţi dintre conservatorii înverşunaţi. Totuşi, la 13 august, senatorul Robert Dole introducea o nouă rezoluţie care cerea Administraţiei să înceapă discuţii cu Bucureştiul pentru a obţine „asigurări credibile" că România avea să urgenteze procedurile de emigrare. Dar rezoluţia lui Dole a trecut prin Senat la 24 septembrie. România obţinea clauza pentru încă un an, până la 2 iulie 1983.

Presiunea americană sporeşte

În septembrie 1982, a sosit la Bucureşti Max Kampelmann, şeful delegaţiei americane la conferinţa de la Madrid, care s-a întâlnit cu ministrul afacerilor externe Ştefan Andrei. I-a explicat că în Congresul american exista o preocupare sporită pentru practicile româneşti în problema drepturilor omului, sugerându-i că ar fi bine să se rezolve anumite cazuri speciale, inclusiv cel al părintelui Calciu. La 5 octombrie, a sosit la Bucureşti şi asistentul secretarului de stat pentru drepturile omului, Elliott Abrams, pentru a transmite conţinutul rezoluţiei Dole votată la sfârşitul lunii septembrie. El s-a întâlnit cu ministrul secretar de stat Aurel Duma şi cu ministrul adjunct de la Externe, Maria Groza. Abrams auzise zvonuri cum că România intenţiona să impună o taxă pentru educaţie celor ce doreau să emigreze. Oficialităţile române l-au asigurat că nici vorbă de aşa ceva şi că îşi propuneau ca solicitanţilor să li se răspundă în şase până la nouă luni şi să se înceteze persecuţiile împotriva lor.

La 22 octombrie 1982, Consiliul de Stat al României a emis un decret privind obligativitatea celor ce solicitau să emigreze de a-şi achita cheltuielile de şcolarizare, cu aplicabilitate de la 1 noiembrie. Decretul nr. 402 — probabil ca o replică la Secţiunea 402 a Amendamentului Jackson-Vanik — cerea ca plata să se facă în valută. În condiţiile în care cetăţenii români nu aveau dreptul să deţină valută, banii nu puteau fi plătiţi decât de surse din afară. Suma totală se putea apropia de 20 000 dolari.

S-au căutat mai multe explicaţii pentru gestul lui Ceauşescu. Una dintre ele considera că acesta, conştient că nu mai putea obţine clauza în anul următor, a vrut să răspundă cu o măsură ce dovedea că nu acceptă amestecul în politica internă. Ceauşescu dorea şi o stopare a scurgerii de cadre cu pregătire superioară, căci taxa era cu atât mai mare cu cât solicitantul făcuse studii mai înalte.

Ambasadorul Bogdan a oferit o altă explicaţie. El considera că Ceauşescu dăduse decretul respectiv cu intenţia de a-l anula apoi. Se aştepta la o reacţie violentă din partea americanilor, şi, sub presiunile acestora, urma să lase impresia că a cedat, demonstrând astfel utilitatea clauzei ca o formă de a controla politica de emigrări a României. De altfel, la Washington se specula că retragerea lui Corneliu Bogdan din serviciu se datora opoziţiei pe care a făcut-o respectivei taxe.

Administraţia americană nu a reacţionat deschis faţă de noua taxă, în schimb mulţi congresmeni au atacat în mod public nerespectarea drepturilor omului în România. La 15 decembrie, Marjorie Holt a vorbit în faţa Camerei Reprezentanţilor despre arestarea mai multor intelectuali maghiari din Transilvania, între care şi Geza Szöcs. Câteva zile mai târziu i s-a alăturat şi Robert Dorman. Dar nici unul nu a făcut legătura cu evenimentele petrecute la Moscova. La 10 noiembrie 1982 a murit Leonid Brejnev. I-a succedat Iuri Andropov, pe care Bucureştiul îl considera un susţinător al intereselor ungare. Autorităţile române erau foarte preocupate să blocheze orice tentativă de agresiune a Budapestei în problema Transilvaniei. La 10 ianuarie 1983, Casa Albă l-a trimis pe Laurence Eagleburger, subsecretar de stat pentru problemele politice, care să ceară anularea taxei. La întâlnirea cu Ceauşescu, Eagleburger a jucat „cu cărţile pe masă". Reagan nu avea să mai recomande suspendarea Secţiunii 402 dacă Ceauşescu aplica decretul. Nu era nevoie să îl anuleze, ci doar să nu îl aplice. Peste nouă zile sosea la Bucureşti o delegaţie a Camerei Reprezentanţilor, condusă de Tom Lantos, la invitaţia Marii Adunări Naţionale. Lantos şi colegii săi s-au întâlnit cu Ceauşescu şi i-au reînnoit avertismentul lui Eagleburger.

Dar Ceauşescu a refuzat să îi asculte. La 21 ianuarie 1983, Margaretei Pâslaru-Sencovici i s-a cerut să plătească 7 400 dolari ca taxă pentru cheltuielile educaţionale făcute de statul român. Până la mijlocul lunii februarie, ambasada S.U.A. înregistrase 24 asemenea cazuri. Drept urmare, la 4 martie preşedintele Reagan a declarat că taxa contravenea „literei şi spiritului Secţiunii 402" şi nu avea de gând să mai ceară reînnoirea clauzei pentru România.

Cum presiunea sporea, Ceauşescu a decis să cedeze. La 17 mai 1983 l-a trimis pe Ştefan Andrei la Washington, care i-a comunicat vice-preşedintelui George Bush că, deşi România nu renunţa la decret, nu avea să îl pună în aplicare. Drept urmare, Washington-ul a promis să sprijine reînnoirea clauzei.

Ceea ce s-a şi întâmplat, România obţinând clauza pentru încă un an. ■

Introducere şi versiune românească: Cristian POPIŞTEANU şi Dorin MATEI

Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric pentru lucrări științifice din domeniul istoriei, publicate în anii 1990-1991-1992

După cum știți, dragi cititori, aceste premii sunt în număr de trei, și sunt oferite de familia Constantin C. Giurescu **(premiul C.C. Giurescu pentru o lucrare de debut) și de prințul** Dimitrie Sturdza **(premiile Radu R. Rosetti și D.A. Sturdza).**

Felicitând pe domnii Kurt W. Treptow, Tahsin Gemil și Virgil Cândea, Fundația Culturală Magazin Istoric așteaptă propuneri pentru aceleași premii ce vor fi acordate anul viitor pentru lucrări de istorie selecționate dintre cărțile anului 1993.

PREMIUL C.C. GIURESCU (din partea familiei academicianului Constantin C. Giurescu):

Dracula. Essays on the life and times of Vlad Țepeș, edited by Kurt W. Treptow, New York, 1991, 336 pp.

Domnul Kurt W. Treptow, profesor de istorie la Universitatea din Illinois, S.U.A., este visiting - profesor la Universitatea din Cluj și președinte al Centrului de studii Transilvania, creație a Fundației Culturale Române. Specialist în istoria României și a Europei Centrale și de Sud-Est, Kurt W. Treptow a tradus și publicat în S.U.A. mai multe capodopere ale literaturii române. În foarte scurt timp, profesorul Treptow a lansat patru publicații ale Centrului pe care îl conduce - *Romanian Civilization, Transylvanian Review, Buletinul Centrului de studii transilvane* și *Newsletter* - destinate unei mai bune cunoașteri a istoriei și civilizației românești peste hotare.

Volumul premiat de Fundația Culturală Magazin Istoric reprezintă finalizarea unui proiect inițiat de Radu R. Florescu și Raymond T. McNally cu peste 20 ani în urmă, pentru a oferi cititorului de limba engleză - mai familiarizat cu Dracula creat de Bram Stoker sau acum cu filmul realizat de Francis Ford Coppola - cele mai bune articole despre autenticul personaj istoric Vlad Țepeș semnate de nume de rezonanță ale istoriografiei române și câteva dintre cele mai importante documente și surse narative despre domnul român, traduse acum pentru prima oară în limba engleză.

PREMIUL RADU R. ROSETTI (din partea prințului Dimitrie Sturdza):

Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, Editura Academiei Române, București, 1991, 232 pp.

Doctorul în istorie Tahsin Gemil a lucrat mai întâi în cadrul Institutului „A.D. Xenopol" din Iași, apoi la Institutul „Nicolae Iorga" din Capitală. În prezent, este deputat din partea comunității tătare din România. Domnia sa a mai publicat două lucrări: *Țările Române în contextul politic internațional (1621-1672)*, Editura Academiei, București, 1979, 232 pp., și *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1702)*, București, 1984, 532 pp. + XVIII pl. Ne-am gândit că premiul Radu R. Rosetti - ce poartă numele unui istoric militar - s-ar potrivi cel mai bine lucrării. Dar cititorul celei dintâi sinteze din istoriografia română despre primele două veacuri ale relațiilor româno-otomane știe deja că ele nu s-au redus doar la componenta militară. Marele merit al cărții este că înlătură viziunea negativistă ce a dominat în istoriografia noastră în epoca sa romantică, cât și o lungă perioadă după 1947. Avem, în sfârșit, o primă analiză lucidă, obiectivă și pe baza izvoarelor otomane a unei probleme majore a istoriei noastre medievale, raporturile cu Imperiul otoman, care înlătură multe din legendele și prejudecățile anterioare.

PREMIUL D.A. STURDZA (din partea prințului Dimitrie Sturdza):

Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1991, 604 pp. + XXXII pl.

Autorul este membru al Academiei Române *(Magazin istoric* i-a consacrat și o micro-fișă bio-bibliografică cu ocazia primirii sale în acel for științific). Volumul I al *Micii enciclopedii* de 600 pagini cuprinde referințe despre creații românești și izvoare despre români aflate în colecții din Albania, Algeria, Argentina, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Bulgaria, Canada, fosta Cehoslovacie, R.P. Chineză, Cipru, Danemarca, Egipt, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Grecia. Lucrarea aparține unei specii puțin practicate de istorici, pentru că presupune eforturi enorme - propunem un test celor ce se îndoiesc de această afirmație: să copieze, de mână sau la mașină, cele 604 pagini și să calculeze de cât timp au avut nevoie - și satisfacții puține. Ea reprezintă până acum un unicat în istoriografia română și, după știința noastră, și în multe istoriografii străine. Și va fi, pentru multă vreme de acum înainte - dincolo de îmbunătățirile și completările ce se pot aduce unei astfel de lucrări - un punct absolut de pornire al oricărei cercetări în domeniu.

ABONAMENTE DE SUSŢINERE

Începând cu luna octombrie 1993, revista noastră organizează pentru cititorii devotaţi, statornici susţinători şi sprijinitori ai revistei

Abonamente de susţinere a Magazinului istoric **pentru instituţii, asociaţii, şcoli, licee, facultăţi, etc. sau colecţionari ai revistei.**

Costul unui abonament de susţinere

- **un an (12 numere) cel puţin 12 000 lei**
- **6 luni (6 numere) cel puţin 6 000 lei**
- **3 luni (3 numere) cel puţin 3 000 lei**

Posesorii unui abonament de susţinere se bucură de următoarele avantaje:

- **primesc certificatul special — abonat susţinător** Magazin istoric 1994
- **primesc prin plic special, lună de lună, revista la adresa indicată**
- **au prioritate absolută în procurarea lucrărilor editate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric**
- **sunt invitaţi cu prioritate la toate manifestările organizate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric**

Deci, pentru a deveni abonat susţinător Magazin istoric 1994 **nu trebuie decât să expediaţi contravaloarea abonamentului pe** 1 an **sau pe** 6 luni **sau pe** 3 luni **pe adresa: D-na Doina Pascu, redacţia** Magazin istoric, **CP 1-702, Bucureşti, menţionând pe cuponul mandatului poştal:**

Abonament de susţinere

Important! Periodic vor fi publicate în paginile revistei numele abonaţilor susţinători ai revistei Magazin istoric.

COPERTELE

①④Fortuna, legată la ochi, cu jumătate de obraz luminată şi cealaltă jumătate întunecată, învârte roata norocului, de care s-au agăţat diverse personaje aparţinând unor trepte diferite ale condiţiei umane. Miniatură dintr-un manuscris al lucrării lui Petrarca, **Remediile norocului,** realizat de şcoala din Rouen, la 1503 şi păstrat la Biblioteca Naţională din Paris. De suişurile şi coborâşurile Fortunei avea să aibă parte şi Henric IV, regele Franţei care a pus capăt războaielor religioase din a doua jumătate a secolului XVI. Apare — pe coperta ④ — într-o alegorie de epocă, alături de soţia sa, Maria de Medici, şi viitorul Ludovic XIII **(Franţa secolului XVI,** p. 59).

②Bucureştenii trăiau din plin, în secolul trecut, farmecele balurilor mascate. În arhiva G.G. Cantacuzino de la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române se păstrează şi o mărturie mai puţin obişnuită privind „regizarea" unui astfel de bal mascat: schiţele de costume desenate de principesa Maria, reprezentând nobili italieni şi francezi din sec. XV-XVI, în vederea deghizării unor invitaţi la un bal la Curte de la sfârşitul veacului trecut **(Carol I se căsătoreşte,** p. 62)

PLANSELE

Fapte şi personalităţi istorice din anii interbelici, aşa cum le-a păstrat memoria peliculei fotografice; imagini-document selectate cu concursul doamnei **Ana Pleşia** din fondul Cabinetului de fotografii al Colecţiilor speciale ale Bibliotecii Naţionale.

①Întrunire naţional-ţărănistă în Capitală, la 1 iulie 1936 — vorbeşte Ion Mihalache **(sus);** Congresul naţional liberal, la Sala „Aro", 25 iulie 1936 **(jos);** ②Generalul Gamelin, şeful Marelui Stat Major francez, dând mâna cu regele Carol II, la Sibiu, unde se desfăşurau menevrele regale din octombrie 1937 **(sus);** I. Nistor (x), Gh. Tătărescu (xx) şi Dinu Brătianu (xxx) la Târgu Jiu, în august 1936 **(jos);** ③Petre Anghel, vorbind la o întrunire a Frontului Renaşterii Naţionale de la Chişinău **(sus);** I. Inculeţ (x) şi V. Slăvescu (xx) la deschiderea Parlamentului, la 18 iunie 1934 **(jos);** ④Primul ministru Gheorghe Tătărescu la parastasul în amintirea regelui Ferdinand, Curtea de Argeş, 30 iunie 1934 **(sus)** şi la ceremoniile prilejuite de aducerea osemintelor lui D. Cantemir la Iaşi **(Magazin istoric,** nr. 10/1976, 6/1985), la 20 iunie 1935 **(stânga, jos);** membri ai guvernului Miron Cristea (printre care A. Călinescu şi M. Ghelmegeanu) la inaugurarea Mausoleului de la Mărăşeşti, în 1938 **(dreapta, jos)**

Album istoric

Viață politică interbelică românească

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Călătoria noastră prin universul Rhône-Poulenc **a parcurs până acum un sector al domeniului ştiinţelor vieţii şi anume cel al medicamentelor şi vaccinurilor. Vă propunem acum să ne îndreptăm într-o direcţie nouă: chimia aplicativă. Şi vom începe cu un sector în care** Rhône-Poulenc **pe de o parte — şi prin alianţele strategice pe care a ştiut să le încheie cu alte firme — domină piaţa mondială, iar pe de altă parte a iniţiat o colaborare mai veche cu întreprinderi din România. Este vorba de testarea şi întrebuinţarea catalizatorilor.**

Folosirea acestora a cunoscut în ultimele decenii o dezvoltare excepţională. Astăzi, ei sunt consideraţi produse indispensabile pentru industria chimică. Direct sau indirect, catalizatorii contribuie la fabricarea unor produse în valoare de zeci de miliarde de dolari, din cele mai diferite ramuri industriale.

Comparativ cu rolul important pe care îl joacă, ponderea catalizatorilor în costurile produselor finite este deosebit de redusă, mai ales dacă ţinem cont de costul investiţiilor, al materiilor prime sau al forţei de muncă.

Înainte însă de a porni în călătoria prin această nouă dimensiune a universului Rhône-Poulenc **sunt necesare, pentru mulţi dintre cititorii revistei** Magazin istoric, **câteva lămuriri tehnice.**

Când oaia l-a mâncat pe om

Deci, mai întâi, ce este procesul de cataliză? Cuvântul vine din limba greacă, katalyisis însemnând descompunerea. În chimie, prin cataliză se înțelege modificarea vitezei unei reacții chimice (o inhibare sau, cel mai adesea, o accelerare a respectivei viteze) prin adăugarea unei substanțe care nu este consumată în cursul reacției. Rezultă deci în mod logic faptul că acele produse chimice capabile să accelereze sau să inhibe o reacție chimică fără să modifice echilibrul termodinamic poartă numele de catalizatori.

Procese catalitice naturale fuseseră practicate de oameni din vechime: fermentarea vinului în acid acetic (sau oțet), obținerea săpunului din grăsimi și alcalii (hidroxizi tip sodă), formarea eterului din alcool și acid sulfuric. Tot un proces de cataliză încercau să pună la punct și alchimiștii Evului Mediu atunci când se străduiau să obțină aur din alte metale. Iar „piatra filosofală" era catalizatorul ideal care ar fi trebuit să îi ajute. Nu au reușit să obțină aurul mult visat, dar tot căutând, au ajuns să utilizeze primii catalizatori, formați din săruri și oxizi, la întărirea uleiurilor sicative din vopsele și lacuri.

Primul procedeu catalitic industrial a fost pus la punct în 1746, în Anglia. Era una dintre multiplele consecințe ale faptului că în Anglia secolului XVI oaia... îl mâncase pe om! Așa se spunea în țara reginei Elisabeta I, pentru că foarte mulți dintre nobili își transformaseră pământurile în pășuni și alungaseră spre orașe pe țăranii de care nu mai aveau nevoie. În secolele următoare, cererea de lână a sporit. După inventarea războiului de țesut mecanic, lâna era țesută mai repede decât putea fi înălbită prin procedeele obișnuite (la soare, cu zer sau cu urină). Atunci John Roebuck - cel care avea să finanțeze și cercetările lui James Watt, creatorul mașinii cu aburi - a descoperit metoda producerii în cantități industriale a acidului sulfuric în camere de plumb, produs folosit, fie direct, fie indirect, în procesele de înălbire.

Întâia observație certă privind acțiunea unui catalizator solid într-o reacție chimică i-a aparținut lui Sir Humphrey Davy. În 1817, el a remarcat procesul de oxidare a vaporilor de alcool etilic la acid acetic în prezența unui filament de platină. Tot în Anglia, P. Phillips a obținut, în 1831, primul brevet pentru utilizarea unui catalizator solid (platina) în procesul de oxidare a dioxidului de sulf în trioxid de sulf, în prezența aerului. Suedezul Jöns Jacob Berzelius a introdus termenul de cataliză în 1835. La sfârșitul secolului trecut, Wilhelm Ostwald, un german, a dat prima interpretare științifică a fenomenului, definind rolul catalizatorului.

Iată deci un foarte scurt istoric al catalizei și catalizatorilor. Să vedem acum ce loc ocupă în acest domeniu *Rhône-Poulenc*. În 1959 s-a creat „Procatalyse", prin unirea eforturilor Institutului francez al petrolului (IFP - ale cărui interese la noi în țară sunt reprezentate azi tot de *Rhône-Poulenc România)* și ale lui *Rhône-Poulenc Chimie*. IFP deține ponderea în procesele de rafinare și petrochimice, iar *Rhône-Poulenc Chimie* în producerea aluminei suport sau agent de uscare. Treptat, „Procatalyse" a pus la punct unele dintre cele mai avansate metode de obținere a catalizatorilor, deținând o poziție dominantă pe piața mondială în domeniul catalizatorilor de hidrogenare selectivă, a catalizatorilor Claus și adsorbanților.

La sfârșitul anului 1992, „Procatalyse" a creat un joint-venture - „Acreon Catalysts" - cu „Engelhard Corporation" (fiecare participând cu părți egale), cu sediul la Houston, pentru piața nord-americană. „Engelhard Corporation" este unul dintre marii producători de catalizatori din lume. Pentru restul pieței, cele două firme au creat „Enpro Catalysts", o linie completă de catalizatori pentru procesarea hidrocarburilor. Acordul pune la bătaie cei mai buni catalizatori produși de fiecare firmă în parte, oferind clienților o gamă mai largă de produse și un service mai bun. În momentul de față „Enpro Catalysts" furnizează 60% din consumul mondial de catalizatori pentru procesele de hidrogenare selectivă a produselor de piroliză. Cu ajutorul IFP-ului, s-a pus la punct un procedeu care urmărește creșterea selectivității pentru evitarea consumurilor energetice impuse de purificările ulterioare ale procesului de reacție. Astfel, hidrogenarea benzenului la ciclohexan care se realiza în fază lichidă sau vapori pe catalizatori de nichel, cu selectivitate 98-99%, se realizează în prezent pe un catalizator organo-metalic ce asigură o selectivitate care nu mai necesită purificarea produsului de reacție. Tot așa, hidrogenarea acetilenei din etilena de piroliză se realiza până de curând în fază gazoasă. Ciclul de reacție al catalizatorului era de maximum șase luni. IFP împreună cu „Procatalyse" au dezvoltat un procedeu de hidrogenare într-un solvent lichid, care a mărit ciclul de reacție al catalizatorului de 6 ori, fără regenerare; cu regenerare, el mai crește de 2-3 ori. Procedeul este unic în lume. Pe de altă parte IFP și „Procatalyse" au creat o societate „Eurekat" specializată în regenerarea și reactivarea *în afara reactoarelor industriale*, a catalizatorilor din rafinaj și petrochimie. Astfel se evită și poluarea mediului cu substanțe otrăvitoare, care se depun în procesele chimice pe catalizatori și se elimină în timpul regenerării. „Eurekat" a devenit astăzi cea mai cunoscută societate cu acest profil din Europa.

„Tovarășa" hotărăște: să vină ei la noi

Colaborarea lui *Rhône-Poulenc* cu România datează din anii 1972-1973. Primele rezultate nu au fost încurajatoare. Conducerea Ministerului chimiei din acea vreme prefera produsele americane și mai ales germane. Conducerea IFP,

reprezentată printr-un român stabilit în Franța, a propus un număr important de colaborări în domeniul proceselor de obținere a catalizatorilor, România urmând să participe la licență. Același refuz. Astăzi, numai pentru reformarea catalitică pe catalizatori bimetalici (propuși atunci a fi testați în România), „Procatalyse" deține peste 100 referințe (adică procedeul este folosit în 100 instalații din întreaga lume). Banii pe care i-am fi încasat dacă acceptam colaborarea puteau contribui decisiv la modernizarea întregii industrii de rafinare de la noi. Și exemplele pot continua. Astfel, în februarie 1972, în cadrul unui program de colaborare a comisiei mixte româno-franceze, Institutul Petrochim din Ploiești a propus părții franceze realizarea unui procedeu de fasonare prin extrudere a aluminei utilizată de „Procatalyse" la realizarea unor suporți pentru catalizatori (așa-numita alumină-flash). Francezii au contestat că s-ar putea pune la punct un asemenea procedeu. Totuși, specialiștii români au reușit să extrudă în două luni o cantitate de 400 kg alumină. Francezii au trimis imediat reprezentanți la București pentru a cumpăra licența. Ei ofereau, ca punct de pornire al negocierilor, 300 000 dolari S.U.A. (în 1972), un preț compatibil cu cel al pieței și de la care se putea discuta. Dar negocierile nu au mai avut loc, pentru că tovarășa a hotărât: Nu vindem nimic! Să aducă ei alumina în România, noi o extrudem și le-o trimitem înapoi! Era vorba de câteva mii de tone de alumină care trebuiau să străbată Europa, din Franța în România și înapoi! Urmarea? Noi am rămas cu brevetul, neavând cum să îl aplicăm, pentru că acel tip de alumină nu se mai producea nicăieri în lume.

După decembrie 1989, grupul *Rhône-Poulenc* și-a modificat radical strategia de abordare a colaborării cu industria petrochimică din România. Domnul Patrick de Vallois, directorul lui *Rhône-Poulenc România*, a decis că pătrunderea produselor grupului pe piața românească trebuie să se facă din interior, nu din exterior. Drept urmare, s-a propus ICERP-Ploiești - similar lui IFP din Franța - o colaborare. Au fost alese câteva tipuri de procese și de catalizatori unde partea română nu dispunea de produse similare și s-a convenit ca „Procatalyse" să furnizeze eșantioane, iar ICERP să stabilească în ce măsură și cu ce randament ele pot fi introduse în industria de rafinaj și petrochimia românească. Prin atragerea ICERP la testarea unor catalizatori pentru rafinaj și petrochimie, se pot demonstra prin rezultate neutre performanțele produselor „Procatalyse", ele putând fi comparate și cu alte tipuri comerciale de catalizatori. Industria petrochimică românească are astfel posibilitatea să-și aleagă produsele nu numai pe baza referințelor de catalog, ci chiar prin rezultatele obținute în România, cu materii din țară. Compartimentul de proiectare din cadrul ICERP-Ploiești este și el cointeresat de această colaborare, căci instalațiile din țară vor trebui adaptate în cazul adoptării catalizatorilor „Procatalyse". Operațiunile de adaptare nu sunt complicate, nu necesită investiții deosebite și mai ales nu sunt ireversibile, adică dacă la un moment dat cineva vrea să revină la un catalizator folosit anterior, o poate face foarte ușor. Și aceasta pentru că o caracteristică a producției de catalizatori realizați de „Enpro Catalysts" este aceea că se pot adapta oricărui domeniu și tip de proces, indiferent de furnizorul inițial.

Colaborarea cu ICERP a condus și la elaborarea unor procedee comune, care, tot cu investiții minore, pot asigura performanțe la nivel mondial, ca de exemplu în cazul reformării catalitice cu dublu strat (catalizator monometalic) și mordenit sintetic ca ultimă etapă de reacție. Procesul poate fi aplicat în orice tip de instalație de reformare catalitică de presiune ridicată, cu performanțe la nivelul instalațiilor cu catalizatori bimetalici. Procedeul va asigura benzinei românești un standard european, prin eliminarea plumbului, dar la un preț mai scăzut chiar decât benzina cu adaos de plumb. Se mai pot da exemple de colaborare în care ICERP utilizează cupluri de catalizatori „Enpro Catalysts" și „Vega" Ploiești. Trebuie să precizăm că prin folosirea produselor „Enpro Catalysts" nu se face în nici un fel concurență neloială producătorului român „Vega", ci se urmărește atragerea lui ca partener la fabricarea unor cupluri de mare performanță ca selectivitate, conversie, ciclu de viață. Se va realiza astfel modernizarea rafinăriilor din cadrul holdingului „Rafirom".

Astfel de colaborări sunt în curs de inițiere și pentru o altă operațiune din exploatarea proceselor catalitice, respectiv pentru etapa de regenerare, unde am văzut deja că grupul francez dispune de un mare avans tehnologic. Avantajul pentru noi este că printr-o șarjă de rezervă de catalizatori pe fiecare proces se poate acoperi necesarul întregului holding „Rafirom", asigurându-se regenerarea, pe rând, a catalizatorilor utilizați. Iar în perspectivă *Rhône-Poulenc România* urmărește extinderea colaborării și cu alte domenii ale industriei petrochimice românești, ca de exemplu în sinteza firelor și fibrelor poliamidice, poliesterice etc.

În ce ar consta avantajul utilizării catalizatorilor „Enpro Catalysts"? În primul rând în asigurarea unei asistențe tehnice de înaltă calificare, ce are în spate experiența și forța de cercetare a Institutului francez al petrolului. „Enpro Catalysts" asigură, apoi, o asistență totală, începând cu prezența specialiștilor săi din momentul pornirii instalației și până în clipa atingerii performanțelor garantate de firmă. Foarte rar în lume se asigură o astfel de asistență și, în cazul firmei despre care am vorbit, ea intră în prețul de vânzare al catalizatorilor. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

ION PILLAT INEDIT:

„Pe Ionel Brătianu n-am putut să-l critic“

Ion Pillat (1891-1945), autorul acestei evocări, a fost, fără îndoială, unul din numele cele mai sonore ale poeziei românești dintre cele două războaie mondiale, fără a fi cunoscut însă, vreodată, și existența măsteră a multora dintre ei. Născut într-o familie înstărită, a făcut liceul la Paris, după care, în 1912, tot în capitala Franței, și-a luat licența în istorie, iar un an mai târziu, în 1913, și licența în litere. Și tot atunci, a urmărit cu asiduitate, la Collége de France, prelegerile filosofului Henri Bergson (1859-1941), ce stârneau mare vâlvă în viața intelectuală a Parisului și despre care își va aminti cu emoție până la sfârșitul vieții.

Întors în țară, s-a consacrat, totuși, cu precădere poeziei — de altfel, începuse să publice încă din 1912, la Paris — fără a se ține însă departe nici de viața publică a vremii. Dimpotrivă, a fost în repetate rânduri deputat și o dată senator, dar marile lui pasiuni s-au numit, mai cu seamă, limba română — pe care a mlădiat-o în tonuri foarte personale —, peisajele moldave și argeșene, cărțile rare și tablourile frumoase. După cum a fost și un harnic autor de antologii de poezie cultă și populară românească, un bun traducător și autor de studii asupra marilor lirici universali și un conferențiar ascultat totdeauna cu plăcere.

Textul pe care-l dăm acum pentru întâia oară **publicității a fost pregătit pentru un interviu. Păstrat în Arhiva Ion Pillat din Fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, el relevează câteva fațete mai puțin cunoscute ale lui Ion I. C. Brătianu, unchiul poetului.**

Dumitru HÎNCU

Pe Ionel Brătianu l-am cunoscut foarte bine, așa încât aș putea să fac un studiu despre personalitatea lui. Ionel Brătianu a fost un om care, sufletește, mi-a fost cel mai apropiat. Era un om cu totul superior și, deși mi-a fost unchiu, personalitatea lui covârșește acest detaliu. Numai în fața lui și în fața lui Bergson am avut cele mai mari emoții.

Bergson, în cursurile de la Collége de France, pe care le-am urmat în timpul cât îmi făceam studiile, când îl auzeam, aveam intuiția netă a unei spontaneități geniale. Era în el ceva ce te domina.

Tot așa și Ionel Brătianu avea în el ceva care te domina; nu prin o autoritate pe care mulți partizani politici au simțit-o sau printr-o autoritate fizică de bărbat impozant —, nu. Avea în el ceva care e foarte greu de analizat, ceva ce am simțit și în fața lui Bergson; când vorbea la cursurile lui, începea cu lucrurile cele mai simple și pe măsură ce vorbea simțeai, la un moment dat, cum te ridică mai sus, încet, încet ca și cum ai zbura; aveai impresia bizară că Bergson te face mai inteligent, simțeai parcă cum se deschideau compartimente noi în sufletul tău. Tot astfel, nu atât în ordinea logică, ca la Bergson, dar în ordine sufletească, sentimentală, am avut întotdeauna când am stat alături de Ionel Brătianu. Era un om care domina pe toți contemporanii săi.

Eu n-am fost niciodată lipsit de simț critic pentru oamenii pe care i-am iubit sau pentru familia mea. Din contră, am avut spiritul poate mai tăios și un spirit poate mai incisiv pentru ei, decât pentru alții. Dar mărturisesc că pe Ionel Brătianu n-am putut să-l critic, deși l-am cunoscut cum nu se poate mai bine. Am stat alături de el, chiar i-am fost și secretar în tot timpul neutralității. Am fost apoi la Paris, la Conferința păcii, desigur după războiu, ca secretar al delegației ardelene, când am lucrat cu dl. Vaida Voievod. La Conferința păcii Ionel Brătianu împreună cu Clemenceau dominau toată conferința. Nu vorbesc de influență. Bine înțeles, când ești reprezentantul

unei țări mici ca România, nu poți influența atât, să zicem, cât delegația Marii Britanii. Poți să fii un Platone, dar când în asemenea ocazii va vorbi delegatul Marii Britanii, chiar dacă e un bou, a spus mai mult decât Pericle sau Platone în fața acestui areopag internațional. Dar vă spun că printre toți diplomații de acolo, el se relevase ca o personalitate cu totul deosebită, cu totul respectată.

Ionel Brătianu era o natură în sine literară, cu gust literar și artistic foarte dezvoltat. Toată viața lui, chiar în împrejurări politice, a fost un artist. El nu concepea viața politică așa cum o concepe omul de știință. Despre Brătianu a rămas părerea că era un leneș și se vorbea pe atunci că se culca devreme și se scula foarte târziu, iar după masă se întindea ceasuri întregi, cu ochii închiși. Aceasta li s-a părut multora că e lene. Nu e așa. Aceasta nu era decât o concentrare, un fel de pregătire artistică a evenimentelor politice. El avea intuiția evenimentului politic, pe care o lăsa să se dospească adânc în sufletul lui. Nu era un improvizator. Creațiunea evenimentului politic la el se poate compara cu creațiunea artistului.

Îmi aduc aminte, când a fost să intrăm în război, s-a dus pe deal și a stat mult timp lângă mormântul tatălui său, pentru care avea un cult deosebit. Parcă ar fi voit să aibă o legătură sufletească cu trecutul, să caute din însuși izvorul pământului, îndrumări pentru mai târziu.

El, care punea la punct viața politică până la ultimul amănunt, când trebuia să plece la drum, pornea ca un artist; pe urmă venea explicația logică, după cum și în poezie e întâi actul concepțiunii și pe urmă explicația; tot așa el, întâi crea ca un artist, apoi explica.

Așa a fost pentru el ideea exproprierii, pe care a discutat-o cu mine încă din 1913, înainte de campania în Bulgaria. El avea înainte această viziune, că numai un popor stăpân pe destinele lui și pe pământul lui, poate să formeze o unitate sufletească. Și, fără să mă laud, pot spune că am avut și eu un mic rol în paternitatea exproprierii.

Ionel Brătianu a trăit întotdeauna cu viziunea unei opere politice ca a unei opere artistice: România Mare pentru înfăptuirea căreia a lucrat totdeauna, de multe ori, poate, inconștient, însă cu acea suplețe, cu acea neașteptată izbucnire a marelui artist.

Pot spune că i-a plăcut foarte mult istoria; dacă n-ar fi fost om politic, desigur că ar fi scris istorie. Era foarte tare în orice chestiuni de istorie și în această privință ar fi putut ține, cu o înaltă competență, cursuri la facultate alături de istoricii recunoscuți, ca un istoric de meserie. Îmi aduc aminte cum de multe ori discuta cu fiul său [Gheorghe Brătianu] care studia istoria, și de multe ori tatăl era mai bine pregătit, din cauza experienței vieții, care era mai hotărâtoare decât știința mai proaspătă a fiului.

În ce privește literatura propriu zisă, bine înțeles că îi plăcea. El, mai întâi, a scris versuri. Pe urmă, scria versuri umoristice. La Anul Nou, se făcea tradiționala plăcintă, cu ocazia căreia, poeții familiei, el și sora lui mai mică Pia, făceau versuri în care erau luați în râs toți membrii familiei și, de multe ori, cei doi poeți își trimeteau săgeți reciproc. Avea un foarte dezvoltat simț al ritmului, scria foarte frumos. Discursurile lui erau scrise literar și dacă citiți, în *Cugetul românesc*, acele amintiri scrise în urma insistențelor mele, vă veți da seama de realul talent pe care îl avea.

El avea, ca toți membrii familiei Brătianu, moștenită de la tatăl său, oarecare suspiciune față de poezie; considera pe poeți că nu sunt oameni serioși. Mie, care scriam versuri, mi-au trebuit ani de zile ca să-l conving că și poeții sunt oameni serioși, ca să scap de ironiile lui, care usturau foarte mult. În sfârșit, mi-am impus părerea, mai ales cu ajutorul mătușii mele Eliza, care avea un spirit literar foarte pătrunzător și o mare influență asupra gustului literar al lui Ionel Brătianu. Pe urmă m-a rugat să-i aduc acasă poeți tineri și o dată pe săptămână era un fel de șezătoare la el acasă. Nu mai vorbesc de Furtună, Crainic, Maniu și alții care îmi scapă acum din minte, care i-au citit poeziile lor și el făcea observații critice amănunțite și de multe ori de mult gust.

La sfârșitul vieții, chestiunile de cultură îl dominau[1] și într-adevăr, când a fixat acel program al partidului liberal, la care îmi rezerv și eu o foarte modestă parte, desigur că a făcut aceasta din preocupările lui intelectuale, ca o urmare a literaturii. Era un om cu gust literar și cu interes literar.

Pe el nu l-a dezvoltat atât istoria, cum a arătat dl. Duca într-o conferință ținută la Fundația Brătianu, ci, după mine, politica. El a considerat politica nu ca o știință, ci ca o artă, deși făcuse studii matematice și avea o educație temeinică în această privință.

[1] Vezi în acest sens, *Magazin istoric*, nr. 3/1993.

ATENȚIE!

În curând
un nou concurs Magazin Istoric.
Premii în bani,
de la 50 000 la 200 000 lei.
Nu pierdeți numerele viitoare.

ARMAND CĂLINESCU
„AM CONVINGEREA CĂ A EXISTAT O INSTIGAȚIE STRĂINĂ“

„Germania incearcă a forța mâna României, exploatând chestiunea minorității ungare. Ca și la Londra, guvernul [român] incearcă la Paris să obțină sprijin pentru apărarea frontierelor României, dar pare-se, ca și in cazul Cehoslovaciei, Anglia și Franța nu sunt dispuse a lupta pentru România, fiind afară de zona lor de influență și protecție“.

Acest pasaj l-am desprins dintr-un comentariu publicat de cotidianul New York Times **in ultima decadă a lunii noiembrie 1938. La nici o lună de zile după semnarea acordului de la München, din 29 septembrie 1938** (Magazin istoric, **nr. 9/1973, 3 și 4/1982) publicația americană sesiza cu limpezime cele două elemente care incepeau să strângă tot mai dramatic menghina izolării internaționale a României. Primul și cel mai grav dintre acestea il reprezenta Germania nazistă, care utilizând cu dibăcie cele două instrumente — revizionismul maghiar și acțiunile destabilizatoare ale elementelor legionare — se arăta tot mai hotărâtă in a-și impune voința sa Bucureștilor. Al doilea element care contribuia la degradarea situației și a pozițiilor României pe plan internațional consta in lipsa de fermitate a aliaților săi occidentali — Anglia și Franța.**

În ciuda manifestărilor oficiale, la aceeași concluzie a ajuns insuși șeful statului român, Carol II, cu prilejul turneului pe care l-a intreprins la Londra, Bruxelles și Paris în perioada 15-21 noiembrie 1938. Eforturile sale de a determina unele măsuri concrete în vederea contracarării presiunilor exercitate de naziști asupra României au primit răspunsuri de-a dreptul deconcertante. Astfel, la 16 noiembrie, primul ministru britanic, A. Neville Chamberlain, declarase regelui român „că o serie intreagă de forțe naturale au dus la faptul că în prezent este inevitabil ca Germania să se bucure de o poziție preponderentă în domeniul economic“. Această atitudine avea să-și dezvăluie intreaga ei gravitate doar câteva zile mai târziu, când Carol II, în timpul unei vizite neoficiale în Germania, s-a intâlnit și a purtat convorbiri cu Adolf Hitler.

De altfel, încă înaintea plecării sale în turneul occidental, având în vedere o posibilă vizită în Germania, Carol își trimisese câțiva emisari personali spre a sonda terenul și termenii unei eventuale „reacomodări“ a relațiilor dintre cele două state în lumina ultimelor evoluții internaționale. La 6 noiembrie 1938, Gheorghe Brătianu și Atta Constantinescu fuseseră primiți de H. Goering, acesta din urmă declarând că, după acordul de la München, „pentru Germania a rămas o problemă incotro se va îndrepta România până la urmă, ceea ce influențează și problema relațiilor cu Ungaria“. Și mai explicit fusese Goering în cadrul discuției pe care o purtase la 16 noiembrie cu un alt emisar român, C. Argetoianu, căruia îi declarase că „Germania e gata să garanteze României granițele sale“, dar precizase și tributul pe care Bucureștii urmau să-l plătească: „Nu vă cerem decât două lucruri: o declarație de prietenie, care să ne asigure că nu ne veți ataca, și o convenție economică pe baza unui plan de mai mulți ani“. Cu alte cuvinte, alinierea totală a României la politica celui de-al III-lea Reich.

Întorcându-ne la aprecierile cuprinse în comentariul publicat de New York Times **chiar în acele zile în care România intra într-una din cele mai dramatice perioade ale existenței sale, vom spune nu doar că erau clarvăzătoare, dar și confirmate din plin de alte surse de epocă. Între acestea, și de scrisoarea** inedită **a ministrului român de interne din acel moment, Armand Călinescu, scrisoare datată 19 noiembrie 1938 și adresată lui Ernest Urdăreanu, omul de incredere al regelui Carol II, care îl și insoțea de altfel în timpul vizitelor pe care acesta le efectua în capitalele occidentale.**

Ion CHIVU

Ministerul de interne
Cabinetul ministrului

Dragă Ernest,

Am socotit necesar să-ți transmit câteva știri din țară.

Incidentele din Bucovină și Banat, deși menite să ia proporții întinse, au fost repede înăbușite. Acțiunea autorităților a fost atât de promptă încât în ultimile două zile nici măcar obișnuitele manifeste nu au mai apărut.

Autorii incendierilor din Bucovina au fost prinși, iar ancheta a stabilit că a fost vorba de o acțiune concertată și că un curier din București a dus cuvântul de ordine. Precum ți-am spus în telegrama cifrată, eu am convingerea că a existat o instigație străină având de scop turburarea atmosferei de la Londra. Se știe că opinia publică de acolo este foarte sensibilă în chestiunile evreiești. De altfel, s-a întâmplat un fapt ciudat: cam în același timp, Radio Berlin a transmis știri despre excese antisemite la noi. Știrile nu au putut parveni acolo din România. De altfel, Berlinul le localizează în regiunea moților, ceea ce dovedește fie că au inventat, fie că erau proiectate acolo!

În legătură cu aceasta îți trimit alăturat un raport al Prefecturii Poliției și un document care a fost obținut din chiar localul legației respective prin mijlocul pe care îl cunoști. Dată fiind gravitatea faptului, am făcut verificare serioasă.

Zilele trecute am avut o convorbire cu [Wilhelm] Fabricius [ministrul Germaniei la București] la un dejun. Printr-o inadvertență de care și-a dat repede seama, mi-a spus că Gh. Brătianu ar fi fost întrebat de Goering, cu prilejul ultimei vizite la Berlin, „pentru ce Codreanu este supus la muncă forțată?“

E bine să fi prevenit despre aceasta.

Te rog să înfățișezi Maiestății Sale asigurarea profundului meu devotament.

La bunăvedere, te îmbrățișez călduros.

19. XI. București 1938
Armand Călinescu

NAVELE DE REFUGIAŢI EVREI ÎN MAREA NEAGRĂ
1934 - 1944

JÜRGEN ROHWER

Încă de la intemeierea sa, in 1897, mișcarea sionistă își propusese drept scop fundamental redarea unei patrii pentru poporul evreu, răspândit in toată lumea. Acesta a fost și motivul pentru care s-a implicat din primele momente in problema organizării imigrațiilor evreiești în Palestina, punând la cale acțiunea numită „aliya". Rod al acestei acțiuni de imigrare, intre 1920 și 1932, în Palestina s-au stabilit aproximativ 118 400 evrei. După 1933, numai în doi ani, deci până în 1935, acestora li s-au alăturat încă 135 513 persoane. În ciuda a numeroase piedici, acțiunea a luat amploare, mai ales după 1937, când s-a constituit Comitetul de imigrare ilegală „Mossad Le Aliya Bet", care și-a ales un stat major propriu compus din Yehuda Ragin, Ze'ev Shid și Zvi Yehieli, având agenți în mai multe țări: România (Yosef Bar-Pal), Polonia (Levi Schwartz și Yulik Braginski), Iugoslavia (Ehud Avriel), Olanda (Schmarya Zameret), la Berlin (Pino Ginsberg) și Viena (Moshe Bar-Gilad), aceștia fiind însărcinați „să acționeze la fața locului", pentru pregătirea transporturilor de imigranți.

Administrația engleză din Palestina (aceasta trecuse sub protectorat britanic după primul război mondial) — spre a stăvili afluxul de imigranți și dorind să liniștească și populația arabă din zonă, îngrijorată de sporirea continuă a numărului de evrei ce soseau treptat și pe diverse căi, îndeosebi clandestine, a stabilit „cote de imigrare". La 17 mai 1939, guvernul britanic a publicat o „Carte albă" conținând propuneri privitoare la viitoarea sa politică față de Palestina. Astfel, se propunea ca imigrarea evreiască pentru următorii cinci ani să aibe un asemenea ritm încât numărul noilor veniți să nu depășească nivelul unei treimi din totalul populației din acea regiune. Asta însemna că, până în 1944, puteau imigra doar 75 000 persoane, în fiecare din cei cinci ani ai perioadei respective câte 10 000, la care se puteau adăuga încă 25 000 de persoane, dar numai în cazul în care comisarul superior britanic considera că fuseseră îndeplinite condițiile economice preliminare.

Mișcarea sionistă revizionistă condusă de Ze'ev Jabotinski, cu numeroși aderenți în Palestina și Europa de Est, avea o organizație de tineret — „Botar" —, care funcționa pe principii paramilitare și ai cărei membri se pregăteau special în vederea imigrării; ea a trecut din proprie inițiativă la organizarea primelor transporturi clandestine, în timp ce „Jewish Agency" (guvernul evreiesc din Palestina) continua să depună eforturi pentru obținerea, pe calea tratativelor cu instanțele britanice, a unei sporiri a „cotelor de imigrare".

Evoluția acestei complexe acțiuni de imigrare, legală dar și clandestină (îndeosebi), organismele implicate în această operație, poziția diferitelor autorități din țările de pe teritoriile cărora se recrutau masele de imigranți, ca și multe alte aspecte ale acestei probleme au format obiectul unor valoroase studii datorate istoricului german Jürgen Rohwer. Unul dintre ele a fost publicat în 1965 sub titlul Die Versenkung der judischen Fluchtlingstransporter „Struma" und „Mefkure" im Schwarzen Meer (Februar 1942, August 1944) — Scufundarea transporturilor cu emigranți evrei „Struma" și „Mefkure" în Marea Neagră (februarie 1942, august 1944). Jürgen Rohwer, fiul unui medic militar, mort în România în 1944, este un cunoscut specialist în istoria celui de-al doilea război mondial, vicepreședinte al Comisiei germane de istorie militară și al Comisiei internaționale de istorie militară comparată. Dintre lucrările sale de mare autoritate amintim pe cea publicată (în colaborare) sub titlul Chronology of the War at Sea. 1939-1945.

Continuându-și mai vechile sale cercetări, istoricul german ne-a pus la dispoziție studiul său inedit Navele de refugiați evrei în Marea Neagră (1934-1944), din care, date fiind dimensiunile lui (70 pagini dactilo), am preluat spre publicare partea lui finală (transporturile din 1943 și 1944), întrucât evenimentele petrecute în acel interval au și avut mai multe contingențe cu spațiul și lumea românească de atunci.

În 1965, când și-a publicat prima sa lucrare consacrată acestui subiect, J. Rohwer preciza că arhivele comandamentelor germane din România și Bulgaria se trimiteau în țară odată la șase luni, fapt pentru care el nu a putut avea material de arhivă decât până la 1 iulie 1944.

Dar să urmărim prima parte a fragmentului reținut de noi spre publicare, precizând că în numărul viitor vom însoți textul istoricului german și cu investigațiile românești la zi. Precizăm că versiunea românească publicată de noi a preluat întocmai atât titlul studiului, cât și pe acelea ale paragrafelor traduse.

Tratativele din anul 1943

În luna februarie 1943, ministrul plenipotențiar german la București i-a prezentat o serie de reclamații vicepreședintelui Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu [în legătură cu tolerarea de către autoritățile românești a transporturilor clandestine de imigranți evrei spre Palestina — *n.r.*]; ca rezultat al acestei convorbiri și al celor ulterioare, însărcinatul guvernului român cu problemele evreiești, Lecca, a comunicat, la 1 martie, legației germane că toate transporturile evreilor peste mare vor fi sistate cu efect imediat, iar cei 80 de evrei pregătiți deja de plecare și care voiau să se îmbarce la Tulcea pe nava *Pescăruș* urmau a fi trimiși înapoi în Bucovina.

În timp ce trupele SS înăbușeau brutal răscoala din ghetoul de la Varșovia [aprilie-mai 1943] și transportau evreii din întreaga Europă ocupată de germani în lagărele de exterminare din Guvernământul general, în primăvara anului 1943, atitudinea statelor satelite balcanice a început să cunoască o schimbare treptată.

După catastrofa de la Stalingrad, îngrozitoare și pentru armata română, mareșalul Antonescu a voit să-și atragă bunăvoința Aliaților printr-o destindere a politicii românești privitoare la evrei. Inițial s-a vorbit despre un plan ce cuprindea emigrarea a 75 000-80 000 de evrei în Palestina. Dovedindu-se irealizabil, Antonescu și-a propus să acționeze măcar pentru emigrarea a cel puțin 7 000 de copii evrei. În luna martie 1943, prin secretarul Biroului sionist din Istanbul, dr. Golding, se făcuse cunoscut că autoritățile britanice erau dispuse să elibereze vize de intrare pentru circa 1 000 de copii evrei din România și Transnistria și că autoritățile turcești urmau, probabil, să aprobe vizele de tranzit. Cu toate acestea, primul transport adus cu trenul la inițiativa conducătorului mișcării de tineret evreiești ilegale din România, Ghers Tabacinici, a fost reținut în Bulgaria de poliția militară germană, după care a fost informat dr. Ghingold, președintele Centralei evreiești din București, că nu se pot permite asemenea transporturi prin Bulgaria.

La 12 aprilie, cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la cartierul general al Führerului, mareșalul Antonescu i-a relatat lui Hitler că se află în posesia a 7 000 de certificate de imigrare în Palestina pentru copii evrei de vârstă până la 8 ani, obținând acordul acestuia pentru expedierea lor. Două zile mai târziu, Ambasada germană din Ankara a cerut Ministerului de externe german să clarifice atitudinea Turciei față de tranzitul de refugiați evrei. În cadrul discuției cu locțiitorul secretarului general al Ministerului de externe turc s-a aflat că Turcia va elibera vize de tranzit numai în cazul în care Ambasada britanică de la Ankara se obliga să permită intrarea în Siria și Palestina a evreilor stabiliți nominal. Cu aceeași ocazie, partea britanică a avansat și întrebarea dacă Turcia era dispusă să permită tranzitul unui număr de 20 000 de evrei din Bulgaria; s-a răspuns că acest lucru nu era posibil, având-se în vedere lipsa mijloacelor de transport. De asemenea, partea turcă nu s-a arătat dispusă să ridice lagăre pentru refugiații din împrejurimile Istanbulului și apoi să expedieze pe emigranți mai departe, cu mijloace de transport pe calea ferată sau maritimă.

După aceea, guvernul britanic, prin intermediul reprezentanței sale diplomatice în Turcia, a întrebat guvernul român dacă se pot utiliza cele două nave de persoane românești, ce se aflau internate din iunie 1941, în Cornul de Aur[1], în vederea transportării evreilor în Palestina, în condiții de siguranță necesare.

Guvernul român nu a dat curs acestei cereri fără încuviințarea germană. Având în vedere lipsa acută de mijloace navale în Marea Neagră, „Marinegruppekommando Süd" german din Sofia nu era dispus să expună atacurilor inamicului cele două nave de pasageri românești foarte moderne și eficiente. În final, guvernul român a cedat presiunii germane, astfel încât eforturile de realizare a emigrării evreiești din România pe calea uscatului sau pe mare au eșuat pentru anul 1943, deși tratativele Crucii Roșii Internaționale de la Geneva cu partea britanică privind oferta de acceptare a emigrării a 5 000 de copii evrei în Palestina se aflau încă în curs de desfășurare.

În vara anului 1943, „Jewish Agency" a luat la cunoștință că noul ministru britanic al coloniilor, lordul Cranborne, a transmis ambasadorului britanic în Turcia o dispoziție potrivit căreia emigrarea evreilor din Europa ocupată de germani nu trebuia încurajată și sprijinită direct, dar că putea [ambasada din Turcia — *n.r.*] elibera vize pentru Palestina evreilor ajunși deja în Turcia. Acesta a fost semnalul pentru „Mossad Le Aliya Bet" de a trimite la Istanbul o misiune formată din agenții Ehud Avriel, Levi Schwartz și Moshe Bar-Gilad, precum și Teddy Kollek — cunoscut mai târziu ca primar al Ierusalimului —, misiune care trebuia să organizeze din acest loc o nouă emigrare în Palestina.

Scopul acestei misiuni pare să fi fost salvarea „oamenilor valoroși" — în spiritul planurilor sioniste — și aducerea lor în Palestina. În cadrul desfășurării câtorva acțiuni încununate de succes s-au avut însă în vedere și alte trei intenții ascunse, în virtutea cărora urmau să fie pregătite și promovate viitoarele operații de mare amploare. În primul rând, trebuia să li se demonstreze Aliaților că era

[1] Este vorba despre motonavele *Transilvania* și *Basarabia* (vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1985.)

posibilă evacuarea în general a evreilor și obținerea sprijinului acestora în acest sens. În al doilea rând, se dorea ca, prin desfășurarea unor acțiuni eficace, să se influențeze cercuri competente din S.U.A. și Marea Britanie pentru ca acestea să exercite presiunile necesare asupra Turciei, în vederea eliberării vizelor de tranzit și să pună la dispoziție mijloacele de transport indispensabile pentru tranzitarea teritoriului acestei țări. În sfârșit, trebuia să se demonstreze că era falsă categorisirea evreilor proveniți din teritoriile ocupate de germani ca fiind „cetățeni inamici" și că aceștia trebuiau să fie considerați ca refugiați fără patrie și că ei puteau deveni potențiale elemente de sprijin pentru Aliați.

Misiunea Mossad-ului trimisă la Istanbul a stabilit contacte cu serviciile secrete britanice, care s-au declarat dispuse să instruiască un număr de indivizi în domeniul activității de spionaj și al lansărilor cu parașuta. La sfârșitul anului 1943 și începutul lui 1944, într-adevăr, avioane ale serviciilor secrete britanice au parașutat pe teritoriul balcanic un număr de 30 de tineri și două fete. Inițial, misiunea lor consta în organizarea și dirijarea unei mișcări de migrație a populației evreiești — despre care se știa că urma să fie evacuată — din teritoriile periclitate în regiuni mai puțin periculoase, anume din Polonia, prin Cehoslovacia, spre Ungaria și România, până în porturile de îmbarcare. A doua misiune era aceea de a organiza transporturi regulate pe Marea Neagră cu nave mici. Misiunea din Istanbul a primit sarcina de a cumpăra din Turcia, Bulgaria sau România, cu bani procurați de la agenți și de pe piața neagră, nave necesare transporturilor; în plus, împreună cu oamenii de încredere ai organizațiilor sioniste din Bulgaria și România, trebuiau să facă trierea refugiaților ce urmau a fi transportați cu aceste nave.

Fără nici o legătură cu aceste acțiuni, președintele Roosevelt a dispus, la 22 ianuarie 1944, crearea unui „War Refugee Board" [Birou pentru refugiații de război], al cărui director l-a trimis la Istanbul pe Ira A. Hirschmann, în calitate de împuternicit al său. Ajuns la Ankara la 4 februarie 1944, acesta a luat legătura cu ministrul plenipotențiar român Al. Cretzianu, comunicându-i că Statele Unite ale Americii erau dispuse să preia refugiații și să pună la dispoziție navele cu care aceștia să fie aduși la Istanbul, iar de aici, cu trenul, vor fi dirijați spre Palestina. O lună mai târziu, Al. Cretzianu i-a comunicat lui Hirschmann că șeful Siguranței române a primit ordin să desființeze lagărele încă existente în Transnistria și să sprijine deplasarea a 5 000 de copii evrei spre Constanța, pregătindu-i aici pentru a fi preluați de o navă de transport.

Tratativele reprezentantului lui „Jewish Agency" de la Istanbul, Chaim Barlas, cu autoritățile turcești privind punerea la dispoziție a vaporului turcesc *Vatan* s-au împotmolit până la urmă datorită prețului pretins de acestea, astfel încât Hirschmann a fost nevoit să intervină. De altfel, o inspecție a navei, efectuată în prezența unui ofițer al U.S.-Naval Intelligence, a constatat că *Vatan* era total nepotrivit pentru a fi folosit la transportul refugiaților, necesitând pe deasupra și reparații considerabile. La presiunea ambasadorului american Steinhardt, guvernul turc s-a declarat de acord să pună la dispoziție pe viitor vasul cu aburi *Tari*, care, după o renovare corespunzătoare, putea lua la bord în jur de 1 400 persoane. Guvernul turc a adresat apoi statelor beligerante (Germania, U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A.) o cerere pentru libera circulație a navei, iar în același timp Hirschmann l-a rugat pe ministrul român Al. Cretzianu să se îngrijească de aducerea la Constanța a 1 300 de evrei.

Între timp agenții Mossad-ului au reușit să pună în mișcare transporturile pe o altă cale. În primul rând, au fost înduplecați căpitanii unor mici veliere cu motor grecești din Marea Egee să aducă pe țărmul Turciei grupurile mici de refugiați evrei care se aflau în puncte izolate pe coasta grecească și pe diferite insule. Totodată, a fost speculată și schimbarea de atitudine a guvernului bulgar, atitudine semnalată prompt de ministrul german din Sofia, Bekerle, care a comunicat în august 1943 la Berlin că guvernul acestei țări nu mai dorește să continue politica anterioară privind problema evreiască.

Printr-un mijlocitor grec, agenții Mossad-ului din Istanbul au reușit să cumpere așa-numitul „Hashamen" — o agenție de voiaj cu birouri la Varna, București și Constanța. „Hashamen" a cumpărat trei veliere cu motor care se aflau în portul Varna. *Mariția* era un velier cu trei catarge, construit la Cherson și până în septembrie 1942 circulase pe baza unui contract de închiriere german; *Bella Citta (Beliția)* — o fostă goeletă turcească, eșuată în 1943 pe coasta bulgară, reparată acum și renovată la șantierul naval Neptun din Varna; a treia navă era un velier nou cu motor, construit în 1943, purtând numele *Milka*. Aceste trei nave trebuiau mai întâi transferate de la Varna la Constanța, guvernul român dându-și acordul pentru utilizarea lor la transportul emigranților din porturile românești până la Istanbul.

Cum s-a petrecut această manevră vom afla în numărul viitor.

(Va urma)

Introducere și versiune românească:
Maria MIHĂILĂ

MANUSCRISELE ROBITE DE CAZACI (III)

EMIL TURDEANU

Habeant sua fata libelli — cărțile au soarta lor — s-a spus încă din vechime. Și, nu de puține ori, soarta cărților a fost strâns legată de aceea a oamenilor. Studiul profesorului Emil Turdeanu despre „contribuția" cazacilor la „progresul" culturii românești în veacul XVII — din care reproducem ultimul fragment — arată cât de atașați au fost unii dintre strămoșii noștri de carte: așa cum răscumpărau, cu bani grei, din robie pe frații, soții ori copiii lor, tot așa răscumpărau manuscrisele, indiferent de preț.

Ca și în precedentele cazuri, subtitlurile ne aparțin.

Închinare cu jaf și cu pârjol

10. Se cunoaște îndeajuns soarta faimosului *Tetraevanghel* dăruit de Ștefan cel Mare mănăstirii Homor, la 1473. După ce a fost „evacuat" la Ciceu, în 1538, luat de acolo de Petru Rareș și dus la Constantinopol, apoi adus iarăși în țară de voievodul revenit în scaun la 1541, manuscrisul a fost ridicat din nou de la hramul său, de această dată cu silă, de zaporojenii lui Timuș. O însemnare de pe foile lui, cuprinzătoare cât o pagină de cronică, spune printre altele:

„...*Și în acea vreme* [adică în august 1653], *prădară cazacii și arseră bisericile și mănăstirile, bătură și sfânta mănăstire a Homorului,* [prădând] *toate sculele frumoase, podoabele și odăjdiile ei, și nimic nu a rămas din averea sfintelor mănăstiri. Și s-a întâmplat să cadă și acest sfânt tetraevanghel în mâinile cazacilor. Într-aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu, venit-am noi cu oștile noastre și cu ale lui Gheorghe Racoți, măria sa prințul Ardealului, și în toiul luptei cu cazacii, îl luară oștile ungurești de la cazaci, și ajunsese acest sfânt tetraevanghel în mâinile marelui gheneral cu numele Chimin Ianăș, iar de la Măria Sa l-am răscumpărat noi, Io Gheorghie Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei. Și apoi domnia mea m-am milostivit și am dat acest sfânt tetraevanghel iarăși la sfânta mănăstire mai sus scrisă a Humorului, ca să fie de pomană domniei mele și de ajutor, când voi avea nevoie de ajutor întru iertarea păcatelor. Acum, când l-am răscumpărat, e cursul anilor de la Adam 7165* [1656], *luna lui septembrie în 25*".

Curioasă și pasionantă însemnare! Iată un manuscris ce trece din mâinile cazacilor într-ale ungurilor „în toiul luptei", de parcă toată lupta s-ar fi dat anume pentru stăpânirea lui. Apoi, ca trofeu de seamă, e predat comandantului oștirii ungurești, care nu se sfiește să-l vândă aliatului său Gheorghe Ștefan. Ne încurcă numai data răscumpărării, 1656: ea ar dovedi că timp de trei ani manuscrisul a rămas în stăpânirea ungurilor, poate chiar a lui „Chimin Ianăș", care, în treacăt fie spus, nu se numește deloc „chimin", ci Kemény János (iar „kemény" înseamnă pe ungurește „tare", „vârtos").

Cunoscând și acest jaf de la Homor, ne putem întreba dacă nu cumva din vâltoarea lui a ajuns la Liov, unde se păstrează în biblioteca Universității, *Apostolul* din timpul voievodului „Ștefan cel Mic și Rău" (Lăcustă): copiat la 1540, pentru a păstra vie în mănăstire amintirea ctitorului său, logofătul Toader Bǒboiug, manuscrisul era odor de seamă al călugărilor de la Homor, a cărui înstrăinare n-ar lămuri-o decât o împrejurare silnică.

11. La 28 august 1653, zaporojenii atât de dragi lui Gogol se închinau, cu jaf și cu pârjol, la mănăstirea Putna. Despre această pioasă întâmplare stau mărturie doar câteva cuvinte, pe un *Minei* al mănăstirii Putna din anul 1467, ce se păstrează acum la Moscova. Atâta ne spune: „*Atunci a venit Timuș Hmielnickij cu o mulțime de cazaci și au ars mănăstirea toată; 7161* [1653], *luna august 28: eu pan Vasile*".

Din starea aceasta de risipire, mănăstirea lui Ștefan

În imagine: tipul războinicului cazac, așa cum ni-l înfățișează o gravură de epocă.

cel Mare a început să fie refăcută chiar de Gheorghe Ştefan, dar lucrul nu s-a încheiat decât la 1662, pe vremea lui Dabija Vodă. Ceea ce a mai rămas din odoarele vechi, ascuns prin tainiţe, şi s-a mai adaos între timp, a fost cercetat din nou, la 1676, de aceiaşi cazaci, uniţi de data aceasta cu vechii lor duşmani, cu polonezii. Ştirea o cunoaştem din acelaşi *Minei* de la Moscova:

„Când au venit leşii şi cazacii şi au jefuit mănăstirea şi au ars-o toată până în temelii, în anul 7184 [1676], *luna februarie 16, în a doua săptămână a postului, în zilele lui Ioan Antonie Ruset voevod; a scris ieromonahul Ioan eclesiarhul, de la Putna".*

Un jaf ca atâtea altele, despre care cronicile vremii au şi uitat să mai vorbească!

12. Timuş a murit lovit de ghiulelele rivalului său, nefericit în dragoste dar cu noroc la război, Dimitrie Wisznoviecki, la 15 septembrie 1653 *[Magazin istoric,* nr 7/1993]. La începutul lui octombrie, s-au predat şi cazacii din şanţurile Sucevei. Vor fi lepădat, într-adevăr, în mâinile învingătorilor odoarele ce le luaseră de la mănăstiri, aşa cum s-au jurat înainte de capitulare? Ori căftanele ungureşti s-au dedat şi ele la oarecare jaf prin bisericile Sucevei? Cine mai poate şti! În tot cazul, inscripţia unui *Minei* de slujbă copiat în Moldova, în sec. XVI, ne dă dreptul să ne punem şi aceste întrebări. Căci iată cuprinsul ei:

„Această carte, anume Minei, *den luna lui mai ce să cheamă 7162* [1653], *mţ.* [mësec. - *lună] sept. 26, o au fost luat cându au venit Timuş cu cazacii şi au perit de i-a bătutu ungurii şi leşii şi muntenii cu moldovenii, la Suceava. O au cumpărat Irimiia Murguleţ la unguri şi iar o am dat în sfânta biserică la Arhangheli în Suceava de unde au fost, ca să-mi fie de ertare de păcat, mie şi părinţilor şi fraţilor miei".*

Ca şi *Tetraevanghelul* de la Homor, manuscrisul a fost răscumpărat de la ungurii lui „Chimin Ianăş". Nu ştiu cine a fost Irimiia Murguleţ; boier ca blândul Dinu Murguleţ din *Viaţa la ţară* se vede că nu era, nici printre cei mai mărunţi, şi nici alt titlu nu-şi dă. Dar un Ştefan Murguleţ, „pământean vestit întru curte", a pierit la Cernăuţi, la 1650, răpus de urgia lui Bogdan Hmielnickij. Irimiia Murguleţ va fi fost şi el curtean şi rudă apropiată a celui ucis, frate sau fiu, care va fi avut destule motive să se găsească de partea lui Gheorghe Ştefan.

13. Vâltoarea acestor zile a spulberat de la Suceava şi alte manuscrise. Cel puţin unul dintre ele pare să ne dezvăluie soarta lui, într-o inscripţie cu alt rost. E vorba de un *Tetraevanghel* vestit, fost mai întâi în stăpânirea jupânului Barbovschi, pârcălabul Sucevei pe timpul primei domnii a lui Petru Rareş. Ca să mulţumească lui Dumnezeu pentru bunul sfârşit al campaniei pe care a dus-o în Ardeal, în 1529, când i-a fost dat să pună din nou cetatea Ciceului sub steagul Moldovei, pârcălabul ceru unui ieromonah de la Putna să-i scrie o carte vrednică de ofrandă. Manuscrisul, împodobit cu chipurile celor patru evanghelişti şi cu scoarţe de argint poleit cu aur, era gata în 1529, când a fost dat pentru pomenire la biserica Adormirii Maicii Domnului, din Suceava. Nu se ştie când şi de la cine a fost luat de acolo. Dar se pare că cel care l-a luat a fost un om hapsân, căci i-a smuls scoarţele de argint. Ceea ce se ştie, încă, fără greş este că la anul 1656 — adică abia trei ani după jaful de la Suceava — manuscrisul se găsea în mâinile unui preot, Isaia Alexe, care punea să i se facă o scoarţă nouă de argint şi, astfel împodobit, îl închina mănăstirii Rila din Bulgaria. Acolo se păstrează şi acum, ca unul din cele mai de seamă odoare ale acestei bogate şi vestite mănăstiri. La 1913, un învăţat de la Sofia a publicat câteva pagini din manuscrisul pârcălabului Barbovschi într-un album de... „artă veche bulgară".

14. Ne putem întreba, iarăşi, în cercetarea acestor vremi prea tulburi pentru a ne permite să mergem numai pe drumuri sigure, dacă şi un alt *Tetraevanghel* de la Suceava, ce se găseşte în biblioteca Sf. Sinod din Sofia, nu a apucat calea înstrăinării tot în urma jafului căzăcesc de la 1653. Tetraevanghelul acesta a fost dăruit bisericii Sf. Nicolae din Suceava de cămărăşul de vistierie Mateiaş, la anul 1519. Fiu al lui Grumaz, starostele Cernăuţului pe timpul lui Ştefan cel Mare, cămărăşul avea să străbată un urcuş cu noroc prin boieriile ţării, ajungând în cele din urmă unul dintre cei mai de seamă dregători ai lui Petru Rareş *[Magazin istoric,* nr. 7/1992]. A jucat un rol de frunte în tratativele de alianţă ale domnului său cu Carol Quintul. Şi-a făcut şi nume de ctitor, la Coşula (1535) şi la Horodniceni (1539). Un alt *Tetraevanghel* al său, de mare preţ, dăruit în 1535 mănăstirii Dobrovăţ, se păstrează şi el tot în Bulgaria, în tezaurul mănăstirii Rila.

Ce vârtej a ridicat de la altarele lor, deosebite, ambele manuscrise ale vistiernicului Mateiaş, aruncându-le pe amândouă în aceeaşi ţară străină?!

„...De trei ori blestemat şi blestemat..."

Aşa cădeau odoarele mănăstirilor noastre, ca pradă de război ori numai ca pradă, în mâinile aliaţilor ori ale duşmanilor, până când unul sau altul din cei doi voievozi ce se băteau pentru domnie, ori un boier dintr-o tabără sau alta, răscumpăra pentru ţara lui — pentru aceeaşi ţară dorită de fiecare — ceea ce de fapt fusese munca, priceperea şi averea ţării. Peste luptele şi patimile care-i despart, Doamna Ecaterina şi un boier credincios al său ca Toma Cantacuzino, pe de o parte, ori Gheorghe Ştefan şi un curtean din tabăra sa, ca

Irimiia Murguleț, pe de altă parte, se întâlnesc în același gest de pietate, răscumpărând de la cazaci sau de la unguri odoarele pe care le închină, cu același dor de-o faptă bună, mănăstirilor de unde au fost răpite.

Uneori, această întâlnire în credință și în dragostea de țară capătă o formă de-a dreptul patetică. Așa s-a întâmplat a doua zi după cumplita furtună de la Suceava și de la mănăstiri, adică în 1654. Povestea acestei reculegeri în fața durerii ne-o spun tot niște manuscrise, al căror grai se cuvine să fie ascultat cu înțelegere.

Mănunchiul de manuscrise ce închide înțelesul acestei împăcări a fost dăruit mănăstirii Agapia, pe de-o parte de nefericita Ruxanda, pe de altă parte de învingătorul tatălui său, Gheorghe Ștefan cu Doamna lui, Safta. Agapia era pe atunci o ctitorie nouă. Fusese ridicată în locul alteia, din secolul XVI, de fratele lui Vasile Lupu, Gavril hatmanul, și de soția acestuia, jupâneasa Liliana, care o terminară la 1643. Că Ruxandra trimite daruri la ctitoria unchiului său, e cu totul firesc. Dar că Gheorghe Ștefan cu doamna sa Safta se îndreaptă, la rândul lor, spre aceeași ctitorie a vrăjmașilor lor, acest lucru e destul de neașteptat.

În Biblioteca Națională din Sofia se găsește un *Minei* de slujbă pe luna aprilie, în slavonă de redacție medio-bulgară, a cărui origine se lămurește, în traducere, astfel:

„Această lună aprilie a făcut-o Doamna Roxanda și a dat-o în mănăstirea Agapia, sub popa Nicanor, și orcine ar vrea s-o vândă ori s-o fure, să fie blestemat de Dumnezeu și de cei 318 sfinți părinți de la Soborul de la Niceea, și de toți sfinții, amin".

La 1700 și la 1770, manuscrisul se găsea tot la Agapia, după cum rezultă din niște notițe românești fără altă însemnătate. Deci, nu e vorba, de data aceasta, de vreun furt cătăcesc. Înstrăinarea lui se datorează altor împrejurări, necunoscute. Dar nu aceasta ne interesează, ci faptul că manuscrisul de la Sofia e frate bun cu un altul, descoperit chiar la Agapia. Acesta e un *Minei* de slujbă pe luna mai și poartă aproape aceeași însemnare:

„Această lună a făcut-o Doamna Roxanda pentru pomenirea sa și a dat-o la mănăstirea Agapia, sub popa Nicanor ieromonahul, și oricine ar vrea s-o vândă ori s-o fure să fie blestemat de Dumnezeu și de cei 318 sfinți părinți de la Soborul din Niceea, amin".

Nu știu ce s-a ales de volumul pe luna iunie din seria acestor Minee de peste an, dar iată că exemplarul pe luna iulie, semnalat tot în biblioteca mănăstirii Agapia, poartă, în aceleași cuvinte comemorative, un alt nume de donator:

„Această lună iulie a făcut-o robul lui Dumnezeu Gheorghe, pentru pomenirea sa, și a dat-o în mănăstirea Agapia sub egumenul eromonah Nicandru [sic!]. *Și dacă cineva ar încerca s-o vândă ori s-o fure, apoi acela să fie blestemat de Dumnezeu și de arhanghelul Mihail și Gavril și de Sfinții Apostoli și de 318 sfinți părinți de la Niceea și de toți sfinții, amin".*

„Robul lui Dumnezeu Gheorghe" să fie oare Gheorghe Ștefan? Publicând descrierea manuscriselor de mai sus — afară de cel de la Sofia, pe care nu l-a cunoscut — A.I. Jacimirskij atrăgea atenția asupra unui alt volum, care, după părerea lui, ar aparține aceluiași ciclu. Acesta e un *Tetraevanghel*, ce se găsea odinioară în Muzeul Național de Antichități din București, de unde a trecut apoi în colecția Academiei Române. Însemnarea lui slavonă spune:

„Această carte numită Tretoevanghel [sic!] *a cumpărat-o Safta, Doamna Domnului Io Ghiorghi Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei, și a dat-o în sfânta biserică unde este hramul Arhanghelilor Mihail și Gavril, să-i fie veșnică pomenire. Iar cine ar îndrăzni s-o fure, ori s-o ia, să fie de trei ori blestemat și blestemat* [«triclet și proclet»] *de 318 părinți cei de la Niceea, și să aibă parte cu Iuda și cu tricletul Arie. În anul 7163* [1654], *septembrie 20".*

Hramul sfinților arhangheli Mihail și Gavril se întâmpină la Agapia; de aceea, în *Mineiul* de pe luna iulie egumenul Nicanor cheamă blestemul celor doi căpitani cerești asupra celui ce i-ar fura prețiosul manuscris. *Tetraevanghelul* Doamnei Safta e singurul dintre exemplarele descrise aici, care, pe lângă locul destinației, precizează și anul când a fost făcut darul. Plecând de la aceste știri, putem crede, cu A. J. Jacimirskij, că *Mineiul* închinat aceleiași mănăstiri de „robul lui Dumnezeu Gheorghe" este într-adevăr un dar al soțului Saftei, voievodul Gheorghe Ștefan, și că datează și el din 1654. Iar cum acest *Minei* pe iulie continuă Mineele pe aprilie și pe mai ale Doamnei Ruxanda, putem iarăși presupune că și acestea au fost dăruite tot în 1654. Ruxanda este numită „Doamnă" și nu face nici o pomenire despre răposatul ei soț [Timuș], care, fiind de zeci și de sute de ori „proclet", nu putea fi amintit în fața altarului. Dar în această înlănțuire dintre darurile Ruxandei și ale noului domn al țării, nu trebuie oare să vedem o împăcare a Doamnei cu acel care a scăpat-o de un soț nedorit și, desigur, neiubit? Încercarea lui C. Gane de a arăta că Ruxanda l-a urmat pe Timuș cu dragoste, îndurând cu blândețe asprimile acestui cazac nebun și gelos până la crimă, mi se pare nu numai șubredă, dar și potrivnică faptelor.

Cu toate că și-a plătit obolul la Agapia încă din primul an al domniei lui Gheorghe Ștefan, Ruxanda nu s-a întors în țară. A urmat să stea la Rașcov, pe Nistru, mai întâi în mâna lui Bogdan Hmielnickij, apoi, după moartea tiranului (1657), în împrejurări necunoscute, n-a putut-o scoate de acolo nici un asediu în toată legea al frate-

lui său, Ştefăniţă vodă (1660). Abia sub Duca vodă (1665-1666) veni să se aşeze la moşia Delenii, pe care o avea moştenire de la mama sa, Doamna Tudosca. Acolo şi-a petrecut viaţa fără zgomot, până când a ajuns-o cea din urmă urgie a nefericitei sale vieţi.

La 1686, Ioan Sobieski, regele prea creştin şi liberatorul Vienei, crezu că poate scoate Moldova din stăpânirea turcilor; dar campania lui încheindu-se fără strălucire, oştile poloneze, la întoarcere, au ars bisericile Trei Ierarhi şi Golia, iar mitropolitul Dosoftei s-a văzut silit să plece şi el în exil, luând cu sine moaştele Sf. Ioan de la Suceava, precum şi cele mai scumpe odoare şi odăjdii ale Mitropoliei. „Şi de atuncea au rămas ţara Moldovei la mare sărăcie şi pustietate din prada şi jacul leşilor, că mai n-au scăpat nime cu nimică", spune Nicolae Costin. Un pâlc de cazaci şi de tătari, la care s-au adaos şi nişte moldoveni „pribegi", au lovit cetatea Neamţului, unde se găsea şi Ruxanda, în bejenie. Şi prinzând pe Doamnă, au pus-o la munci, ca să le arate unde-şi ascunde averile; „pe urmă i-au tăiat capul pe prag, cu toporul. Spun să se fi găsit la dânsa 19 000 de galbeni".

Aşa s-a încheiat trista viaţă a acestei Doamne, căreia ursitoarele i-au menit: la frumuseţea fără pereche, un mire urât şi nebun; la creşterea strălucită şi subţire, o lume de sălbateci şi de mojici; iar la bogăţia neistovită, un lanţ de umiliri şi de dureri.

*

Înainte de a încheia tabloul acestor vremi cu adevărat „cumplite", trebuie să ne întoarcem la titlul articolului nostru.

Se „robeau" manuscrisele? Exemplele arătate, dar mai ales însemnarea biv-cămărăşului Enie Hadâmbul, pe care am citat-o mai sus [vezi *Magazin istoric*, nr. 8/ 1992], ne spun că „se robeau". Ca şi bieţii oameni târâţi pe drumurile cu slabe nădejdi de întoarcere ale captivităţii, manuscrisele erau purtate din loc în loc, până când un om cu suflet şi cu dare de mână apuca să plătească preţul răscumpărării lor. Cuvântul încărcat de atâtea dureri omeneşti li se dădea şi lor, prin urmare, ca şi altor odoare, cu a căror scoarţă oamenii se simţeau legaţi prin puternice fire ale suferinţei. Le robeau cazacii, tătarii, ungurii, turcii, — toţi străinii care, fie din lăcomia lor, fie din ambiţia unui pretendent la tron sau din trufia unui domn, veneau în ţară să-şi potolească pofta de pradă.

Uneori, aceeaşi carte cădea în robie de mai multe ori — şi tot de atâtea ori era scoasă din mâinile păgânilor de câte un creştin de ispravă. Pe o *Evanghelie* tipărită, din anul 1682, găsită de N. Iorga în biserica Adormirii Maicii Domnului din Târgu-Neamţului, se citesc următoarele rânduri:

„...*Această carte spun tătarii că au luatu din Ţara Românească; că, d-ar fi fost din ţara noastră* [Moldova] *nu ar fi adus* [-o] *la noi, pentru că să aude de* [unde o au] *scos. Şi este* [des]*robită din robie d-a trie oară, şi au vinit un tătar şi am răscumpărat-o*".

Însemnarea modestă ne învaţă un lucru nou, deşi oarecum aşteptat. Se vede că era obicei, cel puţin la tătari, să nu se vândă un manuscris, sau o carte „robită", în părţile de unde fusese luată. Bănuim şi motivul: ca să nu sară păgubaşii să-şi ia avutul înapoi, cu aceeaşi lege a puterii cu care le-a fost răpit. Manuscrisul, cartea sau odoarele erau duse în altă ţară — intrau pe calea unui „trafic internaţional"! — şi vândute acolo ca bună şi dreaptă marfă. Cele din Ţara Românească treceau în Bulgaria sau Moldova, de pildă, iar cele din Moldova erau duse în Bulgaria, în Ţara Românească, în Polonia, în Ucraina sau în cine ştie care alte părţi.

Aşa fiind obiceiul, ne mai putem oare mira cum de cele mai frumoase manuscrise din zestrea mănăstirilor noastre de altădată s-au risipit în tot cuprinsul lumii ortodoxe, de unde, unele, au ajuns cu vremea în marile biblioteci europene, de la Londra până la Petersburg şi de la Viena până la Muntele Athos şi Constantinopol?!

În necontenita vânturare de odoare şi de manuscrise româneşti spre largul atâtor ţări străine, jaful cazacilor în Moldova, la 1653, a fost numai un episod, — dar poate episodul cel mai cumplit. ■

COLOCVIU ROMÂNO-FRANCEZ

Între 30 septembrie şi 3 octombrie a.c. urmează să aibă loc la Bucureşti, sub auspiciile Asociaţiei de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (A.D.I.R.I.), o reuniune consacrată istoriei relaţiilor româno-franceze. Este vorba de o serie de reuniuni — ultima având loc la Strasbourg în noiembrie 1992 — în cadrul cărora două grupuri de istorici din cele două ţări dezbat diverse aspecte ale convergenţelor istorice dintre România şi Franţa. Grupul istoricilor francezi va avea în fruntea sa pe profesorul Jacques Bariéty de la Universitatea din Paris, preşedintele Asociaţiei Internaţionale de Istorie Contemporană a Europei şi va fi alcătuit din profesorul Jean-Paul Bled de la Universitatea din Strasbourg, din d-şoara Anne-Marie Cassoly, conferenţiară la aceiaşi Universitate, din colonelul Jean Nouzille, istoric militar şi din doctorandul de origine română Traian Sandu. Grupul istoricilor români va fi alcătuit, între alţii, din acad. Dan Berindei, preşedintele Secţiei de Istorie şi Arheologie a Academiei Române, Nicolae Fotino, fost membru în biroul de conducere al Asociaţiei internaţionale mai înainte amintite, cercetătorii principali dr. I. Chiper şi Florin Constantiniu de la Institutul de Istorie „N. Iorga" d-na dr. Viorica Moisuc, cercetătoare principală la Institutul de Studii Sud-Est Europene şi Dr. Cristian Popişteanu, membru în Consiliul Ştiinţific al Institutului român de studii internaţionale. În cadrul reuniunii vor fi discutate relaţiile româno-franceze din perioada interbelică.

CNEZI, PRIMICERI ŞI DISTRICTE

CRISTINA FENEŞAN

O fază romantică a istoriografiei — condiționată istoriceşte de perioada de afirmare a noilor state naționale în Balcani şi de imaginea unui imperiu în agonie — a vrut să vadă în Imperiul otoman doar asupritorul care a ras țări de pe harta sud-estului european, care a înăbuşit orice aspirație națională, care a distrus orice libertate religioasă în teritoriile ocupate. Deschiderea arhivelor otomane, extinderea ariei de investigare şi o mai dreaptă cumpănire a lucrurilor au arătat că şi din acest punct de vedere lucrurile trebuie privite mai nuanțat. S-a descoperit astfel că în cadrul conglomeratului pe care l-a reprezentat Imperiul otoman, popoare, confesiuni, zone geografice, categorii sociale, comunități urbane şi-au putut păstra o autonomie de neconceput în vreun stat european. Sigur, în timp, mai ales din secolul XVIII, când statul otoman a cunoscut un tot mai pronunțat şi evident declin, prevederile legale erau tot mai adesea încălcate. Dar în secolele XV, XVI şi chiar XVII sistemul autonomiilor a funcționat în Imperiul otoman.

Cetatea Timişoarei, la un secol după ce intrase sub stăpânire otomană

Între categoriile care au beneficiat de autonomie s-au numărat şi vlahii, populația românească din sudul Dunării. Atunci când otomanii au întâlnit pe malul stâng zone compacte de locuire românească care işi păstraseră şi sub stăpânul anterior şi aveau să işi păstreze şi după retragerea otomanilor instituții proprii, le-au recunoscut statutul, asimilându-i imediat categoriei vlahilor.

Prezentăm în cele ce urmează câteva documente otomane privind situația zonelor cu locuire românească covârşitor majoritară din jurul Timişoarei, la jumătatea secolului al XVI-lea. Sunt probe de netăgăduit care dovedesc funcționarea neîntreruptă — uneori din epoca postromană — şi în timpul ocupațiilor ungară, otomană şi apoi austriacă a instituțiilor cnezilor şi primicerilor, cât şi supraviețuirea chiar a unor districte româneşti (districtus volahales) **în fostul comitat de Timiş.**

Vechi instituții românești în Banat

La un an după cucerirea Banatului, în 1553, Poarta a inițiat un recensământ și o anchetă privind organizarea provinciei, înainte de a-și impune propria administrație. Dispunem de două documente — un *kanunname*, o lege, din 1554, și de un registru detaliat *(defter-i mufassal)* din 1579 — care se completează și care ne arată uneori și variațiile cronologice. *Kanunname*-ul din 1554 se referă pe larg la existența cnezilor și a primicerilor. Scutirile de impozite și de dări de care se bucuraseră ei în vremea regelui Ioan Zapolya și a comitelui de Timiș, Petre Petrovici — deci după secole de stăpânire ungară — au oferit legislatorului otoman precedentul juridic necesar. Cnezii din sangeacul de Timișoara erau scutiți de haraci, de ispenge (capitație), de dijma pe cereale și pe must, de darea pe oi. În schimbul acestor scutiri, cnezii răspundeau de respectarea ordinii în comunele lor, care cuprindeau mai multe sate. Mai mult, *Kanunname*-ul din 1554 îi făcea direct răspunzători de refacerea economică și de prosperitatea sangeacului Timișoara. Tot cnezilor le revenea datoria de a-i găsi și readuce pe supușii din satele lor care fugeau, punând astfel în pericol finanțele statului. Să menționăm aici și pe cneazul Paul care a primit, prin ordinul imperial din 15 ianuarie 1566, poruncă să colonizeze raiale pe două proprietăți pustii ce țineau de *hass*-ul (lotul de pământ atribuit pentru dregătoria ce o îndeplinea) beglerbegului de Timișoara. Cneazul Paul trebuia să apere zilnic, cu zece oameni înarmați, pământurile respective, pustiite de briganzi.

Din scurtele referiri care se fac în *Kanunname*, cnezii aveau atribuții fiscale mai reduse decât cele de până la cucerirea otomană. Astfel, la începutul secolului XVI, în districtul românesc Șudea, ce ținea de comitatul de Timiș, cnezii din categoria cnezilor comuni sau a juzilor de sat trebuia să strângă dijma și impozitele datorate nobilului. De la sfârșitul secolului XIV, cnezii români se aflau într-o poziție extrem de dificilă: ei erau și reprezentanții proprietarului domeniului, dar, în calitatea lor de juzi ai satelor, și apărători ai intereselor țăranilor. Cum tendința nobililor era să îi aservească pe locuitorii satelor, situația cnezilor era extrem de dificilă; dar ei și-au menținut statutul, așa cum ne-o demonstrează documentele otomane din secolul XVI.

Kanunname-ul pentru sangeacul de Timișoara vorbește și despre rolul militar important pe care l-au jucat diferite categorii de cnezi în apărarea Banatului de Timișoara. Este vorba despre cnezii nobiliari sau regali și despre cnezii fortărețelor, numiți și husari, care aveau misiunea să respingă atacurile otomane. Obligația militară o datorau regelui nu numai pentru posesiunea care le era conferită dar și pentru a-și păstra vechile libertăți și autonomia administrativă. Cum și otomanii au acordat Banatului o importanță strategică deosebită în cursul expansiunii lor spre Europa centrală, înțelegem de ce le-au recunoscut cnezilor din sangeacul de Timișoara un rol militar aparte. La fel ca în vremea lui Ioan Zapolya, cnezii nobiliari și cei ai fortărețelor erau obligați, la vremea unei expediții militare, să ia parte la apărarea provinciei și să se alăture armatei otomane, aducând cu ei „calul lor, armura lor, scutul lor, lancea lor și toate armele lor".

Singura atribuție pe care *Kanunname*-ul nu le-a recunoscut-o — dintre cele avute anterior — a fost cea privind aspectele judiciare, căci scopul legiuirii era să implanteze administrația otomană, iar judecătorii otomani, kadii, constituiau un pilon al acesteia. Totuși, dreptul cnezilor nu s-a pierdut — de altfel, în Imperiul otoman, atunci când o pricină se judeca între doi creștini, aceștia erau liberi să se adreseze unei instanțe judecătorești creștine — cum ne-o arată situația din vremea stăpânirii austriece. Când noua stăpânire a sosit în Banat, a recunoscut și acest atribut al cnezilor. Știm, de exemplu, că în 1719, un cneaz asistat de un vice-administrator imperial, rezolva un conflict privind o posesiune.

Tot grație acestui *Kanunname* putem preciza mai bine care erau diferențele între cneaz și primikür în sangeacul de Timișoara. „Șefii satelor care se găsesc în livaua menționată sunt cunoscuți sub numele de primikür-i", ne spune documentul. Atribuțiile lor erau similare și raportate la unitatea mai mică — satul — peste care păstoreau. Prin comparație cu acte similare acordate pentru zona Smederevo sau pentru Vidin, vedem că nu difereau nici de cele ale primikür-ilor de acolo. Ei ajutau la strângerea dărilor datorate statului, contribuiau la apărarea provinciei, la stârpirea bandiților. În cazul unei campanii militare imperiale, trebuia — și aici se deosebeau de cei din Smederevo — să se alăture trupelor de cavalerie, aducându-și echipament complet, asemenea cnezilor. În schimbul acestor servicii, și ei se bucurau de aceleași scutiri ca și cnezii.

Iată deci că documentul pe care l-am citat ne permite să demonstrăm continuitatea unei importante instituții, existente la întreaga populație românească din teritoriile stăpânite de otomani. Pe baza unui document epigrafic, publicat din 1975, putem susține și faptul că instituția primikür-ului își are originea în epoca romană, ea neavând o origine bizantină, cum credea profesorul Nicoară Beldiceanu. Este vorba de o inscripție romană din secolul IV e.n., pe o cărămidă descoperită la Gornea, în Banat. Textul ei începea: „Te rog și te implor primicerule, pentru că pe sclava Baria, odorul meu, o prăpădești cu totul..."

Nu putem preciza atribuți-

ile exacte ale acelui primikür, dar este clar că avea și un rost militar, pe care l-a păstrat până în epoca otomană.

O altă formă de organizare românească preluată de otomani și integrată în sistemul administrativ al sangeacului Timișoara a fost districtul românesc (districtus volahales). În preajma cuceririi otomane existau trei asemenea districte: Mănăștur, Fârdea și Șudea. Rațiunile pentru care le-au preluat otomanii ca atare par a fi fost de ordin geografic și practic. Districtele menționate nu erau situate într-o regiune de frontieră. Districtul Fârdea se găsea în bazinul mijlociu și superior al râului Gladna, afluent al Begăi, iar Mănăștur era situat pe malurile Begăi și în bazinul drept al acesteia. La nord de Bega se găsea districtul Șudea.

Cele trei districte erau menționate într-un registru detaliat din 1579, cu o denumire specifică terminologiei administrative otomane, *nahiye* (corespunzând oarecum unei plăși din vechea organizare administrativă de la noi). Faptul că nu se face vreo mențiune expresă la „dreptul vlahilor" nu înseamnă că el nu mai supraviețuia. Districtele în cauză aparținuseră, în fostul regat ungar, categoriei de districte neprivilegiate. În 1440, frații Huniazi fuseseră recompensați cu trei asemenea districte pentru faptele de arme săvârșite în lupta contra otomanilor.

Așadar sistemul extrem de suplu al administrației otomane a permis, pe de o parte, integrarea într-un tot relativ omogen a unui mozaic de zone și populații, iar pe de altă parte, din punctul nostru de vedere, supraviețuirea unor instituții românești anterioare — într-un caz cu o vechime atestată până în secolul IV e.n. — și care reușiseră această performanță și sub stăpânirea ungară. ■

CLIO ANUNȚA • CLIO ANUNȚA

CELȚII

La gât, un colier din aur, la încheietura mâinii, o brățară, de-a lungul brațului drept o sabie de fier, de cealaltă parte zăbala unui cal – însemnele unui mare șef războinic. Lângă cap, o cupă, un vas și o ceașcă de bronz, la picioare resturile unui porc, împreună cu cuțitul care a servit la sacrificarea lui. Toate acestea au fost descoperite, în iulie 1987, la Larina, lângă Lyon, de către arheologul Jean-Paul Guillaumet, într-un mormânt datând din anul 800 î.e.n. Aparținea unui șef celt, care controla drumurile comerciale ce duceau din Mediterana spre Alpi și spre Germania.

Celții – pe care cunoscutul arheolog italian Sabatino Moscati nu ezita să îi numească „primii europeni" – au ocupat un teritoriu întins de la Atlantic până în Anatolia. S-a discutat multă vreme care a fost zona inițială de unde s-au extins apoi. Până prin anii '60, istoricii susțineau că triburile celte s-au revărsat asupra Europei din zona Caucazului. Dar teoria nu a putut fi documentată arheologic. Pentru cercetătorul francez Patrice Brun, grupurile celte originare trăiau în teritoriul delimitat de Dunărea de Sus, Renania, Elveția și Lyon. Treptat, ei s-au extins. Dar nu ar fi vorba, de fapt, de un grup etnic omogen, ci mai curând de o cultură celtă, alcătuită din oameni uniți prin aceleași cunoștințe tehnice și un mod de viață asemănător. Puterea lor a constat în primul rând în stăpânirea metalurgiei fierului. Trecerea de la metalurgia bronzului la cea a fierului presupunea un bagaj de cunoștințe deosebite. Între altele, capacitatea de a construi cuptoare în care minereul era adus la o temperatură de 1500°C. Introducerea metalurgiei fierului a constituit o adevărată revoluție industrială.

Prima mare așezare din epoca fierului a fost descoperită la Hallstatt, în Baden-Würtemberg, ea dând și numele primei vârste a fierului. O altă descoperire importantă a fost făcută la Vix, în Franța, în 1953, unde a ieșit la iveală cel mai mare vas de bronz cunoscut din Antichitate, înalt de 1,5 m, cântărind 208 kg și putând conține 1 100 litri. Civilizația celtă s-a dezvoltat mai ales de-a lungul cursurilor de apă, care le permit celților, buni negustori, să întrețină schimburi comerciale cu grecii, etruscii și apoi romanii. Într-un mormânt de la Hochdorf an der Enz, din Germania, s-au descoperit chiar și resturi dintr-o broderie de mătase adusă tocmai din China.

Studierea civilizației celte a întâmpinat dificultăți din două motive: unul de ordin istoric și altul ideologic. Primul este determinat de faptul că celții nu au lăsat izvoare scrise. Chiar limba lor și evoluția ei sunt greu de reconstituit, doar pe baza grupurilor care o mai vorbesc azi (în Bretania, Țara Galilor). Motivul ideologic îl constituie reținerea pe care a provocat-o folosirea de către naziști a rezultatelor cercetării istorice pentru justificarea teoriilor lor rasiste. Așa cum s-a întâmplat și în cazul creației lui Wagner, acest element a creat celților o proastă reputație contemporană, stopând dezvoltarea firească a cercetărilor. Astăzi, oameni de știință francezi, englezi, germani, irlandezi, americani, cehi și unguri se apleacă cu multă atenție asupra lumii celte. Cu câtva timp în urmă, la Veneția, în palatul Grassi, s-a organizat o mare expoziție de artă celtă, sponsorizată de firma Fiat. Scopul ei: reașezarea celților la locul pe care îl merită în istoria veche alături de etrusci, greci și romani.

D.M.

Chipuri de boieri şi jupânese

„Sunt foarte emoţionat acum, când trimit acest articol despre logofătul Tăutu. Am aşteptat 25 de ani să public, despre acest personaj, un articol în Magazin istoric; **a fost prima ofertă pe care am făcut-o redacţiei, în 1967 (mi s-a răspuns la** Poşta redacţiei). **Materialul a ieşit mai mare..., dar nu se putea altfel: Tăutu a fost nr. 1 după domn vreme de 36 de ani, a îndeplinit multe misiuni diplomatice în Polonia şi la Poartă, în chestiuni deosebit de complexe, care trebuiau explicate şi în «istoricul problemei», dar şi în devenirea fiecăreia. De numele lui Tăutu se leagă şi câteva tradiţii (aşa-zis populare) şi acestea au trebuit explicate. Şi aşa, din explicaţie în explicaţie...**

Trebuie să-ţi mărturisesc că este a patra oară când scriu despre activitatea acestui personaj şi încă **mai găsesc lucruri de precizat şi unghiuri noi pentru a proiecta lumina asupra lui şi a epocii şi a evenimentelor în care a fost aşa de implicat (după cum vei vedea!)".**

Împărtăşim emoţia. Răsfoim colecţia şi, într-adevăr în nr. 4/1967, la p. 91, citim: „ŞTEFAN GOROVEI — Fălticeni. **Pentru a ne putea pronunţa, vă rugăm să ne comunicaţi unele detalii asupra documentaţiei de care dispuneţi şi, îndeosebi, dacă aceasta are caracter inedit".**

Cum să nu-ţi înţelegem emoţia? Cum să nu ne emoţionăm? Articolul pe care îl publicăm acum îl putem considera, o împlinire, o nouă consfinţire a legăturii cu Magazin istoric, **simbolizând, între altele, permanenţa pasiunii, dar şi drumul parcurs de tânărul student de atunci până la proaspătul doctor în istorie Ştefan Sorin Gorovei.**

Marian ŞTEFAN

IOAN TĂUTU LOGOFĂTUL

ŞTEFAN S. GOROVEI

Letopiseţul lui Grigore Ureche, Istoria Imperiului otoman **a lui Dimitrie Cantemir, poate un text al lui Nicolae Costin,** O samă de cuvinte **adunate de Ion Neculce stau mărturie pentru faima pe care, până şi în veacul XVIII, o păstrase unul din dregătorii lui Ştefan cel Mare. Numele său era legat de două dintre momentele cele mai de seamă ale domniei acestui principe — unul, în special, luase în conştiinţa publică, proporţii cu totul deosebite şi nu întâmplător, desigur, momentul şi personajul erau rememorate tocmai în acel veac XVIII. Fiind imposibil de separat istoria de eroul său, au intrat împreună nu numai în conştiinţa publică, dar şi în lucrările de specialitate.**

O aură de legendă...

„După moartea lui Ştefan vodă cel Bun, cu voia tuturor locuitorilor ţării au stătut domn fiiu-său Bogdan vodă... Bogdan vodă, dacă au stătut la domnie, gândi să-şi întărească lucrurile întâi cu vecinii şi să-şi arate nume bun. Pre învăţătura tătâne-său, a lui Ştefan vodă, trimis-au la împărăţia turcilor pre Tăutul, logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zece povoare de bani şi s-au închinat cu toată ţara la sultan Suleiman, împăratul turcesc. Iară împărăţia, de bucurie mare, cu dragoste i-au priimit, şi au dăruit toţi banii Tăutului logofătului celui mare, şi i-au adus în ţară, şi au zidit pre acei bani o sfântă biserică în sat în Bălileşti, ce este la ţinutul Sucevei, şi trăeşte până astăzi".

Pasajul în care se povesteşte călătoria logofătului Tăutu la Istanbul, ca sol al lui Bogdan III (1504-1517), la începutul domniei acestuia, se află în letopiseţul care poartă numele lui Grigore Ureche, dar el nu a ieşit de sub pana acestui cronicar şi nu-şi datorează existenţa nici lui Simion Dascălul (cel care a refăcut opera lui Ureche, pe la 1660, dându-i forma cunoscută azi); el este o interpolaţie mai târzie, probabil de la începutul veacului XVIII. Conţinutul său, în forma aceasta, a nedumerit, însă, chiar de atunci; astfel, un cititor al cronicii a însemnat pe marginea unuia din manuscrise, în dreptul numelui sultanului: „Poate să o fie închinat la sultan Baiazit, că el au fost împărat atuncea". Observaţia este perfect întemeiată, domnia sultanului Baiazid II fiind cuprinsă între anii 1481 şi 1512! Un alt per-

sonaj al aceluiași veac, Ioasaf Luca (nepot de soră al lui Ion Neculce), harnic copist de cronici, vizitase biserica de la Bălinești și-i citise pisania, remarcându-i anul: 7007, adică 1499; de aceea, transcriind letopisețul lui Ureche (1766), el s-a simțit dator să nu lase neamendată afirmația despre zidirea bisericii de la Bălinești cu banii haraciului de la 1504: „Dar în zidul bisericii scriie cum că în anul 7007 au zidit biserica, în zilele lui Ștefan vodă, și după aceea încă au mai domnit Ștefan vodă cel Bun cinci ani, până la anul 7012. Ce, cu ce bani au zidit, Dumnezeu să-l odihnească la împărăția cea cerească, că bună biserică au făcut de i-au rămas întru vecinică pomenire". În adevăr, biserica era și este bună, „trăiește până astăzi", pisania ei arătând că a fost zidită în zilele lui „Io Ștefan voievod și s-a sfârșit în anul 7007, în luna decembrie 6". Deci legătura cu presupusa „închinare" din 1504 rămâne în afara temeiurilor documentare.

Dacă „închinarea" la Poartă nu s-a petrecut din porunca lui Bogdan III, dacă pe atunci nu domnea sultanul Soliman, dacă valoarea haraciului (la 1504) nu era de 5 000 galbeni (cât totalizează cele zece „povoare" de bani), dacă biserica de la Bălinești nu s-a construit din aurul țării — atunci, din toată povestirea ce rămâne adevărat?! Faptul că logofătul Ioan Tăutu a îndeplinit o misiune la Poartă, *cândva*, pentru normalizarea raporturilor moldo-otomane (așa-zisa „închinare"), ducând și tributul *(cândva* în sumă de 5 000 galbeni) și că el a ctitorit biserica din Bălinești. Între aceste fapte, însă, nu se poate stabili nici un fel de legătură cauzală.

Rolul pe care acest personaj l-a avut de jucat într-o problemă așa de importantă, cum era aceea a relațiilor Moldovei cu Poarta, a contribuit la crearea unei aureole de legendă, de care nu se mai bucură nici un alt mare dregător al Moldovei medievale. Cercetări mai noi atribuie o anumită contribuție, întru crearea acestei aureole, chiar urmașilor marelui logofăt, care au păstrat amintirea și patrimoniul ilustrului lor înaintaș; astfel, satul Bălinești a rămas în stăpânirea descendenților logofătului Tăutu până târziu, în veacul XVIII (împărțit între o puzderie de urmași); în documente, se menționează, de asemeni, acest sat ca fiind locul unde „au fost curtea bătrânului marelui logofăt Tăutului". De la acești urmași, din Țara de Sus a Moldovei, a culeș și Ion Neculce binecunoscutele sale „cuvinte". Că lucrurile stau așa, o probează un document de pe la 1750, în legătură cu un urmaș sărăcit al logofătului; se arată, în acest text păstrat în limba germană, că la vremea aceea (nu foarte depărtată de răstimpul în care Neculce și-a făurit opera) se știa bine că familia Tăutu „se trage din marele logăfăt Tăutu, care, împreună cu alți patru mari boieri, a închinat țara turcilor".

O asemenea faimă, la aproape două veacuri și jumătate după moartea personajului, e un lucru cu adevărat rar și el poate explica interesul pe care mi l-a stârnit și pasiunea cu care am încercat să-i reconstitui viața, activitatea și descendența până în zilele noastre.

Cel care, până la sfârșitul vieții sale, și-a făcut un titlu de glorie din a fi fost „mare logofăt al domnului Ștefan voievod", cum scrie pe piatra care-i acoperă mormântul de la Bălinești, s-a născut pe la 1440-1445, într-o familie fără trecut ilustru: în documentele azi cunoscute, primul Tăutu apare abia la 1430, ca *pisar* (scriitor) al unui act emis de cancelaria lui Alexandru cel Bun; al doilea membru al acestei familii se află menționat, tot fără prenume, într-un document din 1459, între boierii sfatului domnesc. Deși unicate, ambele apariții nu sunt, fără îndoială, întâmplătoare: cei doi (probabil bunicul și, respectiv, tatăl viitorului logofăt) sunt prezenți în acele documente pentru că ele au ca obiect sate în a căror stăpânire era amestecată familia lor, astfel, uricul din 1459 are ca beneficiar pe boierul Lână (Sin?) Rugină, căruia i se întăreau „ocinele și satele lui"; între acestea, alături de „Rugineni, unde a fost casa lui", se află și satul numit *Tăuții*. Pentru oricine cunoaște graiul vechilor noastre documente, această alăturare de proprietăți dovedește o mai veche înrudire. Așa cum satul *Rugineni* era baștina lui Rugină („unde a fost casa lui"), tot așa satul *Tăuții* constituia o veche proprietate a familiei Tăutu, trecută prin moștenire (în urma unei căsătorii) în neamul lui Rugină. Este dovada cea mai bună pentru a proba vechimea Tăutuleștilor ca neam boieresc în Moldova încă din veacul XIV (cum o sugerează, foarte convingător, folosirea pluralului în construirea toponimului). La 1495, acest sat, Tăuții, revenise în întregime în stăpânirea urmașilor întemeietorului său: jumătate era a marelui logofăt Ioan Tăutu iar cealaltă jumătate — a verelor sale, Neaga și Stana, fiicele unui Dragomir Tăutu.

...și temeiurile sale

Am dat toate aceste amănunte pentru că ele ilustrează perfect o situație care nu este deloc rară în istoria boierimii moldovene: neamuri străvechi, a căror viață curgea tihnită în sate descălecate de vreunul dintre înaintași, fără să lase urme în istoria scrisă a țării. Și, dintr-o dată, unul dintre urmași se ridică din acest „anonimat" și devine un personaj de primă mărime în vremea sa; el reîntemeiază (dacă se poate spune așa) familia, îi dă faimă, putere, strălucire. Fără îndoială, aici nu mai poate fi vorba de un joc al soartei, ci de ieșirea la suprafața societății a unor energii puternice, a unor personalități deosebite, care au reușit să devină utile (uneori, indispensabile!) în conducerea și

administrarea statului.

Așa s-a întâmplat cu logofătul nostru. A lucrat întâi în cancelaria princiară, ca pișar; între anii 1464 și 1472, a scris mai multe documente pe pergament, cu o grafie despre care cunoscătorii afirmă că nu poate fi decât a cuiva bine deprins cu acest meșteșug. E o constatare care îngăduie presupunerea că era om cu carte, probabil chiar cu preocupări cărturărești. Ceea ce, fără îndoială, a atras atenția lui Ștefan cel Mare asupra sa, determinându-l să-i încredințeze marea logofeție a țării atunci când titularul acestui post — cel mai înalt în ierarhia Moldovei medievale — a trecut la cele veșnice. De la 1475 și până la moartea sa, în 1511, Ioan Tăutu a deținut această dregătorie (și, implicit, recordul în domeniu: nici un alt boier nu a mai păstrat o dregătorie vreme de 36 de ani, fără nici o întrerupere!).

Logofătul ocupa primul loc în sfat; el era *marele cancelar*, păstrător al sigiliului statului (pecetea domnească), șeful cancelariei, cumulând atribuții care azi s-ar împărți între un prim-ministru și un ministru de externe. În sarcina lui cădea și privegherea boierimii întregi; Miron Costin, care a fost el însuși mare logofăt al Moldovei, va scrie că „judecățile pentru bunurile nobiliare ereditare i se cuvin să le hotărască, precum și hotărnicirea cu movile, dreapta împărțire a moșiilor... Toată nobilimea de țară, ce poartă nume de curteni, este sub ascultarea lui". Sunt, în adevăr, documente din vremea lui Ștefan cel Mare și de mai târziu care menționează statornicirea unor hotare de către logofătul Tăutu.

Un rol însemnat avea de îndeplinit logofătul și în viața culturală a țării; astfel, din cronicile redactate la curtea domnească în vremea lui Petru Rareș și a lui Petru Șchiopul, de Macarie și, respectiv, Azarie, se vede că aceste opere au fost pornite nu numai din inițiativa domnească, dar și din „porunca" ori „mijlocirea" marelui logofăt al vremii. E de presupus, prin

Biserica din Bălinești - ctitoria marelui logofăt Ioan Tăutu

urmare, că și la curtea lui Ștefan cel Mare scrierea cronicii sale s-a înfăptuit sub îndrumarea logofătului. E un capitol din activitatea lui Tăutu asupra căruia izvoarele păstrează tăcere, singura sugestie oferind-o numai analogia cu veacul XVI.

Dar domeniul în care Ioan Tăutu s-a ilustrat cu deosebire a fost acela al politicii externe a Moldovei lui Ștefan cel Mare și Bogdan III. Despre activitatea diplomatică a logofătului Tăutu, izvoarele nu mai sunt așa de zgârcite, ci ne oferă știri numeroase și interesante pentru a putea reconstitui soliile pe care el le-a îndeplinit. Se poate spune că, în general, în răstimpul 1475-1511, lui Tăutu i s-au încredințat misiunile cele mai delicate, în probleme de o importanță deosebită. E un lucru cunoscut, îndeobște, că Ștefan cel Mare a inițiat și a patronat o politică externă neobișnuit de activă, solii săi bătând drumurile Europei, de la Roma și Veneția până la Moscova, de la Vilno (în Lituania) până la Istanbul și în Persia; aparatul său diplomatic era alcătuit din oameni pricepuți, dar care nu erau numaidecât membri ai sfatului domnesc: solii săi erau recrutați și dintre boierii mici, dintre boierii fără dregătorii, dintre pisari. Criteriile pentru alegerea lor erau, evident, altele decât apartenența la sfatul domnesc: în primul rând, iscusința în negocieri; în al doilea rând, o memorie excepțională (mesajele trebuiau învățate pe de rost, fără să se piardă sau să se altereze vreo nuanță!); mai presus de toate — firește — credința față de domn. Judecând din aceste puncte de vedere, Tăutu a trebuit să fie, cu adevărat, un om cu totul excepțional.

Vechi anecdote și înțelesul lor

Misiunile diplomatice pe care Ioan Tăutu le-a îndeplinit în calitatea lui de mare logofăt se circumscriu celor două direcții principale ale politicii externe a Moldovei din acea vreme: pe de o parte, raporturile cu regatul polono-lituan (din 1387, domnii moldoveni acceptaseră suzeranitatea Coroanei polone) și, pe de altă parte, raporturile cu Imperiul otoman (din 1456, Moldova era un stat tributar Porții). Domnia lui Ștefan cel Mare a constituit răstimpul în care statutul internațional al Moldovei a fost remodelat, în funcție de noile împrejurări. Începând din 1473, plata haraciului către Poartă a fost suspendată, pentru a nu fi reluată decât în 1486 (achitarea lui în 1481 rămânând un episod singular; evitând să depună *personal* omagiul vasalic regelui Poloniei, Ștefan cel Mare a căutat cu febrilitate un suzeran care să-i fie și un aliat credincios și eficient; a crezut că-l poate găsi în persoana regelui Matias al Ungariei: făcându-se uitată confruntarea de la Baia, din 1467 (când oastea regală a fost zdrobită și regele însuși grav rănit), cei doi monarhi au încheiat în 1475 (după victoria moldovenilor la Vaslui) un contract feudo-vasalic. Ineficiența acestuia s-a dovedit, însă, destul de repede: în vara anului 1484, Chilia și Cetatea Albă au fost cucerite de armatele otomane, conduse de însuși sultanul Baiazid II. Asupra acestei primejdii, Ștefan avertizase lumea creștină încă din 1477:

„aceste două ținuturi sunt Moldova toată și Moldova cu aceste ținuturi este un zid pentru Ungaria și pentru Polonia". Nesprijinit eficient de regele Ungariei, domnul Moldovei s-a întors spre cel al Poloniei, Cazimir IV; în schimbul unei *promisiuni* de ajutor pentru redobândirea celor două cetăți, acesta a pretins ca jurământul de vasalitate să-i fie depus *personal*, ceea ce s-a și întâmplat, cu tot ritualul cerut de asemenea ceremonii, la Colomeea, la 15 septembrie 1485. Pregătirea acestui eveniment a impus, desigur, prezența logofătului acolo; împreună cu alți soli moldoveni, el este atestat la Liov, primind acolo hrană pentru o ședere mai lungă.

Ceremonia de la Colomeea s-a vădit și ea, până la urmă, nerodnică: regatul polon nu numai că nu avea de gând să se antreneze într-o mare campanie antiotomană, dar tocmai se pregătea să încheie, cu Imperiul otoman, o „pace veșnică". Întorcându-se din nou spre Matias Corvinul pentru a-l recunoaște ca suzeran al său, Ștefan a dispus încheierea păcii cu Poarta, acceptând definitiv plata unui tribut. Evenimentul s-a petrecut în cursul anului 1486 (în primăvară, după unii specialiști; în toamnă, după alții), rolul principal revenind logofătului Tăutu, întrucât, conform obiceiului, întreținerea relațiilor cu otomanii și prezentarea haraciului la Poartă erau atribuții ale celui mai înalt dregător din stat. Acesta este, de fapt, momentul pe care (ceea ce numim noi azi) *memoria colectivă* l-a reținut sub numele de „închinarea Moldovei", plasându-l în vremea lui Bogdan. (Confuzia are două cauze: una subiectivă — pentru urmași, era greu de acceptat ideea că tocmai Ștefan cel Mare a închinat țara turcilor! — și una obiectivă — în actele otomane, moldovenii erau numiți *bogdani*, la fel și domnii lor, Ștefan însuși apărând în unele texte sub numele de *Kara-Bogdan)*. Cu acest prilej, haraciul a fost fixat la suma de 4 000 florini; pungilor cu galbeni care adunau această sumă (confirmată ca atare de cronicarul aproape contemporan Idrisi Bitlisi), li se adăugau 40 de cai și 24 de șoimi.

Evenimentul — și cuvântul trebuie luat în sensul cel mai exact, căci a fost cu adevărat *un eveniment!* — s-a asociat în amintirea urmașilor cu unele aspecte anecdotice, dintre care am menționat deja pe acela inclus în letopisețul lui Grigore Ureche. Dar nu e singurul. Între „cuvintele" care-i preced cronica, Neculce a consemnat unul referitor tot la logofătul Tăutu și la închinarea Moldovei (plasată, bineînțeles, la începutul domniei lui Bogdan III!): „După ce au luat Bogdan vodă domniia, au și trimis pre Tăutul logofătul sol la turci, când au închinat țara la turci. Și așea vorbăsc oamenii, că l-au pus viziriul de au șezut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost având mestei [ciorapi din piele fină] la nădragi; că, trăgându-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dându-i cahfe, nu știia cum o va bea. Și au început a închina: «Să trăiască împăratul și viziriul!». Și închinând, au sorbit felegianul, ca altă băutură". În același registru anecdotic se plasează și relatarea lui Dimitrie Cantemir, cu elemente la fel de savuroase și pline de tâlc, *poate* culese din tradițiile constantinopolitane pe care le-a putut cunoaște în anii lungii sale șederi acolo; după Cantemir, intrând în sala de audiențe, Tăutu și-ar fi scos cizmele, poruncind slugii sale să le țină tot timpul în fața lui. Mirarea marelui vizir (în cazul de față, Davud pașa) a primit din partea lui Tăutu următorul răspuns: „De oameni care toate pretind, trebuie să-ți păzești toate lucrurile". Zâmbind subțire, marele vizir l-a încredințat pe logofătul Moldovei că, acum fiind pace, nu mai are să se teamă de nimic, prietenia Porții fiind câștigată. „Aș dori — a venit replica lui Tăutu — ca turcii să ne fie tot așa de bine amici pentru cap, ca pentru picioare". Răspuns mai cu „adresă" nici nu se poate imagina...

Aceste amănunte anecdotice au o importanță aparte pentru două teme foarte „căutate" de istoricii zilelor noastre: *mentalitățile* și *imaginea celuilalt*. În casa unui turc se intra, ca și în lăcașul de rugăciune, fără încălțările pline de murdăria drumurilor; cei care au păstrat și transmis tradiția despre întâlnirea lui Tăutu cu marele vizir au trebuit să aplice, *retroactiv*, această regulă de bună purtare, dând povestirii un (presupus) element de autenticitate! La fel se explică și anecdota despre cafea; la sfârșitul veacului XV, această băutură nu era cunoscută încă, iar în ceremonialul Porții a intrat târziu (după ce o vreme fusese chiar prohibită în împărăția otomană!); în secolul XVIII (ca și în cel următor) sorbirea felegeanului de cafea în timpul primirii la Poartă avea o semnificație anume: acceptarea suzeranității otomane. Am avea, deci, de-a face — așa cum a explicat orientalistul Aurel Decei — cu transpunerea unui obicei curent în veacul XVIII la o întâmplare petrecută cu un sfert de mileniu înainte (*Magazin istoric*, 6/1972). După opinia profesorului Nicoară Beldiceanu, n-ar fi, însă, exclus să se fi întrebuințat, la vremea aceea, boabele unei plante (cardamon) din care se prepară, și azi încă, o infuzie asemănătoare cafelei.

În sfârșit, un element din tradițiile referitoare la închinarea Moldovei, verificabil prin documente contemporane e acela consemnat în pasajul (reprodus la început) din letopisețul lui Ureche: „de bucurie mare", sultanul, primind închinarea și haraciul, „au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare". Nu știm ce va fi primit Tăutu, ca dar, la 1486, în schimb avem — dintr-un registru de cheltuieli ale palatelor imperiale din Istanbul — dovada că, în asemenea împrejurări,

solii primeau daruri: în cursul misiunii sale pe malurile Bosforului în vara anului 1504 (despre care va fi vorba mai încolo), Tăutu însuşi a fost (încă o dată, desigur! beneficiarul mărinimiei sultanale.

„Darul" craiului leşesc...

Nu e greu de imaginat impactul pe care evenimentul din 1486 a trebuit să-l aibă asupra societăţii moldoveneşti: tradiţiile comentate până aici stau mărturie. Acest deznodământ, după 13 ani de război, a impresionat puternic şi pe oamenii politici ai vremii; umanistul italian Buonaccorsi Callimachus, statornicit la curtea regelui Poloniei, scria, în 1490, că moldovenii se închinaseră Porţii „prin tratate, nu ca învinşi, ci ca învingători", sultanul numindu-l „aliat şi prieten pe Ştefan, domnul moldovenilor..., care a cedat nu sub presiunea armelor, ci sub anumite condiţii". Rolul de frunte în acest demers diplomatic trebuie atribuit, fără îndoială, logofătului Ioan Tăutu, a cărui activitate în domeniul relaţiilor moldo-otomane nu s-a oprit aici: până la moartea sa, în 1511, documentele mai atestă încă cel puţin cinci misiuni la Poartă (1496, 1497, 1504, 1506, 1507). Dar în toţi aceşti 25 de ani, cât a mai fost mare logofăt al Moldovei, după încheierea păcii cu Poarta, Tăutu a avut de îndeplinit şi alte misiuni, la fel de complicate şi delicate, în domeniul relaţiilor cu Polonia.

Denunţând contractul feudo-vasalic pe care îl întărise prin jurământul de la Colomeea, Ştefan cel Mare a încheiat altul, tot cu vechiul său aliat, Matias Corvinul, regele Ungariei (şi acest statut va rămâne valabil până la prăbuşirea regatului maghiar, la Mohács, în 1526). Această reorientare a Moldovei lui Ştefan a adus încordare în relaţiile cu Polonia, complicate încă şi mai mult după ce, în 1492, unul din fiii lui Cazimir IV a devenit rege al Ungariei (Vladislav); ceilalţi fii — Ioan-Albert, rege al Poloniei; Alexandru, mare duce al Lituaniei; Frederic, cardinal şi primat al Poloniei — au hotărât în taină să-l alunge pe Ştefan din Moldova, pentru a atribui coroana acestei ţări celui mai mic dintre ei, Sigismund, rămas nechivernisit la moartea părintelui lor. Taina a fost divulgată, însă, celui ameninţat: regele Vladislav şi-a îndeplinit corect obligaţia de suzeran şi astfel Ştefan cel Mare a ştiut din timp ce primejdie i se pregătea. În acest context s-au desfăşurat soliile lui Tăutu la Poartă în 1496 şi în vara lui 1497; cea dintâi este caracterizată de Ştefan însuşi drept „o mare solie", fiind compusă din mai mulţi boieri, în frunte cu logofătul.

Războiul n-a putut fi însă prevenit. La sfârşitul verii lui 1497, regele Ioan-Albert a pornit cu oştile spre Moldova, pretextând că ţinteşte să elibereze Chilia şi Cetatea Albă. Împreună cu vistiernicul Isac, logofătul Tăutu — abia revenit de la Istanbul — a fost trimis în întâmpinarea monarhului polon, cu daruri. Şi povesteşte Ureche vornicul că cei doi „nimica nu au cunoscut [aflat], că craiul, cumu-şi umbla cu înşălăciune, ascunzând cuvântul, pre soli cu bucurie i-au primit şi darurile ce-i trimisese Ştefan vodă cu mare mulţămită şi cu dragoste le-au priimit şi le-au luat şi solilor iarăşi acéla răspuns le-au dat: cum ieste mărgătoriu la turci". Când a văzut, însă, că oastea o ia de-a dreptul, spre hotarul Pocuţiei, şi nu se îndreaptă spre cetăţile din sud, Ştefan a trimis încă o dată pe solii săi Tăutu şi Isac, iarăşi cu daruri pentru rege, pe care „l-au tâmpinat de céia parte de Nistru şi i-au închinat darurile". Dar a doua sau a treia zi, când a trecut apa Nistrului, intrând în ţara Mol-

Dregători şi oşteni ai lui Ştefan cel Mare şi Sfânt (de sus în jos): Luca Arbore (timp de patru decenii portar al Sucevei), marele logofăt Ioan Tăutu (portret votiv din ctitoria sa de la Bălineşti) şi Teodor Bubuiug (ginerele marelui Logofăt)

dovei, regele a socotit că nu mai avea nimic de tăinuit: ajuns la Coţmani, „ş-au discoperit toată viclenia şi faptile sale céle ascunse, că au prins pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au fericat în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov". Era declaraţia de război.

Cei doi boieri moldoveni au rămas în temniţa lioveană vreme de câteva săptămâni, până când, după asedierea zădarnică a cetăţii Suceava, Ioan-Albert a trebuit să accepte armistiţiul, mediat de fratele său, regele Ungariei, şi de Bartolomeu Drágffy, voievodul Transilvaniei (urmaş direct al lui Dragoş vodă şi „cuscru" al lui Ştefan cel Mare, după vechea cronică moldovenească). Condiţia domnului Moldovei era, însă, aproape imposibil de pus în practică: oştile trebuiau să ia, pentru întoarcere, acelaşi drum pe care venise, ca să nu „strice ţara" mai mult. A urmat ce se ştie: marea înfrângere din Codrii Cosminului (26 octombrie 1497). Pacea s-a încheiat abia după un an şi nouă luni, la 12 iulie 1497, printr-un tratat scris la Hârlău. „Acest tratat — va scrie A.D. Xenopol — punea capăt vasalităţii Moldovei faţă cu Polonia. Întregul ton al tratatului este acel al unei favori dobândite de un învins de la un învingător... Fără îndoială că acest tratat însemnă culmea mersului triumfal al lui Ştefan cel Mare".

La acest eveniment se raportează o altă tradiţie consemnată de Ion Neculce, în aceleaşi celebre *O samă de cuvinte:* „Când au aşezat pace Ştefan vodă cel Bun cu leşii, fiind Ion Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la leşi. Şi au dăruit craiul leşesc Tăutului aceste sate la margine: Câmpul Lung rusăsc, Putila, Răstoaceli, Vijniţa, Ispasul, Miliia, Vilavcea, Carapciul, Zamostiia, Vascăuţii, Voloca. Toate aceste li-au dăruit craiul leşesc Tăutului logofătului. Şi au pus hotar apa Cirimuşul, întru o duminică dimineaţa". În tradiţia aceasta, se află îmbinate *două* realităţi, care nu aparţin, însă aceleiaşi vremi. Pe de o parte, satele înşirate de Neculce au aparţinut, în adevăr, urmaşilor logofătului Tăutu, în veacurile XVII-XVIII, revenindu-le prin moşteniri ori achiziţii (pentru Milia, însă, este amintită, la 1619 — când satul era stăpânit de un Tăutu — şi „dania de la Ştefan voievod"). Pe de altă parte, logăfătul a fost, cu adevărat, beneficiarul unei danii cu totul speciale din partea regelui Poloniei, menită să tranşeze, într-o manieră specific medievală, un vechi (şi tipic) diferend de frontieră: satele de pe malul moldovenesc al râului Ceremuş (peste care se trecea în Pocuţia) nu erau *toate* stăpânite de supuşii domnului de la Suceava; astfel, în prima jumătate a veacului XV satele Zamostea, Vilaucea şi Milia aparţineau polonilor! Din punctul de vedere al celor din urmă, satele acestea ţineau de Pocuţia — vechiul teritoriu pe care Moldova îl stăpânea din vremea lui Petru I Muşatinul (1375-1391), de pe urma unei datorii neachitate în întregime de regele Vladislav Jagello.

... şi „zestrea" domniţei

Soluţia la care s-a ajuns şi al cărei „pivot" a fost logofătul Tăutu reprezenta o subtilitate diplomatică, menajând orgoliile regale, dar recompensând, totodată, şi pe solul moldovean, ofensat prin întemniţarea de la Liov: printr-o donaţie făcută unei persoane particulare, se evita o cedare oficială din partea şi în numele regelui, cedare care ar fi trebuit înscrisă în tratatul de pace ori în convenţia de graniţă (care, de obicei, însoţea tratatul). Dacă această abilă reglementare a diferendului de frontieră s-a făcut cu prilejul păcii din 1499 — se deduce din acte pe care le voi prezenta mai încolo; dacă ea a cuprins satele menţionate de Neculce ori (şi) altele — nu se ştie cu absolută siguranţă.

Discuţiile pentru aşezarea hotarului au continuat şi după pacea de la Hârlău; opt luni înaintea morţii sale, Ştefan cel Mare s-a aflat la Cernăuţi, cu toată curtea sa, într-o nouă încercare de a fixa prin discuţii, hotarul moldo-polon. În aceste împrejurări a rostit el acele cuvinte memorabile, adresate solilor poloni: „V-am fost scut şi apărare dinspre toată partea păgânească". În cursul discuţiilor, logofătul Tăutu a făcut o expunere a evenimentelor care au succedat războiului din 1497 — singurul text care ni s-a păstrat aşa cum el însuşi l-a rostit.

Moartea lui Ştefan a întrerupt, o vreme, aceste tratative. În iunie 1504, când îşi simţea sfârşitul mai apropiat ca niciodată, marele domn l-a trimis pe Tăutu la Istanbul, ca să aducă de acolo steagul de domnie pentru Bogdan (şi, evident, să plătească haraciul). Prezenţa logofătului în capitala Imperiului otoman este atestată de acea însemnare din registrele de cheltuieli ale palatelor sultanului, menţionată deja: la 3 iunie 1504, unul din solii moldoveni a primit 1 000 de aspri şi un veşmânt brodat, iar celălalt sol — 500 de aspri şi o haină de brocart. Nu e greu de ghicit că darul mai substanţial fusese destinat logofătului...

Tăutu a revenit la Suceava „chiar în vremea morţii voievodului" — cum spune o scrisoare contemporană (din 15 iulie 1504) — însoţit de un „mare şi însemnat sol al sultanului, aducând cu sine un stindard deosebit sau steag pentru a aşeza şi a întări în Moldova pe noul domn"; în intenţia Porţii, „novus palatinus" trebuia să fie un protejat al ei, dar voinţa neclintită a lui Ştefan a făcut legea şi Bogdan i-a devenit urmaş.

În anii care au urmat, logofătul Tăutu a mai avut de jucat un rol important în raporturile cu Polonia; de data aceasta, afacerile politice păreau să capete o rezolvare printr-o alianţă matrimonială: Bogdan III dorea să aibă de nevastă pe prinţesa Elisabeta,

sora fraților Jagelloni. Fiică și nepoată de regi, soră de regi, urmașă a marilor duci lituanieni (după tată) și a Habsburgilor (după mamă). Domnița era prea semeață ca să primească de soț un prinț „de altă credință și chior"! Zădărnice au fost cererile în căsătorie — una transmisă prin starostele Liovului, în 1505, alta printr-o solie specială, condusă de logofătul Tăutu, în 1506; zădarnic a fost și darul de nuntă, pe care Bogdan s-a grăbit să-l facă, cedând Coroanei polone Pocuția, cu gândul că o va reprimi ca zestre (și, în felul acesta, va stinge conflictul pentru acea „bucățică de pământ", care ar fi devenit proprietate a Coroanei moldovenești). Prințesa a amenințat că se călugărește, dacă familia ar mai insista întru realizarea acestui proiect. Mai apoi, moartea regelui Alexandru (fratele ei), în august 1506, a dus la anularea tuturor contractelor și învoielilor. Lui Bogdan, nu i-a mai rămas decât să trimită pe Luca Arbure, cu un pâlc de oaste, să reașeze pe oamenii săi în Pocuția.

S-a deschis, astfel, șirul unor nesfârșite hărțuieli și prădăciuni, pornite de ambele părți, peste hotarul care încă nu fusese statornicit; într-una din incursiunile polone în Moldova, în toamna anului 1509, Tăutu însuși a căzut prizonier, împreună cu un grup mai mare de boieri. A trebuit să fie eliberat, însă, destul de repede: era, doar, cel mai bun cunoscător al „contenciosului" moldo-polon! În adevăr, la 22 decembrie 1509, împreună cu alți boieri moldoveni, Tăutu a mers la o întâlnire *în câmp* cu solii poloni și unguri (vechii mediatori!), pentru a discuta condițiile păcii. Tratatul s-a încheiat la 17 ianuarie și s-a semnat la Camenița la 22 ianuarie 1510; problema hotarului rămânând nerezolvată, părțile au convenit ca satele „pocuțiene" disputate să rămână în folosința logofătului Tăutu. Două decenii mai târziu — când acest conflict a luat forme noi, în domnia lui Petru Rareș — se va spune despre aceste „sate din Pocuția" că „moldovenii le stăpânesc nu de multă vreme, din darul pe care înaintașii Majestății Sale l-au făcut logăfătului Tăutu pe timpul vieții sale". „Majestatea" fiind, în acest document din 1532, regele Sigismund I, „predecesorii" invocați ca donatori sunt, fără nici o îndoială, regii Ioan-Albert (1492-1501) și Alexandru (1501-1506); cum în domnia celui din urmă s-a produs tocmai *renunțarea* la Pocuția și tratative asupra frontierei s-au purtat fără modificări ale situației de pe teren, nu rămâne decât că donația a fost făcută logofătului Tăutu, cu titlu viager, de regele Ioan-Albert. Și, în acest caz, singurul moment care a putut provoca diplomatica donație rămâne, în chip indiscutabil, legat de evenimentele din 1497-1499. Adică, așa cum a reținut vechea tradiție, „când au așezat pace Ștefan vodă cel Bun cu leșii".

Cu aceste întâmplări, din 1510, se încheie șirul celor cunoscute din viața, așa de plină și de zbuciumată, a logofătului Ioan Tăutu: O ultimă solie la Poartă, în „al șaptelea an" al domniei lui Bogdan (iulie 1510-iulie 1511), menționată de Dimitrie Cantemir, este, după toate probabilitățile, rezultatul unei confuzii.

Cândva, în cursul anului 1511, marele logofăt a trecut la cele veșnice; data exactă nu mai este cunoscută: cronica a reținut doar anul iar lespedea funerară s-a deteriorat tocmai în dreptul datei de lună și zi! Și-a aflat odihna în biserica ctitorită de el, în preajma curților sale de la Bălinești, al cărei portret votiv îi păstrează chipul, alături de al soției (Magdălina) și sub a cărei pardoseală se îngropaseră deja câțiva dintre copii și alții din neamul său. Altă ctitorie a sa, mănăstirea Trestiana (din ținutul Vasluiului), nu a mai ajuns până la noi: e cunoscută numai din mențiunile documentelor.

Cu lunga sa carieră în slujba țării, cu peripețiile care au colorat unele din misiunile sale diplomatice, cu anecdotele care, atașate acestor misiuni, i-au creat o aură legendară, logofătul Tăutu este, fără îndoială, una din marile figuri ale Moldovei medievale eroice. Urmașii săi, din veacurile XVI-XX, alcătuiesc un neam numeros, cu multe ramuri și încrengături, cu multe personalități interesante; cronica lor — până la cei care trăiesc *azi* în România, în Germania, în Statele Unite ori în Republica Ucraina — s-ar cere, însă, istorisită mai în amănunțime. Ceea ce voi încerca, poate cu alt prilej! ■

DIN ORIENTUL APROPIAT

(Monoverb reflexiv: 8-12)

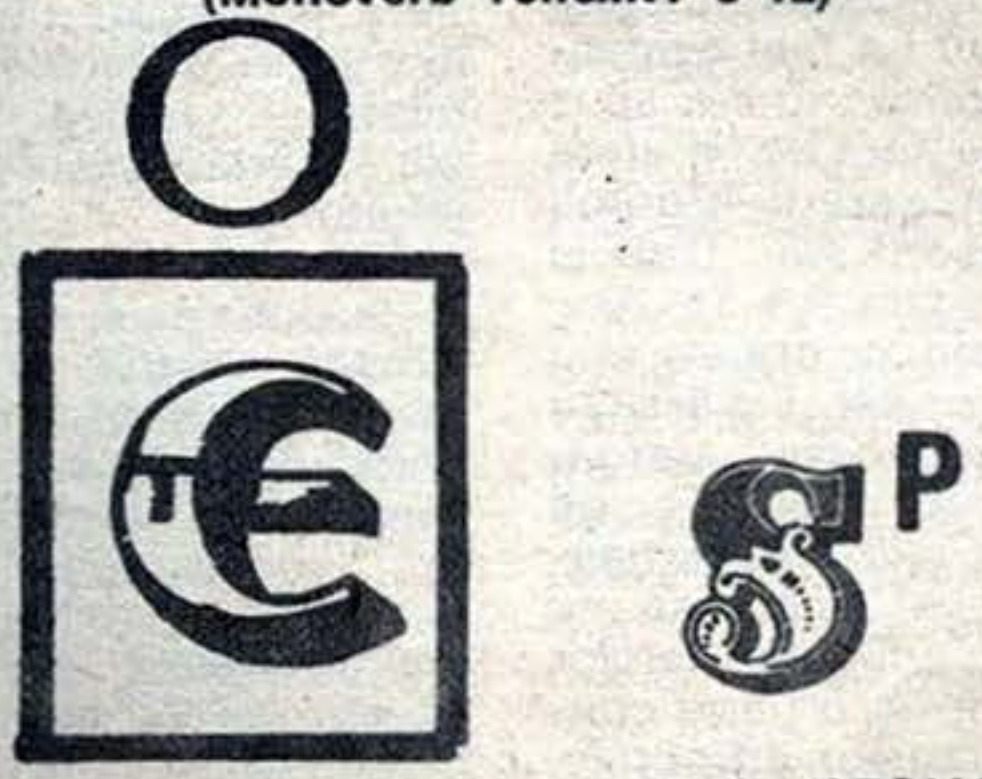

Radu STOIANOV

MARGARETA DE NAVARRA:

„Corp feminin, inimă de bărbat şi cap de înger“

JEAN-LUC DEJEAN

Louise de Savoia, o fată săracă, se căsătorise cu Charles d'Angoulême pe când avea doar 13 ani. Disperată de „sterilitatea“ ei, a mers să vadă pe prea înţeleptul François de Paule (un călugăr calabrez care va fi canonizat de către Biserică), socotit capabil să redea soţiilor fecunditatea printr-o binecuvântare specială. Louisei i-a prezis naşterea unui fiu, care va fi rege. Când a devenit gravidă, bucuria i-a fost mare. Naşterea Margaretei în aprilie 1492 a fost însă o decepţie.

Doi ani mai târziu se năştea Francisc, viitorul rege al Franţei între 1515-1547. Margareta a trecut pe planul al doilea. În 1509 s-a căsătorit cu Carol, duce d'Alençon. Văduvă în 1525, s-a recăsătorit, doi ani mai târziu, cu Henric d'Albret, devenind regina Navarrei şi bunica lui Henric al IV-lea.

Margareta, din a cărei operă de scriitoare cea mai bună parte n-a fost descoperită decât la mai mult de 300 de ani după moartea sa, ne apare ca una dintre cele mai pasionante figuri feminine din secolul al XVI-lea.

Jean-Luc Dejean i-a consacrat, în revista franceză Historia, **un portret menit să scoată în evidenţă aspecte mai puţin cunoscute din viaţa celei pe care poetul Clément Marot (1496-1544) o caracteriza astfel: „corp feminin, inimă de bărbat şi cap de înger“.**

Regele era în agonie

Dacă tumultuoasa tinereţe a lui Francisc I a fost comentată în amănunt, nu s-a spus nimic despre sora sa, în afară de lecţiile pe care le-a primit şi de profesorii săi. Trebuie deci să credem că la Amboise, în timp ce fratele său şi însoţitorii săi săvârşeau pozne primejdioase, Margareta rămânea agăţată de fusta mamei sau a guvernantei? Nu, şi ar trebui să ne gândim că educaţia fetelor nobile comporta o parte consacrată exerciţiilor corporale. Acestea rămân compatibile cu demnitatea cerută domnişoarelor de rang înalt şi în special cu încurcătura veşmintelor feminine, chiar a celor „de toate zilele“. O tradiţie solidă întărea curajul fizic al soţiilor şi fiicelor războinicilor. În vremea cruciadelor ele apărau castelele contra jefuitorilor.

Către 1515, era la modă femeia puternică, nu eroina leşinată. În 1516 Ariosto o va cânta pe Brodamante, călăreaţa năbădăioasă. Margareta avea atunci 24 de ani. Căsătorită de aproape şapte ani cu ducele d'Alençon, războinic desăvârşit, sora învingătorului de la Marignan nu-i făcea ruşine regelui Francisc I, despre care se spune că era cel mai bun cavaler din regat.

Margareta, strălucitoarea elevă a poeţilor post-petrarchieni, autoare de comedii sacre şi profane, rondouri şi epistole, a acelui *Heptameron* atât de neobişnuit, încât vreme de trei secole s-a refuzat să i se recunoască maternitatea, îşi va petrece ca şi fratele ei în călătorie trei sferturi din viaţă. Cum să împaci acest fapt cu importanta sa producţie literară? Brantome ne spune că dicta în litiera sa de călătorie.

I s-a întâmplat Margaretei de Navarra, când a înaintat în vârstă, să locuiască câteva luni în castelul din Nerac sau din Pau. La fel, ca tânără soţie a ducelui d'Alençon, a fost întrucâtva claustrată în

castelul soțului său. Nu s-a plâns pentru că o iubea pe soacra sa. Margareta de Lorena, pe care biserica a făcut-o preafericită. Aici, Margareta a început să se îndepărteze de biserica romană, care, la rândul ei, o va persecuta toată viața pentru delicte de opinie, pentru toleranța excesivă, pentru tot ceea ce i-a făcut cinste acestui mare suflet: faptul de a se bate pretutindeni și mereu pentru a scăpa de la rug orice eretic declarat, chiar dacă ea n-a subscris la aceste „erezii".

Nerac, loc de retragere? Desigur. Dar, aflăm din scrisorile ei, nu încetează a se deplasa pe posesiunile soțului ei, de la Nerac la Pau sau la Mont de Marson. O singură adevărată îngropare: mănăstirea din Tasson. Ajunge acolo în primăvara anului 1547, în timp ce fratele ei, regele, era în agonie. A rămas aproape un an, scriind cele mai bune dintre operele sale, după moartea lui Francisc.

O tentativă de evadare eșuată

Roasă de reumatisme, „mai mult decât moartă" după decesul acelui frate pe care l-a iubit mai presus decât orice altă ființă, Margareta a murit la 21 decembrie 1549.

Iată destule fapte pentru a distruge mitul „Margaretei contemplativa", al „Margaretei, izolata în timpul său". Ea a trecut mai degrabă prin diferitele ei reședințe decât le-a locuit.

Ciudat, această poetă care descria atât de rău peisajele, a văzut defilând pe lângă litiera ei multe câmpii și păduri, orașe și sate. Lucru mai puțin cunoscut, această înaltă doamnă a fost în 1525 ambasador plenipotențiar, iar în 1536 inspector general de armată.

În 1525, la 24 februarie, dezastrul luptei de la Pavia marchează sfârșitul succeselor franceze în Italia. Copleșit de mulțimea adversarilor în lupta corp la corp, Francisc I a fost făcut prizonier. Carol Quintul, învingătorul său, l-a închis la Madrid. Regele prizonier! Vestea consternează Franța. Regina-mamă angajează imediat negocieri de pace cu învingătorul. Pacea să fie onorabilă, dar mai presus de toate Francisc să poată să reintre în regatul său.

Dar Carol Quintul și abilii săi consilieri nu se grăbesc să elibereze pe regalul ostatec. Ei vor să stoarcă cel mai bun preț posibil. Dezbaterile trenează. Negocierile se împotmolesc.

Regenta Luiza, femeie hotărâtă, încearcă să scurteze dezbaterea, tratând la cel mai înalt nivel. Neputând ea însăși să se ducă în Spania, a delegat acolo pe fiica ei, Margareta.

Din luna aprilie 1525, Margareta era văduvă. Carol d'Alençon, soțul ei, nu a strălucit deloc la Pavia. Unii, pe nedrept, îl făceau chiar responsabil de înfrângere. A murit la scurtă vreme, de tristețe, sau numai de o bronșită? Oricare ar fi fost cauza, a murit. În rochie albă de doliu, Margareta s-a îmbarcat pentru Spania la Aigues-Mortes, în ziua de 28 august.

Margareta de Navarra și fratele ei, Francisc I, joacă șah

După o grea traversare, Margareta a atins pământul Spaniei la Palamos. La Barcelona a fost primită cu onorurile datorate unei principese. Escorta sa de cavaleri și doamne de onoare se mișcă cu nobila încetineală a cortegiilor oficiale. Dar o scrisoare de la Montmorency, purtând o veste îngrozitoare — Francisc I a căzut bolnav în închisoare — o determină să se grăbească.

Margareta uită de toate: de rangul său, de încurcăturile bagajelor, de convoiul de catâri de samar și pornește în galop spre Madrid. Escorta nu rezistă la această aliură drăcească.

Zece zile de galop, întrerupte de scurte opriri pentru a mânca și a dormi. A sosit la Madrid la 1 septembrie seara, epuizată, frântă, dar ferindu-se să-și arate oboseala. La lumina torțelor, Carol Quintul în persoană a fost cel care a primit-o.

Starea sănătății lui Francisc I justifica graba nebună. regele părea să fie aproape de sfârșit, atins de un abces la creier. Carol Quintul era doborât. Francisc mort, își pierdea ostatecul. În sfârșit, abcesul s-a spart, după trei zile.

Despre negocierile care au urmat, nu e cazul să vorbim aici. Notăm numai că ele au eșuat. Atunci, Margareta a sprijinit un complot. Un oarecare căpitan spaniol, numit Cavriano, i-a denunțat. Bănuită de complicitate, sora regelui a primit un permis de ieșire din Spania, mai curând o hotărâre de expulzare.

Lupta nu s-a mai dat

Mai puțin spectaculoasă decât cavalcada de la ducere, călătoria de reîntoarcere a fost lungă, supărătoare, obositoare. Când pe cal când în litiera cu hulube așezate între doi cai de tracțiune, călătorea cu multă osteneală, prin frig.

Expediția spaniolă era terminată. Anul următor, Margareta a devenit regina Navarrei, căsătorindu-se cu Henric

d'Albret. A trebuit să aşteptăm zece ani pentru a regăsi pe Margareta de Navarra transformată în inspector general al trupelor pregătite de război.

Între timp, multe se produseseră în regat: întoarcerea regelui, condamnarea de către Sorbona a unei scrieri a Margaretei (1533), afacerea afişelor (1534) care îl plasează pe rege printre ultracatolici. Reformaţii au acoperit cu afişe palatul regal, zidurile oraşelor. Pe ele se citeau fraze contra liturghiei calificată drept superstiţie idolatră. Regele a găsit unul dintre acele manifeste în cutia de cofeturi, ceea ce i-a provocat mânia. Vânătoarea reformaţilor era deschisă. Margareta, care pleda pentru ei, trebuia să se îndepărteze împreună cu soţul său: nu exilată, nici pedepsită, dar rugată în mod amabil să meargă undeva mai departe de primejdie.

În 1535, iat-o întoarsă la Curte, la Dijon, şi mai bine văzută ca niciodată. Fratele şi sora s-au iubit mereu cu tandreţe, în ciuda poziţiilor afişate de Margareta în materie de reformism religios şi a aerelor de complotist ale nătărului de rege al Navarrei.

Dar un nou război se conturează. O invazie a imperialilor de-a lungul Coastei de Azur. Francisc I ordonă deci lui Montmorency să întărească fortăreţele de pe Rhône şi să pună acolo garnizoane de acoperire, în timp ce în Provenţa urma să se aplice teribila tactică „a pământului pârjolit". În iulie 1536 armatele erau la postul lor. La Avignon, comandantul operaţiilor, Montmorency, a stabilit o tabără superbă, în felul castrelor din Roma antică.

La 20 august, Margareta ajunge la Avignon, cu scopul de a vizita marele cantonament al lui Montmorency. Acesta din urmă, om avizat, ştiindu-se rău văzut ca ultra-catolic de către regina Navarrei, a primit-o nu ca pe o mare doamnă, ci ca pe un general inspector. Marele maestru a făcut-o să viziteze în detaliu tot aparatul defensiv al taberei, care adăpostea 60 000 de oameni. Entuziasmată, scrie că doreşte să rămână şi să participe la luptă.

Dar lupta nu s-a mai dat. „Războiul" a rămas mereu pentru ea o abstracţie. ■

Traducere de
Gloria CEACALOPOL

POŞTA CONCURSULUI

Domnul Ioan Lăcustă, coordonatorul concursului Autori-cititorii, **roagă participanţii la acest concurs ca, la** Seria a doua de întrebări **din cadrul** etapei B **(nr. 7/1993), să facă următoarele îndreptări ale unor greşeli de dactilografiere necorectate la timp:**

- **Întrebarea** nr. 3: **Cunoaşteţi** numele **lor?**
- **Întrebarea** nr. 10: **La ce dată a avut loc acest eveniment?**
  - **a) 1 decembrie 1918**
  - b) 15 octombrie 1922
  - **c) 27 martie 1923**

Domnul Ioan Lăcustă regretă aceste scăpări, iar redacţia anunţă participanţii la concurs că se prelungeşte termenul de expediere a răspunsurilor până la 30 septembrie 1993 (data poştei) **iar cele două întrebări, 3 şi 10 de la seria a doua din cadrul etapei B (nr. 7/1993),** se anulează, **nemaifiind luate în considerare.**

Deci concursul alcătuit de dumneavoastră, stimaţi cititori, are acum 28 de întrebări valabile.

Răspunsurile exacte la aceste 28 întrebări vor fi publicate în nr. 10/1993.

IMPORTANT

• TRAGEREA LA SORŢI PUBLICĂ a câştigătorilor celor două etape, A şi B ale concursului, este organizată în colaborare cu Biblioteca Naţională a României şi va avea loc VINERI 29 OCTOMBRIE 1993, ORELE 16.00, ÎN SALA COLECŢIILOR SPECIALE ALE BIBLIOTECII NAŢIONALE A ROMÂNIEI, din BUCUREŞTI, STR. BISERICA AMZEI, NR. 5-7.

• Sunt invitaţi atât participanţii la cele două etape ale concursului, cât şi cititorii şi simpatizanţii revistei, toţi pasionaţii de istorie din Capitală şi din provincie.

FRANŢA SECOLULUI XVI

OBSESIA DUŞMANULUI DIN LĂUNTRU

BOGDAN MURGESCU

„Cine nu este cu noi, este împotriva noastră", iată o lozincă ale cărei origini pot fi căutate adânc în istorie. Ea s-a aplicat, de exemplu, şi în Franţa celei de a doua jumătăţi a secolului XVI, când războaiele religioase au însângerat ţara. Evenimentele de atunci sunt cunoscute publicului larg mai puţin din cărţile de istorie şi mai mult din romanele istorice scrise de Alexandre Dumas sau Michel Zévaco. Prin pana lor, noaptea Sf. Bartolomeu (24 august 1572), Caterina de Medici şi fiii săi, amiralul Coligny, ducele de Guise şi Henric de Navarra, viitorul Henric al IV-lea, afirmaţia acestuia din urmă că „Parisul merită o liturghie" au devenit familiare multor iubitori de istorie.

În imagine: asasinarea ducelui de Guise — episod descris şi de Alexandre Dumas în romanul *Cei patruzecişicinci* —, gravură păstrată la Biblioteca Naţională din Paris.

Aceste războaie, în număr de 8, desfăşurate pe parcursul a 36 de ani (1562-1598), au opus pe catolicii larg majoritari în Franţa veacului al XVI-lea, grupaţi din 1576 în Liga catolică, reformaţilor calvini numiţi şi hughenoţi. Nu toată lumea ştie însă că în afara acestor două tabere a mai existat şi un aşa-numit partid al „Politicilor", grupând jurişti, eruditi, dregători şi curteni, în marea lor majoritate catolici şi legaţi de puterea regală, care considerau aceste războaie ca fiind dăunătoare bunei funcţionări a regatului. Ei cereau să se ajungă la un modus-vivendi între catolici şi hughenoţi. Punctul lor de vedere a fost enunţat încă de la începutul anului 1562 de către cancelarul Michel de l'Hôpital, dar mult timp gruparea „Politicilor" a rămas puţin numeroasă. A câştigat adepţi mai ales în anii '80, când a devenit evidentă

lipsa de perspectivă a soluțiilor militare, mai ales că șeful hughenoților, Henric de Navarra, devenise moștenitorul prezumtiv al coroanei și alternativa la o soluție de compromis era doar o intensificare a războiului însoțită de o schimbare de dinastie, cu tot haosul și cu toate distrugerile pe care acestea le-ar fi antrenat.

Nouă, celor de azi, poziția „Politicilor" ni se pare normală și rezonabilă, în flagrantă contradicție cu absurditatea războaielor religioase. Aceasta și deoarece pentru omul secolului XX solidaritatea națională este mai importantă decât solidaritatea confesională. Nu aceeași era însă situația în secolul al XVI-lea, când „Politicii" erau rău văzuți de ambele tabere aflate în conflict. Pornind de la un articol al lui Philippe Papin publicat recent în Revue d'histoire moderne et contemporaine (Revista de istorie modernă și contemporană), vom zăbovi în cele ce urmează asupra felului cum reprezentanții curentului moderat s-au trezit calificați — deși aveau cele mai bune intenții — dușmani ai statului. Punctul culminant al campaniei declanșată de membrii Ligii împotriva lor s-a situat în anii 1588-1589, când, nu întâmplător, șansele de succes ale Ligii erau tot mai reduse.

De trei ori fățarnici

Tipăriturile Ligii despre „Politici" pot fi catalogate în două mari categorii: cele care practicau strategia confuziei, amestecându-i pe „Politici" cu hughenoții și cu toți ceilalți dușmani, și cele, evident mai puțin numeroase, care încercau să definească adversarului trăsăturile caracteristice.

În primele, termenul „Politici" este întotdeauna asociat cu „atei", „navarriști" (de la Henric de Navarra), „lude", „mincinoși", „sperjuri", astfel încât povara eficientă a injuriilor să scutească de alte explicații. Uneori nici chiar pamflete îndreptate explicit contra „Politicilor", de exemplu *Discurs asupra trădărilor, perfidiilor și neloialității „Politicilor"*, nu se oboseau să-i definească mai riguros.

Faptul că deși catolici, ei erau adversari al Ligii și, de la un moment dat, partizani ai lui Henric de Navarra suscita din partea aderenților Ligii nu numai ura, ci și un soi de stupoare. Un autor afirma: „Aceia care, în privat și în public, sunt numiți «Politici» nu sunt nici hughenoți manifești, nici adevărați catolici, ci o marfă amestecată, o dugheană umplută cu tot felul de spițerii ce nu pot fi definite precis".

„Politicii" păreau cu atât mai periculoși cu cât nu erau ușor de identificat. Multe pamflete pedalează pe opoziția dintre aparența onorabilă a „Politicilor" și realitatea lor ascunsă. De fapt, greutatea cu „Politicii" era că nu se încadrau în schemele rigide ce divizau societatea: nu erau nici catolici, dar nici hughenoți, nici nobili, nici oameni de rând, erau lipsiți de organizare (nu aveau un partid propriu-zis) și de sprijinul unor puteri străine. Ei erau trădătorii perfizi și mascați, „agenții cu două fețe" ai protestanților.

Înarmați cu această „cheie" a duplicității, pe care Philippe Papin o consideră trăsătura fundamentală atribuită „Politicilor", putem analiza mai ușor învinuirile ce li se aduceau. Potrivit propagandiștilor Ligii, lipsa de credință a „Politicilor" se manifesta pe trei planuri: față de Dumnezeu, față de rege și față de Ligă. „Politicul" era mereu un om cu două fețe, niciodată același. Ca atare, duplicitatea primordială a „Politicilor" se concretizează într-o triplă imagine a falsului credincios, a curteanului avid și lipsit de scrupule și a trădătorului din interiorul comunității catolice.

Deci mai întâi „Politicii" erau duplicitari față de Dumnezeu. Deși se declarau buni catolici și veneau la biserică, ei nu-i urau pe hughenoți și păcătuiau prin nepăsare față de cele sfinte. De aici rapide acuzații că ei „sunt la fel de dispuși să supună regatul Franței lui Mahomet ca și lui Calvin și să determine poporul francez cu ajutorul Coranului să adopte Turbanul". De altfel, în gravurile alegorice de epocă turbanul este deseori un accesoriu incriminator al „Politicilor". O altă imagine folosită pentru a acuza duplicitatea „Politicilor" este aceea a lupului îmbrăcat în piele de oaie, cu o simbolistică evidentă pentru toată lumea.

În al doilea rând, „Politicii" erau duplicitari față de rege. Argumentul „Politicilor" fusese întotdeauna că încetarea războaielor religioase și conviețuirea catolicilor cu hughenoții erau cerute de interesele superioare ale regatului, deci și ale regelui. Pamfletarii Ligii se străduiau să arate, pe de o parte, că în felul acesta era primejduită cu bună știință mântuirea regelui (dar în 1588-1589 acest aspect nu mai era de actualitate, Henric al III-lea acumulând asemenea acte de ostilitate față de Ligă încât mântuirea lui nu mai preocupa pe nimeni, unii ideologi ai Ligii teoretizând chiar tiranicidul), și pe de altă parte că „Politicii" nu erau de fapt preocupați de interesele regelui și ale regatului, ci numai de ocuparea de funcții și de însușirea de bogății necuvenite. Fapte pentru care nu se dădeau în lături de la nici un fel de lingușeli, minciuni și înșelăciuni și nici chiar de la trădare. Într-o epocă de inflație cum era aceea, curtenii lingușitori și avizi erau comparați cu monedele false, strălucitoare pe dinafară, dar compuse din metal prost în interior. De asemenea,

într-un Paris supus blocadei trupelor regale și deci privațiunilor alimentare, „Politicii" erau prezentați ca profitori care se îmbuibă cu toate bunătățile pământului în dauna bunilor catolici.

În fine, „Politicii" erau fățarnici față de Ligă. Într-un moment când lupta căpătase o turnură dramatică pentru unele din marile orașe care aderaseră la Ligă, se considera că „Politicii" subminează efortul de război vorbind despre pace sau încercând chiar să vândă aceste orașe lui Henric de Navarra. De aici și o mutație de accent vizibilă în anul 1588. Încă de la început, „Politicilor" li se reproșase că dacă ar fi dat dovadă de mai mult zel catolic și s-ar fi alăturat cu tot sufletul Ligii, atunci hughenoții nu ar fi fost atât de puternici. Acum, erezia „Politicilor" ajungea să fie considerată mai gravă decât cea a hughenoților. Etienne Pasquier nota: „«Politicul» este considerat mai rău decât Hughenotul deoarece el pledează pentru pace". Iar un pamflet al Ligii estima că «Politicii» noștri antiguisarzi [contra familiei Guise — *B.M.*] depășesc impietatea hughenoților prefăcându-se că nu sunt deloc hughenoți". Aceeași idee apare și într-o altă broșură care tună și fulgeră împotriva acelora „care se numesc Catolici și sunt mai periculoși în Biserica lui Dumnezeu decât cei care se declară pe față eretici".

„Partea blestemată" din fiecare

Împotriva „Politicilor" se dezlănțuia acum o întreagă literatură care zugrăvea comploturile mârșave pe care le puneau aceștia la cale în folosul lui Henric de Navarra, devenit în 1589 Henric al IV-lea al Franței. Politicii îi furnizau acestuia și nobililor din slujba lui informații secrete. Ei încercau să le dea pe mână bunele orașe catolice. Pamfletele care descriu aceste comploturi sunt extrem de asemănătoare, relativ scurte (12-16 pagini) și percutante. Se respectă aceeași succesiune a faptelor, aceeași lungime pentru fiecare episod, uneori chiar aceleași fraze, schimbându-se însă potrivit circumstanțelor numele localităților și personajele. Astfel, în 1589 au apărut două broșuri de lungime identică (12 pagini), cu titluri foarte asemănătoare (*Trădarea descoperită a Politicilor din orașul...*), referitoare la orașele Troyes și Rouen. Iar amândouă au fost tipărite nu în aceste orașe, ci la Paris, la librarul Antoine Du Breuil, având aceeași dispunere a paginii de titlu, aceleași motive ornamentale, aceeași paginație etc. Acest caz, care nu este izolat, ne arată că era vorba de o acțiune propagandistică concertată, care difuza în toate provinciile regatului ideologia complotului urzit de dușmanul din interior, „Politicul".

În toate aceste relatări despre conspirații reale sau mai ales imaginare ale „Politicilor", calviniștii nu sunt menționați niciodată ca fiind la originea trădării. Ei nu mai sunt percepuți ca făcând parte din comunitate, ci ca dușman exterior, cunoscut, a cărui acțiune nu mai putea fi decât fățișă, militară. În schimb, „Politicii" acționau cu ipocrizie și cu înșelăciuni din interior. Desigur, era posibil ca între „Politici" și hughenoți să existe legături, dar capii răutăților erau acum „Politicii", care, stipendiați de eretici, pătrundeau în orașe amestecându-se cu restul populației și pândeau momentul favorabil pentru a lovi pe la spate. Pentru a descrie această situație pamfletele utilizează frecvent tema calului troian, reflectând obsesia că „Politicii" acționează chiar din interiorul Ligii.

Imaginea făurită de Ligă „Politicilor", având ca principiu central duplicitatea, corespundea de minune portretului robot al complotistului: cel care conspiră este în mod necesar un om cu două fețe. „Politicul" se prefăcea a fi un bun catolic și lucra în ascuns la distrugerea Ligii. Conjurații secrete alcătuite la umbra nopții de oameni mascați și prefăcuți, precum monedele false, toate aceste imagini deloc inocente serveau la edificarea unui întreg mit al complotului „Politicilor", mit care avea rostul de a mobiliza mulțimea împotriva dușmanului din interior și de a paraliza orice tentativă de compromis politic.

După cum remarcă însă în mod just Philippe Papin, conținutul pamfletelor îndreptate împotriva „Politicilor" nu este determinat numai de exigențele propagandei politice. Ele reflectă și o serie de angoase mai mult sau mai puțin conștientizate care-i frământă pe militanții Ligii. Astfel, dacă ei au nevoie să se mobilizeze împotriva dușmanului din interior este și pentru că încep să devină conștienți de slăbiciunile crescânde ale partidului lor. Ori, după cum arată Philippe Papin, într-un anume fel, „Politicul" reprezintă „partea blestemată" din fiecare membru al Ligii, perpetua tentație de a abandona lupta și de a se alătura lui Henric al IV-lea. Dar, am adăuga noi, și mai teribilă era spaima celor care se angajează prea mult în lupta politică și religioasă că vor fi lăsați singuri de către membrii mai oportuniști ai propriului partid. În acest caz, propaganda împotriva „Politicilor" avea o funcție profilactică, menită a împiedica asemenea defecțiuni. Vehemența pamfletelor era deci un semn că Liga nu mai credea în ea însăși, sau, cum spune Philippe Papin, „o expresie (schizofrenă) a fricii și a panicii care cuprindeau pe ligiști".

Deși Philippe Papin aduce destule exemple care atestă deruta și temerile ce se răspândeau în rândurile partizanilor Ligii, mai ales ale celor de rang înalt, se cuvine precizat că apropierea eșecului Ligii nu se datora vreunor deficiențe ale propagandei

(Continuare în p. 79)

CAROL I SE CĂSĂTOREŞTE

Am văzut — în episodul precedent, din nr. 8/1993 al revistei noastre — cum relatează generalul Theodor C. Văcărescu (1842-1913) începutul domniei regelui Carol I, în memoriile sale publicate în revista Convorbiri literare **din 1914-1916.**

Din aceleaşi relatări memorialistice ale lui Th. C. Văcărescu, prezentăm acum cititorilor noştri alte pagini, consacrate unui eveniment deosebit din viaţa suveranului României: căsătoria sa cu prinţesa Elisabeta de Wied, în noiembrie 1869.

La fel ca şi la episoadele anterioare, am adoptat normele ortografice actuale, păstrând însă unele particularităţi stilistice ale autorului. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte.

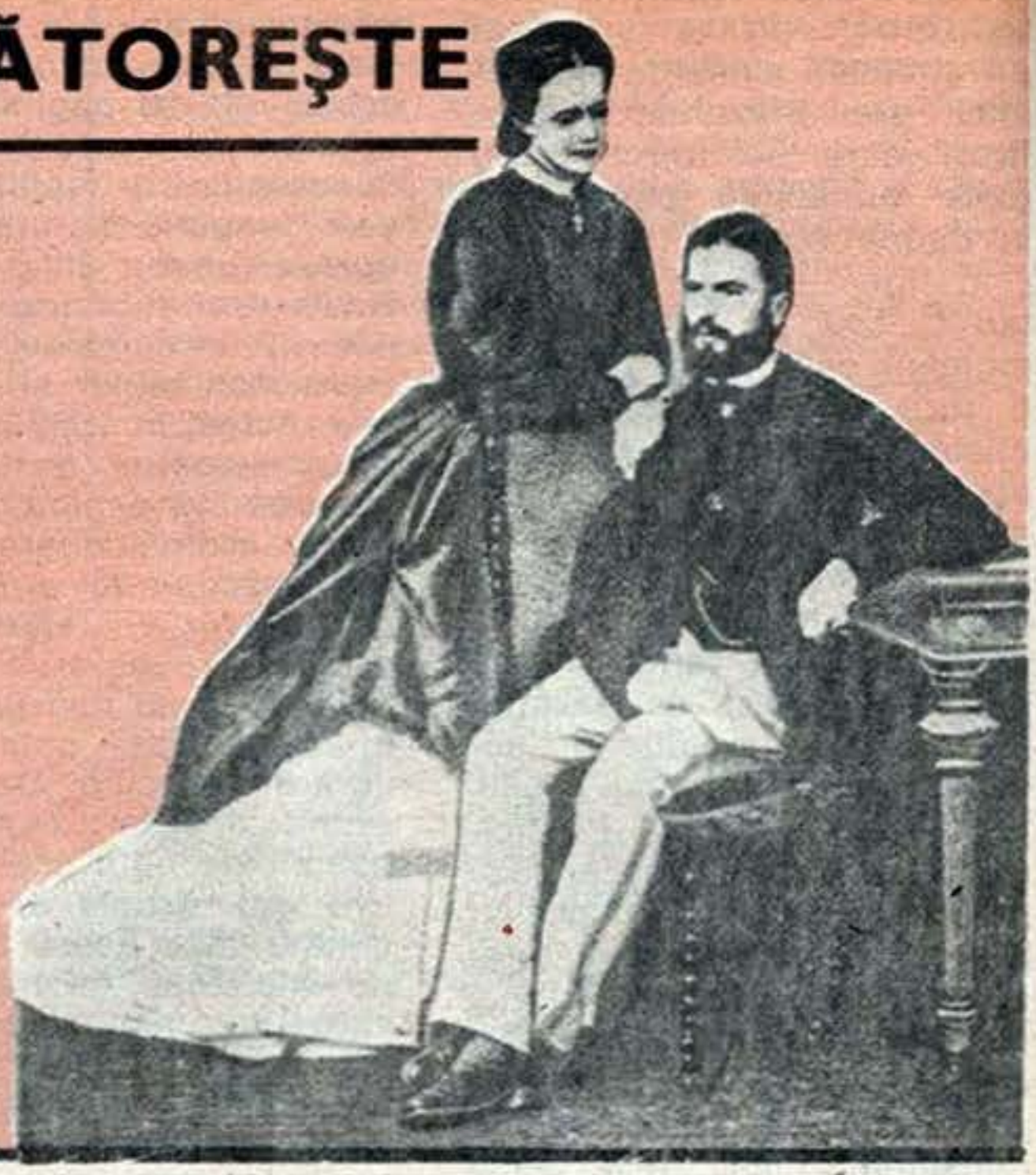

TH. C. VĂCĂRESCU

Cel mai însemnat rezultat al guvernului din 1868 al principelui Ghica fu căsătoria domnitorului. Căci de la acel an atârna rezolvirea în mod practic a chestiunii dinastice, care fusese pusă în chip solemn şi stăruitor de Divanul ad hoc din 1857 şi de toate manifestaţiunile ulterioare ale naţiunei ca având a fi încoronarea clădirei politice a statului român. Ţara avea cunoştinţă că numai prin asigurarea ereditătii Tronului şi prin fiinţa întruchipată a moştenitorului său legal se vor curma intrigile şi zavistele pentru succesiunea acestui Tron ispititor cătat de atâtea valuri şi furtuni.

Pentru domnitor soluţiunea chestiunii căsătoriei, pe lângă importanţa ei de stat, atingea de aproape consideraţiuni personale şi psihice care îl făceau să dorească a nu întârzia să-şi aleagă o tovarăşe în calea vieţei, o părtaşe a muncii şi a înaltei opere ce întreprinse, o soţie iubitoare care să-i înveselească căminul singuratic şi să-i lumineze sufletul rece şi închis în sine ce trebuie să arate un suveran spre a se feri ca prin preferinţe şi simpatii prea marcate pentru unii din supuşii săi să dea loc la alţii la pizme şi bănuieli, pururea gata a se masca, de influenţe oculte, de camarile şi de favoriţi.

Căci în adevăr, singuratică şi închisă, în afară de ceasurile hotărâte pentru grija afacerilor publice, era viaţa ce ducea domnitorul de la venirea în noua sa patrie, neputând, pentru a nu da loc neajunsurilor arătate mai sus, avea nici un intim, nici un prieten cărui să-şi poată deschide inima, să dea curs liber, simţirilor firesti şi tinere care o încălzesc la omul care nu a trecut încă de vârsta de treizeci de ani. Şi aceasta pentru un om care dimpotrivă, până atunci nu dusese asemenea viaţă îngrădită, care, dimpotrivă iubea lumea şi preţuia mulţumirile înălţătoare ce ea oferă minţii şi inimii prin iniţieri în artele frumoase, prin călătorii instructive şi depărtate, prin petreceri în cercuri alese ce tânărul ofiţer de dragoni al gărzii prusiene, principele Carol de Hohenzollern, frecventa şi însufleţea prin vioiciunea, veselia, cultul său ideal pentru ceea ce Goethe numea „das ewig Weiblich", etern femeiescul...

Meritul tânărului domnitor de a se constrânge la asemenea viaţă de sihastru cu atât mai mare că, cum o dovedesc Notiţele asupra vieţii regelui Carol al României publicate de un martor ocular, de la primul moment al venirii în ţară ca domn, el putuse să constate temeinicia renumelui de frumuseţe al femeii române, începând de la ţăranca cu trăsăturile clasice ale feţei, cu umbletul mândru şi armonios în portul ei pitoresc, şi până la voiciunea de spirit, la graţia şi eleganţa

doamnelor din clasele culte. Acest merit era încă și mai mare, căci el servea de pildă folositoare dată de sus, cu care domnia precedentă nu prea obișnuise țara prin viața privată fără de prihană...

Dar tânărul și încă scurtul trecut al principelui Carol dovedise că partea idealistă și sentimentală nu era străină firii sale. Într-o călătorie ce întreprinsese în 1861-1862 în Elveția, sudul Franței, Portugaliei, Algeria și Spania el se întoarse prin Paris spre a face vizită împăratului Napoleon, pe care principele, pe când era încă copil, îl cunoscuse în casa mamei sale mari, marea ducesă Ștefania de Baden, vară și prietenă a reginei Hortance, care avea fiu iubit pe acela care, de înainte de a fi cesarul Franciei, era exilatul și pribeagul principe Louis Napoleon.

Împăratul făcu acum binevoitoare și părintească primire principelui Carol și de atunci i se mări simpatia pentru această rudenie germană, care avea însă atâta sânge francez despre tată, fiind nepot prin căsătoria bunului său al unui Murat și nepot al unei Beauharnais, marea ducesă Ștefania, fiica adoptivă a lui Napoleon I. Aci la strălucita și de supremă eleganță Curte de la Tuilleries, cei douăzeci și trei de ani al principelui Carol nu puteau a nu fi impresionați și răpiți de darurile fizice și intelectuale, renumita și marmureana frumusețe a femeilor din neamul Bonaparților care era întruchipată atunci la Curtea imperială prin principesa Ana Murat, grațioasă verișoară a principelui.

Când plecă din Paris, luă în sine, în ochi și în inimă imaginea frumoasei sale vere, și se înțelege cu ce grabă se întoarse în capitala Franței, când primi în 1863 o invitațiune din partea împăratului de a veni să petreacă la reședința Curții de la Compiègne. Căci era evident că-i era pe plac împăratului, și de folos politicii sale, de a reînnoda legături de rudenie între străvechea și strălucita dinastie a Hohenzollernilor și acea nouă și glorioasă a Bonaparților, dinastie care au produs cele două geniuri ce umplu cu puternica lor personalitate secolul XVIII și XIX, geniuri pe care amândouă istoria le-a numit mari, Frederich II și Napoleon I. Dar două urâte și bătrâne vrăjitoare așa des stricăcioase de mulțumire, și-reata și arțăgoasa Politică și uscata și posaca Rațiune de stat, își deteră și de astă dată mâna pentru a zădărnici de a se prezenta înaintea altarului, ca mire și mireasă, aceste tinere mlădițe din doi trunchi falnici și vârtoși Hohenzollern și Bonaparte după îndelungi tratative de o parte și de alta.

Înțelegerea nu se putea stabili între cele două familii: Napoleon III ceru ca principele german, prin căsătoria cu principesa aparținând familiei imperiale, să ia naționalitatea franceză căreia, prin sânge, aparținea de jumătate, și să intre în armata Franței. Iar regele Prusiei nu putea să-și calce pe inimă și să îngăduie ca un Hohenzollern să se lepede de naționalitatea lui spre a deveni francez și a servi în oștirile urmașului acelui Napoleon care umilise, amărâse și scurtase zilele reginei Luise, mama lui Wilhelm.

Neavând consimțământul acestuia, cap al casei de Hohenzollern, după legile familiei, principele Carol nu putea lua de soție pe principesa Ana Murat...

Deci când chestiunea viitoarei sale căsătorii se prezintă din nou în mintea aceluia care era acum domnul românilor, el nu o privi numai cu gândul lesne aprins și zvăpăiat al celor 23 ani de odinioară.

Deși trecuse deja 4 ani de atunci, el considera pasul acel hotărâtor al însurătoarei cu judecata limpede, cu mintea matură și chibzuită a regentului, care știe că acest pas nu este numai o afacere de inimă pentru dânsul dar și obștească grijă de a-și alege o soție care să fie conducătoare la marea lui operă, să se așeze alături de dânsul și să răpeazâ cu mâna ei dulce de femeie dibace și harnică, suveica în războiul în care se țese viitorul și măria patriei cărela va fi doamnă.

După avizuri în diferite părți, între alți a lui Bismarck care din cauza religiei ortodoxe și a sprijinului puternic îndemna la o căsătorie cu o principesă din familia imperială rusească, asemenea și părerea emisă, la trecerea sa prin București, de principele Napoleon (Jerôme) ca rudă, că domnitorul să ia de soție pe una din principesele bavareze, oldenburgheze sau daneze, Vodă Carol, cu simțul său politic pătrunzător recunoscu că orice principesă prea apropiat înrudită cu curțile marilor state învecinate, a Rusiei sau a Austriei, ar aduce ca doamnă va fi lesne bănuită de români, atât de geloși de libera și neinfluențată din afară a lor dezvoltare națională, că acea principesă va căuta să stabilească în țară influența Curții în care s-a născut. Hotărât a depărta din grija supușilor săi asemenea bănuieli, Vodă Carol se îndreaptă la frățescul prietesug al principelui de Coroană a Prusiei, cerându-i povață și ajutor pentru a afla acea principesă care să întrunească calitățile fizice și psihice spre a fi soață pentru dânsul, mamă pentru țara lui.

În p. 62: *Carol și Elisabeta la începutul căsătoriei lor*

Regina Elisabeta (în centrul imaginii)

După schimb de vie și dese corespondență, principele de Coroană și soția sa, în înțelegere cu familia domnitorului între care, mai ales cu sora lui contesa de Flandra, în acord și cu regele Wilhelm și regina Augusta, propuse pe tânăra principesă Elisabeta de Wied, fina reginei văduvă a Prusiei, înrudită prin mama ei, născută principesă de Nassau, cu regina Suediei și, mai departe, cu arhiducesa și mari ducese austriece și ruse. Judecând după un portret ce i se trimise exteriorul miresei propuse făcu bună impresie domnitorului; nu rămânea decât ca *de visu* să-și confirme această impresiune.

Folosindu-se de călătoria la curțile străine de care am vorbit, curți dintre care era și acea a Franței, unde domnitorul nu lipsi a împărtăși proiectul său matrimonial, suveranul francez aprobă pe deplin nimerita și înțeleapta alegere a domnitorului român. Apoi la 30 septembrie 1869 se petrecu la Colonia [Köln] în grădina palmierilor de acolo, cuvenita întâlnire între principesa Elisabeta, însoțită de mama sa, și domnitorul Carol care nu era însoțit decât de agentul său diplomatic de la Paris, I. Strat, și de consilierul de încredere al principelui Carol Anton de Hohenzollern, tata domnitorului, de domnul de Werner care venise în România în 1866 împreună cu alesul atunci al țării. La acea primă întrevedere chiar inimile tinere ale domnului și principesei putură să-și exclame una alteia triumfătoarele cuvinte: *veni, vidi, vici.*

Și aci nu este poate de prisos să intercalez un incident petrecut în acele momente de febrilă așteptare și de fericit rezultat al întrevederii de la Colonia, incident iarăși caracteristic al firii lui Vodă Carol, și mi-a fost povestită în urmă de însuși Strat.

Îndată după întoarcerea din parc, unde domnitorul văzuse, se plimbase și se întreținuse cu inima deschisă cu tânăra principesă, el însărcină pe domnul de Werner a se duce la principesa-mamă de Wied și a o ruga să binevoiască a primi pe domnul român spre a-i cere mâna fiicei sale, principesa Elisabeta. Surprins de așa repede deciziunea domnitorului său, inteligentul și veselul Strat, care pe cât era de ager și deștept la minte, era pe atât de încet și negrăbit la fapte, îi zise:

— Măria Ta, n-ai hotărât să pleci astăzi, n-ar fi mai bine să te mai gândești și să amâni cererea principesei pentru mâine?

— M-am gândit, îi răspunse domnitorul și acum am hotărât. Iată iarăși o dovadă, și aceasta într-un eveniment din cele mai importante ale vieții cum este căsătoria, de firea lui Vodă Carol: măsurat și negrăbit la chibzuire, repede și hotărât la făptuire.

Puține ore după prima lor întâlnire, domnul Carol al României și principesa Elisabeta de Wied erau promiși unul altuia; logodna oficială se săvârși la 4 octombrie 1869 în castelul de la Monrepos al familiei princiare de Wied.

După scurta sesiune a camerelor din primăvara acelui an, eu mă-așezasem la mine la țară, unde urmăream dările de seamă ale ziarelor despre călătoriile domnitorului la curtea Rusiei, de la Livadia în Crimeea; apoi la curțile Austriei, Bavariei, Prusiei, Belgiei și ale lui Napoleon III la Paris. Ca orice român vedeam cu mulțumire distinsele primiri făcute pretutindeni domnului țării noastre.

Când se publică în *Monitorul oficial* telegrama din castelul de Neuwied către președintele Consiliului de Miniștri prin care domnitorul anunța logodna sa, de la o margine la cealaltă a țării, fu un sentiment de nespusă bucurie că tânărul stăpânitor își clădește în sfârșit lui și urmașilor căminul în care se vor întemeia legături și mai trainici între el și poporul care l-a ales. Din ziua aceea, fiecare comunicat al foaiei oficiale dând seamă despre ceremoniile logodnei, apoi ale nunții, care se sfârși cu mare pompă la 3 noiembrie în palatul de la Neuwied, frumos așezat pe marginea legendarului Rhin, aflându-se în față regina Augusta, reprezentând totdeodată și pe regele Prusiei, împiedecat de treburile statului de a asista, și în prezența multor principi membri ai ambelor familii și ai trimișilor speciali ai curților înrudite, a Prusiei și Franței...

Cu multă înduioșare se citea în dările de seamă ale ziarelor despre acele serbări nupțiale din Neuwies. Cuvintele care îi serviră de text pastorului protestant în predica ce-i adresă miresei în ziua cununiei, amintind frumoasa făgăduință din Biblie a lui Ruth către Noemi: „Unde mergi tu și eu voi merge, unde rămâi tu și eu rămâi, poporul tău e poporul meu, Dumnezeul tău e Dumnezeul meu; unde tu vei muri acolo mor și eu, acolo voi să fiu înmormântată..."

Dar ce așteapta cu abia stăpânită nerbădare lumea românească era sosirea tinerei doamne...

Cât pentru primirea ce se făcu în București doamnei, în ziua de 12 noiembrie, penelul pictorului și instantaneul fotografului ar fi fost singure în stare a reproduce, mai plastic și mai întipăritor, acea primire, decât o pană de scriitor.

Coborându-se din vapor la Giurgiu, domnul și doamna se urcară cu festiv ceremonial în trenul căii ferate spre București, care acum se inaugurase. La gara Filaret se petrecu iarăși solemnă și ceremonială primire în care era prevăzută salutarea și urarea de bună sosire din partea unui comitet de doamne bucureștene, în frunte cu soția primarului Capitalei, doamna G. Gr. Cantacuzino, comitet în care fusese desemnată a lua parte și soția mea. Astfel avusese prilejul de a fi pus în cunoștința unui mic și picant incident iscat în acel comitet de o chestiune de toaletă — chestiune întotdeauna de serioasă importanță feminină — dar care

atunci, din cauza celor petrecute mai înainte, luase un caracter şi mai însemnat de protestare şi de blam din partea doamnelor în contra unui ministru, destul de îndrăzneţ, spre a se atinge de acel domeniu de eleganţă şi de estetică femeiască în care sexul frumos nu tolerează amestec bărbătesc, şi mai puţin încă guvernamental.

Cutezătorul ministru era B. Boerescu, care fusese delegat a reprezenta guvernul la ceremoniile căsătoriei domnitorului, împreună cu doamnele Zulnia Sturdza şi Elena Cornescu, desemnate ca doamne de onoare, şi de A. Mavrocordat, ca şambelan pe lângă doamna. Cât de inteligent era Boerescu, dar el comise atunci *une gaffe*, cum zice francezul: el se aventură pe un teren în care era absolut incompetent. Într-un discurs de complimentare adresat princiarei mirese, Boerescu, pe lângă alte urări bine gândite şi bine rostite, adaugă şi pe aceea că tânăra doamnă trebuie să fie în ţara în care va domni, pentru femeile române pildă de moralitate casnică şi vrăşmaşă aprigă a luxului femeiesc.

Se poate lesne închipui nemulţumirea ce stârni în lumea feminină de la noi aceste cuvinte ale unui înalt demnitar al ţării, zise în împrejurări în care se pun de obicei în relief mai multe calităţi, în loc de defecte ale compatrioţilor. Moralitatea casnică — ziceau supărate damele — apoi aceasta în palat, ca şi în colibă, depinde mai mult de exemplul şi purtarea bărbaţilor. Doamna Cuza fusese o sfântă dar...

Cât despre luxul în îmbrăcămintea femeilor noastre, protestatoarele doamne îşi permiteau a da, împreună cu o lecţiune de estetică, şi una de economie politică imprudentului ministru, amintindu-i că luxul, atunci când este în raport cu mijloacele personale, este un agent social de progres comercial, industrial şi artistic, care dezvoltă gustul şi buna stare generală...

Perechea domnească, după ce primi la gară saluturile consiliului comunal al Capitalei şi ale doamnelor venite spre întâmpinare, se sui în trăsura de gală, care, străbătând valurile de oameni care o aclamau în cale, sui dealul la Mitropolie. Aci, când la braţul domnescului ei soţ tânăra şi graţioasa doamnă se încadră în pervazul porţilor bătrânei catedrale, ea fu pentru toţi cei de faţă ca o apariţie de lumină, ca întruparea primăverii cu obraji îmbujoraţi de emoţiune şi de fericire. Mitropolitul primat Nifon, ca un biblic patriarh cu barba albă ca zăpada, prezentă suveranilor spre sărutare crucea şi Evanghelia, şi oficiă Te Deum de mulţumiri şi urări îndreptate către cer şi în care „Mulţi ani trăiască" izbucni cu entuziasm din toate piepturile.

Din biserică, augustii soţi se îndreptară către întinsul velarium împodobit cu flori şi cu verdeaţă, care unea tinda Mitropoliei cu pridvorul palatului mitropolitan, unde se înalţă estrada de pe care primarul Capitalei, G. Gr. Cantacuzino, înconjurat de consiliul municipal, de miniştri, de membrii înaltelor corpuri ale statului, de înalţi demnitari civili şi militari, celebră cununia civilă a maiestăţii sale Carol I, domn al românilor şi principe de Hohenzollern, cu alteţa sa serenissimă Elisabeta, principesă de Wied, subscriindu-se actul de căsătorie pe pergament în îndoit exemplar, din care unul rămase în arhiva capitalei Bucureşti, iar celălalt se depuse în arhiva statului.

De pe acea estradă, împreună cu colegii mei din Adunarea Deputaţilor, asistam la celebrarea căsătoriei civile a suveranilor ţării.

Apoi cortegiul domnesc, în ordine şi cu ceremonialul ce fusese alcătuit pentru această extraordinară ocaziune, porniră în sunetul clopotelor celor o sută de biserici din Capitală, în bubuitul tunurilor şi tunetelor de aclamaţiune delirante ale mulţimii, care se întindea ca o mare pe tot parcursul. Domneştii soţi, încărcaţi şi acoperiţi de flori ce curgeau asupră-le din toate ferestrele şi balcoanele, ajunseră la palatul care avea să le fie — cum este în viaţa oricărui muritor, mare sau mic — cuib la clipe de fericire, adăpost la ceasuri de mâhnire; dar mai ales pentru ei, domnul şi doamna ţării, cinstit pristol înaintea căruia aveau să aducă prinos cucernic de sfânte slujbe pentru fapte de slavă şi de mărire săvârşite împreună cu poporul lor. ■

Prezentare şi selecţie
Ioan LĂCUSTĂ

IMPORTANT PENTRU COLECŢIONARI

Întrucât foarte mulţi posesori ai colecţiilor complete Magazin istoric **ne-au semnalat, în 1993, neprimirea unor numere din revistă, în mod cu totul excepţional, redacţia iniţiază cu titlul experimental pentru lunile octombrie, noiembrie, decembrie 1993 un sistem de abonament direct la redacţie.**

Cititorii din provincie care doresc că se aboneze astfel sunt rugaţi să expedieze prin mandat poştal până cel târziu la 30 septembrie 1993, data poştei pe adresa: d-na Doina Pascu, redacţia Magazin istoric, **C.P. 1-702, Bucureşti, suma de 900 lei, reprezentând costul abonamentului pe lunile octombrie, noiembrie, decembrie 1993 şi costul cheltuielilor poştale.**

Deci, până la 30 septembrie a.c. vă puteţi abona prin mandat poştal şi la sediul redacţiei pentru lunile octombrie-decembrie 1993.

Cititorii din Bucureşti pot contracta abonamentul, ca şi până acum, prezentându-se la sediul redacţiei noastre.

Cititorule,

de vei vrea să afli mai departe misterele istoriei de la noi şi de pe alte locuri, de vei vrea să cunoşti adevărurile epocilor trecute, multă vreme ascunse, de vei vrea să citeşti documente tăinuite, însemnări şi jurnale ale personalităţilor cu un mare rol în istorie, de vei vrea să desluşeşti sensurile şi substraturile multor evenimente care până acum au scăpat dezvăluirilor, atunci vei continua să citeşti această carte lunară de istorie, care este revista noastră.

Chiar de la 1 octombrie 1993 preţul unui exemplar va fi de 300 lei la vânzare liberă, iar la abonament de 250 lei (cu menţiunea că acele aproape 1 000 de abonamente achitate pe întregul an 1993 vor fi livrate abonaţilor fără nici o diferenţă de preţ — pierderile mari fiind suportate de redacţie).

Să vă mărturisim secretul majorării preţului (măsură adoptată cu o întârziere de câteva luni, după ce am ajuns în imposibilitatea de a mai susţine revista la actualul preţ). Este secretul lui Polichinelle! Hârtia, cartonul, tiparul, cernelurile, difuzarea, chiria, telefoanele, corespondenţa, energia electrică, transporturile s-au scumpit în ultimele luni în aşa măsură încât, chiar la 300 lei exemplarul la vânzare liberă şi 250 lei la abonamente, costul revistei depăşeşte preţul ei public (salariile ca şi colaborările continuând să fie însă un modest capitol din buget).

Ne străduim să acoperim pierderile cronice prin sprijinul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, prin donaţiile, subvenţiile, ajutoarele de tot felul, prin serviciile de editare şi redactare pe care echipa noastră le execută fără preget în cadrul Fundaţiei.

Am primit în aceste luni sute de scrisori (ne sosesc în continuare mii şi mii de scrisori anual) în care autorii lor ne declară o loialitate impresionantă, afirmând că nici un sacrificiu nu va fi prea mare spre a citi mai departe revista. În cavalcada preţurilor, 300 de lei nu înseamnă decât 5 ţigări „Kent" sau 2 pachete de „Carpaţi".

Noi ştim însă că pentru mulţi oameni 300 de lei reprezintă mult. Cu gândul la aceşti cititori, am oprit preţul la această sumă. Şi cu convingerea că înţelegerea dumnevoastră va fi la nivelul cuvintelor din scrisorile dumneavoastră.

Este poate momentul să vă amintim că Fundaţia Culturală Magazin Istoric a asigurat în 1992-1993 aproape 40 de burse anuale pentru studenţi şi elevi din întreaga ţară şi din Moldova de peste Prut, că am premiat 3 lucrări de mare valoare din istoriografia românească a ultimilor trei ani (amănunte chiar în acest număr); că am organizat concursul Dumneavoastră, că am editat 3 lucrări de istorie şi am colaborat cu editura Adevărul pentru o importantă restituire: jurnalul *generalului academician Radu R. Rosetti.*

Cititorule,

dacă vei dori să citeşti în lunile viitoare adevărul despre planul lui Lenin de a-l înlătura pe regele Ferdinand; cum a renunţat Nicolae Ceauşescu în 1988 la clauza naţiunii celei mai favorizate în relaţiile comerciale cu S.U.A şi de ce s-au purtat discuţii între 1881 şi 1912 de la Washington la Bucureşti pentru acceptarea clauzei de către români; de ce au iubit-o Cezar şi Antoniu pe Cleopatra; cea mai uluitoare moştenire lăsată Academiei Române în acest secol; Iuliu Maniu, Radu R. Rosetti, Ion Pelivan, Coriolan Bălan acţionează pentru Marea Unire; conspiraţiile bucovinenilor pentru a reveni la România; crimele de la Opera din Paris; care au fost secretele sistemului bancar românesc de-a lungul timpului; emigranţii evrei ajutaţi de români pe Marea Neagră în timpul războiului; din culisele Sfatului Ţării de la Chişinău; Ion Antonescu într-un document nou din primul război mondial; Gheorghe Brătianu şi Constantin Vişoianu în scrierile lor necunoscute despre misiunea istorică a Ungariei; cum se distrau bucureştenii în carnaval şi multe alte subiecte inedite,

atunci nu vei uita că le poţi găsi doar *în revista* Magazin istoric *care de la 1 octombrie 1993 costă 300 lei, iar abonamentul pe 3 luni — 750 lei. Pentru 1993 ne puteţi găsi în catalogul Rodipet la poziţia 4055.*

Pentru membrii şi prietenii Fundaţiei Culturale Magazin Istoric care ne-au ajutat în aceşti doi ani, suntem mai departe primitori de donaţii la conturile: B.R.C.E., Calea Victoriei nr. 22-24, sector 3, Bucureşti, 4510.009055.000.4 — lei şi 4610.009055.300.1 — valută.

Dacă am publica doar o listă a subiectelor şi un indice al autorilor din anii 1990-91-92-93, s-ar putea vedea din cele 4 800 pagini ale seriei noi că am fost şi suntem singura enciclopedie color de istorie românească şi universală inedită şi difuzată la cele mai reduse preţuri. Deci, vom continua!

CUM A DISPĂRUT NAVIGATORUL ENGLEZ HENRY HUDSON?

ROGER DELORME

17 aprilie 1610. „Discovery", o corăbioară de 55 tone, ridică ancora la Londra şi coboară încetişor estuarul Tamisei[1]. În afara căpitanului, ambarcaţiunea are la bord un echipaj format din 22 persoane. Una dintre ele este fiul căpitanului. „Discovery" transportă provizii pentru o lungă călătorie de explorare a apelor arctice din America de Nord.

Şaptesprezece luni mai târziu, la 6 septembrie 1611, un vas de pescuit irlandez zăreşte corăbioara engleză înaintând cu greu spre est, în largul Golfului Galway. Când nava soseşte la ţărm, mai are la bord numai opt oameni înfometaţi şi epuizaţi. La comanda ei se află un matelot oarecare.

Peripeţiile lui „Discovery", în cele şaptesprezece luni, împrejurările dispariţiei căpitanului şi a paisprezece membri ai echipajului n-au putut fi niciodată elucidate. Au rămas un mister în analele marilor expediţii geografice. Timp îndelungat, istoricii au dispus numai de două elemente pentru reconstituirea evenimentelor: o notă găsită pe vas, în cuşeta unui marinar mort, respectiv, însemnările subiective ale unui supravieţuitor, şi jurnalul de bord, incomplet.

Speranţe înşelate

Căpitanul lui „Discovery" se numea Henry Hudson. Numele lui s-a imprimat pentru totdeauna pe hărţile Americii, desemnând câteva oraşe, unul dintre cele mai importante fluvii şi aproape un milion şi jumătate de kilometri pătraţi de mări arctice. În 1927, istoricii britanici au scos la lumină de sub colbul trecutului câteva vechi documente, conţinând date necunoscute despre ultima şi fatala călătorie a lui Henry Hudson. Ele au lăsat însă multe îndoieli asupra tragicului său sfârşit.

Scopul călătoriei exploratorului britanic era să găsească o trecere din Europa spre Asia, prin nordul continentului american. Cu 25 ani în urmă, căpitanul John Davis descoperise o deschidere între insula Baffin şi Labrador, pe care o botezase „ecluza înfuriată", din pricina apelor tumultuoase şi învolburate ce păreau să se verse acolo. Ulterior ea avea să fie rebotezată Strîmtoarea Hudson.

În primele trei săptămâni „Discovery" a navigat pe coasta estică a Marii Britanii. Schimbând direcţia spre vest, la 11 mai 1610, a ajuns în Islanda, iar la începutul lui iunie, a pornit spre largul a ceea ce pe atunci se numea Ţinutul pustiu, respectiv extremul sudic al Groenlandei. Pe la jumătatea aceleiaşi luni, corabia a pătruns în strâmtoare, largă de peste 700 km, iar la 3 august „Discovery" a trecut pe lângă două promontorii, nevăzute până atunci de nici un european. Hudson le-a dat numele a doi dintre organizatorii expediţiei: Diggs şi Wolstenhome. Aceste două capuri înzăpezite, populate de mii de păsări marine, formau portalul imensei mări, numită astăzi golful Hudson. Căpitanul Hudson şi-a îndreptat corabia de-a lungul coastei de est a acestei mări, convins că se află în drum spre apele calde ale Pacificului. Dar după trei săptămâni de navigaţie, „Discovery" a intrat într-o zonă de delte şi lacuri mlăştinoase. Exploratorul englez a trebuit să constate cu amărăciune că „Marea trecătoare spre Orient" în care sperase, nu era decât... o mare fundătură.

Cu toate acestea, el a refuzat să asculte glasurile marinarilor care-i cereau insistent să-şi adandoneze căutările şi să ia calea întoarcerii înainte de a începe vremea rea. Încetul cu încetul nemulţumirea acestor oameni, înspăimântaţi de perspectiva de a petrece iarna în ţinuturi necunoscute şi, în mod cert, neospitaliere, a degenerat în revoltă.

La 10 septembrie, Hudson şi-a destituit secundul, pe Robert Juet, care complotase să ia cu forţa comanda navei,

[1] Roger Delorme a mai cercetat şi alte enigme ale istoriei, prezentate în reviste de istorie franceze, dintre care *Magazin istoric* a reprodus cazul lui Rudolf Diesel (nr. 2/1981) şi uriaşul din Cardiff (nr. 5/1983).

pentru a porni imediat spre Anglia. L-a înlocuit cu un marinar neexperimentat, Robert Bylot, iar pe șeful echipajului, Francis Clement, cu un oarecare William Wilson. Exact când situația devenise foarte critică, „Discovery" avea la comandă doi navigatori puțin pricepuți, iar în echipaj dușmani de moarte ai căpitanului, pe Juet și Clement. Restul de marinari erau oricând gata să se alăture acestora din urmă împotriva unui căpitan a cărui încăpățânare o considerau curată nebunie.

Henry Hudson și-a păstrat totuși o oarecare autoritate, până ce direcția nord a fost blocată de ghețuri. Era cert acum că „Discovery" nu se va mai întoarce în Anglia, în cursul anului 1610. La 1 noiembrie, vasul a eșuat în apropierea țărmului de sud-est al golfului, iar zece zile mai târziu a încremenit între ghețuri. Hudson se afla acum în fața unei mari probleme: asigurarea hranei pentru o iarnă întreagă. Și atunci a adoptat o primă măsură: raționalizarea proviziilor, ceea ce a sporit ostilitatea echipajului. Și nu numai atât.

În prima lună de hibernare a murit artileristul John William. Până și împărțirea puținelor sale bunuri a degenerat într-un mic incident. Unul dintre marinari, considerându-se profund nedreptățit, s-a declarat dușman de moarte al lui Henry Hudson. Apoi, tâmplarul navei, Philip Staffe, a refuzat deschis să se supună căpitanului, când acesta i-a ordonat să construiască o baracă din lemn pe mal.

Încăierări cu eschimoșii

Lunile de iarnă s-au scurs, interminabile, în cenușiul unui peisaj dezolant, în teama de moarte și suferințele provocate de scorbut. La începutul primăverii, când gheața a început să crape, echipajul de pe „Discovery" a reușit să prindă câteva păsări migratoare și să facă rost de ceva hrană proaspătă: broaște și mușchi. Apoi, când s-au deschis canale de apă, câțiva marinari, porniți la pescuit cu o șalupă, au adus pește din abundență. Între timp, Hudson îl destituise pe Bylot din postul de secund și îl înlocuise cu John King, un matelot fără cunoștințe de navigație. Cum era de așteptat, Bylot a trecut și el în rândurile dușmanilor.

La 12 iunie 1611, Hudson a ordonat ridicarea ancorei, cu direcția nord. Echipajul credea că se află, în sfârșit, pe drumul de întoarcere, dar iarna neîndurătoare nu îl clintise pe Hudson din hotărârea lui. A îndreptat nava spre nord-vest, în ape ostile și necunoscute. Având drept unică încurajare perspectiva unor noi privațiuni, echipajul era gata să recurgă la acte disperate. William Wilson a trecut și el de partea conjuraților. Revolta s-a declanșat în zorii zilei de 23 iunie, la semnalul bucătarului navei: o bătaie puternică într-o oală metalică. Câtva timp mai târziu răsculații erau stăpâni pe navă. Un singur om, John King, a trecut în mod loial de partea lui Hudson.

După discuții aprinse, răsculații au dat la apă șalupa ce se afla pe corabie, coborându-l în ea pe Henry Hudson, pe fiul său, John, și pe încă doi marinari, Lodley și Butt. I-au obligat apoi să sară în șalupă și pe John King și pe un anume Thomas Woodhouse, care însoțea expediția ca matematician. Doi marinari bolnavi, Adam Moore și Sidrack Manner, au fost și ei transportați în fragila ambarcațiune. Pe neașteptate, Philip Staffe, tâmplarul recalcitrant, cel care refuzase să execute ordinele lui Hudson, a declarat că rămâne fidel căpitanului, căci deși ținea la independența sa nu voia — cum a spus el — să fie părtaș la o crimă. Drept care, și-a luat uneltele de tâmplar, muscheta, un săculeț cu făină și a coborât singur în șalupă. Apoi, întorcându-se spre cei trei capi ai revoltei, Greene, Juet și Wilson, le-a spus cu un glas profetic: „Sunteți niște oameni morți!"

Când „Discovery" a scăpat din strânsoarea ghețurilor plutitoare, Greene a tăiat legătura șalupei supraîncărcate. Apoi, răzvrătiții s-au năpustit asupra ultimelor rezerve de alimente și alcool, puse sub cheie de Hudson și, cu toate pânzele sus, „Discovery" a luat direcția nord. Unul dintre marinari a văzut șalupa îndreptându-se spre sud, purtată de unica sa pânză... după care nimeni n-a mai văzut-o niciodată.

Greene era prea neinstruit pentru a conduce nava. A predat comanda lui Prickett, a cărui primă grijă a fost de a distruge jurnalul de bord al lui Hudson, începând de la data de 3 august anul precedent, dată la care marele navigator scrisese: „Intrăm într-o mare deschisă spre vest".

După săptămâni de navigație grea, „Discovery" a atins cele două capuri de la intrarea în strâmtoare. La 28 iulie, Greene, Wilson și John Thomas au coborât pe pământ, într-o barcă de pe navă, însoțiți de Perse, Motter și Prickett, pentru a încerca să obțină provizii de la eschimoși. Dar lucrurile au luat o întorsătură tragică. Prickett, rămas în barcă, a fost atacat de un eschimos, care l-a rănit la piept cu un cuțit. Englezul a reușit totuși să-l sugrume pe atacant: au urmat o serie de încăierări cu indigenii, în fața cărora britanicii au început să bată în retragere. Greene, Perse, Wilson și Thomas au fost răniți; numai Motter a rămas nevătămat. Au reușit totuși să fugă pe mare, în bărcuța lor. Atunci eschimoșii i-au atacat cu arcuri și săgeți. O săgeată l-a rănit pe Perse, o alta s-a înfipt în spatele lui Prickett, iar o alta l-a ucis pe loc pe Greene. Camarazii săi i-au aruncat corpul în mare, pentru a ușura bărcuța, care a ajuns în cele din urmă la „Discovery" cu o încărcătură de răniți și muribunzi. Thomas a murit chiar în aceeași seară, William Wilson la scurt timp.

Perse a decedat peste două zile. La bordul corăbiei nu mai rămâneau acum decât nouă oameni. În mijlocul Atlanticului, pe când marinarii de pe „Discovery" ajunseseră să mănânce oase de păsări, fripte în ulei de candelă, alge și pene de păsări arse, Robert Juet, ultimul membru al triumviratului care, la 23 iunie, hotărâse asupra vieții și morții oamenilor de pe „Discovery", murea și el de epuizare. Profeția lui Philip Staffe se împlinea.

Justiția acuză, dar nu pedepsește

La 6 septembrie, „Discovery", aflată acum în largul Groenlandei, sub comanda lui Bylot, a întâlnit un vas de pescuit de la care a obținut suficiente provizii pentru a se întoarce în Anglia. La sosirea în port, Bylot și Prickett au întocmit un raport asupra expediției lor, pentru a-l da armatorilor vasului. În acest raport, aproape în întregime apocrif, cei doi au lăsat să se înțeleagă că ei înșiși descoperiseră faimoasa „Trecătoare de nord-vest" și-și „exprimau regretul că Hudson și alți câțiva n-au mai putut străbate drumul de întoarcere".

Evident, documentul a dat naștere la îndoieli. Ba chiar au existat opinii ferme. Merită să fie spânzurați cu toții, a conchis un judecător de la Trinity House, în urma anchetei întreprinse asupra declarațiilor făcute de supraviețuitorii de pe „Discovery". Dar armatorii și organizatorii nu erau deloc de părere că trebuiau spânzurați indivizi care le puteau furniza secretul unei trăcători prin nord-vest, ținând cont și de imensele profituri pe care aceasta le-ar fi putut aduce comerțului. Angrenajele justiției s-au pus totuși în funcțiune, dar cu încetineală. De-abia în 1618 au fost dați în urmărire cei opt supraviețuitori. Între timp, doi dintre ei dispăruseră. Au fost anchetați Bylot și un alt marinar, apoi au fost eliberați imediat. La 24 iulie 1618, cei patru membri ai echipajului rămași în discuție au compărut în fața Tribunalului Amiralității, sub acuzația de a fi abandonat pe comandantul lui „Discovery", împreună cu opt dintre oamenii săi, în mările Americii, fără alimente și îmbrăcăminte adecvate, ceea ce dusese la moartea acestora. O crimă ce ar fi trebuit pedepsită cu moartea, conform legilor și cutumelor maritime ale vremii. În mod cert principalii vinovați erau morți sau dispăruți. Dosarul afacerii nu prea conținea documente autentice și indiscutabile. În fapt istoricii britanici discută și astăzi afacerea „răsculaților de pe «Discovery»". Oricare ar fi fost faptele, o ordonanță a fost pronunțată în favoarea lui Clement; Prickett și Wilson au fost declarați nevinovați. Justiția Coroanei își îndeplinise în mod simbolic datoria față de victimele de pe „Discovery".

Între timp, în 1612, se trimisese o expediție de cercetare pe urmele lui Henry Hudson, dar fără rezultat. În 1631, exact la 20 de ani de la revolta de pe „Discovery", Thomas James a explorat micul golf... astăzi golful James, lângă care Hudson petrecuse atâtea luni de disperare. Pe o insulă lipsită de vegetație din apropiere, denumită Barby Island, James a descoperit câțiva stâlpi de lemn, care pot susține un adăpost. Erau bine șlefuiți și adânc înfipți în pământ... Poate ultima lucrare executată de indisciplinatul, dar eroicul tâmplar Philip Staffe, pentru nefericitul comandant al lui „Discovery". ■

În românește de
Maria BERCEANU

În căutarea unei rute scurte între Europa și Asia prin Oceanul Arctic, navigatorul și exploratorul britanic Henry Hudson — citim în Encyclopaedia Britannica. Macropaedia, **vol. 8, pp. 1130-1131, din care am extras aceste date — a întreprins patru călătorii. Cea din 1610 era deci ultima, fiind precedată de altele, efectuate în anii 1607, 1608 și 1609.**

Despre primii ani din viața lui Henry Hudson (născut în jurul anului 1550) nu s-au păstrat surse documentare. Se știe numai că — o generație înaintea lui Henry — câțiva membri ai familiei sale erau asociați ai companiei de navigație Muscovy Company of London. În casa lui Thomas Hudson din Linehouse, astăzi în zona cartierului londonez East End, s-a plănuit călătoria lui John Davis din 1585, în căutarea unei treceri din Europa în Asia, prin nord-est. Probabil că tânărul Hudson, viitorul explorator arctic, a fost și el prezent la discuții, în timpul cărora i s-a trezit interesul pentru lumea nordului înghețat. Bun cunoscător al geografiei Arcticii și priceput navigator, Hudson a fost ulterior desemnat de două prospere companii de navigație, una engleză, cealaltă olandeză, să conducă expediții pe al căror succes organizatorii nu scontau. În primăvara lui 1607, împreună cu fiul său John și alți zece tovarăși de echipaj, Hudson a căutat în zadar o trecere spre Japonia și China pe la Polul Nord. În anul următor, aceleași companii l-au însărcinat iar să găsească o rută scurtă Europa-Asia între arhipelagul Spitsbergen și Novaia Zemlea, din Marea Barents. Blocat de ghețuri, navigatorul britanic s-a întors tot fără succes la Londra. Dar calculele sale privind numărul enorm de balene și morse ale arhipelagului Spitsbergen i-au determinat pe englezi și olandezi să fondeze acolo o adevărată industrie a acestora.

La scurt timp, Hudson a fost chemat la Amsterdam pentru o a treia călătorie în același scop, al unei legături mai scurte Europa-Asia. Acolo a auzit zvonuri despre două canale spre Pacific prin America de Nord. A întreprins această a treia călătorie, în aprilie 1609, pentru Compania olandeză a Indiilor de est, punând astfel bazele ocupării de către olandezi a ținuturilor Delaware și a celor din jurul fluviului Hudson (în prezent în S.U.A.), pe care a înaintat aproximativ 150 mile (240 km), până în apropiere de New York. A ajuns astfel la concluzia că fluviul — descoperit de navigatorul florentin Giovanni da Vérrazano, în 1524 — nu-l conduce spre Pacific. Drept care s-a întors la Amsterdam, mânat și de vânturile și furtunile puternice care i-au tăiat drumul.

În 1602, navigatorul englez George Weymonth descoperise o intrare (azi strâmtoarea Hudson) și descrisese o „scădere de ape spumegânde", ceea ce i-a sugerat lui Hudson că în spatele ei se află un mare volum de apă, care n-ar fi putut fi decât Pacificul. Și atunci s-a îmbarcat în a patra sa călătorie (n. red.).

1348.

CIUMA NEAGRĂ PUSTIEȘTE EUROPA

JEAN GOGLIN

Teritoriul istoricului — pentru a relua titlul unei cărți semnate de Emmanuel Le Roy Ladurie — se extinde. Până la începutul acestui secol, istoria politică (bătălii, intrigi de curte) constituia domeniul predilect, iar uneori exclusiv, de investigare a trecutului. Treptat însă a sporit rolul istoriei economice și sociale în explicarea mecanismelor care au generat un fenomen istoric sau altul. Dar transformarea cea mai spectaculoasă s-a produs sub impactul Școlii de la Annales[1]. Istoricii grupați în jurul acesteia s-au aplecat asupra unor aspecte ignorate până atunci: istoria climei, demografia istorică, istoria mentalităților, istoria vieții cotidiene etc. Aceste discipline noi — care pun accentul pe mediul natural și social în care evoluau strămoșii noștri, dar și pe modul cum gândeau ei, reconstituit atât pe baza izvoarelor literare, cât și pe baza descoperirilor arheologice, a analizei structurii locuințelor, a modului cum se îmbrăcau — au un mare rol în a reda omului funcția sa de subiect, nu de simplu obiect al istoriei. Desigur, nu au lipsit nici reacțiile inverse, caracterizări de genul: aceasta este pseudoistorie, se ocupă de fapte mărunte, lipsite de importanță.

O dovadă că nu este așa o constituie includerea în programul Congresului de științe istorice de la Madrid, ce a avut loc în anul 1990, a unei teme intitulate Maladie și societate. Impactul pe care maladiile — și mai ales epidemiile — l-au avut asupra evoluției societății umane s-a dovedit însemnat. S-a stabilit, pentru Europa preindustrială, că există o strânsă legătură între creșterea prețurilor la grâne și sporirea brutală a mortalității ca urmare a unei epidemii, mai ales dacă ea survine cu două-trei luni înainte de strângerea recoltei. Aceasta este compromisă prin lipsa brațelor de muncă, stocurile se epuizează rapid, se instăpânește foametea, care face ca epidemia să bântuie cu și mai mare furie.

La început nu au lipsit exagerările din partea unor istorici, care au mers până la a pune prăbușirea Imperiului roman exclusiv pe seama unor asemenea factori biologici. André Burguière, autorul capitolului Antropologia socială, publicat în volumul La Nouvelle Histoire (Noua istorie), apărut la Paris, în anul 1978, sub redacția lui Jacques le Goff, Roger Chartier și Jacques Revel, invita la prudență atât față de interpretările strict biologice, cât și față de cele strict socio-e-

Planșa dintr-un tratat de anatomie flamand din 1543 înfățișând mușchii

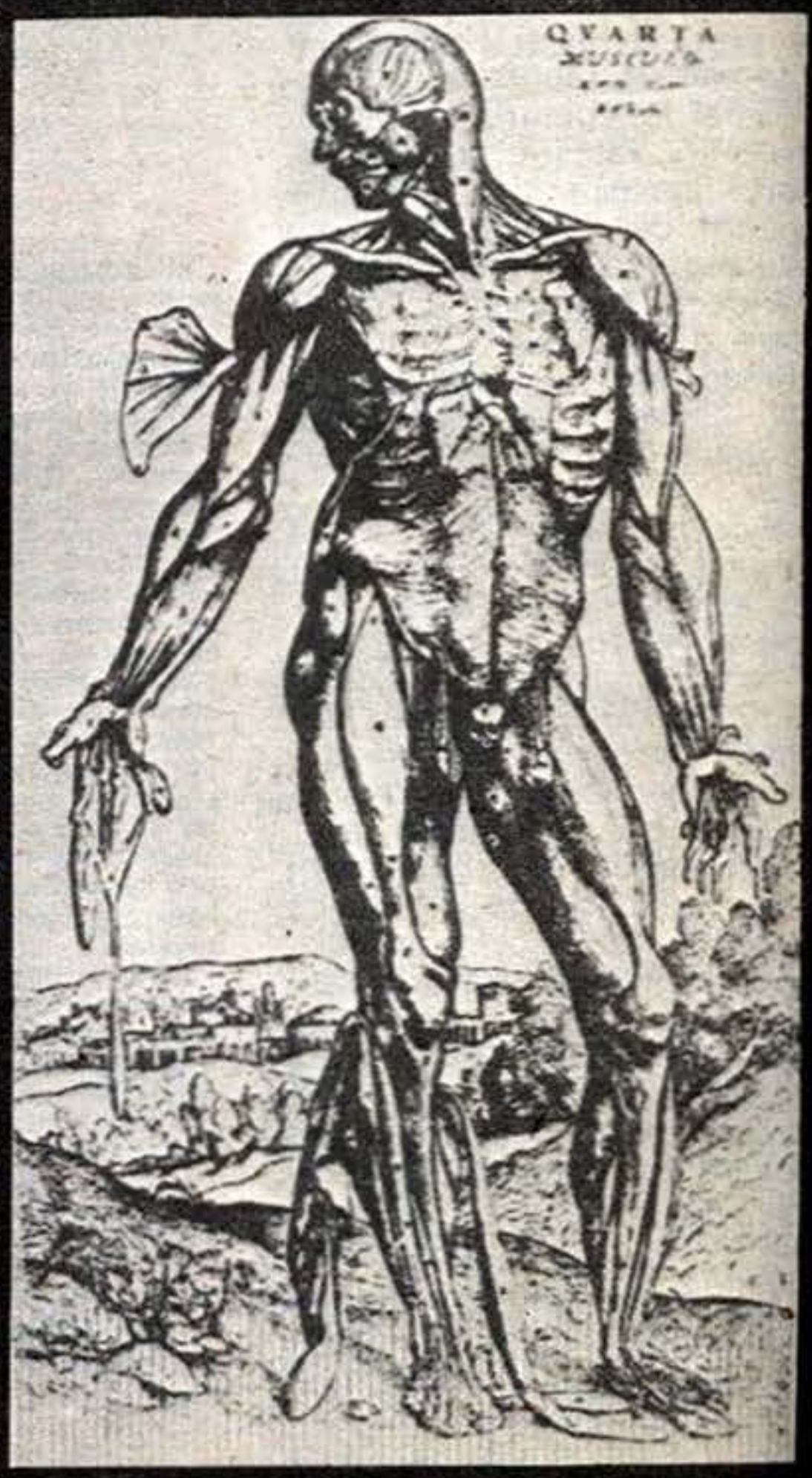

[1] Revistă de istorie apărută în 1929 la Strasbourg din inițiativa istoricilor Lucien Febvre și Marc Bloch. Din anii '30 revista s-a mutat la Paris. Devenită una dintre principalele reviste de istorie pe plan mondial, ea și-a modificat de mai multe ori titlul (1939, 1942, 1945, 1946). Din 1960 s-a afiliat la École pratique des hautes études. *Annales* s-a opus spiritului de specializare îngustă care făcea ca istoricii, economiștii, sociologii să se ignore și a promovat o cercetare interdisciplinară menită să contribuie la crearea unui limbaj comun al științelor sociale, după expresia celui mai celebru membru al grupului, Fernand Braudel. Printre colaboratorii de seamă ai revistei se mai numără Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie, Marc Ferro, E. Labrousse.

conomice. Este adevărat că din moment ce există o istorie a climatului, de exemplu, independentă de voinţa omului, ar fi absurd să negăm şi existenţa uneia a epidemiilor, care dispune de o autonomie proprie. S-a constatat că societatea umană a trebuit să facă faţă, pe rând, unor tipuri diverse de maladii şi nu tuturor deodată. S-a afirmat că un nou bacil nu se poate introduce în sistem decât dacă îl alungă pe cel existent şi al cărui antidot este. Ar exista astfel o incompatibilitate între lepră şi tuberculoză, dovedită de explozia celei din urmă maladii în momentul în care prima cunoştea un recul în Europa. Dar, atrage atenţia André Burguière, analiza unui fenomen epidemic nu trebuie să se reducă la una pur biologică. Istoricul trebuie să se aplece şi asupra modului în care organizarea socială, normele culturale ale unei societăţi au reuşit să îngrădească o epidemie şi să îl facă faţă.

O asemenea analiză întreprinde în cartea sa Les Miserables dans L'Occident médieval **(Săracii Occidentului medieval) istoricul francez Jean Goglin. El prezintă nivelul cunoştinţelor medicale ale Europei în sec. XIV-XV şi consecinţele pandemiei — epidemie ce cuprinde o mare parte a lumii cunoscute — de ciumă din 1348 (** Magazin istoric, **nr. 5/1974). Redăm în continuare un fragment, cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric.

Ceva medicină şi mai multă astrologie

Nu trebuie să ne amăgim în ceea ce priveşte valoarea îngrijirilor acordate de „medici"; ei dispun de puţine remedii: siropuri, infuzii, luare de sânge (practicată şi de bărbier sau potcovar, care suplinesc adesea pe medic). Vinul este recomandat mai ales pentru femeile care nasc.

Numeroşi istorici impută creştinismului decadenţa medicinei. Preocupaţi numai de probleme etice şi religioase, creştinii au făcut din asistenţa bolnavilor o datorie morală, de la care nimeni nu se' putea sustrage. Medicul, aşa cum l-a cunoscut antichitatea, a dispărut sau, pentru a nuanţa, s-a estompat.

În haosul războaielor, epidemiilor, foametei, ordinele religioase sunt singurele care pot da îngrijiri şi încredere. Studiile medicale cunosc o dezvoltare deloc neglijabilă, mai ales în cadrul ordinului benedictin, datorită infirmeriilor mănăstireşti. „Ierburile" (plante medicinale) furnizează medicamentele necesare bolnavilor. Călugării infirmieri ies dintre zidurile mănăstirii pentru a merge la capul bolnavilor, ceea ce va trezi însă opoziţia bisericii. Conciliile şi sinodurile interzic medicina monastică, spre marele regret al bolnavilor care preferă pe călugări medicilor laici fără pregătire şi fără scrupule. Florentinul Taddeo Alderotti (1223-1303), de exemplu, vinde mai întâi lumânări la poarta bisericilor apoi, devenit profesor de medicină, pretinde 100 ducaţi pe zi papei Honorius IV (1285-1287). El nu îşi priveşte niciodată bolnavii în faţă când cere onorariul.

Medicina laică medievală începe odată cu Şcoala din Salerno, ale cărei origini apar înainte de secolul X. Primul manual a fost scris spre 1050 de un anume Gariopontus şi utilizează termeni ca „a cicatriza", „a cauteriza", „a face gargară". Apogeul Şcolii din Salerno se situează spre sfârşitul sec. XI. Pentru pregătirea remediilor, medicii Şcolii se raportează la *antidotarium*, născut din practica zilnică şi îmbogăţit prin observaţii; reţetele acestui „antidot" sunt pregătite de spiţerii şi alchimiştii medievali. Dar Frederic II (1212-1250) interzice membrilor acestei Şcoli să exercite medicina în regatul Neapolelui fără acordul prealabil al nobililor.

Treptat, medicina occidentală înfloreşte şi la Bologna, Montpellier, Neapole, Salamanca, Paris, Oxford, Cambridge, Padova, Pavia. Renumele Şcolii din Bologna în domeniul chirurgiei este datorat talentului lui Ugo Borgognone, mort în 1252, şi al fiului său Théodoric (1204-1298), autor al *Chirurgiei,* culegere a experienţelor celor doi medici. Mondino, născut în 1270, discipol al Şcolii bologneze din 1314, se dovedeşte, graţie lucrării sale fundamentale *Anatomia,* un veritabil înnoitor al studiului acestei ştiinţe. Anumiţi medici sunt acuzaţi de erezie pentru a fi încercat să împace contradicţiile ce se năşteau între doctrina medicală arabă şi teologia catolică.

Chirurgia ia un mare avânt în Franţa, odată cu milanezul Guido Lanfranchi, mort probabil în 1315. Dispreţuită de medicii care nu vroiau să îşi murdărească mâinile, această disciplină era până atunci practicată de bărbieri itineranţi. Or, un bun medic, afirmă Lanfranchi, nu poate să ignore chirurgia, la fel cum un bun chirurg nu trebuie să fie un necunoscător în ale medicinei. Henri de Mondeville (1260-1320), chirurg al lui Filip cel Frumos (1285-1314) şi al lui Ludovic X (1314-1316), îşi descrie arta într-o carte, dar nu uită să îşi sfătuiască confraţii să ceară onorarii mai ridicate decât ceilalţi medici şi să fie atenţi la bolnavii bogaţi care se îmbracă în haine sărăcăcioase pentru a nu plăti prea scump. Guy de Chauliac, medic personal al lui Clement VI (1342-1352) şi al succesorilor săi, atrage mânia lui Petrarca prin grija lui de a etala veşminte scumpe, de a examina pe îndelete urina sau de a reflecta fără sfârşit la luarea sângelui. John de Gaddeshen (1280-1361), medic al lui Eduard II (1307-1327), reuşeşte să limiteze cicatricele pustulelor de variolă de pe chipul fiului regelui atârnând... draperii de culoare roşie în jurul patului său.

Astrologia își are locul ei. Gândirea medicală subordonată teoriei influențelor astrale susține că soarele reglează partea dreaptă a corpului și inima; luna, partea stângă și stomacul; Jupiter, plămânii, ficatul, membrele!

Curate ca o cameră de tânără căsătorită

Medicii, chiar în sec. XV, nu aveau o reputație bună: Jacques Despars distinge o medicină pentru bogați și una pentru săraci. El prescrie leacuri ușoare pentru mărimi, deoarece modul lor de viață îi face să fie mai vulnerabili. Poporul, din contra, are nevoie de remedii sofisticate, fără de care îi privește cu neîncredere pe medici. În asemenea condiții, mai mare trecere au șarlatanul sau vrăjitorul. Cea mai mare parte dintre chirurgi nu știu decât să așeze o fractură, să îngrijească o luxație, să spargă un abces, o fistulă sau să amputeze un membru. În jurul anului 1200, sunt instituite în Italia primele farmacii publice, iar la Veneția, în 1300, începe fabricarea ochelarilor de vedere inventați cu câteva decenii înainte.

Până în sec. XIV, spitalul nu dispune, în general, de medici sau de chirurgi în incinta sa. Doar cel al Sfântului Ion din Ierusalim își asigurase serviciile unui chirurg încă din sec. XII. Dacă este nevoie, se aduce unul și i se plătește vizita. Hôtel-Dieu din Paris primește un chirurg în mod excepțional în octombrie 1221, pe maestrul Hubert, care se angajează să îngrijească gratuit sărmanii, bolnavii spitalizați, personalul de aici, în schimbul unei locuințe. Din sec. XIV, spitalele își asigură personal medical. Doi chirurgi de la Châtelet, care primeau 12 dinari parizieni pe zi, sunt detașați în 1328 din ordinul regelui Carol IV (1322-1328) la Hôtel-Dieu din Paris. Alte așezăminte îi urmează exemplul.

În sec. XV la Nantes, într-un oraș unde, după o perioadă de prosperitate, se înstăpânise mizeria, echipamentul sanitar este nul; un cazan servește la depunerea resturilor meselor bolnavilor pentru a hrăni pe sărmanii nespitalizați. La începutul sec. XVI, spitalizarea bolnavilor este scurtă: 43% dintre ei mor în primele zece zile, 70% în mai puțin de o lună. Spitalul este un azil unde se vine pentru a muri. În timpul ședерii sale — se practica despărțirea sexelor — bolnavul primește îngrijiri; dacă este foarte suferind, el poate să stea singur într-un pat. Dacă nu, se regăsește în același pat cu alți doi sau trei, ceea ce este în mod evident criticabil pe planul igienei, dar lucrul acesta nu-l șochează pe contemporan. Să refuzi un tovarăș de pat constituie o greșeală gravă: la Tournai, recalcitrantul este pedepsit cu o lună de surghiun. Paznici veghează, chiar și noaptea, în săli.

Igiena este aproximativă: bolnavul este spălat bine când sosește, dacă starea îi permite. I se mai spală o dată pe săptămână picioarele, dar această ceremonie are mai mult valoare religioasă decât igienică. Proviziile sunt furnizate mai ales de proprietățile rurale ale spitalului. Aspectul bucătăriilor și al sălilor este, se pare, satisfăcător pentru că se făcea, de mai multe ori pe zi, curățenie. Erau „așa de curate, ca o cameră de tânără căsătorită" — spune un contemporan.

În spital, viața bolnavilor decurge în funcție de personalitatea celui ce conduce. Rectorul nu poate fi schimbat, bineînțeles cu condiția să nu comită fapte foarte grave. Inițial ales de adunarea fraților și a surorilor, el este din ce în ce mai des numit direct de autoritatea superioară, adică de episcop sau de consiliul de canonici, iar ratificarea pontificală constituie o garanție suplimentară de stabilitate. Drept urmare, el are tendința de a nu se mai interesa de bolnavi. Adesea desemnează un procuror pentru a-l înlocui. Rectorul poate să abuzeze de puterea sa. În sec. XIV, un rector puțin scrupulos reduce la jumătate rațiile spitalului din Meaux: din 54 bolnavi, 41 sunt constrânși să cerșească în stradă. Cine protestează este închis.

Papalitatea ia atitudine prin decretul „Quia contingit" din 1311 față de situația destul de grea a numeroase stabilimente. Papa Clement V (1305-1314) hotărăște să nu încredințeze administrația unor asemenea așezăminte decât unor oameni cu renume bun.

Rolul rectorului este, evident, important pentru viața cotidiană a bolnavului, dar cel al personalului este și mai important. În mod teoretic, acesta trebuie să se supună unor precepte generoase. Solicitantul sau novicele trebuie să fie celibatar, fără datorii, să declare că nu e lepros sau epileptic; admis, el îmbracă haina religioasă (mai scurtă decât cea de preot) și pronunță cele trei legăminte: de sărăcie, ascultare și castitate în fața maestrului sau starețului.

Din sec. XIII, tot mai multe spitale sunt întemeiate de persoane laice. Controlul acestor spitale este asigurat de consuli, magistrați municipali sau burghezi; tribunalele laice intervin în caz de violență sau furt.

Unde poate fi găsită pasărea rară capabilă să conducă un asemenea stabiliment? În zonele rurale pot fi preoții, laicii celibatari sau însurați, femeile, mai rar un cuplu. Candidatul trebuie să fie chibzuit, bun, milos față de cei săraci. Lunar se întocmește un inventar al bunurilor și în fiecare an trebuie prezentate socotelile.

Aceste stabilimente nu văd necesitatea de a redacta statute înainte de sec. XIII. Numeroase persoane lasă bunurile lor spitalelor, care, în schimb, le acordă un refugiu până la moarte. Donatorul păstrează uneori uzufructul bunurilor cedate.

În ciuda unui relativ progres obținut de medicina sec. XIV în comparație cu aceea a începutului de ev mediu, epi-

demiile, cu cortegiul lor de mizerii și suferințe — mai ales acel cavaler întunecat: ciuma neagră — scot și mai mult în evidență neputința slujitorilor lui Hipocrat.

Un flagel teribil

Lepra, eternul flagel, provoacă vii emoții. În 1315-1317 ea face ravagii în țările nordice, apoi în 1340-1342 sunt atinse țările din sud, mai ales Italia. Lepra este foarte viu resimțită. Opinia publică acuză bolnavii de a fi otrăvit fântânile, de a fi făcut farmece și toată lumea se convinge că leproșii complotează. Purtători ai unui rău oribil, ei constituie o amenințare pentru societatea înfricoșată. Mulțimea preferă să suprime pe toți cei suspectați că „fac farmece". Arestarea bolnavilor din Périgeux, (Franța), la 16 aprilie 1321, și arderea lor, la 27 aceeași lună, trebuie interpretată ca o reacție de apărare. Regele însuși, la 21 iunie, aprobă scrisoarea episcopului de Albi. El vrea să creadă în vinovăția colectivă a leproșilor care trebuie izolați cu mai multă fermitate.

Dispărută din Europa în sec. VI, ciuma își face din nou apariția în 1347. Epidemia îmbracă un caracter recurent: răul revine tot la 10 sau 15 ani (în 1363, 1374, 1383, 1389, 1410). Pierderile umane nu pot fi compensate la timp. Chiar dacă boala pierde treptat din virulență, recidivele sunt prea apropiate. S-a calculat că în Anglia prima epidemie de ciumă a provocat moartea a 25% din populație, cea din 1360 a 22,7%, cea din 1369 a 13,1%, iar cea din 1375 a 12,7%. Ultimii ani de domnie în Franța ai lui Filip VI de Valois (1328-1350) sunt îndoliați de această calamitate care nu poate fi nici oprită, nici vindecată.

Epidemia apare în Asia Centrală și intră în Europa occidentală prin porturile mediteraneene. În 1347, navele genoveze, revenind din Marea Neagră, acostează în Sicilia și aduc teribilul rău care făcea ravagii atunci în Crimeea. Din porturi, ciuma neagră se răspândește urmând căile de comunicație. Harta epidemiei este aproape identică cu aceea a liniilor maritime.

Ciuma din 1348 este o boală infecțioasă, endemică, datorată bacilului lui Yersin, care se propagă prin intermediul puricilor și al șobolanilor. Studiile profesorului Mollaret au permis să se constate persistența germenului de ciumă în sol timp de 28 luni, ceea ce ar explica poate recrudescența acestor epidemii. Un rozător, „ratus ratus", specie diferită de șobolanul actual, constituie rezervorul bacilului. Agentul transmițător este puricele care trăiește pe șobolan. Se disting două tipuri de ciumă: bubonică și pulmonară.

Singurul remediu: fuga

Studiul consecințelor epidemiei provoacă vii polemici. Este oare ciuma neagră cauza principală a depresiunii economice din sec. XIV sau ea nu joacă decât un rol secundar? Grație cronicilor, arhivelor regale și municipale, documentelor fiscale, se pot calcula pierderile de populație: cele din Albi, din Castres ating aproape 50% între 1348-1357; cele din Magdeburg aproape 50% în 1350 și la aceeași epocă epidemia din Bremen atinge 70% din populație. Procentul de mortalitate este aproape același la țară și la oraș. Proporția deceselor oscilează între 1/8 și 2/3, după zonă. Totuși, regiuni întregi scapă parțial sau total epidemiei: Hainaut, Brabant sunt puțin atinse. Ciuma bântuie aproximativ șase luni în fiecare localitate. Moartea nu ocolește nici o familie. Lovește mai dur clasele sărace decât cele bogate. Explicația: prost adăpostiți, hrăniți, îngrijiți, săracii sunt primele victime desemnate ale unei epidemii. Se vorbește chiar de „epidemie proletară".

Din această pandemie se conturează impresia de neputință în fața morții; medicina este dezarmată, mixturile sale neputincioase. Hipocrat recomandă purificarea aerului cu foc aprins din lemn mirositor. Fuga este poate singurul remediu, cu condiția să nu fie cumva prea târziu. Dar cine poate fugi la timp? Bogatul, care dispune de provizii strânse la proprietățile de la țară; săracul, redus la condiția de cerșetor, este rău primit de populația rurală, care nu are ce face cu astfel de străini. Îngrijirea sănătății, în sec. XIV și XV, constituie privilegiul oamenilor înstăriți, căci prețul medicamentelor îi descurajează pe cei săraci. Nu trebuie să ne facem iluzii în privința eficacității mijloacelor folosite: nu sunt decât șmecherii ce țin de magie sau superstiții ca purtatul unei nuci fixate pe

„Regele te atinge, Dumnezeu te vindecă" - miniatură dintr-un manuscris francez din 1547

braţ sau imaginile pioase ale sfinţilor protectori. Aceste talismane sunt scumpe, iar parfumurile şi medicamentele creditate cu puterea de a „respinge ciuma" se vând la preţuri exorbitante.

Poporul se mulţumeşte cu hapuri pe bază de pământ, usturoi, plante mirositoare sau ierburi. Mai eficient este mirosul de ţap pentru că respinge puricii, principalii agenţi purtători ai ciumei.

Se utilizează şi remediile clasice: luările de sânge, purgativele, clismele, poţiunile, vomitivele. În lipsă de alt antidot se recurge la corn de licorn (animal fabulos), la preparate pe bază de ficat de ţap, de solzi de peşte, de piele de şarpe sau inimă de broască.

Dezarmată pe plan medical, societatea încearcă să adopte măsuri de protecţie. După marea ciumă din 1348 măsurile profilactice sunt rare. În 1377, la Dubrovnik se construieşte un dig la mare distanţă de oraş pentru a opri suspecţii acolo timp de 30-40 zile. Veneţia este prima care codifică măsuri de apărare împotriva ciumei şi construieşte un lazaret, spital destinat să izoleze bolnavii. Alte municipalităţi interzic călătorului suspect să intre între ziduri şi pentru cel ce se îmbolnăvea într-adevăr suferinţelor bolii li se adaugă cele ale foametei. Săracul este suspect, iar expulzările sunt aplicate cu severitate în sec. XV. Oraşul Montélimar, în 1504, urmat de alte oraşe, încearcă să le vină în ajutor celor alungaţi, construind cabane pe câmp şi aprovizionându-le. Era ajutorului municipal a sosit.

Ciuma este însoţită de dezordine economică şi psihologică. Cele mai odioase sunt reacţiile antisemite, mărturie a unei uri în stare latentă. Evident, cauzele ciumei din 1348 erau atunci necunoscute; explicaţiile înfloresc unele mai fanteziste decât altele: „întâlnirea a trei planete strică aerul". Chiar şi mărturii inteligente, precum aceea a lui Jean de Venette, ne conving că cei care au fost contemporani cu evenimentul nu au sesizat cauzele reale. Reacţiile antievreieşti sunt reflexul ostilităţii faţă de minorităţi sau cel puţin faţă de „străini"; pogromuri izbucnesc la Barcelona şi în localităţile învecinate, la Tarrega, la Lerida, în mai 1348. În toată Alsacia şi mai ales la Strasbourg, la 14 februarie 1348, sunt masacraţi 2 000 evrei; alţii fug. Germania nu scapă efectelor sângeroase ale acestei uri religioase şi rasiale larvare, chiar dacă manifestările sunt mai sporadice.

Cât explozia unei bombe atomice

Consecinţele ciumei negre sunt enorme. În patru ani, Europa este depopulată. La Florenţa, două persoane din cinci au murit. Bogaţii, mai de teamă, mai de nevoie sau din milă, înţeleg că trebuie să-i ajute pe cei săraci.

Mizeria a urmat ciumei. Oraşele, ale căror finanţe au fost greu afectate, sunt constrânse la economii forţate care se răsfrâng tot asupra celor săraci. Lipsa de braţe de muncă explică în parte mediocritatea recoltelor. Ciuma este însoţită de cumătra sa: foamea. Cine profită de această criză? Bineînţeles medicii, chirurgii, infirmierii, spiţerii, dar şi moştenitorii victimelor bogate ale ciumei.

Ciuma are efecte dezastruoase şi asupra moralei şi religiei; o atmosferă de desfrâu domneşte printre cei scăpaţi, care sunt acuzaţi că saltă, se învârtesc, dansează „pe corpurile părinţilor lor". Biserica încearcă să pună ordine în rândurile sale, luptă împotriva simoniei, caută să acopere golurile anunţând că viitorii călugări vor fi bine îmbrăcaţi şi hrăniţi.

Supravieţuitorii acestei catastrofe din sec. XIV se confruntă cu alte aspecte ale depresiunii: războaie locale, jafuri, brigandaj la care trebuie adăugate efectele războiului de 100 ani. Şi chiar dacă nu erau prea mulţi morţi pe câmpul de luptă, ţăranii munceau din greu după distrugerea câmpurilor şi a recoltelor.

A fost ciuma din 1348 un tragic accident sau un simplu fenomen? Este dificil de răspuns. Totuşi, toţi cercetătorii sunt de acord că a urmat un declin demografic, reducerea suprafeţelor cultivabile, distorsiunea preţurilor cerealelor şi a salariilor, încetinirea comerţului internaţional, tulburări monetare, un exod rural spre oraş. Se pune accent pe faptul că la începutul sec. XIV problemele demografice au devenit alarmante. Abandonarea pământului este, fără îndoială, evenimentul cel mai important din istoria vieţii rurale. Numeroasele cercetări arheologice, studiile de texte, mai ales registrele fiscale ne permit să sesizăm mai bine această evoluţie. Pârloagele, mărăcinii, tufişurile câştigă teren faţă de câmpurile cultivabile. Casele dispar.

În Franţa, numeroase centre de habitat local au dispărut pentru totdeauna, altele provizoriu. Hainaut, care număra 27 000 focuri în 1365, pierde până în 1406 21%. În schimb, Brabantul progresează. Se pare că regiunile cu sate mari au rezistat mai bine decât celelalte.

Au fost desigur şi alte cauze care au dus la dispariţia unor sate: războiul sau pirateria din apropierea coastelor italiene. Sărăcia pământului a contribuit şi ea la părăsirea altor sate deja slăbite de nenorociri anterioare, între care fiscul şi datoriile contractate. Ce devin sărmanele făpturi ce le locuiseră? Fug spre oraş, vagabondează, în vreme ce marii proprietari pun mâna pe pământurile lor.

În Anglia, fenomenul dispariţiei satelor, care atinge punctul maxim în 1450, nu este numai consecinţa ciumei negre. El ţine şi de înflorirea industriei de stofe: câmpurile sunt transformate în păşuni împrejmuite care nu mai cer de acum înainte mână de lucru numeroasă. ■

Introducere şi traducere
Codruţa MATEI

ENIGME ALE ISTORIEI

HIROHITO, VINOVAT SAU NU?

JEAN-MARIE BOUISSOU

Care a fost contribuția personală a împăratului Hirohito (1902-1989) la declanșarea atacului de la Pearl Harbor, din 7 decembrie 1941 (Magazin istoric, **nr. 2-12/1983, 10/1986, 9/1989)? De mai bine de 50 de ani își pun istoricii această întrebare ce îl privește pe al 124-lea suveran al celei mai vechi dinastii din lume, urcat pe tron din 1926, deci cu 15 ani înainte de Pearl Harbor. Între acești istorici se numără și Jean-Marie Bouissou, care analizează comportamentul de atunci al lui Hirohito și motivele impunității sale.**

Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Cele patru Gozen Kaigi

A imputa în mod public lui Hirohito cea mai mică responsabilitate în înfrângerea Japoniei constituie până astăzi un risc enorm. La moartea împăratului (7 ianuarie 1989), primarul conservator al orașului Nagasaki a îndrăznit să declare că defunctul nu era total străin de drama orașului său, pentru că nu a încetat războiul imediat după bombardarea Hiroshimei. Dezavuat în mare grabă și exclus din partidul guvernamental, primarul a fost condamnat la moarte de către ultranaționaliști. Cu toată masiva protecție asigurată de polițiști a fost grav rănit câteva luni mai târziu.

Subiect tabu, responsabilitatea imperială nu mai este totuși un mister datorită publicării a două documente de primă importanță. Unul este jurnalul marchizului Kido, consilier intim al împăratului și păstrător al Sigiliului începând din 1940, remis de acesta anchetatorilor Tribunalului Militar Internațional din Extremul Orient (TMIEO).

Împăratul Hirohito - imagine din publicația americană Time Magazine

În p. 75 *„Cel care sfidează drapelul armatelor împăratului va fi pedepsit", scria pe acest balon ce plutea pe cerul orașului Tokio, în dimineața de 26 februarie 1936*

Celălalt este memorandumul în care generalul Sugiyama, șeful statului major al Armatei de uscat până în 1944, a consemnat întrevederile sale cu suveranul și din care atunci când s-a sinucis, la capitulare, a uitat să distrugă o copie.

Aceste texte permit reconstituirea întregului proces de decizie, accesul la discuțiile confidențiale dintre Hirohito și generalii săi și urmărirea zi de zi a stărilor sale sufletești în perioada de la invadarea Chinei, în 1937, trecând prin Pearl Harbor, până la Hiroshima. Aceste documente invalidează cele trei argumente clasice avansate pentru disculparea împăratului: el nu a vrut războiul, el nu a știut totul, el nu a putut împiedica nimic...

Amintim mai întâi că prevederile Constituției din 1889 acordau împăratului întreaga putere în domeniul militar: el comanda armatele, hotăra organizarea și efectivele lor, numea și degrada ofițerii, declara războiul și negocia pacea. Numirile în funcții, ordinele și alocațiile bugetare trebuiau să poarte sigiliul său. Hirohito, silitor și meticulos, petrecea zilnic patru sau cinci ore citind tot ce semna. Chiar acest fapt anulează complet teza conform căreia ar fi știut foarte puțin despre pregătirile împotriva Chinei sau despre atacul de la Pearl Harbor. Practic, era imposibilă deplasarea trupelor fără acordul său, iar dacă s-ar fi luat inițiative contra voinței sale, avea puterea de a-i destitui pe vinovați.

Procesul de luare a deciziei care a dus la Pearl Harbor a fost marcat de patru „reuniuni în fața Prea Onoratului" *(Gozen Kaigi)*. Împăratul i-a convocat pe șeful guvernului, principalii miniștri (Război, Marină și Afaceri externe), șefii de stat-major și președintele Consiliului Privat. Sancționate de prezența sa, deciziile luate erau „sacre și inviolabile", ca și persoana sa. *Gozen Kaigi* (Consiliul imperial) din 2 iulie 1941 a prevăzut „stabilirea coprosperității Marelui orient asiatic" și trecerea prin sud pentru a-l face pe Jiang Jieshi (Cian-Kai-Și) să **capituleze** ceea ce necesita „pregătiri în vederea unui război cu Marea Britanie și America". Planuri concrete trebuiau puse la punct imediat.

În cursul elaborării lor, au apărut divergențe între armata de uscat și marină, care se îndoia de victorie. Hirohito s-a întâlnit de multe ori cu șefii de stat-major. Alarmat de disensiunile dintre ei, el a prezidat o a doua reuniune, pe 6 septembrie. Spera că marina își va asuma răspunderea de a evita un război pe care se temea să nu-l piardă, dar amiralul Osami Nagano s-a eschivat. Pregătirile au continuat deci. În cursul numeroaselor ședințe de lucru, împăratul și-a bombardat generalii cu întrebări pline de neliniște. Cum să fie coordonate atacurile împotriva Malaysiei, Hong Kong-ului și concesiunilor străine din China, păstrând în același timp efectul surprizei? S-au prevăzut pierderile marinei în nave de transport?

În ce privește Pearl Harbor, suveranul era neliniștit de faptul că atacul fusese programat pentru 8 decembrie: era într-o luni. Lovitura se prevăzuse pentru duminică, pentru că garnizoana era dezorganizată atunci din cauza permisiilor de la sfârșitul săptămânii. A trebuit să i se amintească faptul că 8 decembrie la Tokio însemna 7 decembrie în Hawaii...

Pe 5 noiembrie, un al treilea *Gozen Kaigi* a ratificat planurile și a fixat ziua Z. Un al patrulea (1 decembrie) a confirmat cele hotărâte anterior. Deci, cum să susții că suveranul nu știa despre pregătirile pe care le sancționase în mod solemn de patru ori și a căror elaborare o urmărise cu minuție și scrupulozitate? Astăzi teza ignoranței nu mai este susținută decât pentru a-l disculpa în episoadele cele mai oribile ale războiului, în special masacrele de la Nankin, din decembrie 1937, și experiențele pe oameni ale sinistrei „Unități 731", care se ocupa cu războiul biologic. Dar, dacă este clar că nu el a ordonat personal aceste atrocități, mai multe prezumții ne fac să credem că știa despre existența lor și nu a făcut nimic pentru a-i pedepsi pe vinovați, nici pentru a opri continuarea lor.

Evenimentelor — curs orientat

Principalul argument în favoarea lui Hirohito rămâne cel al iresponsabilității sale politice. Conform unui memorandum supus de guvernul japonez, în noiembrie 1947, Tribunalului Militar Internațional din Extremul Orient: „1. Împăratul a fost constrâns să declare război. 2 El dorea din tot sufletul să ajungă la o soluție pașnică. 3. Conform practicii stabilite în aplicarea Constituției, el nu a respins hotărârile Cartierului general și ale guvernului".

Prin analogie cu monarhiile constituționale europene, occidentalii erau gata să admită

că suveranul nu putea acționa contra guvernului său. Ca dovadă :toate aceste acte trebuiau contrasemnate de un ministru. Dar, în context japonez, această contrasemnătură nu avea alt scop decât asumarea răspunderii de către miniștri. Nici unul dintre ei, confruntat cu un ordin expres al împăratului divin, nu ar fi refuzat să-l semneze și nici nu ar fi demisionat. Astfel, la 9 august 1945, generalul Anami, ministrul de război, deși se opunea cu îndârjire capitulării, a semnat-o, atunci când Hirohito și-a făcut cunoscută voința în cursul unui *Gozen Kaigi* dramatic. În procesul de la Tokio, cu toată grija de a-l proteja pe împărat, generalul Tojo nu s-a putut abține — o singură dată — să nu recunoască evidența: „Nu există supus japonez care s-ar putea opune voinței Majestății Sale".

În Occident, când voința monarhului ceda, acest lucru avea loc în fața legitimității superioare cu care reprezentarea națională investea guvernul. Dar în Japonia, Cabinetul nu era decât emanația voinței suveranului, care forma guvernul după voia sa. Dieta nu putea să-l revoce. În anii '20, împăratul desemna în mod obișnuit pe șeful majorității parlamentare. Dar începând din 1931, s-a revenit la cabinete extraparlamentare. Atunci cum putem argumenta ideea că Hirohito ar fi fost complet lipsit de putere în fața unui guvern legitimat de el însuși?

Este adevărat că, în practică, primul ministru era desemnat de *genrô*, grupul de consilieri promovați de Revoluția Meiji *(Magazin istoric*, nr. 7/1982), din care ultimul, prințul Saionji, a murit de-abia în 1940. Până în 1937, el era cel care „recomanda" numele șefului de guvern, iar Hirohito aproba întotdeauna alegerea sa. Dar această procedură derutantă *(genrô* nu avea nici o existență legală) nu înseamnă că împăratul era lipsit de prerogativele sale. Exonerându-l de răspunderea unei alegeri greșite, procedura viza păstrarea demnității suveranului și deci a legitimității sale. Pentru același motiv, el nu putea interveni „pozitiv" în procesul de luare a deciziilor. Tot sistemul imperial a fost puternic zdruncinat în 1913, când deputații au trecut peste un ordin al împăratului Taisho, care le cerea să colaboreze cu guvernul generalului Katsura. Pentru a evita un seism politic, suveranul s-a abținut apoi să ordone public, riscând ca ordinul să nu fie luat în seamă. El nu a mai făcut uz activ de legitimitatea sa care astfel a rămas intactă, utillizabilă deci ca ultim recurs. Recurs pe care Hirohito putea să-l exercite în momentul ales de el, așa cum a hotărât în cele din urmă în august 1945.

În consecință, răspunderea sa poate fi apreciată mai puțin prin deciziile pe care le-a luat și mai mult prin cele pe care nu le-a luat. În 1937, cu cinci luni înaintea ofensivei contra Chinei, Saionji, ostil aventurismului, a propus drept prim-ministru un moderat, pe generalul Ugaki. Împăratul a acceptat, dar atunci când Ugaki s-a trezit în fața refuzului armatei de a-l accepta pe ministrul de război, suveranul a refuzat să intervină. Ugaki a trebuit să cedeze locul generalului Hayashi, apropiat al extremiștilor. Nesusținându-l pe Ugaki, Hirohito a orientat cursul evenimentelor. De asemenea, în 1930, negăsind timp să-l primească pe ministrul marinei, care voia să protesteze contra unor concesiuni nipone acceptate la Londra privind armamentele navale, el a dat, în acel moment, girul său partidei care susținea pacea.

Pradă îndoielii

Acest exemplu arată că Hirohito a ezitat între război și pace. A fost meticulos și neîncrezător, cu mare grijă să nu se lanseze decât în ceva sigur, oscilând între angajare excitată și îndoială depresivă. Asta și pentru că anturajul său era profund divizat. Foarte influentul prinț Konoe, prim-ministru din iunie 1937, trecea de la o atitudine foarte războinică la o moderație ce l-a făcut să demisioneze, în ajunul atacului de la Pearl Harbor.

Amiralul Nagano exprima în particular grave îndoieli cu privire la rezultatul unui război. Sugiyama era atât de

După anul 1945, s-a renunțat la divinizarea persoanei imperiale. Hirohito, în 1964

versatil, încât fusese supranumit „ușa batantă". Dintre cei trei frați ai împăratului, cel mai mare, Chichibu, era ultranaționalist, iar al treilea, Takamatsu, ofițer de marină, un moderat...

În aceste condiții, Hirohito însuși era pradă îndoielii. De aici episoadele în care își exprima reticențele și în care unii au văzut dovada că el refuza războiul. Aceeași rezervă și în fraza strecurată în declarația ce anunța începerea ostilităților: „Angajarea în acest conflict este într-adevăr inevitabilă și mult dincolo de ceea ce dorim Noi". Dar dincolo de faptul că aici putem vedea grija unui suveran prudent pentru a-și menaja spatele, nu e mai puțin adevărat că el a optat să nu-și folosească legitimitatea față de o minoritate extremistă, care-și impunea punctele de vedere prin teroare, dar care nu putea să acționeze decât în numele său. A făcut-o din convingere? Din teamă? Împăratul fusese obiectul unui atentat în 1923, apoi al mai multor complo-turi, care urmăreau să-l înlocuiască cu fratele său Chichibu. Cei mai apropiați colaboratori ai săi fuseseră masacrați la 26 februarie 1936... Dar grija față de propria securitate constituie oare o scuză absolută pentru un guvern care se abate de la convingerile sale?

Ce facem cu împăratul? se întrebau americanii atunci când au început să bombardeze Tokio. Trebuie să lovim palatul? Dar „Office of Strategic Services" a adus un argument ce a prins: „Hirohito va putea exercita ulterior o influență utilă". Avioanele B-29 nu și-au propus să-l ucidă pe suveran.

Declarația de la Potsdam (26 iulie 1945) a lăsat soarta sa suspendată. Ea prevedea „eliminarea autorității celor care au înșelat poporul japonez" și pedepsirea criminalilor de război. Dar despre cine era vorba? La Aliați, U.R.S.S.-ul și China, dar și Australia, Noua Zeelandă și Olanda cereau judecarea lui Hirohito. Opinia publică americană îl considera criminal alături de Hitler, iar Congresul a votat o moțiune care cerea judecarea sa. Dar în Departamentul de Stat acționa o puternică facțiune pro-japoneză, animată de Joseph C. Grew, ambasador la Tokio din 1932 până în 1941, care a acordat întotdeauna încredere „informațiilor confidențiale" strecurate de la palat, lăudând dorința de pace a lui Hirohito.

Nu sunteți de acord, faceți-vă bagajele

În aceste condiții, avizul administrației de ocupație (SCAP) și al generalului MacArthur, care o conducea, va avea o pondere decisivă. La 6 ianuarie 1946, George Atcheson, consilier politic al SCAP, scria: „Cred că împăratul este un criminal de război și că trebuie să dispară dacă vrem ca Japonia să fie într-o zi o țară democratică. Dar... cum trebuie să folosim guvernul japonez pentru administrarea țării..., el este extrem de util". La 25 ianuarie, MacArthur oficializa teza nonrăspunderii suveranului — „De la un capăt la altul, el nu a fost decât o veritabilă marionetă" — și promitea apocalipsul, dacă el ar fi fost acuzat: haos administrativ, gherilă și dezintegrare națională, în avantajul agitatorilor comuniști. Trăgea și concluzia că i-ar trebui un milion de oameni pentru a face față. Pentru America, unde „băieții" erau așteptați acasă, argumentul a fost imparabil. Hirohito nu figura deci pe lista criminalilor de război, stabilită în februarie 1946.

MacArthur a încercat o mare surpriză față de imensa bunăvoință cu care Japonia se supunea regimului de ocupație. El nu a putut explica acest lucru decât prin efectul aproape magic al ordinelor imperiale. MacArthur a fost cucerit de Hirohito, atunci când împăratul, solicitând o audiență, a venit să-i ceară cu umilință să-și asume toate deciziile politice și militare „luate de poporul său" (!). Suveranul a dat dovadă de o nesfârșită bunăvoință. El a respins la radio „ideea falsă conform căreia împăratul este divin". La solicitarea SCAP, a făcut mai multe deplasări în provincie, pentru a demonstra că totul merge bine. Și a sancționat, cu autoritatea sa, noua Constituție, care îl priva de întreaga putere (5 martie 1946).

Un ultim obstacol putea însă compromite reabilitarea sa: Tribunalul Militar Internațional. Compus din unsprezece judecători aliați și prezidat de un australian foarte ostil împăratului, tribunalul ancheta din octombrie 1945. El a hotărât reținerea pentru scurt timp a foarte bătrânului prinț imperial Nashimoto. Consilierii apropiați ai lui Hirohito, între care Kido, erau arestați. Procesul s-a deschis la 3 mai 1946 și a durat treizeci de luni. În orice clipă, rolul lui Hirohito putea fi pus în discuție.

Procurorul general american Joseph B. Keenan, cel care-i venise de hac lui Al Capone, conducea ancheta. El primise instrucțiuni personale de la Truman: Hirohito și prinții sunt de neatins. Keenan le-a spus limpede colegilor săi străini: „Dacă nu sunteți de acord, faceți-vă bagajele". Îndepărtând mărturiile jenante, el a excelat în a-i face pe alții să exprime ceea ce voia să audă: că împăratul nu cunoștea obiectivul atacului din 7 decembrie 1941 și că a fost „o decizie luată în numele său, dar de către alte persoane" (depoziția lui Kido). Singura notă discordantă a constituit-o observația făcută de Tojo, la 31 decembrie 1947, că nimeni nu ar fi îndrăznit să nu asculte ordinele împăratului. Dar, după ce consilierul Kido l-a dojenit pe general (și poate în urma promisiunii că familia sa va primi o importantă despăgubire), el a obținut de la acesta „mărturisirea" că atacul de la Pearl Harbor a fost declanșat „îm-

potriva voinței împăratului".

Întreaga familie imperială a fost considerată imaculată. În locul prințului Asaka, unchiul lui Hirohito, a fost spânzurat generalul Matsui pentru masacrele de la Nankin, pe care acesta făcuse tot posibilul să le evite. Altă negare a justiției: singurul politician executat a fost Koki Hirota. Prim-ministru în perioada 1936-1937, el demisionase, pentru că se opunea atacului ce se pregătea contra Chinei, dar era fiu de zidar... Doar el nu a strigat *banzai!* sub spânzurătoare. Dar nu a rupt frontul făcut de toți acuzații, pentru a-l apăra cu prețul vieții lor pe suveran. În fața acestei alianțe paradoxale dintre acuzarea americană și inculpații japonezi, judecătorii sceptici, între care francezul Henri Bernard, nu au putut face nimic. Hirohito a ieșit oficial nepătat din procesul de la Tokio.

Națiunea japoneză a adoptat cu plăcere acest adevăr oficial, care o disculpa și pe ea. Căci, dacă suveranul lor era inocent, înșelat de o mână de iresponsabili care fuseseră pedepsiți, cu atât mai mult erau inocenți supușii săi. Nevinovăția lui Hirohito se îngemăna cu cea a poporului său.

În 1957, Nobusuke Kishi, fost criminal de război, devenea prim-ministru. Extrema dreaptă se regrupa și scotea capul. În februarie 1961, ea lua cu asalt domiciliul directorului de la *Chûô Kôron*, un săptămânal liberal ce publicase un foileton „lipsit de respect" față de împărat, rănindu-i soția și omorând un servitor. Ulterior, *Chûô Kôron* a prezentat scuze casei imperiale.

De atunci acest tabu nu a încetat să fie impus prin violență. ■

În românește de Mihai POPESCU

FRANȚA SECOLULUI XVI...

(Urmare din p. 61)

sale sau lipsei de eficacitate a pamfletarilor săi. De altfel, este o axiomă bine cunoscută în politologie și amplu verificată în istorie că epocile de restriște economică și politică sunt perioade de polarizare a spectrului politic, de respingere a opiniilor moderate și de prevalare a tezelor radicale, cuceritoare prin caracterul lor simplu și tranșant, chiar dacă soluțiile propuse se dovedesc ulterior a nu fi atât de eficiente pe cât se păruse sau — mai rău — nu soluționează nici una din problemele pe care trebuiau să le rezolve. În cazul Franței de la sfârșitul anilor '80 ai secolului XVI, tendința de întărire a extremelor spectrului politico-religios era temperată de uzura generată de aproape trei decenii de războaie civile, grupuri sociale tot mai largi considerând că pacea era preferabilă distrugerilor și nesiguranței perpetue. Oboseala de război era mai puternică în rândul elitelor urbane și a nobilimii, care doreau să se bucure în liniște de privilegiile lor. Erau alarmate și de perspectiva dezordinilor care ar fi însoțit inevitabil o răsturnare a ordinii de succesiune la tron și de fundamentalismul religios cu caracter populist pe care îl promovau în disperare de cauză fruntașii Ligii. În acest context marea artă a lui Henric al IV-lea a fost, pe de o parte, aceea de a-i grupa în jurul său pe partizanii ordinii și, pe de altă parte, aceea de a-i aduce la tăcere, eventual cumpărându-le supunerea, prin varii concesii și avantaje, pe cei care ar fi putut întreține în continuare războiul civil. Dar chiar așa, lui Henric al IV-lea i-au trebuit ani buni până când să reușească pacificarea întregului regat, ceea ce atestă atât forța pasiunilor religioase, cât și atrofierea obișnuinței de a se supune voinței regale. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei — CUM S-A ÎNFĂPTUIT ROMÂNIA MODERNĂ.**

Editura Universității „Al.I. Cuza", Iași, 1993, 367 pp., 550 lei: lucrarea își propune să înfățișeze procesul de construcție a României moderne, abordat din perspectiva concepțiilor, proiectelor, programelor și dezbaterilor asupra procesului de modernizare, a modului cum s-au materializat ele.

● **Valentin Lipatti — STRADA POVERNEI 23.**

Editura Garamond, București, 1993, 238 pp., 400 lei: subintitulat **Memorii,** volumul ne înfățișează viața și cariera unui diplomat povestită de el însuși.

● **Petre Andrei — JURNAL, MEMORIALISTICĂ, CORESPONDENȚĂ** (ediție îngrijită de **Petre P. Andrei, Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea).**

Editura Graphit, Iași, 1993, 172 pp., 985 lei: conține dosarul militar, corespondență, în cea mai mare parte inedită, „Jurnalul politic" din perioada 1938-1940, articole tipărite de sociologul și universitarul ieșean în reviste ale vremii.

● **ARC nr. 1-2/1993.**

Fundația Culturală Română, 256 pp., 475 lei: ne oferă un **inedit** Grigore C. Moisil, o **Anchetă** pe tema supra și subevaluării (la care participă Radu Beligan, Ilie Boca, Ovidiu Genaru, Theodor Grigoriu, Marin Sorescu, Elena Ștefoi, Șerban Tanașoca, Gheorghe Vlădutescu), o **Corespondență** Pierre Loti - Carmen Sylvia, **Proze** de Cristian Teodorescu și multe alte lecturi interesante.

● **LETTRE INTERNATIONALE.**

Ediție română, primăvara 1993, 123 pp., 300 lei: textele din V.S. Naipaul, Umberto Eco, Tem Engelhardt, Arthur Schlesinger jr., Geo Bogza, Lucian Pintilie, Zigu Ornea, Adam Michnik, introduse printr-un cuvânt către cititor care începe astfel: „Sfârșitul comunismului consacră **Triumful lui Sisif.** Dar nu reprezintă și capătul străduaniilor sale".

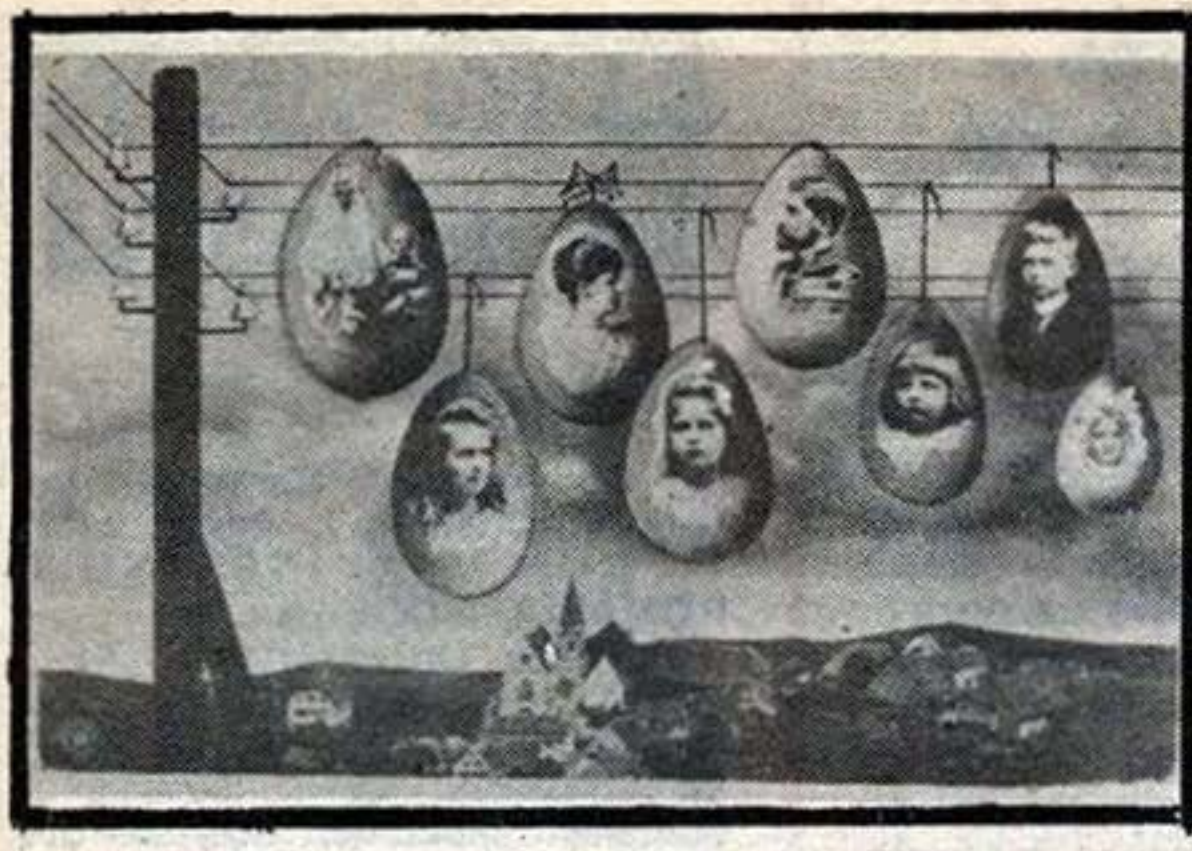

UNION POSTALE UNIVERSELLE.

ROMANIA.

CARTA POSTALA.

Christos a înviat!

Carta se referă la p. 19.—

Am trebuit să schimb spre părerea mea de rău tipografia neputând să-mi execute tablourile.

Te rog să-mi scrii câteva rânduri dacă ai fost mulțămit cu articolul «Descendenții din Basarabi» și obiecțiunile D-tale, ca să mă învăț.

Cu frățească dragoste, al D-tale S. Zotta.

FELICITARE ŞI PRECIZARE

SEVER DE ZOTTA CĂTRE DIMITRE ONCIUL

Reproducem în imaginile de mai sus o carte poştală — avers şi revers —, aşa cum vor fi circulat multe în deceniile de la începutul veacului nostru, o banală felicitare de Paşti. Şi totuşi un document istoric preţios. Să dăm, mai întâi, citire textului:

„Christos a înviat!

Carta se referă la p. 19

Am trebuit să schimb spre părerea mea de rău tipografia neputând să-mi execute tablourile.

Te rog să-mi scrii câteva rânduri, dacă ai fost mulţămit cu articolul «Descendenţii din Basarabi» şi obiecţiunile D-tale, ca să mă învăţ.

Cu frăţească dragoste, al D-tale S. Zotta."

La prima vedere, conţinutul acestei misive pare cam nebulos. De asemenea, nu rezultă cui îi este adresat. Să încercăm, totuşi, să lămurim ambele aspecte. Mai întâi, destinatarul. Acesta era, foarte probabil, marele istoric Dimitre Onciul şi vom argumenta de ce.

Cum rezultă din articolul *Sângele Movileştilor*, publicat de dl. Ştefan S. Gorovei în *Magazin istoric*, nr. 4/1991, în anul 1909 D. Onciul i-a solicitat lui Sever de Zotta unele referiri asupra familiei Movileştilor.

La începutul anului 1912, cunoscutul genealogist începea să editeze la Iaşi revista *Arhiva genealogică*, ce va apărea vreme de doi ani. În numărul 2 al revistei, Zotta semna un articol în care vorbea despre Basarabi, articol prin care venea în întâmpinarea dorinţei mai vechi a prietenului său din Bucureşti.

În cartea poştală amintită, Sever de Zotta se adresa maestrului, cerându-i părerea în privinţa articolului. Totodată, se simţea dator să dea unele lămuriri, asupra unor elemente aflate la pagina 19 a amintitului studiu.

Să vedem despre ce este vorba. La pagina respectivă, Sever de Zotta dă trei table însoţite de un „comentar istoric" şi un „comentar genealogic": La tabla a III-a, comentată sumar, autorul scrie: La tabla aceasta mai e de menţionat, deocamdată numai în treacăt, rezervându-ne o expunere mai largă pentru unul din numerele viitoare ale revistei noastre, că. M.S. Împăratul Iosif are şi sânge de domni şi boieri moldoveneşti, prin Maria, fiica lui Ieremia Movilă Voevod".

Din nefericire, revista având o existenţă scurtă, „expunerea mai largă" n-a putut fi făcută, dar preocuparea pentru neamul Movileştilor a rămas, dovadă fiind chiar un articol din ultimul număr al publicaţiei, *Ştiri noui despre Movileşti*.

Diversele activităţi ale lui Sever de Zotta şi, probabil, împlinirea visului naţional — Marea Unire din 1918 — vor fi stins poate oarecum elanul pentru chestiunea în cauză. Nu trebuie însă să avem îndoială că lucrări, mai mari sau mai mici, cu privire la cercetările sale genealogice sunt încă needitate, Sever de Zotta fiind prins la vremea respectivă (1909-1912/1913) în ample cercetări de genealogie. Chiar în cartea poştală despre care este vorba, aminteşte despre nişte tablouri (ale cui?), care n-au putut fi reproduse de o tipografie. Vom şti vreodată la ce se refereau ele?

Nicolae PARASCHIV

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

• Fierţi de vii într-un cazan • Profitând de clauză, fără ruşine • Afaceri de inimă şi de societate • Curtierul spânzurat • Ideea e bună, autorul ei... la Bastilia

ASIGURĂRILE —

DE LA ÎMPĂRATUL CLAUDIU LA COLBERT

CLAUDE PASTEUR

Ştim foarte puţine lucruri despre permanentele pericole şi agresiuni de tot felul cărora le căzu victime strămoşii noştri, în special cei care se ocupau cu comerţul. În faţa acestor multiple nenorociri, incendii, naufragii, jafuri, asasinate, oamenii au simţit, foarte de timpuriu, nevoia de a se ajuta reciproc, apoi de a se asigura **contra riscurilor şi pericolelor de tot felul. De aceea menţionarea formelor de garanţie apare cu mult înaintea erei creştine, la popoarele Orientului, la greci şi la romani. Evident că practicile uzitate atunci nu se încadrează în ceea ce înţelegem noi prin „asigurare". Dar ele au dat naştere companiilor moderne de asigurare. În perioada pe care o cunoaşte acum istoria României, societăţile de asigurări vor avea un rol economic şi social foarte important. În articolul ce urmează, reprodus după revista franceză** Historia, **Claude Pasteur aduce în lumină câteva dintre marile personalităţi care ilustrează această branşă a activităţii economice.**

Cavaleri hoți

Primii oameni care și-au imaginat că pot traversa un râu pe un trunchi de copac au inaugurat, inconștient, era navigației, prin care se va face, de-a lungul secolelor, legătura între civilizații, transportându-se de la un continent la altul nu numai tehnici și idei, dar și încărcături vulnerabile, influențate de capriciile naturii. De asemenea, foarte de timpuriu, omul a observat că a fi marinar însemna a fi, deopotrivă, o persoană care face pariuri,. mizând pe probabilități, contând pe șansă și încercând să se „asigure" împotriva ghinionului.

De aici și faptul că primele asigurări cărora le dăm de urmă sunt asigurările maritime. Ele se prezentau invers decât astăzi: un bancher sau un particular bogat împrumuta unui căpitan de navă o sumă reprezentând valoarea corăbiei și încărcăturii. În caz de „bună sosire", această sumă îi era rambursată, asortată cu un beneficiu copios. În caz de sinistru, suma devenea câștigul navigatorului.

Istoricul latin Titus Livius (59 î.e.n.-17 e.n.) menționează că în cursul luptei împotriva generalului cartaginez Hannibal, Vistieria publică s-a angajat să plătească furnizorilor de arme romane eventualele pierderi, pe care puteau să le provoace riscurile călătoriei pe mare. Unul dintre furnizori, numit Postumius, a profitat fără rușine de această clauză, pentru a simula naufragiul unor nave vechi, încărcate cu mărfuri fără valoare, și apoi a reclamat Vistieriei sume considerabile. Căci odată cu asigurarea s-a născut și frauda...

Suetonius, un alt istoric roman (cca 75-?), povestește și el că împăratul Claudiu „promitea beneficii substanțiale negustătorilor, luând asupra sa pierderile pe care le puteau provoca furtunile". Astfel acest împărat a fost poate primul agent de asigurare din istorie...

Romanii — la fel ca și grecii — nu s-au mulțumit să se „asigure" numai în fața riscurilor maritime. Ei au prevăzut și riscuri terestre. Existau deja asociații de asistență reciprocă, alimentate de cotizațiile celor afiliați, pentru a veni în ajutorul membrilor loviți de o adversitate oarecare. Între altele, „asociațiile pentru funeralii", ce împărțeau cheltuieli funerare, în caz de deces al aderentului.

În sec. VI e.n., ideea „asigurării" a continuat să preocupe spiritele. Împăratul Justinian a autorizat o dobândă de 12 la sută, în timp ce dobânda normală nu depășea 6 la sută. Cam în aceeași epocă, un cod de legi din Babilon se exprima astfel apropo de navigația din Golful Persic: „Marinarii pot conveni între ei ca, dacă unul dintre ei își pierde corabia, să i se construiască o alta. Dacă unul dintre ei își pierde corabia din propria greșeală, nu există obligație de a i se da alta. Dacă o pierde la o distanță la care navele nu ajung în mod obișnuit, nu există obligația de a i se construi o alta". Ca în orice contract care se respectă, existau deja clauze restrictive...

Codul avea în vedere și transporturile cu caravane: cei care mânau măgarii se obligau între ei să procure un alt măgar celui care l-ar fi pierdut prin moartea animalului, prin furt sau atacul unor fiare. Asistența anunța asigurarea.

În Evul Mediu, în epoca invaziilor barbare, oamenii au simțit mai mult decât oricând nevoia de a-și lua garanții nu numai asupra riscurilor maritime, ci și pericolelor terestre. Pe atunci, drumurile erau puțin sigure, iar transporturile de mărfuri tot mai incerte.

Mulți negustori călătoreau spre celebrele piețe din Saint-Denis, Lille, Troyes, Provins, Bruges, Gand, locuri de întâlnire periodice. Pentru a-și proteja convoaiele, caravanierii plăteau redevențe seniorilor ale căror pământuri le traversau; respectivii seniori se obligau în schimb să le asigure securitatea și să ia în contul lor pagubele ce ar fi putut surveni în limitele domeniului lor. Ne putem imagina că lucrurile nu se desfășurau chiar atât de ușor și că uneori seniorii se transformau în hoți. Astfel la Bruges, Baudoin VII, conte de Flandra, mâniat că angajamentele luate nu fuseseră respectate, a pus la fiert de vii într-un cazan, în plină piață, câțiva cavaleri jefuitori.

Legislatoarea Alienor de Aquitania

Mai târziu, au apărut ghildele, asociații grupând negustori sau meșteșugari, reuniți într-un spirit creștinesc de întrajutorare frățească. Treptat, ghildele au acumulat unele privilegii, ca dreptul de a fixa prețurile și salariile, de a controla greutățile și măsurile, de a-și asuma monopolul comerțului. Cu timpul, ele au devenit o veritabilă putere. Bănuitor, Carol cel Mare (768-814), printr-o capitulație, le-a obligat, sub prestare de jurământ, să se asocieze „și pentru caz de naufragiu sau de incendiu". Fiul lui, Ludovic cel Pios, a ratificat aceste dispoziții. În ciuda rezistențelor și rivalităților, ghildele — din ce în ce mai politizate — au supraviețuit până în sec. XVI, când au dispărut, cu excepția celor din Germania și Flandra.

În timpul cruciadelor, care au favorizat marile curente de schimburi comerciale, templierii, acești mari bancheri ai Evului Mediu, au practicat împrumutul. Nimic nu le era străin. Aveau aproape 9 000 sucursale (comanderii) în lume, primele două ca importanță aflându-se la Paris și la Londra. Astăzi se cunoaște sfârșitul tragic al istoriei templierilor: Filip cel Frumos le-a intentat un proces nedrept, înainte de a-i trimite pe rug.

Este deja o evidență a istoriei economice faptul că marile puteri financiare sfârșeau prin a stârni bănuielile și suspiciunile statelor pe care le concurau. Am văzut atitudi-

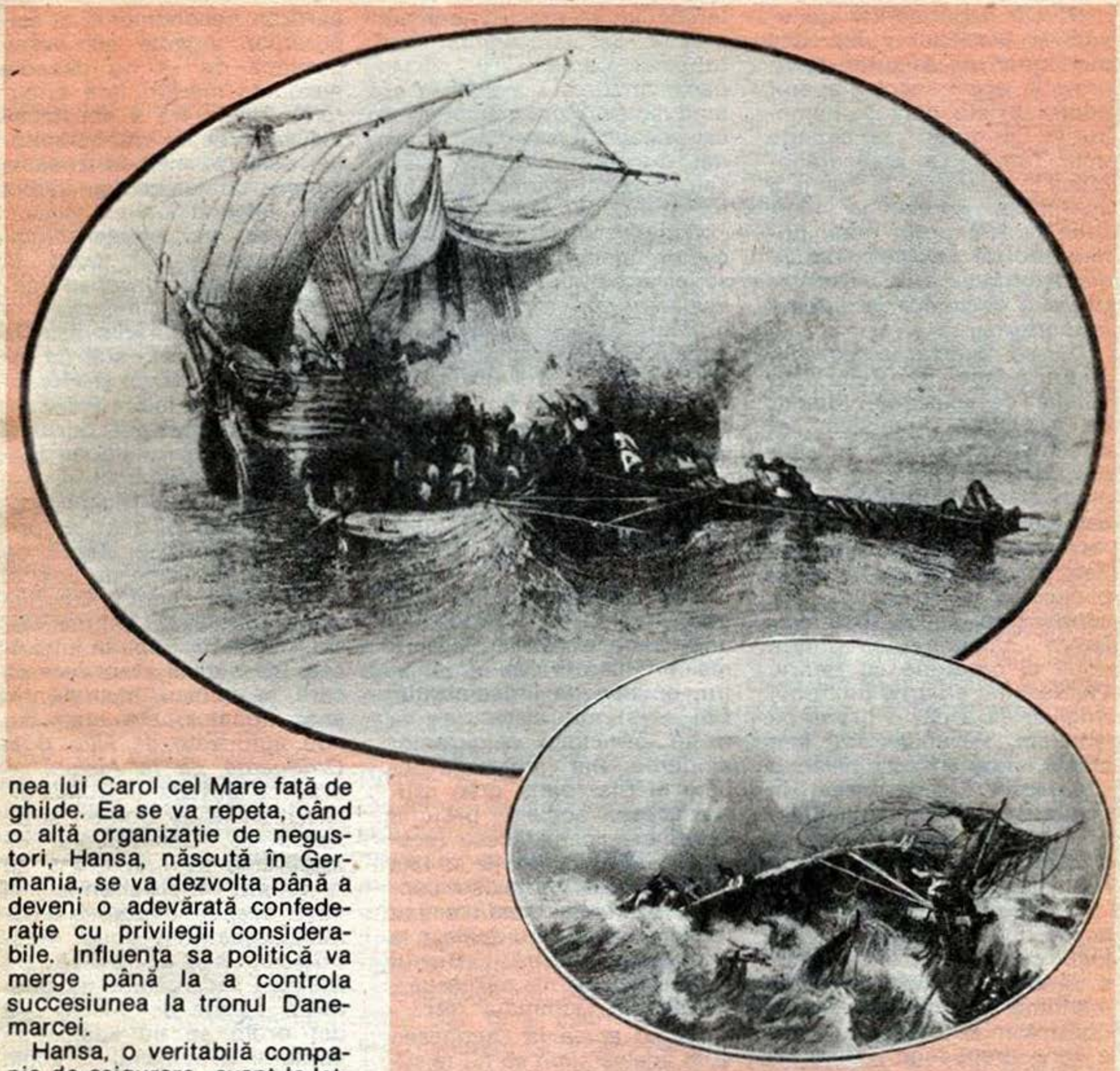

În vremea lui Colbert, negustorii își asigurau navele contra riscurilor naufragiilor (jos), ale incendiilor și piraților (sus)

În p. 81: - Carol Quintul și publicarea Edictelor sale la Anvers

nea lui Carol cel Mare față de ghilde. Ea se va repeta, când o altă organizație de negustori, Hansa, născută în Germania, se va dezvolta până a deveni o adevărată confederație cu privilegii considerabile. Influența sa politică va merge până la a controla succesiunea la tronul Danemarcei.

Hansa, o veritabilă companie de asigurare „avant la lettre", s-a creat pentru a neutraliza pericolele de pe mare. Un sistem foarte elaborat de asistență — bazat pe vărsarea de cotizații individuale și de contribuții colective — repartiza indemnizațiile în caz de accidente. Reguli severe erau prevăzute pentru a reprima fraudele. Din păcate, puterea Hansei, ca și cea a ghildei, ca și cea a templierilor, a sfârșit prin a trezi suspiciunile suveranilor. Declinul Hansei a început în veacul XVI, încheindu-se în sec. XVIII.

Care este cel mai vechi tratat maritim ce menționează ca atare asigurarea? Istoricii nu sunt încă la unison. Pare a fi totuși *Consulatul mării*, redactat la Barcelona, în sec. XII, la porunca regilor de Aragon. A fost prima lucrare în care erau clar stipulate garanțiile maritime. Trei secole mai târziu, în 1435, au apărut *Ordonanțele de la Barcelona*, prima culegere „legislativă", în 20 articole, privind contractele maritime, care interzicea, între altele, cumulul de împrumuturi și avertiza asupra abuzurilor de toate soiurile pe care acest contract putea să le producă.

După alți autori, asigurarea propriu-zisă s-ar fi născut în Portugalia și l-ar fi avut ca autor pe regele Ferdinand I (1367-1383), cel care ar fi instaurat un fel de asigurare reciproc obligatorie. În același secol, XIV, se semnala că la cererea locuitorilor din Bruges, în 1310, contele de Flandra a permis stabilirea în acest oraș a unei camere de asigurări, prin care negustorii „puteau să-și garanteze mărfurile expuse riscurilor mării".

În Italia, tot în sec. XIV, între anii 1318 și 1417, s-au descoperit în cărțile de co-

merț ale negustătorilor genovezi și florentini numeroase menționări de asigurări maritime. În acest secol a apărut pentru prima oară și termenul de „asigurări", pe coperța unui Tratat („De assecurationibus"). În sfârșit, în Franța a apărut la Rouen, în 1500, ceea ce s-a putut numi primul cod de asigurări: *Ghidul negustorilor mării*, o recapitulare a uzanțelor în vigoare în porturi.

Dar să revenim la sec. XIII, pentru a face cunoștință cu o femeie de excepție, Alienor de Aquitania, frumoasă, seducătoare, cultivată, pe care afacerile de inimă nu o împiedică să se intereseze de cele publice, de care se simte responsabilă. Această femeie, nefericit măritată cu piosul și plicticosul Ludovic VII, era capabilă să judece și să legifereze. Așteptând ca prin a doua ei căsătorie cu Henric Plantagenet să urce pe tronul Angliei, ea a dat o probă de istețime. Revenea din țara sfântă, unde îl lăsase pe soțul său regal, și se găsea în insula Oléron, loc de întâlnire al navelor comerciale ce transportau celebrul vin de Aquitania.

În această insulă, se simțea acasă. Într-un fotoliu, în mijlocul consilierilor săi, Alienor a redactat diverse convenții maritime, „în numele insulei noastre mult-iubite și pentru a servi drept lege". Mare legislatoare, s-a gândit la toate, până și la sarcinile curente ale marinarilor, la hrana lor, la recompense și pedepse etc.

Încărcătură cu pietre, în loc de postavuri

Culegerea de legi datorată Alienorei de Aquitania a fost completată, în 1288, printr-o alta, de norme maritime, editată de negustori-patroni din orașul Wisburg din Suedia. *Legile wisbiene* au devenit celebre, deși nu erau decât completări la cele ale ducesei de Aquitania, cea care nu avea cum să prevadă că, 30 ani după moartea sa, Biserica, ostilă cametei si cămătarilor, se va ridica împotriva practicii seculare a împrumutului și cametei. În 1234, papa Grigore IX a interzis în mod solemn orice împrumut cu beneficiu mare, subordonat transporturilor pe mare sau pe uscat. Dobânda se cifra atunci la 30 la sută.

Câțiva șmecheri au încercat să adoarmă bănuiala Bisericii și să ignore interdicția, inventând un alt tip de împrumut, în care „persoana se angaja să plătească prețul, dar numai în cazul în care încărcătura nu ar fi sosit cu bine în port. Dacă expediția ajungea în condiții normale, vânzarea se anula. Vânzătorul vărsa la cumpărător o dobândă nautică (primă), care nu era restituită în nici un caz".

Deci navigatorul nu mai cerea vărsarea imediată a unei sume, aceea fiindu-i numai promisă în caz de sinistru, cu titlu de indemnizație. Din acest nou sistem, se va naște principiul asigurărilor moderne. Dar interdicția papală atârna foarte greu asupra acestor societăți profund creștinești, care făceau reverență după reverență în fața lui Dumnezeu: nu exista contract comercial, maritim sau terestru care să nu apeleze la protecția divină: „Bunul Dumnezeu să ne păzească... În numele Domnului" etc.

Puteai apela la Dumnezeu și în același timp să nu te supui Papei? De aceea armatori genovezi și florentini s-au inspirat din ideea ultimului tip de împrumut, o formă inedită de contract: navigatorii erau cei care vărsau în avans o sumă bancherului care se angaja să plătească cheltuielile unui eventual sinistru. În caz de bună sosire, armatorul nu ar fi reintrat în posesia banilor, ei rămâneau câștigați de bancher.

Considerat satisfăcător, sistemul a fost adoptat aproape simultan de mai multe țări: Franța, Italia, Spania, Flandra, Portugalia, Anglia. Se născuse o nouă profesie — asigurantul, asistat de notar. În acea epocă, un anume Francesco Datini, om de afaceri angrosist, era un partizan necondiționat al asigurărilor. Agenții săi aveau poruncă de „a nu expedia niciodată mărfuri fără asigurări". Nimic nu îl satisfăcea mai mult decât să-i scrie soției sale, pe care o ținea la curent cu afacerile: „Totul este asigurat".

În sec. XVI, lumea economică era în plin avânt. În Franța, Lyonul devenea veritabila capitală financiară a regatului. Asigurările sale le concurau pe cele atât de reputate ale Genovei și Florenței. Lyonul, la fel ca Florența, avea magistrați și curtieri. Contractele sale jalonau Mediterana și Atlanticul.

În unele țări și regiuni, asigurările erau pe rând autorizate sau interzise. Astfel, de exemplu, în Țările de Jos: în 1544, Carol Quintul încuraja asigurările. 20 de ani mai târziu, ducele de Alba le interzicea, pe motivul abuzurilor pe care le puteau încuraja. În anul următor, ele erau din nou autorizate de Filip II în *Ordonanța de la Anvers* — oraș ce poseda o Bursă Internațională de Comerț și de Asigurare. Dar imediat ce asigurările au luat avânt, au reînceput escrocheriile: în 1570, despotmolindu-se o corabie eșuată în golful Gascogne, se constata că așa-zisa încărcătură de postavuri consta din pietre! S-a dat ordin să fie spânzurați curtierul și patronul corăbiei!

Filip II, în schimb, a interzis în mod formal asigurările pe viață, „pentru a stăvili abuzurile, fraudele și crimele". Au trebuit mai multe secole pentru ca asigurarea pe viață să intre în moravuri, inconvenientul ei fiind, se spunea, că „grăbea sfârșitul asiguratului".

Totuși, aproape pretutindeni s-a încercat o preîntâmpinare a scandalului fraudelor. În 1582, regina Elisabeta a Angliei a decretat crearea unei curți de justiție, pentru a judeca „fără nici o amânare" afacerile de asigurări maritime, mult prea adesea rezolvate amiabil „de către negustori discreți". Această jurisdicție va dispărea în sec. XVIII.

Tontinele lui Mazarin

Henric IV a făcut eforturi să repare pagubele provocate de războaiele religioase, a ordonat construcţia de drumuri şi canale, a semnat tratate de comerţ cu Anglia şi sultanul. Richelieu şi-a sporit eforturile pentru crearea unei marine puternice şi a dezvoltat comerţul în zone depărtate, spre marea mulţumire a asiguranţilor.

După el, interesul s-a estompat. Mazarin, mare prelat şi mecenat, a uitat să strălucească şi în plan economic. I s-a reproşat după moarte că a neglijat comerţul, finanţele şi mai ales marina. Conştient de şubrezenia finanţelor, cardinalul a căutat un mijloc să le revigoreze şi a crezut că l-a găsit. Ideea a aparţinut unui compatriot de-al său, un italian pe nume Lorenzo Tonti, sosit să-şi caute norocul în Franţa în anturajul cardinalului-ministru. Este vorba despre crearea unei asociaţii bazate pe durata vieţii omeneşti: mai multe persoane depunând în comun fonduri, destinate a fi repartizate între supravieţuitori, şi cu partea decedaţilor, şi cu dobânzile acumulate.

Mazarin a găsit excelentă ideea. I-a împărtăşit-o oare fidelului său secretar-intendent, un oarecare Colbert, om la vreo 30 de ani? În 1653, Mazarin a creat prima tontină — denumită aşa în omagiul inventatorului său. Din păcate, Parlamentul a refuzat să o înregistreze. Îi disprețuia pe Tonti şi tontinele sale, mai mult, în scurt timp — nu se ştie precis de ce — acesta a fost închis la Bastilia. Se presupune, de altfel, că acolo a şi murit.

Ideea a mers mai departe însă. Vreo 40 ani mai târziu, dl. de Ponchartrain, ministru al marinei, a adoptat sistemul italianului. În 1689, Ludovic

Carol cel Mare va lupta contra puterii ghildelor

XIV a deschis o tontină de 1 400 000 livre rentă, care „a ţinut" până în 1726.

Acesteia i-au succedat alte tontine regale, până în 1763, când au fost interzise, moda de împrumut fiind considerată prea oneroasă pentru stat. După dispariţia lor oficială, s-au creat tontine private. Cele mai cunoscute au fost Casa Lafarge şi Casa Regală de Asigurări, în 1787. Ele au dispărut aproape toate sub Revoluţie, „ostilă acestor instituţii, ce fac să dispară din societate sensibilitatea, una dintre bazele ei...". Tontinele au reapărut sub Restauraţie şi regimurile următoare şi s-au succedat până la războiul din 1914, când inflaţia le-a lichidat. La Paris, până în zilele noastre mai rezistă o singură tontină.

Să revenim la anul 1661, anul morţii lui Mazarin. Pe patul de moarte, acesta l-a recomandat cu multă căldură pe zelosul său secretar Jean-Baptiste Colbert lui Ludovic XIV, care, în anul următor, l-a numit controlor general al finanţelor. Mazarin a lăsat marina într-o stare jalnică. Franţa nu mai avea decât vreo 50 de nave de război şi vreo 200 comerciale.

Colbert — între alte sarcini — şi-a propus să reînnoiască marina. „Nu suntem într-o ţară a lucrurilor mărunte", îi plăcea să spună. Din 1676, la această mare operă de renovare a marinei, şi l-a asociat pe fiul său, de 18 ani, numit Jean-Baptiste, ca şi el. Din colaborarea lor a ieşit, cinci ani mai târziu, faimoasa *Ordonanţă din 1681*, „monument de înţelepciune şi inteligenţă" — va scrie jurisconsultul Valin —, încorporat mai târziu aproape fără nici o modificare în Codul de comerţ francez. Această Ordonanţă oficializa şi reglementa asigurarea maritimă. Nimic nu era omis; erau prevăzute toate cazurile, în afara unuia singur: articolul X interzicea formal „a se face asigurare pe viaţa persoanelor".

Doi ani mai târziu, Colbert murea după o viaţă plină, lăsând Franţa dotată cu 198 de nave de război (în locul celor 50 de la moartea lui Mazarin) şi încredinţându-i fiului său Departamentul marinei şi sarcina de a continua marea lor operă comună.

În 1686, aplicându-se *Ordonanţa din 1681*, la Paris s-a creat o „Companie Generală pentru Asigurări şi Marile Aventuri ale Mării", cu sediul la Quincampoix. Corespondenţi şi comişi erau autorizaţi să se stabilească în toate oraşele Franţei. În 1690, i-a venit rândul să dispară fiului lui Colbert, personalitate puţin cunoscută, eclipsată de cea a tatălui său. O „boală depresivă" — au notat contemporanii — l-a înălţat în ceruri la numai 39 de ani. ■

(Va urma)

În româneşte de Florentina DOLGHIN

Noi pagini din istoricul asigurărilor — în numărul viitor: ● O cafenea devenită celebră firmă de asigurări ● Corăbiile cu „fiinţe de mobilier" ● Din mâinile piraţilor în haremul sultanului ● Napoleon cere bani şi după moarte

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

GEORGE GR. CANTACUZINO. Urmaş al unei familii boiereşti ilustre, fiul marelui vornic Grigore Cantacuzino şi al Luxiţei Kretzulescu, s-a născut în Bucureşti, la 22 septembrie 1832. Cunoscut sub numele de „Nababul", a fost unul dintre cei mai bogaţi proprietari din România. Primele învăţături le-a primit la Bucureşti, apoi la Paris, unde şi-a luat bacalaureatul în litere la Sorbona (1852) şi doctoratul în drept (1858). Întors în ţară (1862), George Gr. Cantacuzino a fost numit judecător la Tribunalul Ilfov, consilier la Curtea de Apel Bucureşti (până la 4 mai 1864, când şi-a dat în mod public demisia). Membru al lojei „Sages d'Heliopolis" (din 1865), a participat activ la acţiunile coaliţiei politice care a impus îndepărtarea domnitorului Al. I. Cuza.

A reintrat în magistratură ca preşedinte al Curţii de Apel Bucureşti. Ales deputat în Constituanta din 1866, unde a făcut parte din comitetul însărcinat cu elaborarea Constituţiei; în numeroase rânduri, deputat şi senator conservator. Primar al Bucureştilor (mai 1869-ianuarie 1870).

A fost numit: ministru de justiţie (24-27 ianuarie 1870); ministru al lucrărilor publice (16 decembrie 1873-7 ianuarie 1875) şi de finanţe (7 ianuarie 1875-30 ianuarie 1876). După moartea lui Lascăr Catargiu (30 martie 1899), George Gr. Cantacuzino a devenit şeful Partidului Conservator. Preşedinte al Consiliului de Miniştri (11 aprilie 1899-7 iulie 1900) şi titular la interne (11 aprilie 1899-9 ianuarie 1900). În iulie 1900, a aprobat şi prezidat fuziunea Partidului Conservator cu Partidul Constituţional (s-a menţinut până în 1901). Din nou preşedinte al Consiliului de Miniştri şi titular la interne (22 decembrie 1904-12 martie 1907). În aprilie 1907 s-a realizat fuziunea tuturor elementelor conservatoare, George Gr. Cantacuzino cedând şefia partidului lui P.P. Carp.

A încetat din viaţă în Bucureşti, la 23 martie 1913. A fost, scria N. Iorga, „poate cel din urmă reprezentant al boierului mare de odinioară, din rasa care a dat ţării, pe lângă multă frământare zadarnică, şi multă strălucire, multă glorie".

PETRE P. CARP. S-a născut la 29 iunie 1837, la Iaşi, într-o familie boierească (era fiul stolnicului Petre Carp) ale cărei origini sunt înscrise în *Descriptio Moldaviae* a lui D. Cantemir. Pentru studii a fost trimis la Berlin (1850), unde a urmat „Französische Gymnasium" (bacalaureatul în 1858), după care a studiat la Facultatea de drept şi ştiinţe politice de la Universitatea din Bonn (preocupându-se şi de economie politică, filosofie, literatură şi istorie).

P.P. Carp a revenit la Iaşi în 1862, unde a contribuit la punerea bazelor societăţii „Junimea". Pleacă în toamna 1865 la Bucureşti, fiind numit în postul de auditor onorific la Consiliul de Stat. S-a încadrat în coaliţia politică ce a dus la îndepărtarea lui Al. I. Cuza. La 11 februarie 1866, P. P. Carp a fost numit secretar intim al Locotenenţei domneşti, apoi secretar al Agenţiei diplomatice de la Paris (mai 1866-iulie 1867). Deputat (din 1867) şi senator a susţinut ideile conservatoare în cadrul grupării politice „junimiste".

A fost ministru al afacerilor străine (20 aprilie-14 decembrie 1870) şi ad-interim la culte şi instrucţiune publică

(23 mai-14 decembrie 1870), ministru la culte și instrucțiune publică (30 ianuarie-30 martie 1875). În timpul cabinetului Lascăr Catargiu, a fost trimis agent diplomatic la Viena și Berlin (martie 1871-aprilie 1873) și la Roma (aprilie-octombrie 1873).

Din nou în diplomație, a fost ministru plenipotențiar și trimis extraordinar la Viena (noiembrie 1882-octombrie 1884), apoi ministru al afacerilor străine (23 martie-11 noiembrie 1888) și ad-interim la agricultură, industrie, comerț și domenii (4 iunie-11 noiembrie 1888); ministru al afacerilor străine (12 noiembrie 1888-22 martie 1889). În 1891 gruparea „junimistă" s-a constituit în Partidul Constituțional, având ca președinte pe P.P. Carp (partidul, după o scurtă fuziune în anii 1900-1901, a revenit definitiv în Partidul Conservator în anul 1907); ministru la agricultură, industrie, comerț și domenii (18 decembrie 1891-3 octombrie 1895).

A fost președinte ai Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (7 iulie 1900-13 februarie 1901); președinte al Partidului Conservator (21 aprilie 1907-14 mai 1913); președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (29 decembrie 1910-28 martie 1912). După declanșarea primei conflagrații mondiale, mereu preocupat și temător față de politica expansionistă a Rusiei, s-a pronunțat, în Consiliile de Coroană din 1914 și 1916 (*Magazin istoric*, nr. 6/1973, 1/1976 și 12/1983), pentru intrarea în război de partea Puterilor Centrale. Era un om, scrie C. Gane, „de o cultură vastă și adâncă, de o cinste materială și morală scoasă parcă din Evanghelie", și, mai ales „de o sinceritate deconcertantă, de un caracter inflexibil, de o consecvență unică" (vezi și schița de portret apărută în *Magazin istoric*, nr. 11/1992).

ION I.C. BRĂTIANU. Primul fiu al lui Ion C. Brătianu s-a născut la 20 august 1864, la Florica (jud. Argeș). După absolvirea Colegiului „Sf. Sava" din București (1882), în toamna anului 1883 a fost trimis, însoțit de Eugeniu Carada, la Paris. A urmat un an secția de matematică a Liceului „Sainte Barbe", doi ani cursurile Școlii Politehnice, după care Școala de Poduri și Șosele (terminată în 1889).

Întors în țară, Ion I. C. Brătianu a fost numit inginer în serviciul căilor ferate (1889-1895). S-a lansat în politică în cadrele Partidului Național Liberal, fiind ales deputat (în 1895) și numit ministru al lucrărilor publice (31 martie 1897-30 martie 1899). Preocupat de întărirea aripii de stânga a partidului, a reușit să atragă în rândurile acestuia un grup de intelectuali („generoși") din conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. Din nou, în guverne liberale: ministru al lucrărilor publice (14 februarie 1901-18 iulie 1902) și al afacerilor străine (ad-interim 9 ianuarie-18 iulie 1902; titular 18 iulie 1902-12 decembrie 1904); ministru de interne (12 martie 1907-27 decembrie 1908).

A fost numit, apoi, președinte al Consiliului de Miniștri, titular la interne și interimar la afacerile străine (27 decembrie 1908-4 martie 1909), timp în care — la 11 ianuarie 1909 — a fost ales președinte al P.N.L., calitate care a deținut-o până la sfârșitul vieții; președinte al Consiliului de Miniștri (4 martie 1909-28 decembrie 1910) ministru de interne (4 martie-15 decembrie 1909 și 6 februarie-28 decembrie 1910) și ad-interim la afacerile străine (4 martie-1 noiembrie 1909).

La 8 decembrie 1909, Ion I. C. Brătianu a fost ținta unui atentat. După războaiele balcanice, prin scrisoarea publică din 7 septembrie 1913, a anunțat programul liberal de reforme agrară și electorală, ce-l va pune în aplicare în anii ce au urmat. Președinte al Consiliului de Miniștri (4 ianuarie 1914-11 decembrie 1916), ministru de război (4 ianuarie 1914-15 august 1916) și ad-interim la afacerile străine (8-11 decembrie 1916) — a pregătit din punct de vedere militar și diplomatic războiul de reîntregire; președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine (11 decembrie 1916-26 ianuarie 1918 și 29 noiembrie 1918-27 septembrie 1919 st.n.); a condus delegația României la Conferința de pace de la Paris. A vădit în tot acest răstimp, cum scria contele de Sainte-Aulaire, ministrul Franței la București, „cele mai înalte calități, care îl fac unul din marii oameni de stat ai generației sale". Din nou președinte al Consiliului de Miniștri (19 ianuarie 1922-27 martie 1926), titular la război (19 ianuarie-15 martie 1922) și interne (30 octombrie 1923-27 martie 1926) a impus adoptarea Constituției din 1923; președinte al Consiliului de Miniștri (21 iunie-24 noiembrie 1927) și ad-interim la afacerile străine (21 iunie-6 iulie 1927).

Membru de onoare al Academiei Române. A încetat din viață la București, în dimineața zilei de 24 noiembrie 1927 (despre I.I.C. Brătianu, vezi *Magazin istoric*, nr. 3 și 4/1993).

Documentar realizat de dr. Ion MAMINA

ISTORIA ŞI ŞCOALA

Bine aţi venit din nou pe băncile şcolilor şi facultăţilor!

În momentul în care citiţi aceste rânduri, dragi prieteni şcolile sunt pregătite să-şi redeschidă porţile, primindu-vă după o binemeritată vacanţă spre a vă însoţi, timp de un nou an şcolar, pe fascinantul drum al cunoaşterii.

Vă dorim mult succes la învăţătură, în activitatea voastră în cadrul cercurilor de istorie, precum şi în familiarizarea cu universul Muzei Clio.

Şi în noul an şcolar, rubrica noastră vă stă la dispoziţie spre a vă face ştiute preocupările în domeniul istoriei, spre a vă exprima opiniile privind manualele şi programa şcolară, spre a lega noi prietenii şi spre a vă face cunoscuţi colegii pasionaţi de istorie, pe cei care se evidenţiază în difuzarea şi popularizarea revistei noastre, precum şi spre a ne adresa sugestii privind activitatea Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, care după cum ştiţi a oferit 37 burse unor elevi şi studenţi în anul şcolar 1992/1993, o bursă specială în cadrul Olimpiadei de istorie a României ediţia 1993 şi acum primele premii pentru lucrări ştiinţifice originale în domeniul istoriei naţionale.

Vă aşteptăm cu interesul şi prietenia sub semnul cărora am deschis aceste pagini în urmă cu un an de zile (nr. 10/1992), oferindu-vi-le pe deplin.

Aşteptăm, de asemenea, noi sponsori şi donatori care să contribuie la stimularea pasiunii pentru istorie în rândurile celor mai tineri cititori ai revistei noastre, precum şi la susţinerea apariţiei Magazinului istoric **— cea mai răspândită şi iubită carte de istorie din ţara noastră.**

LICEUL „DIMITRIE CANTEMIR" DIN BUCUREŞTI — 125 ani

Am prezentat în cadrul rubricii noastre câteva prestigioase instituţii de învăţământ din Capitală şi ţară, care au trecut pragul centenar al existenţei lor. Iată că cititoarea noastră *FLORENTINA IRINA PETRE*, din clasa a XI-a a Liceului „Dimitrie Cantemir" din *Bucureşti*, în numele colegilor săi pasionaţi de istorie, ne scrie despre cele cinci pătrare de veac ale şcolii în care învaţă:

„Liceul «Dimitrie Cantemir» şi-a început existenţa ca gimnaziul «Matei Basarab», nume pe care-l va purta la înfiinţarea sa, în 1868, până în 1878, când a luat numele de «Cantemir Vodă».

Înfiinţarea acestei şcoli a fost precedată şi pregătită prin constituirea, la 11 noiembrie 1865, a unei clase «divizionare», paralele, a I-a, pe lângă cea existentă la Liceul «Matei Basarab», la propunerea şi invitaţia profesorilor acestui liceu, care se angajează să predea gratuit lecţiile la această clasă.

În anul şcolar următor, s-a înfiinţat şi o clasă divizionară, a II-a, care, împreună cu

clasa a I-a, a funcţionat pe lângă şi în localul Liceului «Matei Basarab» până în anul 1868, când, în luna octombrie a acelui an, cele două clase divizionare s-au mutat din localul Liceului «Matei Basarab» într-un imobil situat în strada Sfinţilor, devenind odată cu aceasta o unitate şcolară de sine stătătoare, un gimnaziu cu o structură necompletă, Gimnaziul «Matei Basarab».

Potrivit procesului verbal încheiat în Consiliul pedagogic al şcolii din 11 februarie 1878, colectivul didactic a hotărât ca noua «denumire a gimnaziului să fie Cantemir Vodă», deoarece «tot aşa cum alţi domnitori şi Dimitrie Cantemir, fiu şi frate de domn şi el însuşi domn al Moldovei, face mândria trecutului nostru ca istoric, arheolog, literat şi, în fine, ca om de ştiinţă...»

Astăzi, la 125 de ani, Liceul «Dimitrie Cantemir» se poate mândri cu nume de rezonanţă ieşite de pe băncile sale. Urmând pilda unor iluştri înaintaşi (George Călinescu, Constantin Noica, Constantin Giurescu, G. Georgescu, Mircea Cârlănescu), elevii de astăzi ucenicesc în cele mai diverse domenii: de la informatică şi ştiinţe exacte, până la disciplinele umaniste. Centrul de informatică al liceului «D. Cantemir», dotat ultramodern, inaugurat în toamna anului 1992, a devenit o veritabilă carte de vizită a şcolii, dezvăluind noi vocaţii ale elevilor.

Evenimentul sărbătorit anul acesta are fără îndoială o importanţă deosebită. Aniversăm un secol şi 25 de ani de cultură, de tradiţie şi istorie. Clădirea şcolii (în imagine) a fost declarată recent monument de arhitectură, atât pentru frumuseţea edificiului, cât şi pentru adânca semnificaţie pe care o are în inimile bucureştenilor.

Între 20-26 octombrie a.c., bătrânul liceu aşteaptă ca oaspeţi la aniversarea sa pe toţi aceia care au lăsat în el o petală din sufletul lor".

NOI PRIETENI

Iată gândurile a doi noi prieteni ai istoriei şi ai revistei noastre. Primul se află încă pe băncile şcolii şi se recomandă astfel:

Mă numesc *BUIMAC BOGDAN,* am 14 ani şi învăţ la Liceul „Emil Racoviţă" din *Iaşi.*

Citesc revista dumneavoastră încă din 1987, chiar dacă aveam numai 9 ani.

Am fost atras de rebus şi de aceea m-am hotărât să concep şi eu astfel de „tabele" cu cuvinte încrucişate. Vă trimit dumneavoastră acest aritmograf, nu numai că este scris pe teme istorice, (dar) ci şi din cauză că revista dumneavoastră publică articole interesante.

Poate acest aritmograf vi se va părea prea simplu; poate aveţi dreptate, însă eu m-am gândit şi la acei cititori ai *Magazinului istoric* care sunt cam de seama mea.

De altfel, acesta este un aritmograf din „prima serie" a creaţiei mele.

Dragă Bogdane, aritmograful nu numai că „ni se pare", dar este chiar „prea simplu". Oricum, te felicităm pentru gândul frumos către cititorii de vârsta ta. Îţi urăm succes în alcătuirea altor şi altor probleme rebusistice şi aşteptăm ca seriile viitoare să atingă şi pragul publicării.

Din Timişoara, o tânără prietenă:

Sunt o mai nouă, pot spune chiar foarte nouă, cititoare a publicaţiei *Magazin istoric,* care vă iubeşte foarte mult.

Mă numesc *PETRESCU CAMELIA*, am 19 ani, şi iubesc mult istoria, dar asta nu de mult timp, iar publicaţia d-voastră am descoperit-o mai de mult, dar recunosc nu am îndrăgit-o; o răsfoiam mai mult, pentru că nu mă pasiona, dar acum o „savurez" cu cea mai mare plăcere.

D-ra Camelia Petrescu ne solicită, totodată, câteva numere de revistă care îi lipsesc din colecţie, precum şi volumele de *Discursuri parlamentare,* ale lui Armand Călinescu.

ŞCOALĂ DE GRĂMĂTICI DIN 1665

În colecţiile de documente argeşene de la Arhivele Statului din Bucureşti (originale, CLVII/ 53-54 nr. 1) se păstrează şi câteva mărturii privind o veche şcoală de grămătici, din urmă cu aproape trei veacuri şi jumătate, ce funcţiona pe lângă schitul Văleni-Argeş, de pe Valea Topologului.

Începutul schitului se atestă prin documentul din 15 mai 1662, dat din Cârstăneşti (sat lângă Văleni) când Zaharia călugărul, venit de la Cozia, se găsea aici semnând împreună cu vărul său Dumitru un act de vânzare al unui copil de rumân către Gheorghe Postelnicul din Argeş.

La 22 iunie 1665 — Văleni — schitul era gata şi Dragomir cu alţii vând vărului lor Zaharia călugărul de la Schitul Văleni o moşie.

Pe verso acestui act, este zapisul unui grămătic — fără dată — care atestă, aici, o şcoală de grămătici: „Adică eu Stan grămătic scris-am zapisul mieu la mâna părintelui Zaharia cum să se ştie că m-am tocmit cu sfinţia sa să şez — întru an — să mă înveţe pentru pomană iară de voi fugi fără ştirea sfinţiei sale de la schit şi de va peri ceva atunci să aibă a mă pune ca să plătesc ce va peri. Şi mărturie sunt părintele Iftenie şi părintele Ioanichie ot Cozia şi alţi grămătici — din schit.

Şi pentru credinţă pun şi iscălesc mai jos, Eu Stan".

Biserica veche a schitului fiind mică a fost mărită în 1810, cu tinda şi amvonul şi înlocuită cu alta nouă între 1883-1885, conform pisaniei.

Din 1662 se păstrează numai casa veche a stăreţiei în care a fost şi şcoala.

GEORGE GEORGESCU,
com. Suici, jud. Argeş

SEPTEMBRIE 1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● La 1 septembrie **1943, toate ziarele din Capitală publică ample reportaje de la înmormântarea mareşalului Constantin Prezan, unul din marii comandanţi români din războiul de întregire a ţării. Inhumarea dispărutului are loc în comuna Schineta, de lângă Vaslui.**

● Şi tot **în aceeaşi zi se anunţă moartea, în condiţii nici până astăzi elucidate, a regelui Boris al Bulgariei.**

● În conformitate **cu o convenţie încheiată între guvernele român şi german, emigranţii ruşi şi ucraineni posesori de paşapoarte „Nansen" aflaţi pe teritoriul României, precum şi foştii ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi din vechea armată rusă şi armatele albe ale generalilor Denikin şi Vranghel, urmează a fi incorporaţi în armata română.**

● În urma **protestelor de masă împotriva ocupantului hitlerist, guvernul danez îşi dă demisia, iar comandantul trupelor germane din Danemarca instituie în întreaga ţară starea excepţională. În cursul mişcării de protest, comunicaţiile poştale, telegrafice şi telefonice sunt întrerupte, iar ziarele îşi suspendă apariţia.**

● Teatrul **Naţional din Bucureşti îşi deschide stagiunea cu un spectacol festiv alcătuit dintr-un act din** Viforul **de Delavrancea şi din piesa** Tudor Vladimirescu **de Nicolae Iorga. Profesorii Bazil Teodorescu şi Paul Teodorescu**

În revista *Vremea* din 12 septembrie 1943, poetul şi publicistul Cicerone Teodorescu, în articolul *Vlad Ţepeş şi motivările „teroarei" sale,* atrage atenţia că: „Prezentat de unii străini, adeseori istorici de ocazie, drept un călău sadic, un uriaş dement şi satanic, dar şi drept omul care a îngrozit — prin cruzimea sa — pe Mohamed II, cel ce sfărâmase Bizanţul şi luase Constantinopolul, Vlad Ţepeş continuă să furnizeze minţilor înfierbântate subiecte grase de reportaj istoric senzaţional"[1].

În continuare, autorul, referindu-se la legendarul domnitor, dar făcând o analogie cu faptele marilor figuri ale umanităţii, argumentează astfel: „S-a slujit de cruzime şi Vlad Ţepeş. A întrebuinţat metode de fier. A procedat la unele represiuni groaznice. E adevărat. După cum nu e mai puţin adevărat că pedagogia tragerii în ţeapă — proprie voevodului nostru — îşi afla, în timpul său, corespondenţe şi mai îndrăcite în ţările Apusului.

Moravurile, mai subtile sau mai sumare, erau ale timpului.

Cuştile de fier în care Ludovic XI schingiuia pe nobilii francezi asupritori ai poporului nu erau mai puţin severe ca ţepile principelui valah.

Crimele lui Cezar Borgia, îmbinate cu ştiinţa chimicalelor şi cu arta dozărilor, nu mărturiseau o altă psihologie, ci numai o treaptă mai avansată.

Principii Renaşterii nu aveau o concepţie diferită de a lui Ţepeş, ci numai o execuţie diferită, atunci când — de pildă — în cartea de rugăciuni cu coperţi artistic incrustate pe care o trimeteau în dar unui adversar, acesta îşi citea în realitate ultima rugăciune, respirând nemiloasa otravă, savant infuzată în file.

Întreaga lume civilizată utiliza în acea vreme, într-un chip poate mai rafinat, dar tocmai de aceea şi mai crud, aceleaşi metode pentru stăvilirea anarhiei; lupta împotriva acesteia impunea în Franţa, în Italia, pretutindeni, măsuri severe, cruzimi necesare. Principele român va fi fost o fire impetuoasă, «iute la mânie», amarnic om şi necruţător.

Dar tocmai acestei crâncene asprimi de «stăpân la el acasă», stăpân pedepsitor şi temut, se datorează — pe de altă parte — faptul că Vlad Ţepeş şi-a putut împlini de la început rolul de a desăvârşi siguranţa căilor de comunicaţie şi a spori circulaţia comercială dintre Apus şi Răsărit.

---

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanţelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat şi noi această datare de epocă.

Paul Morand, noul ministru al Franței în România, la mormântul Eroului Necunoscut din Capitală

C. Daicovici (x) la inaugurarea săpăturilor de la cetățile dacice din munții Orăștiei

Sunt unii care gândesc rău asupră-ne și lucrează nedrept, spunea, conștient de pe atunci, se pare, de riscurile grelei sale misiuni, aprigul principe".

Către sfârșitul lui septembrie 1943, evenimentele cele mai spectaculoase de pe fronturile celui de-al doilea război mondial sunt cele din Mediterana, și, de aceea și comentariile consacrate lor sunt mai abundente. În Răsărit, frontul cunoaște o aparentă și temporară stabilizare, care nu exclude însă atacuri și lupte crâncene de apărare — ci doar o scurtă pauză înaintea altor mari furtuni. Un comentariu din revista *Vremea,* lasă să se întrevadă această situație de moment: „Ploile de toamnă și-au trimis primii soli. În câteva sectoare, bătălii necurmate nici o clipă se dau sub pânza de apă cernută dintr-un cer plumburiu. Terenul s-a înmuiat și a devenit neprielnic pentru desfășurarea acțiunilor purtate de armate blindate și motorizate. Totuși înverșunarea cu care atacă sovieticii nu s-a micșorat, după cum și strădania forțelor germane de a se retrage pe noi poziții, înainte ca ploile să se generalizeze și să facă imposibilă transportarea materialului greu, n-a scăzut deloc. La Berlin se vorbește despre o linie de rezistență care se va cunoaște curând, dar nu se dă nici o precizare, afirmându-se doar că ea va fi fixată acolo unde va dori Comandamentul german. Că acest nou front va fi fixat pe maluri de ape sau își va găsi sprijin în alte accidente ale terenului consolidat, aceasta se va vedea într-un viitor apropiat".

Glosând pe marginea prăbușirii Italiei fasciste, Pamfil Șeicaru, directorul ziarului *Curentul,* consacră evenimentului o analiză din care spicuim: „Se poate continua încordarea războiului cu o disciplină severă menținută în interior, dar există o condiție esențială: ca națiunea căreia i se cere prelungirea sforțării, continuarea sacrificiilor, să nu fie cuprinsă de oboseală.

Încă din 1940, Italia dădea semne de oboseală și toate sforțările propagandei fasciste de a însufleți pasiunea de luptă a poporului italian n-au dus la nici un rezultat. Lozincile: *Corsica* și *Savoia, Tunis, Malta* nu au avut nici un ecou în conștiința maselor italiene, în afară de o minoritate de entuziaști ai partidului fascist, care trăia dominată de viziunea Imperiului roman renăscând sub impulsiunea voinței unei minorități energice, active politic, vizionare și totuși lucide.

Cu toate sforțările propagandei fasciste, nici una din manifestațiile organizate n-au izbutit să dea măcar impresia unei participări populare la acțiunea pe care o preconiza regimul. Erorile ini-

Cronică măruntă

rostesc scurte alocuțiuni omagiale.

● Comisariatul **general al prețurilor a fixat noile costuri ale biletelor pentru spectacolele de teatru și operă. Un bilet „de prima categorie" la premiere și la spectacolele de seară va costa 550 lei. Pentru spectacolele din după amiezile zilelor de lucru și sărbători legale se operează o reducere de 30%.**

● Monitorul Oficial **din 2 septembrie publică Jurnalul Consiliului de Miniștri prin care se suspendă — fără precizarea motivelor — Comitetul de conducere al Asociației generale a clerului ortodox român ales de Congresul general de la Cernăuți, din 24 septembrie 1942. Pe tot timpul cât va dura starea de război, atribuțiile Comitetului și ale celorlalte organe de conducere prevăzute în statutul Asociației vor fi exercitate de o comisie interimară.**

● Doi supraviețuitori **de pe un vas de comerț britanic torpilat în Oceanul Indian sunt salvați și debarcați pe țărmul Africii de Sud după ce-au plutit timp de 44 zile în voia valurilor, într-o barcă de cauciuc.**

● În Monitorul Oficial **din 7 septembrie apare decretul-lege pentru înființarea și organizarea Subsecretariatului de Stat al muncii, pe lângă care va funcționa și Comisariatul general pentru problemele evreiești.**

● Ziarele **din Capitală atrag**

SEPTEMBRIE 1943

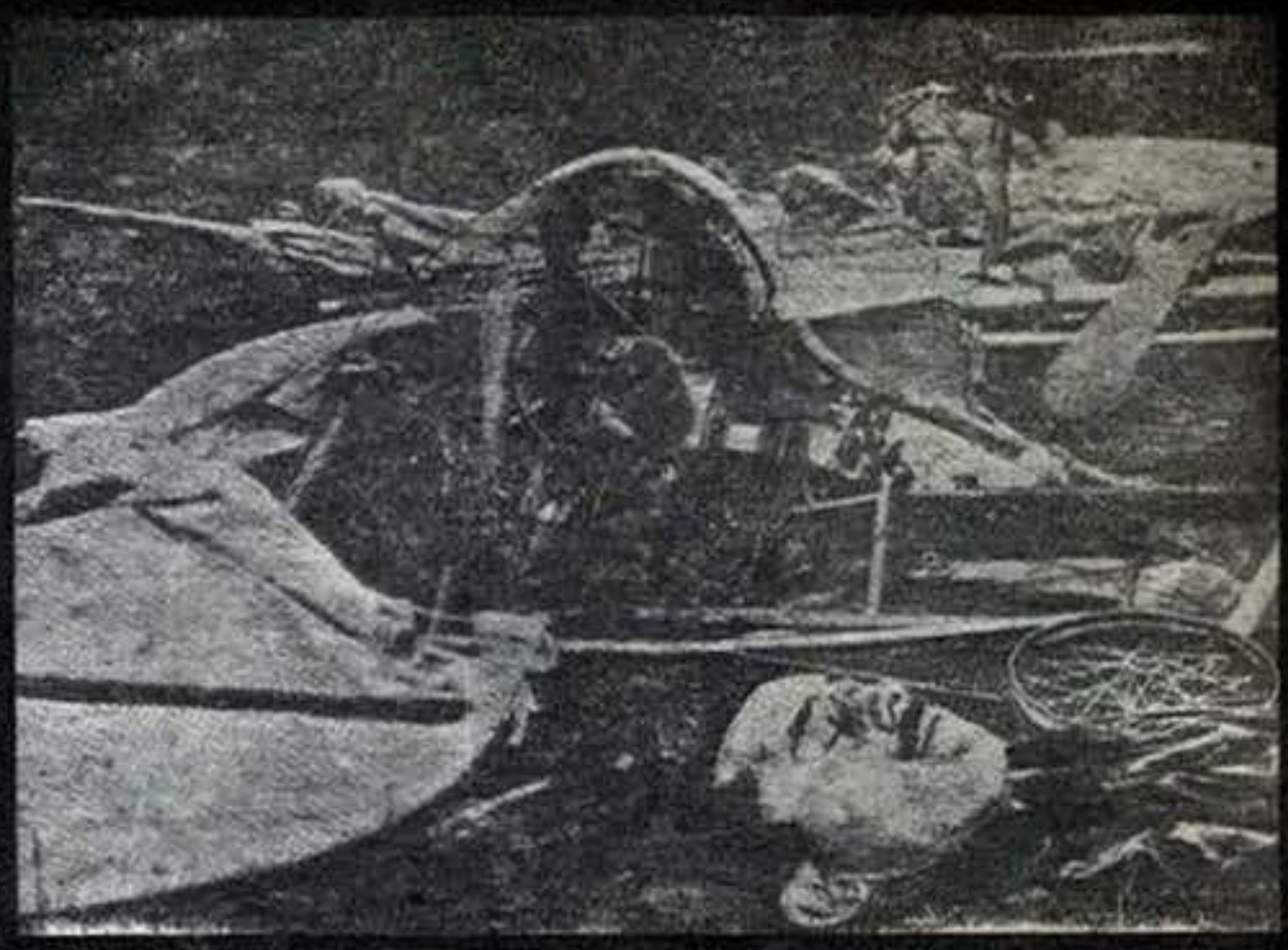

Fotografie document din Viața: la locul prăbușirii lui Aurel Vlaicu în septembrie 1913 (foto Al. Satmary)

Cronică măruntă

din nou atenția populației asupra primejdiei pe care o reprezintă diverse obiecte cu aparență inofensivă, precum: tocuri, creioane, bricege, cuțite, lulele și multe altele, aruncate de avioanele ce bombardează teritoriul țării. Populația este prevenită să nu se atingă cu nici un chip de aceste obiecte și să anunțe numaidecât prezența lor.

● Ordonanța **nr. 9 a Comandamentului militar al Capitalei prevede în articolul 53: „Este interzis a se comenta în public, sub orice formă, chestiuni în legătură cu armata sau operațiunile ei, situația politică internă sau externă sau a se colporta orice fel de știri, adevărate sau neadevărate, în legătură cu aceste chestiuni.**

Cei ce vor călca aceste dispoziții se vor pedepsi cu închisoarea corecțională de la 6 luni la 4 ani".

● La București **își prezintă scrisorile de acreditare noul ministru plenipotențiar al Franței în România, celebrul scriitor Paul Morand, autor al unei cunoscute cărți despre București, căsătorit cu o româncă.**

● Sâmbătă **25 septembrie se inaugurează în strada Lipscani noua sală a Teatrului Gioconda, condus de compozitorii Ion Vasilescu și Nicușor Constantinescu. Ca spectacol inaugural se reia, pentru scurt timp, marele succes de public** Gioconda iubește, **cu un prolog intitulat** Surâsul Giocondei.

ției iale își arată cumplitele lor efecte mult mai târziu. Aprecierea greșită din mai 1940 — războiul nu va dura decât 2-3 luni — își dezlănțuie consecințele. Un om a ridicat o țară și un om a prăbușit o țară printr-o simplă eroare de apreciere.

Cine spune că învățămintele istoriei sunt inutile?"

Iată, în continuare, alte știri din presa acestei luni referitoare la situația din Italia: ● La 5 septembrie, presa publică știrea debarcării unor puternice forțe anglo-americane pe coasta calabreză a strâmtorii Messina. În realitate, debarcările începuseră încă din zorii zilei de 3 septembrie. ● La 8 septembrie, postul de radio Roma difuzează următorul comunicat: „Guvernul italian, recunoscând imposibilitatea de a continua lupta inegală împotriva puterii preponderente a inamicului, în scopul de a cruța nenorociri și mai grave națiunii, a cerut un armistițiu generalului Eisenhower, comandantul suprem al forțelor aliate anglo-americane. Cererea a fost acceptată". ● Reacția hitleristă față de evenimentele din Italia nu se lasă așteptată. La 10 septembrie, Înaltul comandament al forțelor armate germane dă publicității următorul comunicat special: „Guvernul trădător al lui Badoglio adunase în ultimele săptămâni, pregătindu-și capitularea, puternice forțe în jurul Romei și pusese orașul în stare de apărare împotriva trupelor germane aflate în afara Romei. Drept justificare s-a indicat pericolul unei debarcări inamice la Vest de Roma. De la capitularea Italiei, adică în seara zilei de 8 septembrie, se produseseră lupte în jurul Romei între trupele germane și cele italiene. Comandantul suprem german, feldmareșalul Kesselring, a adus întăriri, a pornit atacul împotriva Romei și a dat un ultimatum comandantului orașului. Sub această presiune, comandantul italian al Romei a capitulat pe o rază de 50 kilometri. Dezarmarea trupelor italiene este în curs. Paza Cetății Vaticanului va fi asumată de armata germană". ● Presa nazistă este iritată împotriva condițiilor de armistițiu acceptate de guvernul Badoglio, condiții ce nu vestesc nimic bun nici pentru Germania — în speță capitularea necondiționată. Un comentariu al oficiosului *Völkischer Beobachter* din 13 septembrie afirmă: „Este adevărat că din partea anglo-americanilor s-a cerut tot timpul «o capitulare necondiționată». Dar nici democrații cei mai mărginiți din anumite țări neutre nu se poate să fi interpretat această formulă în sensul mârșăviei infame impuse unui mare popor ca poporul italian, mârșăvie nemaiîntâlnită în relațiile internaționale". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

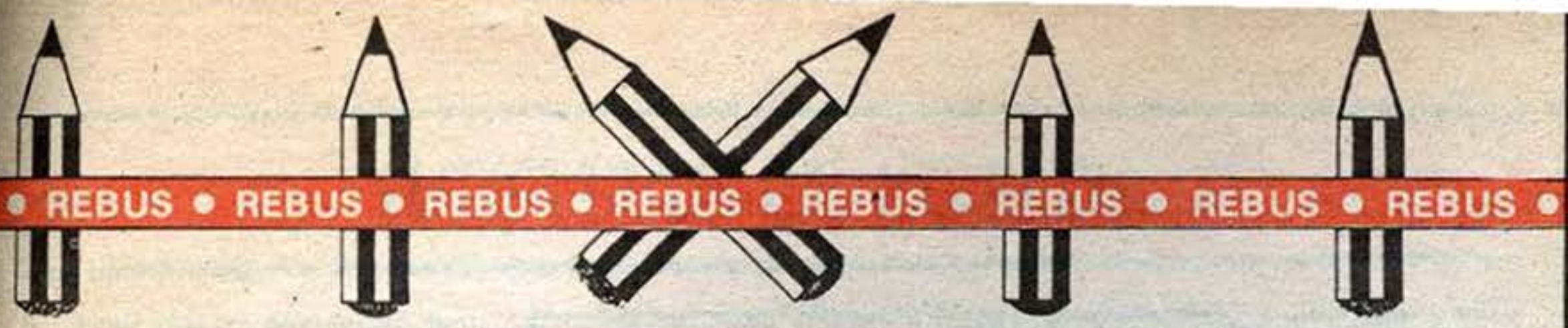

BENJAMIN FRANKLIN, DIPLOMAT

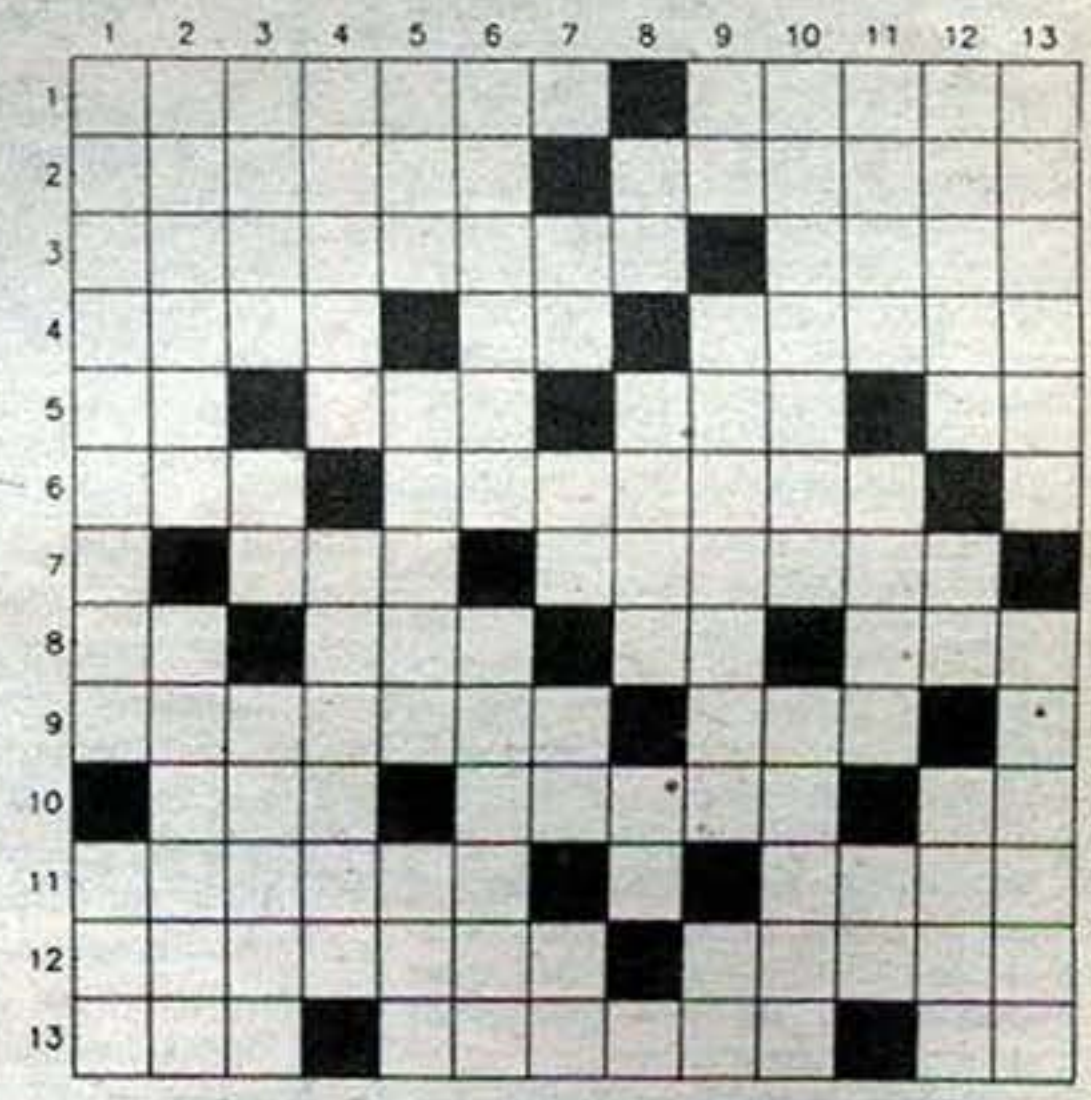

ORIZONTAL: 1) Continent unde, la 17 ianuarie 1706, s-a născut Benjamin Franklin, om politic, diplomat, savant, filosof și scriitor de marcă - Instituție publică cu rol de a asigura primirea, transportul și distribuirea scrisorilor, telegramelor, coletelor, la care Franklin a fost numit director general de către regele Angliei, George al III-lea. 2) Ansamblul normelor de conviețuire și comportare a oamenilor, în legătură cu care Franklin a avut procupări de seamă în cadrul asociației „Junto", înființată de el în 1728 - Orașul natal al marelui diplomat. 3) Imperiu european, care a deținut puterea politică și economică asupra celor 13 colonii americane - Impozit vamal instituit de Anglia prin legile Townshend. 4) „Vulpile în vie" sau, „.... pentru America", romanul lui Lion Feuchtwanger în care este descrisă activitatea lui Benjamin Franklin ca diplomat la Paris - Bold - Capitală europeană unde ilustrul diplomat a reprezentat America în calitate de ambasador plenipotențiar între anii 1778-1785. 5) Conjuncție - Livadă - Etaj - Scop central! 6) Monede romane - Subunități de artilerie pentru a căror procurare și trimitere din Franța în America, Benjamin Franklin a militat (sg.). 7) Prenume turcesc - De sex bărbătesc. 8) Oliver William - Literă slavonă - Ion Oprea - Crustaceu decapod comestibil. 9) Prietenă a lui Franklin care la 19 ianuarie 1778 l-a pus în gardă că este înconjurat de spioni (Julie) - Program de cercetare atomică realizat între Norvegia, Polonia, Iugoslavia și Agenția din Viena. 10) Localitate în Ungaria - Cod telegrafic - Unitate militară (abr.). 11) Modalitate de plată în natură prin care coloniile americane au achiziționat din Franța arme și muniții - America de..., continent pe care erau situate cele 13 colonii. 12) Rezerve monetare de care Congresul american avea nevoie în ducerea războiului împotriva Angliei, la a căror constituire a contribuit și Benjamin Franklin, cu suma de 4 000 lire sterline - Reprezentant al Congresului american, care a dus la Paris, în martie 1776, instrucțiunile lui Franklin, considerate de biografii săi „o capodoperă pe plan diplomatic" (Silas). 13) Străveche cetate în insula Creta - Controlor general al finanțelor Franței care a privit cu neîncredere misiunea diplomatului american la Paris pentru atragerea acestei țări de partea coloniilor - 365 zile.

VERTICAL: 1) Funcție diplomatică pe care a îndeplinit-o și Franklin - Defileu în Algeria. 2) Politician american numit de Franklin în 1776 să se ocupe de aducerea armelor și muniților franceze în America (Robert) - Librar londonez, în a cărui bibliotecă autodidactul de 18 ani, Benjamin Franklin, și-a completat educația. 3) Regiune în Birmania - Pofteștel - Element de compunere în legătură cu tehnica. 4) Han așezat la șoseaua principală - Ramură a fizicii în care savantul american este considerat deschizător de drumuri (sing. masc.). 5) Refren popular oltenesc - Prenumele mamei ilustrului savant și diplomat - Care nu poate vorbi. 6) Provincie britanică situată în nordul coloniilor americane, vizitată de Franklin în 1776 pentru a-i obține sprijinul în lupta împotriva Angliei - Lege impusă în 1765 de către Imperiul britanic coloniilor americane, în legătură cu care manifestându-și nemulțumirea Franklin a declarat în Camera Comunelor din Londra, că „nu este aur și argint în colonii pentru a plăti această taxă pe un an". 7) Pană de despicat lemne - Teme! - Inimă de peon! - Alifie. 8) Banu Costel - Celebra „partidă de..." din noaptea de 16 dec. 1773 când locuitorii Bostonului au aruncat în ocean 343 lăzi conținând frunzele acestei plante - Ore târzii! 9) Pascu Olga - William..., geograf, care a făcut parte din „Societatea filosofică americană", înființată de Franklin în aprilie 1774 - Notă muzicală. 10) Postură în care lordul Howe a trimis în tabăra americană un ofițer englez pentru a garanta astfel integritatea fizică a delegației adverse cu care dorea să ducă tratative, delegație condusă de Franklin - Agent comercial francez prin care diplomatul american a trimis la Paris informații despre atacul britanic asupra unor orașe de peste ocean. 11) Stea de cinema - Prefix cu sensul larg - Oana Andrei. 12) Otrăvitor - Treapta a șasea din gama do major - Cutie pentru buletinele de vot. 13) Plantă erbacee aromatică - Lord englez, deputat în parlamentul britanic, prieten apropiat al lui Franklin, cunoscut ca principal oponent al politicii engleze față de coloniile americane.

Dicționar: IAT, NPY, LEH, AXO, SFA, ERIM, EURY.

Aureliu PASĂRE

Soluția carelului *Istorie și... zoologie: LUPOAICA - CAL - APIS - MORVARK - IEPURE - CAPI - KN - AN - METIȘI - A - ORFEU - ATTA - MI - AVSA - OAC - CANA - AC - ALN - EPONA - ASPIDA - RAMA - ALI - URS - B - AURA - NA - UK - ESO - ARCASI - I - RASPUTIN - ROM.*

Soluțiile jocurilor din nr. 8/1993:
- P.40: Anticrist (T-ȘIR/CÎT-N-A)
- P.53: Cantacuzino (CA-N-T/ A-CU-Z-ÎN-O)
- P.63: Flămânzi (F-LA-M/IN-Z-I)

DIALOG CU CITITORII

S-a strămutat la cele veşnice, în miezul acestei veri, unul dintre primii colaboratori ai revistei noastre, încă de la numărul 1, aprilie 1967: acad. DIONISIE M. PIPPIDI, personalitate de frunte a vieţii ştiinţifice şi culturale româneşti, devenit după revoluţia din decembrie 1989 preşedintele Secţiei de istorie şi arheologie a Academiei, membru al mai multor societăţi ştiinţifice importante din străinătate.

De-a lungul unei îndelungate vieţi (n. 20 decembrie 1905) închinate cercetării trecutului străvechi al românilor, dar şi al antichităţilor greco-romane, acad. D.M. Pippidi a înscris în studiul epigrafiei, al religiilor antice, al arheologiei clasice, contribuţii de pionierat şi sinteze deschizătoare de noi orizonturi în cercetare.

Istoria Histriei, a Tomisului, a Callatisului, a Scythiei Minor nu ar fi înţeleasă şi cunoscută astăzi fără străduaniile învăţatului, fără dăruirea şi harul cu care a ştiut să dea viaţă, făcându-le să ne vorbească, umbrelor şi pietrelor dintr-un trecut cufundat în aburi de legendă.

Amintirea sa dăinuie în lutul scitic, pe care l-a îndrăgit şi a cărui istorie ne-a redat-o, iar numele său, înscris în eternitatea marmorei, va rămâne incrustat în bronzul unei Opere intrate deja în patrimoniul istoriografiei naţionale.

ANDREI SILARD

Un tânăr electronist elegant cu o solidă cultură umanistă şi împătimit de istorie. Astfel a apărut Andrei Silard la redacţia revistei Magazin istoric. Era de fapt un strălucit inginer electronist, mistuit de nevoia şi dorinţa cunoaşterii. Şi-a urmat cariera didactică şi ştiinţifică, iar nu de mult a devenit — la numai 48 ani — membru corespondent al Academiei Române.

În Magazin istoric a publicat doar câteva articole. Dar a lăsat o urmă în viaţa revistei. Seriozitatea, competenţa şi capacitatea de a percepe fenomenele şi procesele istorice l-au făcut un interlocutor avizat şi plin de farmec. Muncea enorm. Muncea şi gândea modern, cum îi stătea bine unui electronist. Mereu la curent cu noutăţile din ştiinţele tehnice se ţinea aproape de marile dezbateri de idei din istoriografie. Îl preocupa în special filosofia istoriei.

Acum suntem împietriţi de dispariţia lui Andrei Silard. Şi deplângem pierderea unui adevărat om de ştiinţă pregătit pentru sec. XXI, prin cunoaşterea istoriei veacului său.

ORIZONTURI OSTĂŞEŞTI

Primim, din Braşov, nr. 2 (44) 1992 al revistei studenţilor şi elevilor Institutului militar de artilerie şi rachete antiaeriene „General Bungescu" — Orizonturi ostăşeşti (redactor şef locotenent-colonel Vasile Marin).

În paginile ei — pe lângă articole de specialitate militară şi creaţii literare ale studenţilor institutului — şi o evocare a celor peste 50 ani de existenţă a Institutului militar de artilerie şi rachete antiaeriene, înfiinţat la 10 decembrie 1939, iniţial ca Şcoală de ofiţeri activi de artilerie contra aeronavelor.

Este prezentată, de asemenea, personalitatea generalului Ion Bungescu (1898-1948), primul comandant al şcolii, participant la războiul antihitlerist ca şef de stat major al Corpului Blindat şi, apoi, şef de Stat Major al Corpului II armată.

Generalul Ion Bungescu este, de asemenea, inventatorul aparatului central de tragere antiaeriană românesc care-i poartă numele.

DICŢIONARELE LAROUSSE

DI. VIRGILIU D. POPESCU, ziarist din Bucureşti, ne trimite câteva succinte date biografice ale autorului unuia dintre cele mai cunoscute şi răspândite lucrări lexicografice — Pierre Larousse.

S-a născut la 23 octombrie 1817 în familia unui notar din Toucy (Yonne, Franţa). După studii la şcoala din satul său şi la liceul din Versailles, a revenit în Toucy, ca director al Şcolii primare superioare de aici.

În 1840 s-a stabilit la Paris, iar în 1852, împreună cu Augustin Boyer a înfiinţat o casă de editură în care a iniţiat tipărirea unor ediţii din autorii clasici, precum şi a unor scrieri pedagogice şi lexicografice. A pus bazele unei publicaţii pedagogice, Şcoala normală (1859), iar câţiva ani mai târziu a început publicarea vastului său proiect: Marele dicţionar universal al secolului XIX, în 15 volume publicate între 1864 şi 1876. În 1878 şi 1890 au mai apărut două suplimente, aducând informaţia la zi.

N-a apucat însă să-şi vadă visul realizat, stingându-se din viaţă la 3 ianuarie 1875. De altfel, el scria în 1867: „Cu cincisprezece sau şaisprezece ore de lucru pe zi, îmi trebuie trei sau patru ani, nu zic spre a publica, dar spre a termina opera mea şi atunci mă voi odihni şi dacă va trebui să mor de trudă, voi muri, dar Dicţionarul va fi terminat".

Urmaşii săi au continuat să conducă şi să dezvolte opera sa, Librairie Larousse fiind astăzi una dintre cele mai cunoscute case de editură, girând apariţia unor reputate lucrări lexicografice sau enciclopedice, dintre care amintim: le Nouveau Larousse illustré (8 vol., 1897-1904), le Larousse du XX-e siècle (6 vol., 1927-1933), le Grand Larousse encylopedique (10 vol., 1960-1964), le Petit Larousse illustré (1906), le Larousse mensuel illustré (1907-1957) şi multe, multe altele.

Între acestea, desigur, cel mai cunoscut şi răspândit este Micul Larousse apărut (sub diverse titulaturi) din 1906 în ediţii de mare tiraj, revizuite anual, difuzate practic în întreaga lume.

ÎN „MÂNA ALBĂ" AU FOST ŞI EI...

DI. GRIGORE OLIMPIU IOAN, din Bucureşti, ne-a înmânat o scrisoare primită de la dl. Bragă N. Gheorghe, din Mândrişca, Va-

DIALOG CU CITITORII

lea Seacă, judeţul Bacău, rugându-ne să reproducem pasajul cuprinzând anumite precizări şi completări: „Am citit articolul din Magazin istoric, **dar eu, când v-am dat relaţiile pe care mi le-aţi cerut, am scăpat din vedere numele celor cu care am fost împreună în acele acţiuni. Aşa au fost** Olaru N. Dumitru, **condamnat la 30 de ani,** Iliescu Ion, **condamnat la 8 ani,** Miftode C. Aurel, **decedat la Gherla, în timp ce-şi ispăşea condamnarea, precum şi** Martin Gheorghe. **Aş dori să fie amintiţi şi ei, deoarece şi dânşii au participat la tragedia noastră.**

POVESTESC VETERANII

Sub acest titlu, am publicat în nr. 10/1992 un grupaj de relatări primite de la corespondeţi referitoare la participarea d-lor la luptele din al doilea război mondial, grupaj care s-a bucurat de interesul cititorilor noştri, fapt ilustrat şi de scrisoarea de mai jos, primită din partea d-lui lt. col. în retragere IOAN BOTEZATU, din Braşov, **veteran de război:**

În **Magazinul istoric,** nr. 10, octombrie 1992, la pagina 92, în articolul **Povestesc veteranii** scris de dl. Ioan Lăcustă este o nepotrivire şi anume: dl. Marin Gănuci, din Bucureşti, arată că a luat parte la luptele de pe mare la retragerea din Crimeea, fiind secretar al Biroului 3 operaţii din cadrul statului major al Diviziei 2 vânători de munte comandată de general Leonard Mociulschi. Divizia 2 vânători de munte era comandată de general Dumitrache Ioan, iar generalul Leonard Mociulschi era comandantul Diviziei 3 munte.

Subsemnatul am luat şi eu parte la luptele şi la retragerea pe mare din Crimeea, ca făcând parte din Divizia 2 munte. Aveam gradul de plutonier. Eram la Ambulanţa 38 munte, şi la retragere pe mare a fost data de 9 mai 1944. Retragerea am făcut-o cu un convoi de 12 bacuri, iar în larg trebuia să ne îmbarcăm pe vasul Totela, care a fost scufundat peste noapte.

Retragerea am făcut-o cu bacurile pe mare, care era în larg agitată şi, totodată, eram atacaţi de aviaţia sovietică. La Constanţa am ajuns pe 10 mai 1944, iar din convoi am ajuns la Constanţa doar 3 bacuri. Restul nu

ştiu ce s-a întâmplat cu ele.

Mulţumim pentru precizare.

La rândul nostru, reînnoim invitaţia, dragi cititori, de a ne trimite relatări privind participarea dv. la campaniile din est şi vest, evocări ale unor fapte de arme deosebite, ale unor camarazi sau comandanţi etc. etc., întrucât intenţionăm ca şi în numerele viitoare ale Magazinului istoric **să oferim veteranilor din cea mai mare conflagraţie cunoscută de omenire posibilitatea să împărtăşească urmaşilor din experienţa şi învăţămintele acestei grozave încercări.**

DONAŢII

După ce ne mulţumeşte pentru publicarea, în nr. 11/1992, a fragmentelor din însemnările inedite **ale tatălui d-sale, acad. Andrei Rădulescu, d-na IRINA RĂDULESCU-VALASOGLU, din** Bucureşti, **ne scrie:** Permiteţi-mi încă unele informaţii referitoare la Andrei Rădulescu.

Marea sa bibliotecă — mii de cărţi şi reviste — a fost donată de fiice, în anul 1985, Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti. Fiind student, Andrei Rădulescu a fost bursier al Fundaţiei Carol I. Publicaţiile au fost acceptate de dl. director Ion Stoica.

Manuscrisele lui Andrei Rădulescu au fost donate de fiice Bibliotecii Academiei Române unde, acceptate fiind de dl. director Gabriel Ştrempel, formează un fond special.

AMINTIRE DE LA LANSARE

Ca şi anul trecut, numeroşi cititori ne-au solicitat lucrările despre Armand Călinescu. Nu puţini dintre ei, aflând din presă, de la radio şi TV că la lansarea celor două cărţi, apărute sub egida F.C.M.I., la editura Quadrimpex şi Presa Naţională, a participat fiul fostului premier român, domnul arh. Barbu Călinescu, ne-au întrebat dacă nu putem publica o fotografie a sa. Cum domnul Barbu Călinescu nu ţine să-şi facă publicitate şi nu ne-a pus la dispoziţie nici o fotografie, publicăm o imagine de la lansarea volumelor de Discursuri parlamentare, **din ziua de 21 iunie 1993. În imagine: la microfon, fiul lui Armand Călinescu; de la dreapta la stânga: prof. Dumitru Almaş, primul director al** Magazinului istoric, **prof. Ion Scurtu, Ion Văduva Poenaru, director ARCADIA şi dr. Cristian Popişteanu.**

CERERI ŞI OFERTE

PETRICĂ GOLEŞTEANU, str. Jupiter, nr. 5, ap. 13, Braşov, **solicită nr. 2/1967.**

IOAN VIGH, Ocna Mureş, bl. 39, ap. 7, jud. Alba, **solicită: nr. 1, 3, 4/1967; oferă: nr. 5/1968; 11/1969; 6/1970; 1/1971; 11/1972; 7/1983.**

ION DUMITRESCU, str. Sf. Nicolae Tei, nr. 94, bl. T 73, ap. 11, Bucureşti, **solicită: nr. 1, 2/1990.**

CONTENTS (Romanian History) **A.D. Xenopol** Nationhood Community • **C. Coposu** 1940. The Assassination of Profesor Virgil Madgearu • **P. Vasilescu** Two Letters to Marshall Antonescu • **T. Borcescu** I saw Antonescu after He was arrested • **I. Hudiţă** 1944. Excerpts from His Diary (IV) • **A. Dimitriu** Constantin Titel-Petrescu — My Mentor • **J.F. Harrington, B.Y. Courtney** The Eighties. Bucharest-Washington behind Closed Doors (IX) • **I. Pillat** About I.I.C. Brătianu • **J. Rohwer** 1934-1944. The ships with Jewish Refugees in the Black Sea • **E. Turdeanu** Manuscripts abducted by Cossacks (III) • **C. Feneşan** Old Romanian Institutions in Banat • **Şt. S. Gorovei** Portraits of Boyards and their Wives: Chancellor Ioan Tăutu • **Th.C. Văcărescu** Charles I get married • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **A.D. Xenopol** La communauté de lignée • **C. Coposu** 1940. Le meurtre du professeur Virgil Madgearu • **P. Vasilescu** Deux letres au maréchal Antonescu • **T. Borcescu** J'ai visité le maréchal après son arrêt • **I. Hudiţă** 1944. Pages de journal (IV) • **A. Dimitriu** Constantin-Titel Petrescu — mon mentor • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années '80. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (IX) • **I. Pillat** I.I.C. Brătianu — portrait • **J. Rohwer** 1934-1944. Les navires des réfugiés Juifs dans la Mer Noire • **E. Turdeanu** Manuscripts subjugés par les cosaques (III) • **C. Feneşan** Anciennes institutions roumaines en Banat • **Şt. S. Gorovei** Figures de boyards et de leur femmes: le chancelier Ioan Tăutu • **Th. C. Văcărescu** Carol Ier se marie • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская истории) **А. Д. Ксенопол** Сообщество по роду • **К. Коносу** 1940. Убийство профессора Вирджила Маджару • **П. Василеску** Два письма маршалу Антонеску • **Т. Борческу** Я посетил Антонеску после ареста • **И. Худицэ** 1944. Дневниковые записи (IV) • **А. Димитриу** Константин-Тител Петреску — мой ментор • **Дж. Ф. Хэррингтэн, Б. Дж. Кэртней** 80-ые годы. Бухарест — Вашингтэн. Позади закрытых дверей (IX) • **И. Пиллат** Портрет И.И.К. Брэтиану • **Ю. Ровэр** 1934-1944. Судна еврейских беженцев по Черному Морю • **Е. Гурдяну** Рукопису, поробощенные казаками (III) • **К. Фенешан** Старинные румынские учреждения в Банате • **Шт. С. Городей** Бояре и боярыни: логофет Иоан Тэуту • **Г. К. Вэкэреску** Карол I женится • В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **A.D. Xenopol** Die Volksgemeinschaft • **C. Coposu** 1940. Die Ermordung des Prof. Virgil Madgearu • **P.Vasilescu** Zwei Briefe an Marschall Antonescu • **T. Borcescu** Ich besuchte Antonescu nach seiner Verhaftung • **I. Hudiţă** 1944. Tagebuch (IV) • **A. Dimitriu** Mein Mentor—Constantin-Titel Petrescu • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 80-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (IX) • **I. Pillat** I.I.C. Brătianu — ein Charakterbild • **J. Rohwer** 1934-1944. Die Schiffe mit geflüchtete Juden in der Schwarzen Meer • **E. Turdeanu** Manuskripte in der Knechtschaft der Kosaken (III) • **C. Feneşan** Alte rumänische Einrichtungen in Banat • **Şt.S. Gorovei** Bojaren und Bojarinnen: Der Kanzleiführer Ioan Tăutu • **Th.C. Văcărescu** Die Vermählung Carol I • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **A.D. Xenopol** La comunidad de pueblo • **C. Coposu** 1940. El asesinato del profesor Virgil Madgearu • **P. Vasilescu** Dos cartas al mariscal Antonescu • **T. Borcescu** He visitado a Antonescu después de haber sido detenido • **I. Hudiţă** 1944. Páginas de diario (IV) • **A. Dimitriu** Constantin-Titel Petrescu — mi mentor • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los años '80. Bucarest-Washington, Detrás de las puertas cerradas (IX) • **I. Pillat** I.I.C. Brătianu • **J. Rohwer** 1934-1944. Los barcos con refugiados judios en el Mar Negro • **E. Turdeanu** Manuscritos robados por los cosacos (III) • **C. Feneşan** Antiguas instituciones rumanas en el Banato • **Şt.S. Gorovei** Imágenes de boyardos y boyardas: Ioan Tăutu, Jefe de la Cancilleria principesea • **Th.C. Văcărescu** Carol I se casa • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 175**

BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
FĂRĂ PARAZIȚI
MANĂ,
FĂINARE

RHÔNE-POULENC

Regulatori ai creşterii, insecticide, ierbicide, fungicide...
Rhône-Poulenc îşi pune cercetarea şi inovaţiile sale în slujba marelui public,
cu gamele KB Jardin şi Umupro, în serviciul agriculturii din lumea intreaga.
Prin protecţia şi dezvoltarea plantelor,
Rhône-Poulenc îşi aduce contribuţia sa ca lumea să fie mai verde.

magazin istoric